

**Смърт и безсмъртие
в светлината на духовната наука
GA 69d**

Рудолф Щайнер

№.	<u>Заглавие на лекцията</u>	<u>Заглавие на книгата</u>	<u>Дата</u>	<u>Град</u>
1.	<u>Живот и смърт</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	28 ноември 1910 г.	Хамбург
2.	<u>Как можем да придобием знание за духовния свят?</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	5 март 1911 г.	ХанOVER
3.	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	17 ноември 1911 г.	Мюнхен
4.	<u>Същността на вечността и природата на човешката душа в светлината на духовната наука</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	2 януари 1912 г.	ХанOVER
5.	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	28 януари 1912 г.	Касел
6.	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	6 февруари 1912 г.	Виена
7.	<u>Същността на вечността и природата на човешката душа в светлината на духовната наука</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	7 февруари 1912 г.	Виена
8.	<u>Човекът и неговата връзка със свръхсетивните светове</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	19 февруари 1912 г.	Щутгарт
9.	<u>Скритите дълбини на душата</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	24 февруари 1912 г.	Мюнхен

10.	<u>Произходът на човека в светлината на духовната наука</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	26 февруари 1912 г.	Мюнхен
11.	<u>Свръхестествените светове и природата на човешката душа</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	19 януари 1913 г.	Виена
12.	<u>Връзката между духовната наука и естествената наука и загадките на живота</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	20 януари 1913 г.	Виена
13.	<u>Същността на човешката душа и мистерията на смъртта</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	26 февруари 1913 г.	Хайделберг
14.	<u>Как можем да придобием знание за свръхсетивните светове?</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	9 март 1913 г.	Мюнхен
15.	<u>Същността на човешката душа и мистерията на смъртта</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	13 март 1913 г.	Аугсбург
16.	<u>Мистерията на смъртта</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	4 октомври 1913 г.	Осло
17.	<u>Вътрешната природа на човешкото същество и животът между смъртта и прераждането</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	6 март 1914 г.	Щутгарт
18.	<u>Произходът на злото и злото в светлината на духовната наука</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	29 март 1914 г.	Мюнхен
19.	<u>При смъртта</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	31 март 1914 г.	Мюнхен

20.	<u>Как душата може да открие истинската си природа?</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	8 май 1914 г.	Касел
21.	<u>Човешката душа и животинската душа</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	3 декември 1910 г.	Касел
22.	<u>Карма и прераждане</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	31 май 1911 г.	Линц
23.	<u>Загадките на живота</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	15 октомври 1913 г.	Копенхаген
24.	<u>Как човешката душа открива истинската си природа?</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	16 април 1914 г.	Прага
25.	<u>Смърт и безсмъртие</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	18 април 1912 г.	Стокхолм
26.	<u>Същността на човешката душа и значението на смъртта</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	27 януари 1913 г.	Линц
27.	<u>Загадката на живота</u>	<u>Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука</u>	9 октомври 1913 г.	Берген

1. Живот и смърт

Когато хората обръщат внимание на интересите на душата си, тогава въпросът, на който е посветено днешното ни размишление - въпросът за живота и смъртта - несъмнено е признат за важен и смислен, а отговорът на този въпрос трябва да отговаря на дълбоките нужди на човешкия душевен живот. Въпреки това е трудно да се говори за такива неща в нашето настояще време, защото е трудно да се докосне до душата, защото понятията, възгледите и идеите, които нашето време е придобило от привидно установени научни концепции, противоречат на това, което трябва да се каже от духовно-научните изследвания; и е трудно да се приложи безпристрастен подход към тези научни концепции.

Възможно е онези, които се опитват да отговорят на тези въпроси днес, да бъдат посрещнати с безпристрастен подход, но човек трябва само да обърне внимание на това, което ни се представя в [съвременната научна] литература, и ще осъзнае колко малко здравословно мислене, колко малко здравословни концепции има и ще има широка аудитория.

Понятието „живот“ – нека вземем „физиологията“ на един от най-великите натуралисти на съвременното, Хъкли: ето ни примерна книга от гледна точка на [съвременната] наука и в тази книга откриваме изследване на понятието „живот“. Първо, той говори за хората и казва, че човешкият живот зависи от мозъка, белите дробове и сърцето и ако някой от тези елементи не функционира правилно, тогава животът е застрашен. И тогава се прави любопитен преход. Казва се, че ако можеш, така да се каже, да лишиш човек от мозъка му, но изкуствено да поддържаш белите дробове и сърцето в действие, тогава животът ще продължи. От определена гледна точка, която е толкова популярна днес, това, разбира се, има смисъл, но от гледна точка на светоглед, който обхваща цялото човешко същество, това няма и най-малък смисъл, защото човек би бил благодарен за живот, който не е наясно с нещата, които преживява. Истинската смърт настъпва там, където това съзнание свършва. По този начин, най-великият натуралист на днешния ден изобщо не е способен да схване понятието „живот“ по правилния начин.

[В днешната наука е изключително лесно да се дефинира животът.] Смята се, че животът е един и същ при хората, животните и растенията – всичко е смесено, докато ние трябва да сме наясно с факта, че трябва да разглеждаме всяко същество във връзка с този въпрос на негово [собствено ниво]. Най-същественото нещо в светогледа се игнорира, защото Хъкли е свикнал да гледа на това в човека, което е най-безразлично към човешкия живот и природа: материалът на тялото. И затова той цитира думите на Хамлет съвсем сериозно – и е редно Хамлет, в меланхоличното си настроение, да направи подобно твърдение и, гледайки материала на тялото, да преследва този материал, след като великият Цезар е починал, и да каже:

Великият Цезар, мъртъв и превърнат в глина,
би могъл да запуши дупка от суровия север;
о, дано земята, пред която светът е треперел,
би могла да издигне стена срещу вятъра и времето.

И Хъксли посочва един [въобразим] „негърски роб Цезар“ или „оковано куче Цезар“ и казва: Дори в този роб или в това куче биха могли да бъдат атомите на великия Цезар. По този начин човек преследва това, което е най-безразлично към човешкия живот, и не осъзнава, че трябва да преследва това, което оформя веществото по такъв начин, че то да съответства на човечеството. Физиката скоро ще изостави тези фантазии за атомите – изследванията на радия вече показват, че атомите се разпадат в ръцете на човека.

И така, виждате: дори на върховете на знанието човек не си формира реални понятия за това какво е животът и смъртта. Но науката е на важен повратен момент днес и тези, които не работят с модни думи, а по-скоро подхождат към научните знания и наблюдения, виждат, че науката вече започва да схваща духа.

То не може да схване концепцията и може би не може да го направи, защото няма правилна концепция за живота. Биологът Вайсман казва: Само опитът, че смъртта настъпва, може да убеди в същото; човек не може да я схване от самия живот. Говори се за безсмъртието на едноклетъчните организми. Казва се, че един такъв организъм се разделя на две, продължава да живее като две и това продължава безкрайно. Говори се за умножение на брой и тези безброй същества са същите като първото същество. В този случай не може да се говори за смърт. Но фактът, че Вайсман е търсил определение за смъртта по този начин, е довел до бедствие, което е характерно за начина, по който се разбира в наши дни и което се е оказало странно. Той казва, че същността на смъртта е, че трупът е налице. Съвременната естествена наука е способна да говори за живот само когато той вече не е там и иска да разпознае връзката между живота и смъртта чрез мъртвите, чрез трупа. Верворн, ученикът на Хекел, казва, че отделните живи същества умират, но животът продължава. Те са прибягнали до всякакви неща, за да разрешат загадката на живота и смъртта, но объркването само е нараснало.

Духовната наука не е толкова удобна, за да може да събере всичко на едно място - [край на преписа; продължава след втория препис].

Преди всичко, трябва да се отбележи, че смъртта при растенията и животните е доста различна от тази при хората. Характерно явление за много растения е, че те умират, когато произведат ново същество; в момента на оплождането те преминават в различна форма на съществуване. До този момент те са били проникнати от етерното тяло. Не е трудно да се подиграваме на подобни неща; обаче, многократно е било показано, че всеки, който е дълбоко ангажиран с наблюдението на жизнените явления, не може да се справи без приемането на етерното или жизненото тяло. Умирането и увяхването се основават на факта, че растението следва физичните и химичните закони. Чрез етерното тяло растението се изтегля от действието на физичните и химичните закони. Къде отива това, което е взето от растението? То преминава в новото растение; това е потокът от живот, който преминава през редиците на растенията. Дори повече животи има в животното, отколкото в етерното тяло: за да възникне съзнание в него, то е снабдено с астрално тяло, което е строителят на органите на съзнанието. — При хората се добавя Азът. Разликата между животните и хората може лесно да се определи; не трябва да се търсят разликите там, където ги няма. Желанието да се заличи напълно разликата, както прави сега материалистическият монизъм, все още не е съществувало през миналия век. Но разликата в долната челюст е била подчертавана с патос - [така] Кант. Гьоте не е харесвал този подход, защото е могъл да мисли духовно. Той е учил анатомия и физиология в Йена и е доказал, че е безсмислено да се твърди тази разлика. Той е демонстрирал малката кост на глезена, [предчелюстната кост], също и при хората и е показал, че тя е само сраснала. Тези неща ще бъдат разгледани по-подробно в предстоящата брошура за антропософията. Трябва да търсим разликата в духовната сфера. При животните обхватът на техните способности е обвързан с техните органи и с това, което наследяват чрез раждането. При хората остават отворени различни дейности, за които те първо трябва да развият способността. Животните имат

определени способности, които хората първо трябва да придобият чрез интелектуални усилия.

Маймуната има предварително определено равновесие; хората първо трябва да се научат да ходят и да стоят. Равновесието не е вродено при тях; само умът постепенно работи върху него. Гьоте казва:

Древните са казвали, че животните се учат от органите си; бих добавил, че и човешките същества се учат от органите си, но те имат предимството, че могат да учат своите органи в замяна.

Днес се полагат усилия да се проследят всички човешки способности до наследствеността и тогава се прибягва до помощта на далечни предци. Но това, което ни интересува за отделния човек, което определя неговото или нейното конкретно положение, неговата или нейната задача в света, не може да се обясни с линията на предците. Непредубеденият педагог може дори да разпознае ясна граница между наследените черти и онези вътрешни сили на човека, които произтичат от предишни животи. Фактът, че животните също могат да бъдат обучавани, не е валидно възражение за някой, който е способен да види същността. Ние приписваме на животните групова, видова или родова душа. Факт е обаче, че ние проявяваме също толкова интерес към отделния човек, колкото и към цял животински вид. При животните духовната индивидуалност не възниква в отделното същество, а в целия вид. Може да се сравнят индивидуалните чувства на човек с тези на отделно животно и целият човек с животинския вид. Животното живее, докато груповата душа не е загубила интерес към отделния екземпляр. Вайсман не може да намери причината за смъртта на животното, защото пренебрегва този факт. В случая с човека, чрез раждането се появява нещо, което не се среща при животните, растенията или минералите.

Има обаче мислители, които са преодолели мнението, че човекът е съставен само от наследени сили. Те признават, че индивидуалността предшества физическото съществуване и го оформя, но не намират решението, като допускат повтарящи се животи на земята; виж Имануел Херман Фихте, „Антропология“:

Родителите не са производителите в пълния смисъл: те осигуряват органичния материал, и не само това, но същевременно и онова средно, чувствено-удобно, което се проявява в темперамента, в особеностите, в определена спецификация на нагоните и т.н., като общ източник, за който е доказано, че „въображението“ съществува в по-широкия смисъл, който демонстрирахме. Във всички тези елементи на личността смесицата и своеобразната комбинация от душите на родителите са безпогрешни; да се обясни това като обикновен продукт на размножаването е напълно оправдано, особено ако, както трябва да предположим, размножаването се разбира като реален душевен процес. Но действителният, заключителен център на личността липсва тук именно; защото при по-задълбочено наблюдение се оказва, че дори тези уютни особености са само черупка и инструмент за схващане на действително духовните, идеални способности на човешкото същество, подходящи да ги насърчат в тяхното развитие или да ги вземат, но неспособни да ги оставят да произлязат от самите тях. [...] Всеки съществува предварително според основната си духовна форма; защото, духовно погледнато, никой индивид не прилича на друг, както един животински вид не прилича на някой от другите.

Франческо Реди е първият, който твърди, че живите същества могат да възникнат само от живи същества. Само едно неточно наблюдение би могло да доведе до вярването в по-ранни времена, че стършелите възникват от изгнили волове, пчелите от конски трупове, а осите от магарета. Точно както днешната естествена наука протестира срещу подобно суеверие, така и духовният изследовател трябва да протестира срещу факта, че духовната душа може да се обясни с линията на наследяване. Човешката индивидуалност сочи назад към себе си в по-ранни земни животи.

Едно добре известно възражение срещу това е: Ако човек не помни, тогава по-ранните преживявания нямат стойност. Но има и време между раждането и смъртта, което не се помни: първите години след раждането – и все пак човек е бил там; чувството за себе си просто все

още не е било достатъчно силно. Моментът във времето, в който за първи път възниква самосъзнанието, е и границата за обратното спомняне. По този начин това битие-в-себе си формира възможността за спомняне. Когато човек се научи да помни, той ще помни. Не е лесно да се схване това; само чрез много специфичен начин на възприятие, абсолютно спокойствие и липса на страх от съдбата: с това нашето аз прави скок напред. Теорията за наследството е довела до странни резултати, например, че геният е в края на наследствената линия, а не в началото. Това не е по-изненадващо от това човек, паднал във водата, да е мокър, когато го извадите. Всички знаем шегата на Гьоте:

От баща ми имам ръста,
сериозния начин на живот,
от майка ми - веселия нрав
и желанието да разказвам истории.

[...]

Какво тогава е
оригинално в цялото създание?

Е, оригиналното в „съществуването“ е нещо, което човечеството вече знае. Нашето тяло е изградено от силите, които сме придобили от предишни въплъщения; но душевните способности, които придобиваме сега в това въплъщение, създават условия за следващия живот. В това тяло се е развила душа, която има по-големи способности, отколкото в предишния живот; и ние изпитваме чувство на благодарност, че това тяло умира, защото когато сетивата се притъпят, душата вече си изгражда друго тяло и може да изхвърли това, което не е подходящо за по-нататъшното развитие на душата. Съвременната естествена наука е вече много близо до това предположение. Вече е установено, че се уморяваме само от дейности, които включват нашето съзнание; това е нещо. Един съвременен натуралист Томсън казва: Душата е към тялото, както ездачът е към коня си. Това е мисълта, която древното изкуство е изразило с кентавъра. Разбира се, има хора, които твърдят, че древните народи на Изтока са виждали дивите народи да яздят през мъглите, сякаш са едно цяло с конете си, и че това е вдъхновило въображението им да създадат кентавъра.

Духовният изследовател не гледа трупа, а това, което трупа оставя след себе си:

Най-малкият човек на земята,
син на вечността,
ще победи смъртта в нов живот

2. Как можем да придобием знание за духовния свят?

Често съм имал възможност да говоря с вас по теми от духовната наука или, както е обичайно да се казва, от теософията. Естествено, това води до въпроса: Какви пътища трябва да поеме душата, за да постигне познание за духовния свят?

Тези пътища се различават значително от това, което сме свикнали да наричаме научни. Твърде лесно е да отхвърлим тези методи като ненаучни. Днес разбираме нещо съвсем различно под думата „научен“. Следователно е необходимо първо да разгледаме какво е „научен“.

Какво изисква днешният учен от един метод, за да го нарече „научен“? В отговор на този въпрос, днешният човек е развил нагласата, че това, което трябва да бъде научно доказуемо, трябва, първо, да бъде изследвано от всеки човек във всеки един момент и, второ, да бъде напълно независимо от това, което се нарича „субективно“. Тези изисквания се изпълняват от експеримента и, до голяма степен, от всичко, което се прави в лабораторията. Експериментът е независим от симпатиите и антипатиите и т.н., накратко, от всичко, което зависи от това, което субективно се случва в нас.

Различна е ситуацията с изследването на духовния свят. Трябва да изберем пътя, който е напълно независим от света на сетивата, тоест от това, на което се основава единствено и изключително днешната наука. Нуждаем се именно от това, което трябва да бъде изключено от днешната наука. Когато говорим преносно за духовната наука, искаме да приложим една дума от Фихте. Той казва: „Това, което имам да ви кажа, не може да бъде изследвано с обикновения ум, защото за това е необходимо специално, по-висше чувство.“ Би било все едно някой, роден сляп, внезапно да получи способността да вижда цветове и светлина, ако той постигне това специално чувство, „духовното око“, както казва Гюте.

Ако човек първо трябва да притежава ново сетиво, за да разпознае нов и различен свят, тогава вече е показано, че това не е възможно на всяко място, по всяко време, от всеки човек и т.н., както изисква външната наука.

Ако вземем обикновения човешки живот, това вътрешно преживяване се различава значително от човек на човек. Но това трябва да се изключи в случая с външната наука; в края на краищата не може да има съгласие относно това, което хората преживяват вътре в себе си за духовния свят. Но това съждение е много повърхностно.

Всичко това обаче може лесно да бъде опровергано. Дадох метод за опровергаване на теософията в приложението към „Теософия и християнство“ на Зайлинг. Но това лесно опровержение е възможно само докато и само доколкото този душевен живот не протича със строгата редовност, за която ще говоря след малко. Докато душевният живот все още тече по нерегулиран начин, докато човек спира на това, той не е духовен изследовател. Ако този душевен живот напредва достатъчно

методично, той в крайна сметка ще достигне до вътрешна точка. Ако сега пренебрегнем всичко, което оживява в нас като удоволствие и страдание чрез впечатленията на външния свят, какво всъщност остава в нормалния душевен живот? Един факт хвърля светлина върху това: сънят, когато всички външни инструменти са уморени и отпуснати и вече не ни доставят нищо (няма сетивни впечатления).

Никой няма да признае, че човек престава да съществува вечер с вътрешното си същество и започва отново сутрин. Но това ядро на нашето същество е несъзнателно от момента, в който преживяванията ни престанат, когато, образно казано, то умира.

Не е ли възможно човешката душа да създаде нещо от себе си [за да поддържа съзнанието], когато тази душа, която е твърде слаба у обикновения човек по време на сън, бъде направена силна? Наистина е възможно душата вече да не се нуждае от външни впечатления. Ще трябва да се научим да правим разлика между безсъзнанието на човек по време на сън и произволното отдръпване на тази сърцевина на битието, където животът се черпи от самата душа. Впечатленията от външния живот са свързани с външните сетивни органи. Душата трябва изкуствено да се отдръпне от тези външни сетивни впечатления. Да, как може да направи това? Оставаме с празни ръце, ако нямаме външни сетивни впечатления, тъй като целият ни душевен живот се подхранва само чрез тези впечатления.

Ако искаме да поддържаме вътрешния си живот само чрез тези външни впечатления, никога няма да стигнем до по-широко преживяване. За да изпитаме това, трябва не само да използваме външните сетивни впечатления, за да придобием знания за света около нас, но и да се научим да ги виждаме като символи.

Например, виждаме растението: то се вкоренява в почвата, зелен сок тече през него, целомъдрено, без стремеж или инстинкт, то стои там. И ако го сравним с човешкото същество: човешкото същество е пронизано от стремежи, желания, инстинкти; то е пронизано от кръв. Червената кръв носи живота на инстинктите. Така зеленият сок може да се окаже символ на целомъдрения живот, червената кръв - като символ на живота на инстинктите и стремежите. Човекът трябва да стане като растението, което е свободно от стремежите. Нека да разгледаме например розата, която е превърнала целомъдрения зелен сок в цвета на инстинктивната кръв. Розата тогава е символ за човека, който е превърнал инстинктивния живот на кръвта в целомъдрие. Това е изразено в думите на Гьоте:

И докато нямаш

това:

Умри и се прероди,

ти си само скучен гост

на тъмната земя.

„Stirb und Werde“ (умре и стане) – това е важното. Не бива да искаме да постигнем това по аскетичен начин, а с пълна сила. Защо можем да удряме нещо с чук? Защото сме обективни към него. Така че тялото ни трябва да стане [мощен инструмент] за нас, [който поставяме в служба на висшите светове]; тялото, животът на сетивата, трябва да умре за нас. „Stirb und Werde“ трябва да се приема сериозно. Розовият кръст е символ на „Stirb und Werde“ на Гюте. Имаме „умицата“ в мъртвия черен кръст на дървото, нашата кръв, която е умряла за инстинктите и по-нисшите желания, а в розите имаме „ставането“. Да, човек може да „стане“ нещо.

Поникналите червени рози са символ за това. Сега може да се каже: Да, това все пак са образи, взети от света на сетивата. Но розите никога няма да израснат от черно дърво. — Черното дърво и червените рози наистина са взети от сетивния свят, но комбинацията е образувана само като символ на душата.

[Жезълът със змията е също поддържащ символ. Можем да сравним живота с жезъл; висшият живот води право нагоре, змиевидните линии са външните впечатления, през които човешкото същество се вие нагоре.]

Никой учен не би създал такъв символ. Всичко, което казват учените, е истина, сякаш може да се види навсякъде в пространството. Това, което духовният учен, от друга страна, е произволно съчетано.

Но тези символи имат забележителен ефект върху душата ни. Представяме си, че затваряме всичките си сетивни органи и потапяме тези символи дълбоко, дълбоко в душата си. Тези символи първоначално няма да ни предадат никакви истини, но те имат ефект върху душата ни като жива сила. Когато човек многократно позволява на такива символи да му въздействат, той преживява нещо. Но е важно да им позволите да въздействат върху вас отново и отново. Трябва да бъдете търпеливи. Трябва да правите такова упражнение петдесет пъти и след това петдесет пъти отново. Постоянното капене износва камъка. Не една, нито петдесет капки дъжд върху камък са достатъчни, но отново и отново трябва да събуждаме волята си, не просто да позволяваме на външни впечатления да ни достигнат, а да позволяваме на такива символи да живеят с нашата воля, в нас, отново и отново. Ние сме вътрешно ободрявани от това, така че в крайна сметка да можем да ги съживим по желание в нас. Когато човек е бил активен в такава практика, тогава в крайна сметка се събужда сутрин по такъв начин, че потъва във физическото тяло, може отново да използва органите си. Човек преживява, че може да живее извън тялото си, може да бъде активен извън физическото си тяло. Чрез такава практика човек се научава да разпознава, че може, така да се каже, да напусне тялото си и да бъде активен, духовно активен. По това това състояние се различава от съня. Човек може да мисли, може да чувства без тялото си. Човек стига до това осъзнаване, след като се подложи на подобни упражнения. Това е досадно за някои хора днес, но въпреки това е така.

Нашето физическо тяло действа като огледало. Нашето съзнание е отражение на душевния ни живот във физическото ни тяло. Но [днешните учени] казват, че мозъкът трябва да бъде напълно непокътнат, за да бъде съзнанието ни реално. — Да, това е съвсем вярно. По същия начин, ние също виждаме себе си по съвсем различен начин, независимо дали гледаме в гладко огледало или във вдлъбнато огледало. Такива упражнения са откъснали съзнанието ни от обикновеното външно отражение на тялото и само като такова духовно същество човекът възприема, че преживява, че живее заедно с други духовни същества.

Тази първа стъпка е „образно познание“. Тук ние сме зависими само от тези комбинирани символи, комбинирани от елементи, взети от света на сетивата.

Трябва да се освободим от тях, трябва да се освободим от кръста и розите. Трябва да се освободим от тези външни впечатления и сега си мислим: Каква беше вашата дейност в тази комбинация, когато комбинирахте змийския жезъл, кръста? Това, което тогава имаме, е нещо, което вече не се стимулира отвън. Външният свят не стимулира никого да формира символи; човек прави това от дълбините на душата си. Той размишлява върху вътрешната душевна дейност; този процес не е повлиян или дори стимулиран от външния свят, той е чисто духовен и основан на душата. Това се нарича медитация. Тогава възникват истински вътрешни сили, които ни довеждат до контакт с духовните светове. Ние наричаме такова духовно познание „вдъхновено познание“. Преживяхме, че има свят, независим от физическия. Сега опознаваме самия този свят. Все едно когато стигнете до бряг, който се появява на далечния хоризонт, и постепенно го опознавате. Така е и с познанието за духовните светове.

Трябва да отидем още по-далеч след това вдъхновено осъзнаване. Трябва също така да се освободим от дейността на душата. Тя може да се опише като съзнателен сън – може да се случи, може да се случи съвсем съзнателно. Но може да се случи и така, че да опознаем духовния свят по такъв начин, че да станем едно цяло с него, да се влеем в него. Това се нарича „интуиция“. Това не бива да се бърка с това, което днес се нарича „интуиция“, когато нещо внезапно ти хрумне. Това е нещо съвсем различно. За интуицията е необходимо най-голямото усилие на душата. Цялата субективност трябва да бъде елиминирана от душата, точно както изискват учените, за да бъде тя наистина научна. Душата е място на виждане в интуитивния свят. Всяка субективност е елиминирана, дори дейността, която ни е довела тук. (Душата се превръща в място, където нещата изразяват своята същност.)

Описаният тук път изглежда много абстрактен, но в действителност не е такъв и тези, които искат да тръгнат по този път, трябва да преминат през много, много трудни борби. Отричането и борбите са на този път. Вътрешният ни душевен живот ни обгръща сякаш с пипала, когато сме се отказали от външни стимули. Моралните и неморалните импулси, доколкото са в душата, излизат там. Тогава това, което всъщност сме, идва пред душата ни. Възниква себепознанието. Мистиците са писали

за това, за моралните изпитания и изкушения, когато те осъзнаят, когато искат да слязат в душата: Ти беше човек с определена природа, регулиран от конвенции, обичаи, традиции, но сега истината на душата излиза наяве. Хората се кълнат в най-противоположните миогледи, те са изследвали морално всичко. Монистът приема своя възглед от чувство, както и спиритуалистът. Едва сега човек разпознава причината да приеме този или онзи възглед; сега виждаме какви илюзии сме имали, когато сме си мислели, че сме логични.

Може да се изпълни с известна ирония, когато хората идват и казват, че духовният учен е фантазьор и т.н., а такива хора нямат представа колко малко самите те са надникнали зад кулисите на фантазията и илюзията. Човек може да преодолее само това, което е имал в себе си. Това не може да се постигне без болка. Не само с мислите си, но и с щастието си, човек се е привързал към това, което вижда да потъва като илюзия, и не само илюзията, но и източникът на тази илюзия, и двете трябва да бъдат изоставени с героична сила. Ако човешкото същество иска да преодолее и вдъхновението, му се случва да се окаже много „лек“. Логиката тук не помага; не можеш да се бориш с безсилието с логика. Не можеш да постигнеш нищо, дори отказът от щастие е безполезен – в крайна сметка мислиш така.

Навлизаш в царството на съмнението и отчаянието и всички съмнения на външния свят са нищо, те са по-нисши в сравнение със съмнението на това ниво.

Единственият начин да преодолеем този ужасен регион от лед е да не пристигаме там неподготвени. Вместо това, трябва да наберем сили предварително.

Трудно е да се стигне до там, много трудно. Само е очертано, но не е невъзможно и никой не бива да се обезкуражава от това. Има начини за преодоляване на трудностите. За да се изследва и преживее духовният свят, е необходимо да се проникне в духовния свят, но за да се разбере той, е необходима непомрачена логика.

Днес обаче е трудно да се приложи непомрачена логика. Не винаги се вярва на доказаното. Важно е доказателствата да се вярват. Всичко, което казват духовните изследователи, може да се докаже, но често хората изобщо не приемат тези доказателства. Всеки може да стане духовен изследовател, но здравословното чувство за истина и непомрачената логика са достатъчни предварително. Най-красивата перспектива за нас е, че духовната храна се дава все повече и повече на хората и хората я дават все повече и повече на физическия живот. И това е мисията на духовната наука: да свали този духовен живот, този духовен сок, и да го остави да се влее в това, което сетивата предават, и това, което можем да обобщим с думите:

То притиска човешката душа От дълбините на света, тайнствено Богатото изобилие на материята. То се влива в дълбините на душата От висините на света, пълно със съдържание Проясняващата светлина на духа. Те се срещат в човешкия вътрешност Към реалност, пълна с мъдрост.

Въпрос и отговор

Въпрос: Не е ли гордост да искаш да знаеш за духовните светове в този живот?

Рудолф Щайнер: Напротив; смирение е, когато човек не иска да остане такъв, какъвто е. Гордост е, когато не иска да използва силите, които са в нас. Човек се обгражда с маската на самодоволство, която не иска да се издигне в духовните светове.

3. Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука

Когато обсъждаме въпросите и загадките на живота в смисъла на съвременната духовна наука, както е било тук от няколко години, винаги е добре да си спомним за великия човек в историята на развитието на човечеството, а именно Коперник, както и за много други мъже, които в същия смисъл са допринесли за революцията в интелектуалния живот заедно с него. Правейки това, човек трябва да помни това, за което рядко се мисли днес: какво е означавало за мислещия човек от онова време, когато земята буквално е треперела под краката му, дори се е движила, така че е изглеждало сякаш земята вече не е в центъра на света, а по-скоро като въртящо се тяло, обикалящо и около слънцето, докато той се е придържал към по-ранното противоположно предположение с всичките си мисли и идеи. Коперник сега представя мироглед, който обръща всичко, в което се е вярвало преди. Точно както хората постепенно са приемали същността на неговото провъзгласяване, така са вярвали и в съзвездието на видимите звезди върху лунна купа, слънчева купа, върху отделни планетарни сфери до седмата, сферата на неподвижната звезда. В допълнение към това, те вярвали, че има осма сфера, която би трябвало да образува завършека на пространствения свят. Това е, което Джордано Бруно вече е смятал за погрешно, казвайки, че това, което окото възприема като син небесен свод, не е нищо повече от това, което изглежда е причинено от ограничената възприемчива способност на окото; по-скоро вместо такива ограничени сфери трябва да се мислят безкрайни светове, т.е. безкрайни разстояния и безкраен брой светове.

Но какво беше изразено по много начини? Чрез подобни възгледи Коперник и Джордано Бруно, както и техните последователи, посочваха, че знанието не се насърчава изключително чрез сетивното възприятие, а че човек трябва да премине отвъд сетивния резултат към възглед, основан на свръхсетивния елемент на мисленето. Но по това време тези умове, които бяха преминали към възглед отвъд осезаемото наблюдение на света, трябваше да се борят срещу много партии, които искаха да се придържат към традиционното и следователно отхвърляха това, което новата наука можеше да им предложи срещу смисъла на това (традиционно). Същото важи и за това, което тук е представено като духовна наука. Това съвпада и със света на външните съвременни явления, доколкото събитията от нашия собствен душевен живот се случват в него и са свързани с най-важните въпроси и загадки, които са включени в двете думи „смърт“ и „безсмъртие“.

Трябва да сме наясно с факта, че само сериозен стремеж може да постигне знание за тези две загадъчни думи, защото това не е възможно в празно любопитство или с така наречената жажда за знания, а само ако живеем в себе си; защото човек може да изпълни задачите си в света - независимо дали са от по-голямо значение или просто тези на повтарящия се ежедневен живот - само когато може съзнателно да

работи и да продължава с това, което по същество се крие в него. Ето защо въпросът за смъртта и безсмъртието се развива във въпрос за природата на човешката душа, така че като му отговорим, да придобием сила и сигурност за нашата работа в живота, за живота като цяло.

Един немски философ правилно е казал: Безсмъртието не започва едва след смъртта, а трябва да може да бъде открито по всяко време от живота на душата, дори по време на нашия живот. Но за да направим това, е необходимо да опознаем природата на душата. Ако проследим напредъка на човешкото духовно развитие преди и след Коперник, можем да видим, че неговите успехи са били подготвяни бавно. Нещо подобно може да се наблюдава и тук във въпросите за смъртта и безсмъртието в изминалия период от време, въпреки че едва наскоро методите на изследване, чрез които могат да бъдат обсъждани и отговаряни подобни въпроси, станаха известни в по-широки кръгове. При това обаче духовната наука трябва да разгледа един всеобхватен закон, а именно този на човешкото развитие, който е напълно в съответствие с концепцията за развитие на съвременната естествена наука и с всичките ѝ последици. Принудата на западния интелектуален живот отдавна е водила важни умове в тази посока. Бих искал да ви насоча например към Лесинг: когато е бил в разцвета на своето интелектуално развитие, той е написал своето „Образование на човешката раса“. Той искал да представи обща грижа на целия човешки род, да покаже как един закон преминава през всички епохи на развитие на човечеството, в който не само причината и следствието следват едно друго в педантична последователност, но и ходът на развитието на човечеството е едновременно и образование на човечеството. Той посочил как човечеството се е нуждаело от елементарно образование в миналото и се позовал първо на старозаветния период, наричайки „Стария завет“ първата елементарна книга на човечеството. За да схване истината в по-висша форма, на човечеството е даден „Новият завет“ в християнската епоха, за да го издигне до по-нататъшни епохи на човешкото развитие. Така образованието на човечеството се е осъществявало от насочващо божествено същество.

Но сега възниква въпросът дали има смисъл да се нарича развитието на човечеството образование, когато отделните души напълно изчезват отново, за да направят път на душите, родени по-късно; има смисъл само ако същите души се завърнат за ново развитие, за да се преродят на земята като човешки същества на по-високо ниво. Оттук идва идеята на Лесинг, че човешката душа не живее само веднъж, а се връща отново и отново, за да участва в образованието на човешката раса на по-високо ниво; ето защо той говори за повтарящи се земни животи на човешката душа. Лесинг също така възразява срещу себе си и предвижда лесно възникналата мисъл, че душата например не помни предишни животи, като казва: „За каква полезна цел би могъл да служи такъв спомен?“ Когато душата е станала достатъчно зряла, тогава ще се събуди и споменът за по-ранни земни животи; и той

превръща тези мисли в чувство, като казва: Когато сме изпълнени с идеята за повтарящи се земни животи, тогава можем спокойно да гледаме напред към бъдещето, където душите ще се разгърнат във все по-висши земни животи. Не е ли цялата вечност моя?

Ясно е, че Лесинг е излязъл от западното развитие; неговият ход на мислене е различен от този на будизма, който е свързан с неговия. Следователно, неговата, като съвременна концепция, не бива да се бърка с тази на последния; защото в будизма човек се пита: Как трябва да се държи индивидът, за да достигне Нирвана възможно най-скоро? В творчеството на Лесинг идеята произтича от християнски мотив; той разглежда цялото човечество на земята като едно, обединено семейство, свързано с вечни връзки, предопределено да се развива постепенно и заедно, и постепенно да възприема и съзнателно да насърчава това като общо дело. Когато така наречените просветени умове говорят за Лесинг днес, те наистина признават повечето от неговите постижения, но щом стигнат до мислите му за образованието на човешката раса, те го смятат за стареещ човек, който е заложил тези мисли в слабото си време. Но човек не следва необходимостта от развитието на великите умове, а иска само да приеме това, което му подхожда.

Хебел веднъж е написал в дневника си: „Нека предположим, че Платон се завърне в нов живот и ще посещава модерно средно училище, където също ще трябва да чете отново собствените си произведения, тогава е възможно прероденият Платон да разбира най-зле тези стари писания.“ Това е най-добрият начин да се изрази идеята, че великите умове могат да допринесат за идеята за развитие.

Идеята за повтарящите се земни животи се завърна в образователния живот на деветнадесети век, като ни беше представена от психолога Дросбах, който я повдигна отново по научни причини. И когато през петдесетте години на миналия век беше предложена награда за отговор на въпроса за смъртта и безсмъртието, беше присъдена статия, в която тази идея беше развита в смисъл на последователни земни животи. Наистина е забележително, че около средата на деветнадесети век ум като Виденман отговори на въпроса за живота на душата по този начин, от който по-късно, поради необходимостта да се мисли, както се мисли, се отклони.

Изследванията в духовната наука показват, че тези повтарящи се животи трябва да са факт от живота, така че сега тя стои на позицията, че човешкото ядро на нашето същество е било тук преди, че някога е приело начало и често ще бъде тук отново ще бъде, така че човешкият му живот ще продължи в земен живот между раждането и смъртта и по духовен начин между смъртта и новото раждане, в която част от живота нашето най-съкровено ядро на битието продължава своето съществуване в свръхсетивни светове.

Ако сега искаме да видим как животът навсякъде ни предоставя резултатите за утвърждаването на този възглед, трябва да наблюдаваме началото в

самостоятелното развитие на човешкото същество от раждането нататък, как постепенно смътните черти и тромавите движения на тялото се развиват в по-определени черти и по-целенасочени движения и след няколко години човешкото същество е все по-способно да използва все по-добре мозъка си, най-благородния инструмент. След това, при безпристрастно наблюдение, човек трябва да признае, че всичко това не е резултат от саморазвиваща се физическа сила, а че свръхсетивна същност работи върху поразителното развитие отвътре. Но нека погледнем по-нататък, за да видим дали и как можем да уловим и свръхсетивното съществуване на душата чрез външни наблюдения. Можем да наблюдаваме как животът и събитията на душата се отпечатват живо върху физическата външност и цялото същество на човешкото същество. Ако например човек е бил усърдно зает с въпроси на познанието в продължение на десет години и душата му се е вълнувала нагоре-надолу в най-разнообразни настроения в борбата за определени резултати, тогава последиците от това не могат просто да изчезнат в нищото. Това е особено забележимо за всеки, който след доста време се срещне с някого, който е работил усилено по този начин: как чертите на лицето са се променили, оформени от усилията на борещата се душа. По този начин можем да възприемем уникалното оформяне на душата в тялото. Тук ни се представя и нещо друго, което прави това наблюдение научен опит; защото всеки, който се бори по този начин, може да забележи в себе си и без никакво противоречие, че от определен момент нататък вижда плодовете на своята борба да узряват все повече и по-бързо, тъй като отговорът на въпросите, на които иска да отговори, се спуска върху него като благодат. Когато душата му е достигнала до израза на своята борба в нейните крайни последици в тялото, тогава телесната му природа вече не се променя и това е така, защото тези борещи се сили сега излизат напълно в съзнанието, докато преди те също са се изливали в телесното и са го трансформирали. Когато трансформацията достигна своя предел, силите се промениха, за да бъдат съзнателно използвани в съответствие с намерението на развития човек. Следователно можем да бъдем убедени, че всичко, което си проправя път в съзнанието и по този начин ни благославя, е работило в тъмните дълбини на подсъзнанието, за да развие органите, от които се нуждаем, за да може душата да бъде напълно господар на себе си и на тялото си.

След като сме насочили вниманието си към развитието на човешкото същество, трябва да посочим нещо, което всеки знае, дори и без ясновидски способности, а именно, когато животът ни, който се намира под дневното ни съзнание, проблясва в съзнанието ни по време на сънищата ни, което не можем да схванем здраво, колкото и често да сме го преживявали, дори ако го преживяваме според вътрешни закони, а не в произволни фигури от сънищата. Следното преживяване от съня може да изясни това: един доста ревностен, съвестен млад човек, който също обичаше да рисува в другите си уроци, получи труден шаблон за копиране в последната си

година в училище; той се нуждаеше от доста дълго време за прецизната си, донякъде трудоемка работа и затова не я завърши до края на учебната година; това не му навреди според преценката на учителите му, тъй като беше работил усърдно и ефикасно. Въпреки това, по време на всеки урок, особено към края на учебната година, той беше обзет от страх, че няма да може да завърши работата си, и това потискащо чувство го преследваше дори в сънищата му. Дори след много години, като възрастен, преживяването продължавало да се появява в сънищата му, карайки го да се чувства отново като ученик и с интензивен страх, много по-голям отколкото в ежедневието си, той чувствал, че няма да може да завърши работата си, тъй като това някога толкова често е нарушавало училищния му живот. Това се повтаряло седмици наред, временно преставало, само за да се повтори по-късно. Ако искаме да разгледаме това научно, трябва да се върнем назад към целия предишен живот. Като ученик той развивал таланта си за рисуване и също така напредвал, но това се проявявало само периодично, на скокове. Всеки такъв скок вече бил предшестван от такава поредица от вътрешни преживявания в живота на ученика; когато те след това не се материализирали, той усещал, че е постигнал напредък. Същото останало и при развитието на други способности в по-късния му живот. Сега помислете дали е неразумно да се твърди, че вътрешното ядро на човешкото същество работи, за да донесе напредък на този човек. Преди този напредък да се случи в душевния му живот, всичко се е случвало в подсъзнанието, но той е продължавал да навлиза все по-навътре във физическото и малко преди пробива, преди органите му да са се развили за външната дейност на повишената умствена способност, тоест преди последните стъпки, в описания сън станало очевидно, че душата е почти завършила с развитието на телесния орган и след това най-накрая, без съпътстващо сънно преживяване, да се появи като продукт на духовното ядро на съществото, външно напълно използваемо в неговата конфигурирана и трансформирана форма. От тази гледна точка можем постепенно да преминем към всички ежедневни събития в живота в техните редуващи се състояния на будност и сън. От тази гледна точка можем постепенно да преминем към всички ежедневни събития в живота в техните редуващи се състояния на будност и сън. Чрез сетивното наблюдение на съня човек може да стигне до такова осъзнаване. Как настъпва моментът на заспиване? Човек усеща как всички сетива стават по-притъпени, острите контури на образите избледняват, всичко става мъгливо. Ако някой, който е обучен, наблюдава този етап, тогава той стига до представа за това, което е правил предния ден; той усеща с живо чувство дали може да бъде доволен или недоволен от себе си. В първия случай това чувство е съпроводено с такова блаженство и с желанието този преход и тези мисли да не свършват, които го оплождат и протичат през крайниците му като нова сила. Но след това има тласък, с който духовното и умственото ядро на съществото, като реакция върху тялото, се отдалечава и настъпва сън.

Вече беше посочено, че тези, които трябва да учат много, скоро осъзнават и знаят от собствения си опит колко е добре да могат да се отдадат на освежаващ сън. Физиологично, сънят и освежаването, което той осигурява, могат да се разберат като състояние или процес, при който това, което е било износено по време на будното състояние на деня, се възстановява и се генерира нова сила от духовното и душевно ядро на съществото, работещо в спящото тяло по време на състоянието, в което то е физически свободно, както беше посочено по-рано.

Когато гледаме на детето, докато то постепенно се развива, добре известен факт е, че то живее в съществуването на по-късния буден дневен живот във формално съществуване в сън, в живот в сън, който е само за кратко прекъсван, особено в началото. Всеки знае, че едва от определен момент то може да си каже „аз“ и по този начин едва от този момент нататък е осъзнало себе си. Всеки, който познава принципите на физиката и химията, трябва да признае, че умствените и духовните сили, с които детето може да си каже „аз“ след първите години на развитие, трябва да са били налице по-рано, по времето, когато е развило най-важния и най-благороден орган на човешкото същество, когато човешкото ядро е формирало мозъка и го е разработило все по-подробно. Фактът, че материалистическата наука цитира, че лявата мозъчна извивка е центърът на речта, че човек не може да говори, ако тези мозъчни части не са добре развити, може да бъде опроверган само за кратко от факта, че човек не може да се научи да говори, ако например живее на безлюден остров, докато други физиологични процеси, като никненето на зъби, биха се случили без повече шум. Следователно, умствените способности у детето трябва да бъдат развити до такава степен, че да се инициира развитието на речта и мозъкът да се обучава за тази цел; следователно говоренето не е следствие, а съпътстваща и постоянно действаща причина за развитието на речевия център. Душата и духът винаги първо трябва да въздействат върху физическото, работейки върху него, за да могат да се развият органите, които по-късно ще бъдат използвани във физическия свят в смисъл на съзнателно мислене. Ако обобщим тези отделни мисли, навсякъде ни се показва, че процесът на развитие протича по такъв начин, че цялото човешко тяло е изградено от свръхсетивно ядро на битието. Никога не можем да разберем това свръхсетивно битие, ако останем само с неговия продукт, физическата телесна организация. Винаги трябва да се връщаме към това, което завладява тази организация в началото на нейното формиране; наблюдението винаги ни учи на това.

Сега, в естествените науки, винаги се подчертава особено, че за да се установи убедително доказателство, резултатите от наблюдението трябва да бъдат получени и чрез експеримент. Възможността [да се направи това] е налице и тук, дори ако този тест не винаги е необходим. Но как [може да се направи това]? Човек трябва да подготви и използва собствената си душа, себе си в най-пълния смисъл, като инструмент за разбиране на духовния свят. Ще намерите по-подробно описание на

това как е възможно това в моята книга „Как да познаем висшите светове“. Днес бих искал само да отбележа, че човек може да преживее настъпването на съня и в пълно съзнание, ако се направи способен да го направи, като се концентрира върху най-съкровения си душевен живот и чрез продължителна медитация върху подходящи мисли. Ако хипотетично предположим, че в началото на съня духовното ядро на съществото излиза от заспиващия човек и, образно казано, навлиза във висш свят, тогава достатъчно обученият човек може директно да наблюдава това ядро на душата чрез реално, експериментално наблюдение на духовния свят. Това ядро на битието много лесно се изплъзва на обикновеното възприятие при заспиване, тъй като обикновено в човека присъства твърде малко енергия, за да го осъзнае, когато преживява отделното състояние на душата. Тези латентни енергии трябва да бъдат укрепени, развити; човекът трябва да се упражнява да изоставя всички пречки и да се опитва [да постигне състояние], в което, така да се каже, физическият слух и зрение изчезват. Разбира се, това е възможно само постепенно и трябва да се инициира, като първо се постигне траен контрол над по-ранните емоционални движения; скръбта, гневът и вълнението от всякакъв вид трябва да бъдат балансирали и трябва да се излеем в спокойствие. Когато сме работили по този начин известно време с достатъчен успех, можем да започнем да се посвещаваме на определени мисли за доброто, красивото и истинското, мисли, които не са заимствани от света на сетивата, и да култивираме символизиращи мисли, които не изразяват нищо външно. Ако сме готови да се движим и да преживяваме достатъчно в себе си, тогава след дълга и упорита отдаденост ще постигнем това, че душата ни ще се превърне в инструмент за наблюдение в посочения смисъл, в това, че силите, които преди това се оказваха твърде слаби, за да достигнат до самосъзнателни възприятия при заспиване, сега си проправят път към все по-голяма яснота, вместо да водят до замъглено съзнание в неопределените дълбини на душата. В душевния организъм се вграждат органи, които ни позволяват да придобием нови възможности за възприятие. Тогава човекът, развит по този начин, е способен да възприема живо това, което преди това е било несъзнателно, и да потиска всичко, което го смущава, като по този начин прави душата празна и подходяща за по-фините впечатления от духовния свят; тогава той ще осъзнае, че умореният човек може да събере нови сили в духовния свят, в който влиза, когато заспи.

Възможно е също така човек да изпита състояние, еквивалентно на общоизвестната умора в този смисъл, [но] без нарушаване на първото, по време на концентрация на мисълта, по такъв начин, че второто състояние позволява на човек да остане напълно буден и съзнателен, като по този начин полага усилия да гарантира, че всички преживявания се случват в съзнателни форми и по този начин продължават напълно. Тогава човек ще осъзнае, че не може да използва тялото си, а също и мозъка си, а чувства извън тях и не може да издълбава в тях това, което преживява

извън тялото. С продължаващото практикуване на подходящите упражнения, постепенно ще се появи чувството и възможността да се повлияе на физическото тяло с вътрешните душевни процеси, така че то да става все по-послушно и податливо на изискванията и впечатленията на душата, докато като цяло не бъде толкова подготвено и по-специално мозъкът не бъде толкова оформен, че да е способен да изрази преживяването извън него, да го съобщи на другите. Следователно, този експеримент може да се проведе, за да се наблюдават хипотетичните действия на душата върху самото тяло; няма разлика по отношение на доказателствата за тези процеси в сравнение с метода на естествената наука. Тогава сме изправени пред възможността да кажем: Когато човек се роди в земния физически живот, неговата свръхсетивна сърцевина на битието излиза напълно от свръхсетивния свят и по този начин човешкото същество също ще се е появило в живота за първи път. Като преподаватели можем да наблюдаваме, че младите хора не внасят в земния свят нищо непознато за нашия свят, което никога не би могло да бъде свързано с нашия свят. По-скоро те идват въоръжени със сили, които вече са натрупали в по-ранен момент във физическия свят, в по-ранни етапи на културното развитие. Ако погледнем живота по-широко, веднага се сблъскваме с факта, че всяка сутрин, когато се събудим, се чувстваме изправени пред миналия си живот. Когато, както бе споменато по-рано, човешкото същество се бори с тялото си и тази борба на душата намира край в образуването на бръчки и бразди, душата прекратява физическата трансформация и силите на душата тогава стават съзнателно осезаеми. Всяка сутрин душата среща тялото на тази граница и може да го води по-нататък, доколкото ѝ позволява присъщата ѝ еластичност. От това виждаме също, че преживяваме и научаваме повече, отколкото можем да използваме в тялото си, защото то все пак е до голяма степен напълно оформено; въпреки това, то продължава да оказва влияние върху нашата духовна и душевна сърцевина.

Всичко това може да се наблюдава в ежедневието и ако се прилага по здравословни образователни принципи, добрите ефекти ще се запазят през целия живот. Ще се усеща, че човек винаги се чувства като ученик през живота си, никога не губи блаженството от това постоянно да оставя нови неща да му влияят, докато погрешното образование го прави безчувствен. Когато тялото достигне върха на своето развитие и го поддържа известно време, но след това бавно започва да деградира отново, което се случва през втората половина от живота, ние усещаме, че душата вече не може да работи върху тялото, както някога, а че нашата духовно-душевна сърцевина на битието, в постоянна връзка с външното, физическо тяло, сега наистина расте в емоциите и усещанията. С разрушаването на мозъка, душевният живот на съответния човек ще спре само във физическото, тъй като не самият мозък мисли и т.н., а с помощта на мозъка мисълта се осъществява във физическото. Но това, което не е пряко свързано с мозъка, ние го усещаме с

нарастващата възраст и възприемаме упадъка на физическото, което вече не може да се развива допълнително, като облекчение.

Накрая човекът преминава през портата на смъртта. Духовната и душевна същност е била обогатена по много начини по време на земния живот и сега работи върху подготовката на онези сили, които водят до повторение на живота, при което на човек, прероден като дете, се дава нов жизнен материал.

Споменът за предишния живот се прекъсва незабавно, особено споменът за детайлите, защото физическото тяло е изцяло предадено на физическия свят като труп; дори това, което само повърхностно се е отпечатало върху душата, сякаш се изхвърля като втори труп, тъй като душата вече не може да го използва. Запазва се само това, което душата може да използва, за да постигне нови способности, като формиращи сили за нов живот, които са подходящи за изграждане на ново тяло. Така идеята за повтарящи се земни животи е оправдана сама по себе си, а идеята за развитие, която е в основата ѝ, следва като логично, необходимо следствие от постиженията на естествените науки. В тази връзка обаче трябва да се вземе предвид фактът, че не всички жизнени пътища трябва да се разбират в смисъл на непрекъснато изкачване, а въпреки многото колебания, независимо дали са вкоренени в човека или не, сборът от повтарящи се животи е изкачване нагоре, печалба.

Сънят може да бъде забавен или дори напълно предотвратен от ярки мисли, които възникват у човек веднага щом се свържат с емоции, радост, страх, тревога или тревоги от всякакъв вид; защото те свързват духовното и умственото ядро на съществото с ежедневно съзнание и следователно не му позволяват да проникне в свръхсетивните светове. Човек може да заспи само когато това състояние е окончателно притъпено от прекомерна умора или когато е разсеяно от по-ранните мисли, като се върне към по-спокойни мисли, особено тези с по-идеална посока в живота. Подобни условия важат и за изграждането на нов живот. Това ще се постигне в низходящ смисъл, ако силите за това трябва да бъдат взети от егизма или ако трябва да бъдат привлечени онези, които се придържат към него. Това прави разбираем и възходящия и низходящ характер на отделните жизнени пътища, така че и в това отношение животът може да ни предостави доказателства за представените възгледи. Духовната душевна същност навлиза в зараждащото се тяло на детето и го формира като строител на това тяло. И който срещне човека безпрепятствено в неговите естествени условия на произход и растеж, ще намери такива условия потвърдени като факти. Успяхме да проверим това например в случая с човек, постигнал особено високо ниво на ясновидство, а именно Мишел Нострадамус (Нотр Дам), роден в Сен Реми в Прованс през 1503 г. и починал в Салон през 1566 г. Той бил лекар, който работел с най-голяма отдаденост, стига да му било позволено да практикува медицина, и се оттеглил в един вид духовна обсерватория, където изучавал природата и астрономията. Там той позволил на

съзвездията по-специално да му въздействат духовно и по този начин осъзнал някои вътрешни способности на душата си, които преди това били скрити от него. Той ги видял като божествен дар, даден му за неговото уединение. Особено когато се посветил на макрокосмоса в пълно спокойствие, без да бъде засегнат от бумовете и вълните на душевния си живот, се проявил неговият ясновидски дар, с който той постигнал и големи резултати в пророчествата си за бъдещето. Виждаме как духовно-душевното ядро на неговото същество проби естествените условия на съществуване, след като силите, които преди това е използвал като лекар, вече не са могли да бъдат изразходвани; те са се утвърдили по посочения начин, защото не е било възможно да ги оставим да изчезнат без повече шум и изцяло в съответствие с научния възглед за „запазването на енергията“, онези сили, които преди това са били насочени към външна дейност, са били трансформирани в ясновидски способности, които от своя страна са предизвикали допълнителни вътрешни душевни енергии. Това може да се постигне и чрез медитация и концентрация, под влиянието на които човешкото същество е подготвено да преодолее пространството и времето със своите възприятия и да вижда по различен начин, отколкото е възможно, когато вижда във физическия ежедневен живот. По този повод, Бих искал да насоча вниманието към книгата „Мистерията на човека“ от Лудвиг Дайнхард, която обяснява пълната хармония на външните методи с тези на духовната наука. Така можем да погледнем назад от нашето време, в което духовната наука отново може да черпи нова смелост за по-нататъшен успех, към онези сътресения в светогледите и житейските възгледи, както бяха посочени във въвеждащите думи на нашата лекция, където нови елементи навлязоха в сферата на човешкото чувство, точно както човечеството днес, когато наблюдава развитието на душата и духа, се намира в подобно положение на това, когато Коперник е изтръгнал почвата изпод краката ни и е приложил мислене вместо наблюдение. Ако погледнем само науките, като астрономията, биологията и т.н., които са се развили не само чрез наблюдение, а главно чрез мисъл, точно както по времето на Коперник той и все още Джордано Бруно са разтворили тесногърдите възгледи на човечеството в привидно неизмерими атмосфери и пространства, пробивайки осмата сфера, създадена само от света на сетивата.

От тази гледна точка, духовната наука стои днес, когато вижда хора, които досега са ограничавали средата си според пространствено-материалното възприятие и собствената си душевна природа между раждането и смъртта според времевото възприятие. Тъй като обаче тези условия на живот биха могли да бъдат ограничени само чрез подвеждащо наблюдение, това самоналожено ограничение също може да бъде преодоляно. Точно както астрономическата наука например трябва да има бъдеще в същия смисъл, така и духовната наука трябва да разшири небосвода на ограничения душевен живот отвъд границите, приети от повечето хора, и всъщност отвъд този живот, отвъд раждането и смъртта, във вечността. Тогава духовната

наука ще отвори на света безкрайността и безсмъртието на душата. Някога Джордано Бруно е бил осъден на смърт чрез изгаряне на клада от своите противници и изгорен в Рим. Може би някои хора биха искали да видят същото да се случва с представителите и последователите на духовната наука. Ако това вече не е допустимо днес, тогава те се опитват да осмиват и омаловажават духовната наука колкото е възможно повече. Но тези, които не могат да се наситят с нея, по този начин ще съдят себе си, вместо онези, върху които вярват, че могат да я осъждат. Но и този мироглед ще получи своята преценка, и то чрез по-нататъшното развитие на духовната наука, точно както е дошло времето за признаването на научния възглед за природата, пред лицето на регресивните усилия. Но духовната наука ще се окаже особено способна да даде на хората истински живот, а не само теория, благославяйки ги повече от естествените науки, не в противоречие с тях, а като разшири здравите им принципи по нови пътища на развитие за човечеството. Тези, които тогава могат да видят, че светът напредва по този начин, няма да осъдят духовната наука, а ще маршируват с нея към победа.

4. Същността на вечността и природата на човешката душа в светлината на духовната наука

[Човешкият копнеж да отговори на въпроса за вечността не произтича] само от [страховито] желание за съществуване, не само от [дребнав] копнеж за собствено безсмъртие, но [както ни учи по-задълбоченият поглед в човешката душа, той] съответства на нуждата на душата от вечност, [произтича от] дълбока [духовна], морална нужда от човешко съвършенство. [Няма момент в душата, в който тя да не е изпълнена със стремеж към съвършенство.] Въпросът за природата на вечността съответства на въпроса на всяко по-дълбоко размишление. Той е един от фундаменталните въпроси на всяко задълбочено човешко изследване.

Но в човешката душа е имало и известна срамежливост да се подходи към тези въпроси. Оттук и вярата в безсмъртието: Само чрез религиозно чувство се стига [до концепция за вечността], до чувството за безсмъртието на човешката душа.

Задачата на теософията е да покаже, че изследванията, [истинската наука], са възможни и в сферата на духа. [В продължение на десетилетия тя винаги се е стремяла да събуди съзнанието в определени кръгове, че изследванията в духовните сфери са възможни.] Това противоречи на днешните навици на мислене, на възприятията на хората [да, много; твърде разбираемо е, че теософията все още трябва да се счита за фантазия, дива мечта]. Но напълно логичният начин на действие в духовните изследвания, [основните методи], отговаря на най-строгите изисквания на естествената наука, дори и да не се признава.

[Всичко това ни идва на ум по един много особен начин, когато повдигнем фундаменталния въпрос за вечността и природата на човешката душа, който е свързан с нея.]

Душевното и духовното ядро на човешкото същество вече се проявява в обикновения живот и ще се проявява все повече и повече в духовната наука.

[Духовната наука трябва да посочи какво всъщност управлява човешкия живот [...], какво представлява душевното и духовното ядро, как това ядро се отнася към сферата на преходността.

Бил съм в този град много пъти. Днес духовната наука все още не е много популярна в научните среди, където се отнасят към нея иронично и подигравателно.

Идеята за повтарящите се животи е духовно-научна идея, както и принципът на развитие на човешката душа и дух. [Повечето от вас са запознати с тези факти, които трябва да се разглеждат от гледна точка на обикновения живот.] Гьоте е казал: „Разгледайте „какво“, повече разгледайте „как“. „Какво“ е известно, но това, което може да ни просветли, произтича от „как“. Смята се, че човешката душа се изчерпва в съзнателното мислене, чувстване и воля. [Човек не взема предвид

достатъчно факторите, които постоянно се случват в дълбините на душата. Колко малко може да каже човек за своя темперамент, нрав.]

Но както морските дълбини са непознати за този, който наблюдава само играта на вълните на повърхността, така и подсъзнанието, в което е вкоренен обикновеният живот, е непознато. [Един мимолетен поглед към живота ни напомня как несъзнателни фактори постоянно играят роля в живота.] Несправедливост, например, преживяна като дете и повтаряна у ученика, може да доведе до самоубийство. [Ученикът е бил упрекван и т.н. от учителя. Сега това се случва и с други деца. Само при това дете това води до самоубийство. Преживяванията от петата година са развълнували душата му в скрити дълбини толкова много, че са довели до деянието.] Съзнателната част на душата сочи навсякъде към скритите дълбини на душата. Където съзнанието избледнява, тъмнината те обгръща – в съня или в сънищата. [Ако подслушваме човешкото съзнание, можем да открием много неща.] Съществува обширна наука за сънищата, дори и да не е известна. Пример: на един ученик е дадена трудна задача по рисуване. След цяла година той все още не я е завършил. Това карало ученика да се тревожи към края на годината, когато рисунката все още не била завършена. По-късно в живота се случило следното: той непрекъснато сънувал много специфичен сън, в който се виждал като ученик със същия страх; но всеки път това било последвано от по-голяма ръчна сръчност. Последното е само израз на способностите, развиващи се в цялото му същество. Първоначално то действало в по-долните дълбини на душевния живот, а като преход идва присъствието в полусъзнанието на сънуващото съзнание. Не е достатъчно да се каже: има трансформация на естествените процеси. Човечеството ще трябва да се примири с факта, че има и трансформация на силите в духовната сфера. Преди да станат съзнателни, те живеят в скрити дълбини на душата в подсъзнанието. Човекът би унищожил тези душевни сили, ако съзнателно се беше потопил преди това. Първоначално душевната сила работи в подсъзнанието, в душевното ядро; тя не се изчерпва от работата върху душата, тя работи в подсъзнанието върху човешкото тяло. По този начин тялото показва ефекта на душевно-духовното оформяне.

При детето първо откриваме нетренирани движения, безизразен поглед и т.н. Душевно-духовното обаче работи във физическото и постепенно физиономията се променя. Паметта идва едва от третата година нататък. [Думата на Жан Пол е вярна]: Там - [в първите си три години, за които няма спомен] - детето е научило повече, отколкото за три академични години, а също така е извършило много по-интимна работа в мозъка. [Когато се появяваме чрез раждането, мозъкът ни в много отношения все още не е диференциран.] Съзнанието е все още притъпено, все още спи, сънува. Така откриваме работата на тази сънуваща душа-духовност в цялото човешко същество, първо в по-нисшите части на телесната организация, след това в по-финото оформяне на човешкото тяло. Спира ли някога тази дейност? Докато

човешкото същество е физически присъстващо, от зачеването нататък, физическото се оформя от духовното. От момента, в който подсъзнанието постигне целта си, то може да проникне в съзнанието на човека. То първо трябва да работи в подсъзнанието на организацията, върху финото оформяне на човешкото тяло. По този начин можем да проследим активността на ядрото на нашето същество в неговата собствена физическа форма, като методично наблюдаваме психическия си живот.

Първото нещо, което духовното изследване учи, е, че духът се свързва с линията на наследство. Тук са възможни два случая: духовната душа да прави това за първи път или за пореден път. [Сега ще е въпрос на това да разберем дали това, което действа върху човека, вече е било там, дали ни предоставя доказателства, че е присъствало в предишни животи.]

Човек би трябвало да се възприема като едnodневка, ако няма спомен за предишни дни. [Как човек разпознава себе си като единно същество през целия си живот, след като съзнанието му се разпада всеки ден? Без памет това не би било възможно.]

Той няма спомени за предишни земни животи, но има някаква представа за тях. [Трябва да развием способността да наблюдаваме как това работи във физическото състояние на човек от година на година.] Най-важните образователни проблеми се решават, когато осъзнаем как способностите, които детето носи със себе си, могат да бъдат адаптирани към това, което вече е на земята. Ето как се развива темпераментът. При човек с ясно изразено меланхолично разположение животът показва основната нота на известна тъга. Как този човек стига до това?

Преживяването на скръб изглежда съвсем различно за меланхолика, отколкото за сангвиника. Това основно настроение отива в дълбините на душата. [Душата живее в последиците от скръбта, през която някога е преминала, което понякога може да се види дори години по-късно. Настроението на душата е следствие от предишна скръб. При меланхолика откриваме скръб в най-скритите дълбини на неговото същество.] Настроението на скръб вече е било отпечатано в тялото, защото е било донесено от сърцевината на душата. Това не може да дойде от преживявания на земята, то е донесено от предишни животи на земята. [Духовното ядро на човешкото същество вложи настроението на траур в структурата на човешкото тяло.] Защото настроението на траур може да бъде донесено само оттам, а не от духовния свят, където няма траур. Тук е показано с цялата яснота какво човек е придобил в предишни животи. То е също толкова точно, колкото и резултатите от науката. Ето какво разкрива обикновеният живот.

Само чрез инструмент човек може да види духовния свят; това е самият човек, такъв, какъвто стои пред нас в своя духовен и душевен живот. Чрез концентрация и медитация той може да се издигне нагоре в духовния свят. Трябва да се развие друг душевен живот. За да се получи този инструмент, е необходима радикална трансформация на душевния живот, за да се получи по-висше познание. Тогава

човекът чувства: Ти си нещо различно от това, което беше преди, когато само си мислеше, че си във физическото тяло [защото чувството ти протичаше успоредно с определени външни или физически процеси]. Сега той осъзнава: Сега преживяваш себе си като реално същество извън физическото тяло; можеш напълно да се освободиш от физическото тяло.

В духовен смисъл такъв човек провежда експеримент, както в лаборатория. Първото преживяване е вид идиотизъм. Човек преживява себе си като ново същество. Никаква концепция не може да изясни това на човек. Не може да се схване чрез концепции, изглежда „идиотско“, защото мозъкът не може да схване тези преживявания [защото няма нищо във физическия свят, което да може да даде яснота за тях]. На по-високо ниво [когато душевните сили стават все по-силни, тогава възникват концепции]; там мозъкът [който изглежда като груб блок] трябва да бъде съзнателно обработен, както несъзнателно в случая с дете. След това разглеждаме това, което можем да схване само логически в обикновения живот. Човечеството би било парализирано в бъдеще, ако не получи знания за своите духовни и умствени сили.

В тридесет и петата година от живота, възходящата линия се трансформира в низходяща линия. По низходящата линия силите от предишни животи се изчерпват, но се натрупват сили от нови преживявания, [които сме придобили в този живот]. Те никога не достигат силата да работят в телесната организация. Човек ще натрупа сили, формиращи тялото, но собственото му физическо тяло стои като пречка. [Но в същото време човекът ще усети как в него влизат сили, които могат да оформят нов живот за него.]

За много хора радостта от живота избледнява до тридесет и пет годишна възраст, защото не са запазили отворено чувството за богатството на живота в младостта си, но в дълбините на душата се развиват сили, чувство, което човек носи в себе си, сили за ново ядро на битието, тогава не следва тъгата от старостта.

В обучението на детето никога не бива да се губи чувството за училището на живота. Отвореният, здрав ум ще развие човешката душа от ранна възраст по такъв начин, че човекът да остане отворен за духовната наука. Трябва да се развие чувството, че човешкото същество носи в себе си духовно-душевно ядро на битието, което свободно изгражда ново тяло след смъртта. [Чрез духовната наука ние получаваме сигурност и увереност чрез моралните сили, които тя ни дава.]

По този начин можем да изпитаме победата на безсмъртното, победата на вечността над смъртността. Всички творения са смъртни, но това, което живее вечно, е безсмъртно, както казва Джордано Бруно. [Духът е създателят на смъртното и ние по този начин разпознаваме неговото безсмъртие.] Безсмъртието не започва едва след смъртта; човек може да го изпита още сега.

5. Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука

Дами и господа! Темата на днешната лекция трябва да интересува всяко човешко същество. Не само е интересно да се запитаме какво се случва с човек, след като е прекрачил прага на смъртта, но и имаме дълбоко морално задължение да знаем нещо за същността на човешкото същество. Човек изпитва това, което може да се нарече стремеж към съвършенство в най-благородния смисъл. Този стремеж никога не може да бъде завършен. С това осъзнаване възниква стремежът да се узнае нещо за това как човек може да успее, каква е възможността да задоволи стремежа към съвършенство. Това повдига въпроса за смъртта и безсмъртието.

Нашето време с неговите навици на мислене не е благоприятно [за подобни въпроси]. Следователно, една нова школа на мисълта, духовната наука, се опитва да подходи към този въпрос. Тя трябва да е толкова чужда на днешния живот, че да изглежда странна. Затова някои хора, които са тук тази вечер, няма да бъдат веднага убедени. Тези, които никога не са чували за това преди, може би само ще поклатят глава, ще бъдат иронични или може би дори просто ще се присмеят. Осъзнавам, че ще се сблъскам с всякакъв вид съпротива. Ще дам само един пример за логическо мислене, който е изцяло в съответствие с истинското научно мислене. Ако човек иска да проникне до същността на човешкото сърце, трябва да е наясно с думите на един философ, че безсмъртието на душата, ако съществува, не може да започне само със смъртта, а трябва да е свързано с обикновения живот.

Как се стига до осъзнаването на нещо, същество и други подобни? Това пита науката. Свързването на водород и кислород, за да се образува вода, е доста различно от разглеждането на всяко от тези две вещества поотделно (например, отделянето на кислорода и изследването му самостоятелно).

Точно както имаме душата си в ежедневието си, тя живее в тялото като кислород във водата. Душата възприема чрез ухото, окото и т.н. Всички изрази на душата са възможни само защото душата е свързана с органите – като водорода с кислорода във водата. Ако няма начин да се отдели душата, тогава човек би се отчаял, че не е в състояние да разпознае основната природа на душата.

Съществува ли състояние в живота, при което духовно-душевният живот се отделя от физическото същество? Може да се каже, че по време на сън се случва нещо различно; телесните функции протичат по различен начин [отколкото в будно състояние]. Не е ли много по-вероятно душата да се отдели и да напусне тялото? Може ли съдържанието на нашата душа, нашето емоционално преживяване – радост и страдание – да бъде обяснено логично, може ли това душевно същество да има съществуване отделно от тялото?

Съществува логично мислене, което не може да избегне това. Нека предположим, че човек наистина би претърпял промяна по такъв начин, че само тялото е все още

активно; цялата душа, от друга страна, е угаснала. Когато белодробната активност се поддържа, не можем да разпознаем природата на кислорода, [тоест] на това, което влиза в белите дробове, но белодробната жизнена активност остава сама по себе си - тя е нещо различно от самия кислород.

Следователно, ние трябва да се стремим да разпознаем природата на душата като нещо различно от организацията на нашето тяло. Независимостта на кислорода от белите дробове е следователно независимост на душата от жизнената дейност на белите дробове.

В момента, в който душата напуска тялото по време на сън, съзнанието става все по-дълбоко и по този начин започва самостоятелният живот на душата.

Днес искаме да разгледаме по-отблизо мечтания живот. На едно момче с талант за рисуване е възложена особено трудна задача по рисуване, която не е успяло да изпълни навреме за училищния изпит. Затова е изпитвало страх. Въпреки това, въпреки че не е изпълнило задачата, оценката му не е била по-лоша от това.

Периодично, един сън се завръща като състояние на страх в живота на този човек, но много по-силен от преди, така че той често се събужда треперещ от него. След това минават дни, без да сънува така. Става обаче очевидно, че способността му да рисува се подобрява. В края на такъв междинен период, страховитият сън винаги се завръща. Преди тази по-голяма способност да се влее в ръката, тя се е реяла в подсъзнанието; състоянията на страх се появявали в сънищата. И когато повишените способности се проявили, когато били там, тогава сънят спирал. Тези способности първо действат в организма – в материален план, върху нервите, органите. Преди да влязат в съзнанието, душата подготвя физическата организация, тя работи върху органите.

Тук се доближаваме до душата; улавяме душата да работи в организацията на тялото. Душата работи върху организацията от зачеването до смъртта – или, по-точно казано, [още] малко по-различно. Можем да си спомним до определен момент от живота си. В годините преди паметта ни, душата работи по съвсем различен начин върху нашата организация – без нашето съзнание. Дори преди да станем осъзнати, душата трябва да е била там и следователно преди да е била активна в тялото. Долу в организма тези сили работят, подготвяйки организацията, точно както в споменатия по-рано пример, уменията за рисуване, работата на душата, се е проявила в сънищата. В тази област материалистическите възгледи са абсолютно недостатъчни.

Това, че човек получава изкуствени зъби, се случва във всеки случай; че човек може да говори, не е толкова очевидно. Без други хора той никога няма да се научи да говори. Така че способността за говорене не може да се дължи само на говорните органи, а животът и тъкането на езика в нас изработват тази способност.

Тъй като човекът е цялостно същество, трябва да се предположи, че в него има нещо духовно от самото начало, дори преди физическата работа.

[Ето още едно сравнение:] Как може да се предположи, че човек, който е имал проблеми през целия ден, ще бъде в различно настроение вечерта? Така винаги работи духовното. Състоянието на ума може да се сравни доста добре с това, което човекът е преживял преди. [Така че човек трябва да предположи:] Не от свръхсетивните светове, а само от живота с хора може да възникне състоянието на ума, с което човекът влиза в живота чрез раждането. Такива мисловни нишки са изцяло в съответствие с начина на мислене на днешната естествена наука. Така че идеята за повтарящи се земни животи е нещо, което възниква от само себе си. Само преди двеста години се е предполагало, че животните, например червеите, могат да се развият от нежива кал. Но Франческо Реди формулира вече неопровержимото твърдение: „Живите същества могат да произлязат само от живи същества“. Само с големи трудности той успява да избегне съдбата на Джордано Бруно заради това твърдение. Твърдението „Духовно-умственото може да възникне само от духовно-умственото“ обаче първоначално ще бъде осмивано и подигравано, но след това постепенно ще бъде прието и накрая ще бъде прието за даденост в бъдеще.

Това, което се случва в този живот, влияе върху по-късните животи; това са само логични заключения - но експериментите [в тази област] също са важни и възможни. Лудвиг Дайнхард е написал книга за това.

Но всеки може да използва собствената си душа само като инструмент за изследване на душата. Не всеки може да стане духовен изследовател, но както всеки може да се образова по астрономия, химия и т.н., същото важи и тук, както ще бъде обяснено накратко. Хората си правят инструмент за изследване на духовния свят.

[Нека вземем друг пример:] Нострадамус. - В книгата на Кемерих за пророчествата има цяла глава за Нострадамус. Нострадамус е бил лекар, той е бил лекар по природа и е правил безкрайно много добро, особено по време на чумата в Прованс. Но] се е казвало, че е калвинист, което е подкопавало репутацията му. Силите, които иначе е давал на човечеството с цялата си душа, са били трансформирани в пророчески дарове – визионерски дарове, като силата на мисълта в топлина, топлината в движение и т.н. Визионерските дарове са могли да се случат само при определени условия. Нострадамус е създал лаборатория за себе си, тоест стая със стъклен покрив, където е пренощувал. Когато душата се е успокоила напълно, са наблюдавани звездите и това е предизвикало изказвания, които Нострадамус е записал. Всички тревоги и безпокойства са престанали. Това състояние на ума е наследено от бащите му. Съвременният пророк трябва изкуствено да създаде това състояние на ума. Той трябва да изведе специални импулси на преден план на душата. Символите са най-подходящи за това, тези, които стимулират душата ни, разтърсват ни вътрешно. Силите спят отдолу – тези спящи сили се събуждат от това. Тогава човекът сякаш спи, но не е в безсъзнание. Тогава вече не възприемаме нищо

чрез [сетивните] органи. Имаме душата, както имаме кислород, когато е отделен от водата. Тогава си казваме: Вие преживявате друг свят. В началото преживяването е такова, че човек не може да изрази преживяното с думи. Духовната наука обаче никога не би могла да бъде преподавана, ако си остане така. Духовният изследовател трябва да върви все по-далеч и по-далеч, особено когато е преживял нещо, което не може да изрази. Човек знае: преживява нещо, но не може да го мисли. Ако човек продължи упражнението, той се научава и да говори за него. Човек преживява това, което е преживял като дете, когато е учил език. Учим се да използваме мозъка си. Можем да преживеем това само в болка, така да се каже. Ако човек е триумфирал над собствения си организъм, значи го е изследвал и експериментално.

След като нашата култура бъде проникната от духовната наука, ще бъде възможно да се подходи към образованието на младите хора по съвсем различен начин. Тогава хората ще могат да имат различни, вътрешни душевни преживявания, отколкото в днешната духовна култура.

През втората половина от живота, когато душата вече не оказва конструктивно влияние върху телесната организация, тези душевно-духовни сили, които човек придобива чрез обучението си в живота, се натрупват и са достигнали най-голямото си напрежение в момента на смъртта. Енергиите, които да работят отново във [физическата] организация, трябва да се търсят в душевно-духовния живот. Тези духовно-умствени сили, които изграждат тялото, са отвъд разпад и превръщане. Тези сили възникват именно поради смъртта. Това осъзнаване ни дава смелост и сила.

6. Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука

Два въпроса, които несъмнено засягат интереса на всяка човешка душа в най-съществен смисъл, ще бъдат разгледани в двете лекции днес и утре. Тази вечер, по-скоро от обща гледна точка, а утре ще бъде представено разглеждането на някои отделни въпроси. Няма съмнение, че въпросите, отнасящи се до природата на смъртта и какво може да се крие под думата „безсмъртие“, наистина трябва да събудят най-дълбокия, най-искрения интерес у всяка човешка душа и може да се каже, че все още трябва да бъдат най-големият възможен интерес, ако пренебрегнем всички желания и копнежи, които са свързани със събитието на смъртта и с въпроса за безсмъртието на човешката душа.

Но всяко празно любопитство, дори всичко, което се нарича любопитство в обикновения живот, може да бъде оставено настрана, когато се разглеждат тези два въпроса. Можем да се въздържим от това, защото във всеки дълбок момент от живота си ние сме постоянно стимулирани – понякога по-съзнателно, понякога повече от най-дълбоките, най-скритите части на душата ни – от две неща: силата и увереността, сигурността на надеждата в живота ни, да искаме да знаем нещо за тези въпроси. Има две неща. Първото е всичко, което е включено в идеята за човешката съдба. Тази съдба повдига не само теоретични въпроси за нас, но и жизненоважни въпроси, и ние знаем, че ако не можем да получим никаква информация, която по някакъв начин може да ни удовлетвори, това трябва да означава слабост, съмнение, омаловажаване на душата ни. Човешката съдба мистериозно и загадъчно се намесва в човешкото съществуване. Един човек е поставен, привидно без негова вина, в положение, което едва ли може да му донесе удовлетворение, място, където е невъзможно да развие каквито и да било значителни сили за доброто на другите и своята работа. От друга страна, виждаме как, привидно без заслуги, другият стои на място, което не само му прави възможно розово съществуване, но и му позволява да развие най-добрите си таланти в полза и благо на другите. Човекът, със своите теории, пита за причините, когато се случват външни факти, и съществува известно нежелание да се търсят причините за човешката съдба.

Когато погледнем към емоционалния си живот, с всички мистериозни неща, които могат да се случат в него, осъзнаваме, че именно най-съкровения дълбини на душата ни повдигат въпросите за причините за нашата съдба. Може би индивидът не пита: Какви са причините за това или онова, което се случва в живота ми – това би било теоретично оцветяване на въпроса; но това, което чувстваме, ни призовава към задоволство или отчаяние, към изпълнена с надежда работа или към униние пред лицето на всяка дейност. Но най-важните въпроси в тази област са тези, които може би дори не могат да бъдат формулирани теоретично, но които се изразяват в

удовлетворение, в депресия, в чувство на изоставеност и самота; това са въпроси, които, само наполовина поставени в душата, остават заседнали пред открита формулировка, но съставляват щастието и страданието на цялото ни съществуване. Ако съдбата можеше да се намеси в живота ни по такъв начин, че да можем да кажем, че тя насърчава нашите способности тук или там, нашите действия, [или] възпрепятства нашия напредък, тогава въпросите нямаше да бъдат толкова парещи. Но ако се вгледаме по-дълбоко, ще открием, че всичко, което сме в най-съкровената част на нашето същество – как живеем, как се проявява нашата ценност, нашите способности – е резултат от нашата съдба. Човекът си казва, че цялото същество, цялата вътрешна конфигурация на съществото, не е толкова зависима от това, което изглежда се доближава до живота отвън и оформя и формира този живот.

И така, това е тревожният въпрос към съдбата, който, може би само наполовина повдигнат, се свежда до следното: Откъде всъщност произлиза цялото ни съществуване? Какво е това, което е мистериозно затворено в нас и е толкова зависимо от това, което трябва да преживеем като външна съдба? Трябва да помислим само за два факта, в допълнение към безбройните индивидуални случаи: там ще открием как цялото ни същество, най-съкровената ни природа, е зависима от съдбата. Първият факт е, че човешкото същество е поставено в някаква езикова област, в национален контекст. Кой знае доколко от интимния ни душевен живот прелива от начина, по който езикът ни прониква. Или доколко чувството ни за увереност в живота и надеждите ни зависи от това как нашите родители, нашата среда и нашите учители реагират на нас в ранната ни младост. Как грубото отношение може да закали цялото ни същество през цялото ни земно съществуване! Човек трябва само да си помисли колко мистериозни са връзките на съдбата в тази област по-специално. Един случай, взет директно от живота, може да ни научи за точно тази област: дете, което на седмата си година е преживяло силна несправедливост от ръцете на околните, поради начина, по който съдбата му го е поставила в общност. Понякога детето го забравя, привидно отвън, но в дълбините на душата то продължава да живее и да оказва влияние в дълбоките слоеве на душата, което се е вкоренило като несправедливост в душата. Тогава детето става ученик в средно училище. Нещо особено се случва в шестнадесетата му година. Силен ефект идва от неговия учител в смисъл, че ученикът трябва да преживее нова несправедливост. Ако не беше преживял несправедливостта в седмата си година, въпросът можеше да мине без резултат, както стана за неговия съученик. Но тъй като старото впечатление продължи да действа в дълбините на душата, докато за външното същество беше забравено, то се съедини с опита от седмата година и се получи самоубийство на ученик. Така виждаме как цялото ни същество, начинът, по който влизаме в живота, е по-дълбоко свързано с въпроса за нашата съдба.

Второто нещо може да се види, като се размисли върху това как се развива животът на човек, как той събира житейския си опит, как става все по-зрял с течение на годините. Това може да е горе-долу така за един или друг човек, но това съзряване е видно от внимателно разглеждане на живота и обикновено е така, че трябва да си кажем: ние сме узрели в онези неща, които сме правили несъвършено, от гледната точка, която трябва да заемем, след като сме натрупали опит. Ако ни беше позволено да ги направим втори път, щяхме да ги направим по-добре. Учим се на неща в живота, но се учим именно като правим несъвършени дела в този живот. Най-интимните житейски преживявания са резултат от това, че правим несъвършените си действия наши учители. След това поглеждаме назад от дадена точка в нашето развитие и си казваме: Учим се на много неща, станаме по-зрели и това знание е вътре в нас. Какво се случва с това преживяване, когато преминем през портата на смъртта? Изчезва ли то безследно в потоците на нищото? Да, не винаги е нужно да приемаме такъв житейски опит, можем да кажем: Това, което правим, от което се учим да се въздържаме, има ефект, който другите хора изпитват чрез него, било като подкрепа, било като вреда. Знаем, че нашата ценност като човешко същество зависи от това дали сме навредили или сме помогнали на други хора. От това произтича другият житейски опит, който е концентриран в цялостното чувство, в основните усещания, в необходимостта да правим много неща по различен начин, отколкото сме правили в миналия живот. Така че чувстваме, сякаш имаме усещането, че имаме много дългове, които вече не можем да изплащаме. Това е така, защото сме създали дълговете по такъв начин, че действията, с които сме извършили дълговете, са зад гърба ни. Това са най-съкровениите, най-дълбоките преживявания на душата. Всичко, което сме придобили, всичко, което ни прави различни от това, което сме били в началото на живота, завършва ли всичко това в едно неопределено нищо? Това е второто нещо. Без значение каква е природата на човек, без значение колко неизразена може да остане, тя си остава въпрос на чувство и на живот в него.

Сега можем да кажем: в наше време зад гърба ни е период на човешко развитие, в който най-благородните, най-моралните хора, които са били и научни материалисти, но въпреки това са се придържали към морални идеи, са се справяли с подобни душевни въпроси по един много особен начин. Ако се заеме гледната точка на духовната наука, която ще бъде представена тук, е необходимо отношение, което никога не е несправедливо, дори към противниците. Защото трябва да се каже, че е било героично как материалистичните мислители са намерили своя път, особено по отношение на въпрос като този, който сега беше засегнат. Те са си казвали: Със смъртта нашият вътрешен душевен живот угасва, като светлината на свещ, когато горивото се изразходва. Но след това ние имаме съзнанието, че това, което сме преживели, продължава да живее в процеса на историческото развитие на човечеството. Всеки дава на потомството това, за което е работил, дори ако то е

било завоювано и отработено само в най-малките кръгове. Много такива мислители са си казвали, че е егоистично да се изисква човешките същества да имат свое собствено лично безсмъртие. Но е безкористно в най-висшия смисъл да умреш с пълното знание, че личността загива и стореното преминава в процеса на човечеството. Някой може да каже: тази информация е героична; в сравнение с много религиозен егоизъм, този героизъм на материализма изглежда велик, но не може да издържи на по-дълбоко разбиране на въпроса, поради причината, че когато всеки погледне живота, той трябва да си каже: Най-интимната част от нашия житейски опит е толкова съкровено благо на душата ти, че не можеш просто да го дадеш на външния свят. Можем да дадем много за външния свят, но това, което даваме, не принадлежи на най-интимната част от душата ни. Най-доброто, което сме научили, е толкова свързано с нашата индивидуалност, че е невъзможно да бъде предадено на света. Така че въпросът остава: как да се справим с гледката на това, което душата е преживяла, което ѝ е дало стойност по описания начин, което прави необходимо животът да не бъде затворен, ако тази ценност трябва да бъде изживяна, от която той не се отказва, когато човек премине през портата на смъртта?

Това са двете неща: съзерцанието на съдбата и съзерцанието на собственото развитие. На тези въпроси трябва да се отговори по такъв начин, че отговорът да може да се нарече логичен и научен по същия начин. Да се дават отговори, както се дават отговори в днешната външна наука, е целта на начинанието, което може да се нарече духовна наука, която е навлизане в културата на настоящето и чрез което нещо от тази култура трябва да се включи като прозрение за голяма част от това, от което животът се нуждае, за да стане силен и могъщ. Не може да се изисква предложенията, дадени днес и утре, да бъдат повече от просто предложения. Тези, които вярват, че научните отговори са само тези, които се свързват с външни събития, с това, което може да се види с очите и да се схване с ръцете, естествено няма да приемат отговорите като научни. Трябва да се дават само предложения, но те са предназначени да покажат, че целият начин на мислене, целият начин на гледане на духовния живот е същият като начините на изследване в днешната наука. Съвременният човек също изисква информация по въпросите, характеризирани по такъв начин, че тази информация да може да издържи на строг научен контрол. По този начин отговорите ще изглеждат различни от науката в обичайния смисъл, но всеки, който се задълбочи, ще види, че начинът на мислене в теософията е такъв, че могат да бъдат задоволени както научните нужди, така и сърдечните нужди на съвременното човечество.

Отправната точка трябва да бъде тази на истинското, истинско себепознание. Тъй като съдбата оформя същността на нашето „аз“ и тъй като нашето „аз“ става все по-зряло, ние сме изправени пред тези въпроси и затова можем да се надяваме, че истинското познание за най-съкровената ни същност, за това, което наричаме наше

„аз“, ще доведе до отговор. Но за съвременния човек е трудно да разпознае това, което може да се нарече себепознание. Съществуват огромни препятствия пред съзерцанието на собствената природа. Само като преодолее тези препятствия, той може да навлезе в себепознанието и от себепознанието, чрез връзката на собственото си ego със света, да премине към познание за света.

Ако искаме да изследваме едно вещество в науката, не можем да разпознаем неговата същност при определени условия. Въпреки че кислородът се съдържа във водата, ние не можем да го изследваме във вода; първо трябва да го отделим от водата чрез физически процес, едва тогава можем да изследваме неговата същност. Колко различно е, когато ни се случи във водата! Трябва да е нещо подобно, ако искаме да изследваме себе си, за да може това изследване да ни задоволи. Нашият аз, подобно на кислорода с водорода, е свързан с външното тяло в обикновения живот. Това, което наричаме наше душевно тяло, това, в което се намираме като в най-съкровено си вътрешно същество, ние винаги го преживяваме по такъв начин, че гледаме на външния свят през телесните си органи, така че да се научим да го разбираме чрез човешкия мозък. Точно както кислородът е свързан с водорода, за да образува вода, така и животът на душата е свързан с живота на тялото, с това, което имаме пред себе си като човешки същества, като самите нас. Така възниква необходимостта първо да отделим живота на душата от живота на тялото, за да го изследваме истински.

Как можем да направим това? Как можем да си представим душевния си живот по такъв начин, че да можем да го съзерцаваме в неговата истина? Сега, според резултатите от духовните изследвания, ежедневието отделя душата от тялото през нощта в течение на двадесет и четири часа. Нека засега приемем това като твърдение; ще се върнем към него по-късно. Когато човек заспи вечер, пълноценното човешко същество не се съдържа в тялото; това, което продължава да функционира външната душа, както се случва в будно състояние, но не и действителният душевен живот, който разпознаваме като нашето най-съкровено същество, като страдание, афекти, импулси и страсти, наистина се оставя настрана по време на нощния сън и на сутринта отново влиза и се потапя в тялото, за да използва телесните органи, сетивата и мозъка, инструмента на душата. Ако изходим от научни предразсъдъци, ще кажем, че е възможно целият духовен живот, с всичките му усещания и чувства, с всичко, което се случва вътре, да не е нищо друго освен резултат от физическия живот, точно както пламъкът е резултат от процесите в свещта. Но това не издържа при по-задълбочен анализ. От здравия разум трябва да ни е ясно, че има нещо в това.

В състоянието, през което човек преминава от заспиване до събуждане, процесите, които можем да разберем само като жизнени процеси, оказват влияние върху тялото му. Това, което тече отвътре като органична активност в мозъка и другите органи, продължава да оказва влияние. Сравнението подсказва логична мисъл,

която не може да бъде избегната при по-задълбочено размишление. Ако сравним сетивните си органи с белите дробове, ще открием, че белите ни дробове, подобно на сетивните ни органи, се подхранват отвътре и се поддържат от организма. Това, което виждаме да тече като жизнена активност, може да се сравни с това, което тече в мозъка и другите органи от вътрешността на тялото през деня, а също и през нощта като хранителна активност. Но може ли да се идентифицира нещо, което се случва в тялото и захранва активността на белите дробове отвътре, чрез естеството на въздуха, който трябва да тече в белите дробове? Може ли активността на теченето в белите дробове отвътре някога да достигне целта на белите дробове, ако въздухът не течеше отвън? Дали тази вътрешна жизнена активност има нещо общо с естеството и състава на въздуха? Не можем да научим нищо за въздуха отвътре. Същото е и с душата. Точно както същността на въздуха, който се влива в белите дробове, не е свързана с дейността, която се влива в белите дробове като органична дейност, така и съдържанието на нашата душа, което се влива сутрин и напуска тялото вечер, има също толкова малко общо с това, което е нашата вътрешна телесна дейност, с това, което се влива в душевните ни органи от нашия организъм като храна.

Ако се вгледате дълбоко в това сравнение, опитате се да го обмислите – няма да избегнете логичната мисъл, че това, което живеем като наш душевен живот, това, което се влива в нас, е също толкова чуждо на вътрешната телесна дейност, колкото е въздухът на вътрешната телесна дейност, така че независимостта, вътрешната същност на нашия душевен живот изглежда добре обоснована. Човек наистина не живее с душевния си живот по такъв начин, че да казва: Аз живея в мускулите си, в мозъка си. Това не е неговият душевен живот, а по-скоро: Аз живея в чувствата си, в афектите си. Това, в което живеят по този начин, влиза в тялото им сутрин като вдишване и го напуска вечер като издишване.

В отговор на тази мисъл, логическото мислене сега може да повдигне въпроса: Как можем да наблюдаваме душевния живот, който е толкова независим от телесния живот, сам по себе си? Ако можехме да го наблюдаваме по време на сън, щяхме да се погрижим. Но в нормалния живот, въпреки че душата се отделя от тялото, не можем да изследваме тайната природа на душевния живот, защото в момента, в който се отделя, тя става несъзнателна и се изплъзва на изследване. Но има и друг начин да се проникне в този душевен живот, с който може да се сблъска всеки човек, а именно чрез психически експеримент от духовния изследовател, който е получил инструмента за изкуствено отделяне на душевния си живот от тялото; това е ясновидско наблюдение.

Първото наблюдение, което може да възникне у всеки, е следното. То започва с въпроса: Какво ни пречи да наблюдаваме душевния си живот отделно от телесния си живот? Има две причини. Първо, в момента, в който се събудим, се осъществява връзка чрез сетивата и мисленето, свързано със сетивата, със сетивния външен свят,

така че да нямаме душевния си живот само за себе си, да не сме в душевния си живот, а в това, което ни заобикаля като светещ, звучащ свят. Преживяванията на душата ни се сливат с това, което влиза в нас през очите и ушите. Винаги, когато се наслаждаваме на звук, ние винаги имаме, така да се каже, звука, който влиза отвън, и радостта в нас като две неща, които се сливат заедно. Но ние се сливаме с външния звук. Ние не разделяме душевния си живот, така че да се изгубим във външния сетивен свят. Когато погледнем нагоре към великолепно звездно небе и съзерцаваме чудесата на изгряващото и залязващото слънце, всичко, което ни влияе отвън, ние усещаме как то се слива с това, което се случва в най-съкровения част на душата ни, какви възвисяващи и предани преживявания имаме в душата си, каква сила се влива в нас. Никога не сме отделяли химически вътрешното си същество от това, което прониква от външния свят. Ето защо някои философи казват, че няма такова нещо като вътрешен душевен живот, дори отричайки вътрешното душевно съдържание и позволявайки му да се слее с онези образи, които се носят и отливат на хоризонта на нашия душевен живот. За по-внимателния наблюдател думите на Гюте се сбъдват: Какво дава истинската стойност на многобройните звезди, на цялата слава на небесното пространство? А само това, че всичко, което живее навън в широкия свят, се отразява в човешкото сърце, се изразява, така че се преживява нещо, което надхвърля обичайното изразяване. И ако човек пристъпи към задълбочено самонаблюдение, ще открие: Душата усеща какво се случва навън, тя знае, че преживява вътрешни неща във външните събития, че е напреднала постепенно, че вътрешните душевни събития са следвали едно след друго и е възникнал непрекъснат поток от настоящия момент до момента, до който можем да си спомним, че този поток е нещо различно от това, което просто ни въздейства отвън. Независимостта на душевния ни живот изглежда убедителна и се чудим дали душевният ни живот може да се отдели от обкръжението си, когато сме пряко изправени пред външния свят и да се слее с него. Но когато погледнем назад към това, което не само сме видели, но и сме преживели по отношение на въодушевление и униние, и това, което можем да си спомним, откриваме поток от вътрешен душевен живот.

Този поток е точно това, което беше споменато по-рано. Това е преживяването на живота. С него ние се намираме в определен момент от живота си. Няма значение дали животът ни е кратък или дълъг, когато преминем през портата на смъртта, ще се окажем в една и съща ситуация. Ще видим потока на развиващия се живот, ще видим какво е бликало в тази душа от външния свят и ще си зададем въпроса, когато направим големия скок през портата на смъртта: Къде да поставим това, което се е развило като непрекъснат поток в душата ни? Така че има едно препятствие: нашето сливане с външния свят.

Следователно, по същество е успех в развитието, ако се научим да се изолираме чрез преглед, чрез изследване на вътрешността. Но едно нещо ни идва наум, когато

изолираме душевния живот, а именно, че си казваме: Той е кохерентен, това, което тече там стъпка по стъпка. Поглеждаме назад към първия си спомен; това, което е било преди това, не можем да си спомним самите ние, но по-възрастните хора могат да ни разкажат за него. Спомняме си какво се е случило от този момент нататък и ще се постараяме да имаме отново такива моменти, в които изкуствено предизвикваме състояние на сън, но само от тази страна, при което изключваме външните впечатления.

Когато в такива моменти се затваряме от блясъка на външния свят и от другите стимули на външния свят, тогава ние отделяме вътрешния живот, както отделяме кислорода от водата. Това е въпрос на опит, за който не може да се предостави теоретично доказателство, точно както човек не се нуждае от доказателство, че съществуват китове, ако никога не е виждал такъв. Ако винаги имаме предвид това вътрешно усещане, можем да кажем, че душевният живот се подрежда стъпка по стъпка и стигаме до точката, в която външната памет се връща назад. Можем да проведем един вид експеримент с целия си вътрешен опит. Ако видим, че този поток от душевен живот тече от току-що характеризираната точка и по-късното се добавя към по-ранното, какво се добавя към точката, до която достига първият спомен? Виждаме как нашият душевен живот се стреми напред; но какво е причинило първия момент, който си спомняме? Сега е възможно да се предизвика нещо в душевния живот, което действа само в душевното преживяване, което може да даде нещо съвсем ново, никога преди невиджано, на човешката душа.

За да характеризирам как изглежда това ново, никога невиджано нещо, бих искал да посоча нещо. Водородът е газ, кислородът е газ; тези два газа дават вода, нещо съвсем ново от две различни неща. Точно както нещо ново и различно от всичко в света се създава чрез взаимодействието на външни неща, така и ако обърнем погледа си все по-навътре в потока на душевния си живот, чак до началната точка в този спомен, може да възникне нещо съвсем ново. Някой, който никога не е виждал, че два газа произвеждат течност, не би повярвал. Какво е дало първоначалния тласък в живота ни? Това, което преживяваме като наша съдба, ни се представя сякаш от само себе си. Нашата съдба се представя като отговор на този въпрос. Защо е започнала точно от тази начална точка? Защо се е получило така? На този въпрос се отговаря, като погледнем нашата съдба и като имаме предвид само това, че трябва да разглеждаме съдбата не с идея, а с нещо съвсем различно. С какво искаме да разглеждаме съдбата си? Това, с което искаме да погледнем на съдбата си, произтича от втората пречка, а именно, че обикновено не гледаме на съдбата си така, както го правим сега, когато сме стигнали до този момент. Втората голяма пречка е себелюбието, еговолята.

Това своеволие е странно нещо. Нека се опитаме да го характеризираме. Това, което ни кара да се чувстваме доволни от себе си, което ни дава удовлетворение в живота ни, не е необходимо да бъде характеризирано. Но това своеволие има нещо

особено в себе си: то пробива нещо в душевния ни живот. Тази воля може да постигне каквито и да е дела, желания, копнежи – ако разумът ни е да останем верни на нас, трябва да признаем, че то не може лесно да се намеси само в начина, по който житейският опит се е формирал. Оставяме живота да ни учи, ходим в училището на живота и оставяме живота да диктува в какво трябва да вярваме. Дали ще смятаме нещо за истина или лъжа не зависи от нашата собствена воля. Именно това ни прави зрели в живота, това, което ни дава знания, от които волята трябва да бъде изключена! Можем да не обобщаваме преживяванията си произволно, а както ни диктува здравият разум, логиката на фактите.

Но тази воля е свързана с нашата телесност като сила на душата по различен начин от нашите идеи и възприятия, от които зависи нашият опит и в които не можем да различим вътрешното от външното. Нашата воля е свързана с нашата телесност по различен начин. Виждаме много ясно как тя непрекъснато се намесва в нашата телесност. Нека разгледаме това, което научаваме в нормалния ход на живота, като умора. Тя идва от факта, че мускулите или други органи се износват. Нищо не изглежда по-очевидно за повърхностното впечатление от това. Изглежда правдоподобно, че физическите органи се износват, но това не е вярно. Физическите органи, които живеят по много специфичен начин в нашия организъм, не се износват. Как би било, ако органи като сърцето трябваше да се възстановяват чрез сън? Органите, които не са повлияни от съзнанието, винаги ще останат активни и няма да се износват. Помислете за белите дробове, сърцето, диафрагмата и дори вътрешните механизми на нервната система; тези сили винаги работят. Това, което се износва, е това, което произтича от нашата съзнателна воля. Когато работим, за да накараме мускулите си да се движат чрез волята си, ние се уморяваме. Никоя работа, която идва от самия организъм, а остава в самия организъм, не ни уморява. Докато волята е активна, самата тя е активна, тя не изтощава организма.

Друг факт също го показва. Същото е и с мисловния процес: ако се отдадем на размислите на деня, ние не се уморяваме, но се уморяваме, когато се намесваме в мисленето с нашата воля, в това съзнание, като израз на нашия душевен живот, се намесва отвън в нашата телесна организация, която виждаме да работи самостоятелно. Човешката воля може да действа като своеволие само като се остави да бъде стимулирана отвън, като се чувства принудена от някаква принуда; тази воля изтощава нашия организъм, така че можем да кажем: Всичко, което е износване на живота, което поглъща тялото ни, произтича от волята, която е принудена от нещо, което не остава в съществото на човешкото същество или в съществото на душата, което е стимулирано и определено отвън, което, като своеволие, е в противоречие с това, което трябва да бъде отвън, което е разрушителна сила за нашия организъм.

Коя е противоположността, която изгражда нашия организъм? Какво всъщност го довежда в неговата конфигурация? Тя не може да бъде мисъл, не идеи, не чувства;

тя трябва да бъде нещо, което, подобно на волята, се намесва в нашия организъм. Нашата собствена воля не трябва да се чувства наложена отвън; тя трябва да може да бъде изцяло такава, каквато е нейната собствена воля. Това може да стане, когато нашата съдба ни се представя по такъв начин, че да не си я представяме в идеи и понятия, а заедно с волята, така че нашата собствена воля да не влезе в конфликт със самата себе си. Това може да се случи само ако, колкото и да се караме и борим със съдбата си, си представяме, че бихме искали тази съдба, сякаш сами сме я предопределили. Това може да се осъществи като решение на волята. По този начин премахваме пречката на самоволята. Волята, която гледа на съдбата така, сякаш самите ние сме се поставили в общността на езика, в семейството, е взела решение на волята, дори и с обратен характер.

Това не са твърдения, но досега само сме предизвикали определени настроения на душата. След това, сякаш самите ние сме го пожелали, нашата съдба се връща към първия момент, който можем да си спомним, подобно на водорода, който се скита към кислорода. Тогава имаме нещо в душата си, което стои пред нас със сигурност, толкова сигурно, колкото знаем, че пламъкът е горещ. Сега наистина преживяваме нещо ново: добавянето на нашия душевен живот. Нашата съдба навлиза в нашия душевен живот и ние имаме отговора на въпроса: Какво даде първия тласък? Това, което сме поставили за наша самоволна съдба, е дало първия импулс и само по този начин стигаме до истинско прозрение за това какви сме били, когато сме започнали сегашното си съществуване на земята, когато разбираме съдбата като нещо самоволно и я свързваме с нашия душевен живот, който опознаваме чрез самонаблюдение. Но след това, когато сме придобили това вътрешно преживяване, което премахва двете препятствия, външния свят - Ариман - и самоволята - Луцифер -, чрез самонаблюдение, тогава проникваме до осъзнаването, че ние самите сме оформили съдбата. Моментът – и всеки може да го изпита – може да се сравни с момента, в който се събуждаме, когато не си казваме: Ти си произлязъл от нищото, а: Ти си това, което си сега, защото си заспал снощи. Тези, които сериозно разпознават душевния си живот в наблюдение, което пренебрегва външното наблюдение и унищожава себе си, ще стигнат до преживяване, което е като събуждане и спомняне на по-ранни животи на земята. Неговата вътрешна сърцевина се натъква на предишни земни животи и е сглобила собствената си съдба; стигаме до спомен, че сме преминали през предишни земни животи. Това не е обикновен спомен, а самият ни живот ни се струва като велик спомен. Стигаме до предположението за повтарящи се земни животи. Този земен живот, през който преминаваме между раждането и смъртта, е резултат от предишни земни животи. Човек е живял много животи на земята и е даденост, че въз основа на това как е сега, ще премине през следващи животи на земята. Имаме работа със същност, която прониква в духовен свят след смъртта и след това се връща отново в друг живот на земята.

Това, на което можем да се надяваме във времето между смъртта и новото раждане, също произтича от самоанализа. Не можете да се намесвате с волята си. Вашата воля и вашите мисли, чувства и това, което сте победили в училището на живота, са отделени в душевния ви живот. Колко странна е волята: ние движим ръката си, но какво се случва от момента на желанието до това, което след това виждаме като движение, ние първоначално не знаем в нормалния живот. Виждаме волята такава, каквато тя се изразява в живота във външни движения, жестове, дела, но ни липсва всякаква възможност да видим как волята преминава в движения и дела. Това, което лежи пред нас, това, което сме придобили чрез житейския си опит, трябва да държим настрана в този живот, защото ако волята ни се намеси, тя би била фалшифицирана от нашата воля. Но в хода на живота ние изпитваме, че не можем да позволим на волята си да действа. Не можем да повлияем на начина, по който сме поставени в този живот. Когато сме донякъде извън живота, тогава нашата воля не е нужно да бъде възпрепятствана да проникне чисто и мощно през това, което преживяваме вътрешно. Когато тялото ни вече не представлява бариерата между нашата воля и нашия житейски опит, когато тези външни преживявания вече не могат да формират бариерата, тогава волята може да обхване, проникне и проникне в нашия житейски опит. Правим това между смъртта и новото раждане. Нашата воля ще проникне във всичко, което сме преживели, за да можем да дадем първия тласък в едно ново съществуване, което сме видели, че сме усвоили в началото на живота си на земята.

Така виждаме как, чрез установяване на връзката с нашите идеи, се формират силите, които ни призовават към ново земно съществуване. Духовната наука по този начин стига до гледната точка за повтарящите се земни животи, което се е превърнало в нещо естествено за мислителите на съвременната епоха, така че те не можеха да не позволят на мислите си да се влеят в този свят на идеи, например Лесинг, който ни е дал „Образованието на човешкия род“ като плод на живота си. Тогава разбирате какво е накарало Лесинг да каже, че тази гледна точка е единственият начин да се разбере смъртта и безсмъртието. Тази мисъл е може би презирана, защото хората са знаели за нея от незапомнени времена, защото в миналото хората все още не са били объркани от събитията на външния свят и от това, което се е случило в човешката култура, както са в днешно време. Душата на човека е попила това, което Индия, Персия, Египет и Гърция са предложили, това, което може да се нарече поток на човешкото развитие. Има ли смисъл една душа да умре завинаги, след като е попила всичко това? Не, няма смисъл. Когато душата пренася всичко, което е придобила, в по-късни времена и се добавят нови преживявания, самите души пренасят старите културни постижения в съвременните времена. Дори през деветнадесети век, въпреки факта, че външните научни условия са били възможно най-неблагоприятни, хората са измислили това.

Но как самата духовна наука стига до неоспорим извод чрез духовни експерименти на духовния учен, може да се обсъди утре. Трябва само да се обясни как се получава такова прозрение чрез обработка на вътрешния душевен живот. Но чрез това то оказва влияние и върху вътрешния душевен живот. От една страна, ние поглеждаме назад към това как сме се поставили в този живот според нашите дела, мисли и чувства от минали животи. Чувстваме, че и ние трябва да преминем през този живот с всичко, което ни носи съдбата, за да може нашето училище за живот да продължи. Чувствайки това, ние си казваме: нашият живот, както се разгръща в нас и около нас, е следствие от предишни причини, които самите ние сме задействали. Това е доктрината за кармата, която за новата духовна наука не е стар закон от будизма, а произлиза от самата съвременна душа, образована от науката. Самият този живот попада във възходяща и низходяща линия. В младостта много сили от предишни животи работят по такъв начин, че нашата физическа организация може да се издигне. Нашите сили се развиват, ставайки все по-богати и по-богати, докато се достигне връх, който ни дава удовлетворение. След това идва низходящият живот, където лицето се набръчква, а тялото се уморява. Сигурно е за всеки, че това ще дойде и той се нуждае от мисли, които дават сила. Но всеки, който погледне човешкия живот в духовно-научен смисъл, не само теоретично или рационално, ще види, че духовната наука дава сила, че тя действа почти като еликсир на живота, когато разпознаем нейната истина. Чувстваме какво се влива в нашата увереност в живота, в нашите надежди, в делото на живота ни, и хората винаги ще го усещат, след като нашата култура бъде поставена в светлината на духовната наука. Там усещаме как в низходящия живот расте и трябва да расте това, което не се разпада в смъртта, а е обхванато от нашата воля и, когато се достигне най-голямата устойчивост, има силата да влезе в духовното и, след като е изтеглило силите от духовния свят, да изгради нов живот.

Ние не само теоретично разглеждаме въпросите за безсмъртието; ние живеем, учим и чувстваме безсмъртието на душата, като усещаме богатството на душата си чрез интуитивно разбиране на духовната наука, която ни казва: Към края на живота вие развивате все по-силни сили, които не загиват повече от физическите сили, които не само се трансформират, но са вечни и безсмъртни. В растежа на вашите сили, в реалното съществуване на вашите сили, вие чувствате своето безсмъртие.

Безсмъртието не започва, когато сме мъртви, а още по време на нашия живот. Това е така, защото човешката душа е там и защото човек може да я усети по време на живота си в тялото. Духовната наука не е теория, а жизнена кръв и ако я разбираме правилно, тя се превръща в жизненост. По този начин тя не ни подтиква да спекулираме, а по-скоро безсмъртието е нещо, което душата може да почувства като нещо субстанциално, физическо, което усилва нашите сили и носи в себе си безсмъртието като най-дълбоката си същност и [най-дълбокото си] качество. Да чувстваме и усещаме безсмъртието като източник на собствената си увереност в

живота, това е, което трябва да произтича от духовната наука. И така, можем да обобщим с няколко думи как прозренията на духовната наука се превръщат в еликсир на живота:

Човешките сетива говорят с
нещата в необятността на пространството,
те се променят с течение на времето
в най-дълбоката същност на своето същество.

Човешката душа прониква, разпознавайки
необятността на пространството, неограничено
и необезпокоявано от течението на времето
в царството на вечността.

7. Същността на вечността и природата на човешката душа в светлината на духовната наука

Вчера имах възможността да говоря с вас по два важни въпроса от обща гледна точка, за смъртта и безсмъртието от гледна точка на духовната наука. Тази вечер бих искал да ми бъде позволено да се спра на някои специални неща, които биха могли да хвърлят светлина върху тези въпроси. Точно както вчера беше възможно, с оглед на двата обсъждани основни въпроса, да посоча две важни преживявания на човешката душа, които всъщност винаги повдигат тези въпроси повече или по-малко изрично или имплицитно от скритите дълбини на човешката душа, така и днес можем да започнем от две преживявания на нашето вътрешно същество, от две преживявания, които човешката душа постоянно сочи към онази идея, която всъщност трябва да замая ума, когато се опитва да я схване по някакъв конкретен начин: идеята за вечността. И когато човешката душа често е склонна да казва, че има нещо общо с вечността, за разлика от преходността на външната форма на тялото, може да изглежда, че подобни въпроси възникват по-скоро от копнежите на човешката душа, която желае да има различна съдба от тази между раждането и смъртта. Но и тук можем да пренебрегнем всички желания и копнежи, дори всяко любопитство, и да посочим две преживявания на човешката душа, които я насочват към идеята за вечността. Тези преживявания са от най-дълбокото, най-вътрешно чувство за морал. Защото какво би могла да почувства човешката душа по-дълбоко и искрено от непобедимия стремеж към вечно съвършенство? Човек трябва само, така да се каже, истински и без предразсъдъци да се задълбочи в собствената си душа и ще трябва да каже, че би трябвало да бъде нечестен по отношение на това, което душата иска да бъде, ако не иска да каже: в тази човешка душа живее непобедим стремеж към съвършенство, към по-смислено съществуване. Това е едно преживяване.

Но другият опит, който може да се утвърди също толкова силно, е, че в нито един момент от живота си, дори и да достигнем много стара възраст, не можем да отречем колко далеч сме от това, което може да блести пред нас като идеал за съвършенство, колко много се чувстваме несъвършени в сравнение с това, което всъщност искаме да бъдем според най-съкровено същество на нашия ум. Стремежът към съвършенство и едновременно с това необходимото признание за несъвършенството събужда в човешката душа копнежа за вечен стремеж, за стремеж, който не е възпрепятстван от онези външни закони на възникване и отминаване, които сериозно не можем да си представим като способни да предложат някакви ограничения, вътрешни ограничения на нашия стремеж към съвършенство. Така виждаме, че човекът, не от някаква алчност или желание, а от копнеж да служи на най-висшия морален порядък, който има предвид, да се стреми към най-висшия морален идеал за съвършенство, който трябва да представи от това

най-висше морално желание, повдига въпроса за безсмъртието на човешката душа – но това е въпросът за вечността.

Вчера беше споменато как немският философ Хегел е казал по прекрасен начин: безсмъртието на човешката душа като свойство, свързано с природата на тази душа, не може да започне едва когато човек е преминал през смъртта; ако има нещо в човешката душа, от което може да се разпознае, че тази душа има претенция за безсмъртно съществуване, тогава това трябва да бъде обявено и в живота на душата във физическото съществуване. Безсмъртието не може да започне едва след смъртта; то трябва да присъства и в живота - в този физически живот. Така че въпросът за природата на вечността ни насочва и към изследването на природата на човешката душа, за да разпознаем от тази природа на човешката душа до каква степен е възможно, дори необходимо, да мислим за душата като издигната от законите на тленността на тялото. И ако искаме да изследваме тази природа на човешката душа, тогава, както беше намекнато и вчера, ако искаме да отговорим на реалните, ако не и на предубедените изисквания на съвременната наука, трябва да отделим тази човешка душа от връзката ѝ с тялото. Защото вчера успяхме да посочим, че е невъзможно например да се изследва природата на водорода, докато той е свързан с вода; трябва да отделим водорода от връзката му с водата, ако искаме да изследваме собствената му природа. И така, знаем, че в обикновения, външен, нормален живот душата е свързана с всичко, което можем да наречем телесна организация, по начина, по който чувстваме чрез тялото си, гледаме навън, наблюдаваме нещата чрез външните телесни сетивни органи, по начина, по който мислим нещата чрез мисленето, което е свързано с инструмента на мозъка, и когато чувстваме и искаме, сме свързани и с нашата телесност. Точно както водородът е свързан с водата и не може да бъде разпознат във водата, природата на човешката душа не може да бъде разпозната по начина, по който ни се струва в нормалния живот, където тя е здраво свързана и не е отделена от външните преживявания и онези вътрешни преживявания, които произтичат от физическото.

Както казахме вчера, почти всяка нощ, когато човек спи, се предизвиква откъсване на душата му от външния телесен живот. В хода на днешната лекция обаче ще можем да докажем това, което духовната наука само твърдеше и логически доказва вчера, така да се каже, като го подходим от така наречената духовно-научна гледна точка. Засега обаче ще го приемем така, както беше заявено като твърдение или логически доказано вчера, че животът, който преживяваме в най-съкровенията си душа, не е нещо, което подобно на пламъка на свещ, а нещо, което като самостоятелна единица се появява сутрин, когато се събудим, влиза в живота на тялото, когато заспим, и го напуска отново, и по този начин се отнася към този телесен живот, както въздухът се отнася към белите дробове. Но вече беше споменато вчера, че нещо, може да се каже с радост, прави „буквално“ невъзможно за нас да изследваме самостоятелния душевен живот, когато го имаме пред себе си

или в себе си, от заспиването до събуждането. Това е невъзможно, защото където се случва откъсването, се случва и безсъзнание. Така че не можем да направим изследването в този нормален живот. Бихме могли да станем независими от физическото само ако осъзнаем душата, когато тя оттича, когато се отдръпва от физическото.

Но съществува възможност да се разгледа междинно състояние, което тук не се обсъжда в смисъла на суеверна наука за сънищата, а в смисъла на най-строгата наука: това е състоянието на сънищата, онова странно състояние на съновния живот, в което живеем по такъв начин, че от една страна, чувстваме, че пред душата ни се извикват идеи, но от друга страна, ходът на тези идеи е напълно различен от живота, който идеите водят в техния контекст в нормален, буден дневен живот. Състоянието на сънищата е междинно състояние между будното състояние и дълбокия сън без сънища. Може би можем – нека се изразим по този начин засега – да научим нещо от странните илюзии на сънищата за природата на човешката душа. За да направим това обаче, трябва да действаме според същите строги, логически и научни закони на изследването на сънищата, каквито иначе се прилагат при изучаването на живота. И така, за да не се разпростира твърде много това разсъждение, бихме искали да насочим вниманието ви към един много специфичен сън, от който искаме да разпознаем, така да се каже, колко странно може да има просветляващ ефект съновният живот върху това, което всъщност се случва вътре в душата. Искам само да кажа предварително, че когато тук се разказват подобни примери от живота, например от съновния живот, те не са измислени неща, а неща, които наистина са се случили - защото само по този начин може да се проведе съвестно изследване. Въпросният сън е следният: Имало един ученик в едно средно училище, който имал особен талант за рисуване. В резултат на това, в последната година на средното училище, му дали много трудна рисунка за копиране. На всички останали давали по-лесни шаблони. В това средно училище вече било обичайно в края на годината да се предават няколко такива копия от рисунки. И се случило така, че този конкретен ученик, именно защото имал особен талант за рисуване и му бил даден този труден шаблон, не завършил цялата година, а и до края на училище. Това го направило много тревожен и това състояние на тревожност се увеличило към края на училище. И въпреки че хуманната администрация на това училище напълно разбираше, че това е естествено и не вреди на ученика, той все пак имаше това преживяване зад гърба си, беше преминал през пристъпите на тревожност. Интересно е да се проследи този човек в по-нататъшния ход на живота му. Разбира се, той продължи да проявява специалния си талант за рисуване. И, повтаряйки се периодично, му се яви много специфичен сън, който винаги продължаваше няколко нощи и след това отминаваше. Сънят беше, че винаги се чувстваше пренесен обратно в последния среден клас, където усещаше, че се опитва да рисува и рисува и не може да завърши. И тревожността, през която

преминаваше, така че винаги се събуждаше треперещ, беше толкова силна в съня, че не можеше да се сравни с тревожността, която действително беше преживял. След прекъсване от няколко години сънят винаги се връщаше периодично. Това няма да бъде разбрано, освен ако това странно преживяване от съня не се разглежда в контекста на останалата част от живота на този човек. Странното беше, че всеки път, когато се възстановяваше от подобно преживяване от съня, този човек чувстваше, че уменията му за рисуване са се подобрили по някакъв начин; можеше да рисува по-добре линии, можеше да изразява по-добре това, което си представяше, ставаше по-умел. Така че изглеждаше като постепенно усъвършенстване на уменията му за рисуване и всеки етап беше инициран от характеризирания кошмар.

Няма да ви се стори неестествено, ако духовната наука сега се опита да даде следното обяснение на този сън. Естествено е, че нещо като повишаване на способността за рисуване не може да се случи внезапно в човешката природа, но изглеждаше сякаш винаги се случва внезапно след този кошмар. Това може лесно да се обясни: първо е трябвало да се случат определени вътрешни, телесни процеси, по-фини ритмично-физиологични процеси, защото сме свързали всичко, което се отнася до външния свят, с инструментите на тялото. В инструментите на тялото е трябвало да настъпят промени. Тези промени са се случвали бавно и постепенно през онези периоди, в които съзнанието не е имало и представа, че повишените способности ще се проявят. За известно време човек го преживява в съзнанието, сякаш е налице същата интензивност на способността. Но това, което е било необходимо, е било да се подготви отдолу, в дълбините на цялата човешка организация, и след това, когато повишената способност за рисуване се е издигнала в съзнанието, тя е станала достъпна за съответния човек. И как се е проявило това, което е ферментирало и е работило там долу? То се прояви по това, че първо, в момента, в който успя да пробие в съзнанието, се осъществи в полусъзнанието на съня, изживя се в образи на съня. Преди волята дори да е успяла да използва способностите, тя се извика от скритите дълбини на душата в преживяването на съня, което по същество има само външна прилика с това, което се развива в дълбините на душата. Можем да видим две неща: прехода от работен процес в подсъзнанието или, да кажем, несъзнателна телесна организация към процес на пробуждане, първо до полусъзнателни представи за съня и след това до навлизане в пълно съзнание. Кой би могъл да се съмнява, че същите сили, които по-късно се появяват в съзнанието като увеличаване на способността за рисуване, са само трансформираните способности, които преди това са действали долу в организацията на тялото? Те се проявиха, така да се каже, в своята полутрансформация в образите на съня. Това е едно нещо, което имаме ясно и отчетливо пред себе си: възможността да мислим в тази област на духовната наука по същия начин, както мисли един естественик. Всеки физик ще разбере, че

налягането се превръща в топлина. Част от същия начин на мислене е да се каже, че това, което по-късно се появява в съзнанието като способност за рисуване, първо е работило в друга форма по-долу, самото първо е подготвило органите и едва когато органите са били налице, способността е могла да се увеличи – както когато човек първо трябва да работи на машината, за да може след това да я използва. Това, което накрая се оказва използваем инструмент, първо трябва да бъде подготвено от същата духовна сила. Това, което накрая се оказва в резултат на това, е самото то, след като първо е подготвило органите в дълбините на душевната организация. Другото нещо е следното: как сънят работи по забележителен начин – и това е може би дори по-интересно за по-задълбочено разглеждане на човешката природа. Какво общо има това с това, което се е случило там с трансформацията на душевните сили, действащи в дълбините на човешката природа, в съзнателни, какво се преживява като състояния на страх в странни образи, принадлежащи на отдавна отминал живот? Едно е сигурно: емоционалният контекст действа в този човек, а не животът на въображението. Това, през което човекът е преминал, това, което е преживял в ума си по отношение на тревожност, е сила, която е много по-тясно свързана с душата, с най-съкровеното „аз“, отколкото силите на въображението, които в обикновения живот са заимствани от външния свят. Но сънят се показва по-тясно свързан с живота на душата, отколкото съзнателния въображаем живот на деня, защото се представя в образи по такъв начин, че ние, така да се каже, поставяме пред себе си образи, които напомнят не за акт на въображение, а за вътрешно преживяване, за живота на чувствата. Можем да видим как функционира емоционалният ни живот в странните му привидни връзки, както в образите от сънищата. Навсякъде образите, които се появяват в сънищата ни, са безразлични; те живеят и се преплитат по привидно произволен начин – произволен в сравнение с обичайните връзки, които виждаме навън.

Например, можем да преживеем следното. В далечното минало човек не е харесвал друг човек, защото не е могъл особено да оцени действията му и е формирал определено чувство, определено емоционално преживяване за него. Сега той отдавна е забравил тези неща, които са били свързани с него. След много години той отново е сънувал този човек, но този човек не е бил човек, а малко куче, което е лаело неприятно, но след това е променило лая си на език, чийто звук е напомнял езика на този човек. И в съня малкото кученце е можело да се впише в контекст съвсем произволно. Но е имало нещо, което се е оказало различно от желаното. Човек е искал този човек да не е напълно обиден. И така, човек е казал нещо на кученцето и кученцето е излаяло по такъв начин, че е казало: Беше лошо това, което ми направи, но няма значение, всичко ще бъде наред, беше просто недоразумение. Какво общо има малкото куче с този човек? Ако вземем предвид логическото мислене, всяко мислене, което е обучено върху външния свят, тогава малкото кученце всъщност няма нищо общо с това, което наистина се случва. Но ако

разгледаме състоянието на ума на въпросния човек, начина, по който той се е отнесъл към този човек, виждаме, че то вярно се повтаря в много по-късен „сън“. Но по отношение на начина, по който оформяме въображението си, нашият ум е свободен да трансформира това, което чувства, в символа на малкото куче, превръщайки съзнанието на съня в привидно произволни образи. Но само това, което наричаме логическа причинно-следствена връзка, връзка, която имаме от външния свят, е произволно; но преплитането на възприятията, колкото и различни да са те от външния свят, с това, което нашият ум, нашето вътрешно същество, носи напред от събитията в живота, е напълно закономерно. Така душата ни показва в сънищата, че е повече във вътрешното си същество, отколкото когато е свързана с крайниците на тялото. Когато гледа навън, когато е свързана с телесните си органи, тя живее с всичко външно, с всичко, което можем да научим от училището на живота. В сънищата душата не се придържа към това, което преживява отвън; там тя формира емоционалните си състояния само в образи и те носят точния печат на емоционалния живот. От това можем да видим, че това, което наричаме наш емоционален живот, а след това и наш волеви живот, е по-тясно свързано с най-дълбоката ни душа, отколкото просто животът на въображението. А сега нека приложим това, което ни беше показано чрез наблюдение на света на сънищата на човека с тревожния сън, към разглеждане на целия човешки живот от раждането до смъртта. Там виждаме нещо забележително: че в нашата кохерентна памет, в това, което считаме за действително съдържание на нашия душевен живот, ние се връщаме в обикновения живот до определен момент от нашето детство. Отвъд този момент не можем да си спомним себе си. Това, което се е случило преди този момент, може да ни бъде разказано само от други хора, родители, по-големи братя и сестри и така нататък. Без съмнение, всичко, което знаем по-късно, вече е било там. Това е съзнателното съдържание на нашата душа; това е съдържанието на това, което можем да мислим като непрекъснат поток от душевен живот, това, което действа, тъче и живее вътре, вече е присъствало преди. Фактът, че осъзнаваме себе си от определен момент нататък, не е доказателство, че то не е било там преди, че се е развило едва от този момент нататък. Това, че знаем нещо, няма нищо общо с реалността. Фактът, че осъзнаваме себе си едва от определен момент нататък, няма нищо общо с факта, че този душевен живот вече е присъствал преди.

Но сега, когато погледнем живота на детето по един много специален начин, ако само го погледнем отблизо, осъзнаваме как е бил налице преди. Не можем ли да кажем за живота на дете, което спи и сънува, че има нещо общо с това, което ние чувстваме в смътния мрак на нашия съзнателен душевен живот? Човешкото същество спи или сънува, така да се каже, в земното съществуване: начинът, по който детето се ангажира с обкръжението си, как пренася преживяванията си в по-късни моменти, как забравя нещата и позволява на нови да проникнат, целият този начин на живот на детето има сходство с живота на съня и сънищата. Човешкото

същество си проправя път към живота, човекът си проправя път към този земен живот с намалено съзнание, с душевен живот, който е бил настроен. Но колко много дължи на този настроен душевен живот! Дълбоко вярно е твърдението на Жан Пол, че научаваме повече през първите три години от живота си, отколкото през трите „академични“ години. Но е вярно и нещо друго: в първите години от живота, когато нямаме възможност да призовем душевния си живот към съзнание, можем да наблюдаваме колко старателно се работи, първо по оформянето и организирането на нашето физическо тяло. По-деликатните органи на човешкия телесен живот са все още неопределени, както трябва да признаят дори проникателните естествени науки. Всъщност, за всеки, който може да възприеме подобни неща, е наистина мистериозно как едно дете научава най-важните неща в първите години от живота си. По един прекрасен начин детето се издига от човек, който не може да ходи, до човек, който ходи изправен, от човек, който не може да говори, до човек, който може да говори. Но всичко това е свързано с подготовката на телесните ни органи, с тяхното издълбаване и пластично оформяне. Не е ли това нещо подобно в голям мащаб на това, което виждаме у нашия сънуващ, който сънува своя страшен сън? Както успяхме да кажем в случая със сънуващия: По време на периода на сънищата, това, което първо се появява по-късно в съзнанието, първо работи в органите, така че сънуващата детска душа първо работи върху оформянето на тялото, върху развитието на живота на тялото - това е трансформация на това, което по-късно се случва съзнателно, в онези сили, които работят в несъзнаваното върху телесната ни организация, така че трябва да кажем: Всичко, което преживяваме по-късно, което е съдържанието на нашата душа, е съзнателно присъстващо в паметта ни като непрекъснат поток. То е приглушено, защото има други задачи, освен да предизвиква съзнание; то трябва да работи върху оформянето на тялото. Ако следваме това в смисъла на съвременното мислене, виждаме, че трябва да разглеждаме душата като оригинала: не като резултат от организацията на тялото - както пламъкът е резултат от свещта - а като това, което работи върху организацията на тялото, което първо оформя организацията на това тяло.

Вчера вече споменах, че е съвсем естествено днешните учени и тези, които сляпо ги следват, да не признават това. Но едно наистина непредубедено разглеждане на съвременните открития показва, че духовната наука е права в твърденията си и че се насочваме към време, когато резултатите от духовната наука ще бъдат признати. Днес е лесно да се каже: Не показва ли това, по отношение на духовната наука, че определена област от нашия мозък, например, насочва вниманието ни към факта, че сме зависими от материална структура в мозъка си за нашата реч и език? Но именно тази мисъл, когато е формулирана правилно, показва независимостта на душевния живот, така че можем да разпознаем как душата работи върху тялото, а не обратното. Просто трябва да разделим по правилния начин това, което се крие в самата линия на наследство, това, което се появява в нас като пряко наследено.

Това, което сме наследили, се случва в нас дори без да влизаме в контакт с външния свят. Бихме могли да преместим човек на далечен остров; Те със сигурност биха си сложили протези, защото това е наследствено, но всеки знае, че ако ги отделим от човешкия език, те няма да могат да говорят и мислят чрез наследените си черти. Достъпът до това може да се осъществи само отвън чрез изказване на мисълта в околната среда. Така че, обратното: онези мозъчни извивки, които по-късно се превръщат в инструментална основа за говорене, се формират само чрез притока на езика като инструмент.

По този начин, фактът, който се изразява от материалистическия или, казано по-модерно, монистичния светоглед, може да служи точно като насока към духовната наука. Така стигаме до идеята, че душата работи в тялото и че нямаме право да разглеждаме този душевен живот просто като функция на телесния. И колкото по-дълбоко отиваме, толкова повече осъзнаваме, че този душевен живот трябва да работи в живота още от самото начало на атомното или клетъчно образуване на тялото. Това означава, че душата трябва да се изправи срещу нас като нещо, което е трябвало да е съществувало преди началото на първия атом на тялото. Ние поглеждаме назад към живота на душата, защото тя трябва да е там преди физическия живот, трябва да е там в чисто душевно-духовен живот. Ние приемаме вечното използване на душата, виждаме как не можем да мислим за духовната душа като произлизаща от някакво физическо-телесно, а от духовно, и трябва да приемем, че нашата душа, преди да влезе в тялото, е съществувала в духовно съществуване, е живяла през духовни земи. Това беше заключението на всички, които бяха способни да разсъждават по въпроса без предразсъдъци. И всичко, което води до това заключение, може да се намери, само че изразено по различен начин, у Аристотел. Но Аристотел прави забележителен скок тук: душата идва директно от божествено съществуване, отделя се, така да се каже, от божествено съществуване, влиза в човешкото съществуване, от което се отделя отново в момента на смъртта. Тази идея, че във всеки отделен живот една специална душа е била откъсната от Бога, се проваля, когато се сблъска с непредубедено наблюдение на живота.

Нека разгледаме как се развива душата ни в земния живот. Никой няма да отрече, че душевният ни живот, особено в емоционалното си съдържание, в настроенятия си, в цялото си основно състояние, винаги е такъв, какъвто може да бъде въз основа на предишни преживявания, както например хората, които са били раздразнени цял ден, след това вечер стават мърморещи за обкръжението си, а то често вече може да разпознае по изражението на лицето, по начина, по който човекът влиза, какво е повлияло на човека през деня. По този начин виждаме как настроението ни е свързано с това, което сме преживели преди. Но когато погледнем душевния си живот, когато го навлизаме в настоящото си земно съществуване, се оказва, че има, така да се каже, вече съществуващи настроения и воли на душата. Те са толкова

ясно маркирани, че дори един философ, Шопенхауер, който грешеше в това отношение, вярваше, че тези настроения и воли, целият характер на човек, се дават при раждането и остават непроменени през целия живот. Това не е така.

Непредубеденото наблюдение показва, че можем да напредваме и по отношение на формирането на нашата воля и характер. Но грешката на Шопенхауер би могла да произтича само от факта, че човекът ни показва определено настроение, което се изразява в основния нюанс на неговия характер, който ние не намираме никак различен, ако само го разгледаме правилно, настроение, което придобиваме чрез събитията от обикновения живот. Ние влизаме в света по такъв начин, че този характер, това настроение, вече е очевидно, че носим това настроение със себе си през настоящото си съществуване. Невъзможно е, ако човек не фантазира, а се осланя на реални факти и сериозно наблюдение, да мисли за настроението, с което душата влиза в земното съществуване, като за нещо друго освен за настроение, което сме придобили в живота. Когато гледаме едно дете, виждаме, че то все още няма живот на идеи, но в начина, по който детето отхвърля нещо, изпитва симпатия или антипатия, как се движи и т.н., ние вече виждаме основното настроение, с което се сблъскваме и в по-късния живот и за което не можем да мислим по друг начин, освен че не се откъсва от отвъдното, не от непосредственото божествено съществуване, а че е резултат от земния живот - точно както е настроение в малък мащаб - така че можем да кажем: От начина, по който гледаме на душата, можем да видим, че съществува концепция за повтарящи се животи на земята, за закон, който казва, че макар да принадлежим на себе си в най-съкровения сърцевина на нашето същество, ние преминаваме през живота на земята с тази най-съкровена сърцевина от живот в живот и че между всяка смърт и ново раждане душата ни е вградена в чисто духовно съществуване. Така целият живот на човек е такъв, че от една страна той е във физическото тяло между раждането или зачеването и смъртта и отново в духовен свят между смъртта и новото раждане.

Тези неща биха могли да бъдат обяснени подробно сега, но това не е важното и същественото днес. Но по-важното е, че се показва и как, така да се каже, чрез духовен експеримент може да се потвърди, че душата е самостоятелно същество, което работи върху телесната си организация. Този експеримент обаче не може да се проведе по същия начин, както външните лабораторни експерименти. Това, което Гьоте пророчески каза, важи до известна степен за това:

Тайнствена в светлия ден,

Природата не може да бъде ограбена от воала си,

и това, което тя не може да разкрие на ума ти,

не можеш да изтръгнеш от нея с лостове и винтове.

Тези, които биха искали да преосмислят Гьоте, наблягат на „не“, сякаш не е възможно да се разкрие какво се крие зад нещата. Така че духовният експеримент не може да бъде в това да използваме физическите си инструменти, а в това да

превърнем собствения си душевен живот, собственото си вътрешно същество в инструмент. По-подробно описание на това може да се намери в „Познание за висшите светове“. Днес само ще скицираме как душата се превръща в инструмент за вглеждане в духовния свят.

Трябва да сме наясно с факта, че душата първо трябва да се обърне към вътрешния си живот и да стане независима от целия външен живот. За да се случи това, е необходимо човешкото същество изкуствено да възпроизведе това, което иначе се случва естествено при заспиване. Всеки знае, че по това време душата губи способността си да използва телесните органи, вече не може да вижда или чува и т.н., но в същото време, в нормалния живот, тя потъва в мрака на безсъзнанието. Трябва да постигнем едното и да предотвратим случването на другото. Духовният изследовател трябва, чрез специално обучение на волята, което е възможно, да може наистина да влезе в онова вътрешно спокойствие на ума, където, както в момента на заспиване - но доброволно - той заглушава всичко, което му говори чрез сетивата, той също така кара обикновеното мислене, което е развил чрез външно наблюдение, да замлъкне. Трябва също така да потиснем всичко, което можем да си спомним, доколкото животът ни е стимулиран отвън, чрез радост и страдание. Трябва да потиснем всичко това изкуствено, за да направим душата чиста и свободна от всички външни впечатления. И тогава трябва да можем да вложим нещо в душата чрез нашата собствена воля, чрез нашата силна воля, върху което да съсредоточим целия си душевен живот в строга вътрешна концентрация или медитация. По този начин душата се превръща в инструмент на духовния свят. Какво можем да вложим в душата? Не обикновени идеи – те имат задачата да изобразяват истината такава, каквато е отвън. Ако придобиваме само образи на това, което се случва отвън, не можем правилно да ги отделим, не можем да ги направим действително свойство, вътрешно съдържание на душата. Следователно трябва да формираме идеи, които са свързани с живота, но са събрани по такъв начин, че да произтичат чисто от нашата собствена воля.

Да предположим, че човек, който иска да направи душата си инструмент на духовния живот, си казва – и казаното тук е осъществимо, и тези, които го осъществяват, ще видят успеха в практическия си живот: Ще си представя какво е любовта в най-дълбокия морален смисъл. – Тук трябва да се свържем с външни процеси, но всъщност не можем да видим през външното. Така че няма да можем да мислим през понятието любов, но можем да мислим за качество на любовта. Няма просто да мислим за качество на любовта, а ще си създадем образ на любящо действие, образ, който изглежда произволен, но е в определен емоционален контекст с това, което присъства в нас като преживяване на любовта. Създаваме си образ на чаша вода, която не е напълно пълна; наливаме водата на малки порции, но всеки път водата не намалява, а се увеличава. Образ, който е фантастичен, мечтателен, почти луд по отношение на външния свят – но ние осъзнаваме, че за

нас това е само символичен образ. Не можем да схванем какво е любовта, но можем да усетим това едно качество в любовта. Човекът, който обича, дава и като дава, става все по-способен да обича. Ние даваме най-доброто от себе си, но любовта ни прави все по-богати. Именно защото даваме все по-пълноценно в любовта, тя се умножава.

Тази абстрактна идея не прави нищо за образованието на душата ни. Но като съзнателно правим това, което сънят прави несъзнателно, като трансформираме човешкото същество в кученце и като поставим тази идея в центъра на нашето съзнание по такъв начин, че сега фокусираме цялата си съзнателна дейност върху такава идея, тогава такава идея достига до нас. Такъв образ има нещо съвсем различно в себе си, отколкото когато си даваме определение за любов in abstracto. Това вече е забелязано от човека, който формира този образ. Именно такива образи, които нямат задачата да изобразяват външното, а които работят чрез това, което чувстваме към тях, чрез това, което са те за нашия ум, където едното е свързано с другото не според законите на хода на образа, а на живота на ума, [...] чрез посредничеството на чувството, те сега трябва да живеят в нашето съзнание като представи, като образи, които изпълват душата ни, и ние трябва да се посветим на такива представи, изключвайки целия друг живот. Това често е дълга, вътрешна житейска работа, но ако я изпълним, тогава ставаме духовни изследователи и по никакъв друг начин. Възражението би могло да бъде направено основателно: Да, ако често е необходимо това да се практикува неизменно в продължение на много години и с голяма енергия, тогава не всеки е способен да стане духовен изследовател и да се убеди в реалността на твърденията на духовния изследовател. Но колко хора днес са убедени какво се случва в обсерваториите? Отвън човек опознава само външния вид; същността се разбира от работещите в лабораториите и от това останалите формират мироглед. Човек наистина може да извършва тези неща във всеки живот, но в зависимост от разположението си, ще стигне само до определени степени. Но духовният изследовател трябва, чрез такива упражнения, да откъсне душата от тялото. Това го довежда до състояние, подобно на съня, но същевременно съвсем различно, тъй като целият външен свят е безшумен, всички тревоги и грижи са безшумни, угаснали сякаш от сън, но ние не сме обгърнати от тъмнината на съзнанието, а преживяваме нещо, което не сме преживявали преди, за което не сме имали представа преди; Да, ние го преживяваме толкова ясно, че сега преживяваме нещо в душата си, нещо извън телесните си органи, да, извън тях, толкова ясно, че преминаваме през междинно състояние, което е дори неудобно, че когато сме го достигнали до определена степен, чувстваме: Сега преживяваш душата си, сега си толкова в себе си, че преживяваш това, което не преживяваш отвън, а сега преживяваш това, което възниква само в душата – за да използваме този израз на Якоб Бьоме – това, което съществува само в духовното. Но човек го преживява само и отначало не може да го концептуализира по начина, по който е

свикнал да концептуализира външните възприятия. Защо не? Вътрешното преживяване ни показва ясно как е извън тялото; мозъкът е формиран само за представите, с които сме свикнали. Сега преживяваме нещо ново; мозъкът не е подготвен да концептуализира това. Затова го преживяваме по такъв начин, че се чувстваме като глупаци, като дете, което все още не може да изрази с думи това, което преживява.

И ако след това продължите такива душевни упражнения в енергия и с вътрешна морална сила, със самостоятелно изградена енергия, първо усещате съпротива след съпротива, но сега самият ни мозък, цялото ни тяло изглежда като блок, който не може да се справи. И само като продължаваме, като продължаваме с голяма морална сила, ние усещаме как постепенно се стига до това, че можем да мислим това, което сме преживели сами; тогава можем и да го видим. Ние усещаме и виждаме как нещо се случва отново в нас по време на духовните упражнения, което иначе се случва само в първите години на детството. Ние оформяме инструмента на душата си по пластичен начин, така да се каже, ние преоформяме тялото си и когато усетим: Сега сме положили голямото усилие, което детето полага, докато играе с будното тяло, сега сме направили нещо подобно, работили сме върху тялото си - тогава се случва, че ние също можем да разкажем това, което сме преживели, и само ако е разказано, това е духовна наука. И когато е разказано, тогава всеки може да го види, както в живота, чрез здравия си разум. Това е начинът да преживеем душата в нейната независимост чрез истински духовен експеримент, за да знаем: Именно тази душа, от своето духовно и душевно съдържание, винаги работи върху телесната си организация по същия начин, по който осъзнаваме, че едно дете работи върху телесната си организация с формиращите сили, които е донесло със себе си от предишния си живот.

И сега отново оглеждаме живота си между раждането и смъртта и го виждаме във възходяща и низходяща линия. Виждаме как вътрешните сили, които виждаме да идват от предишен живот, постепенно си проправят път нагоре, как неопределените черти формират отчетливи черти, а тремавите движения се трансформират в умели движения: Виждаме това като зараждащ се живот. След това една част се освобождава в съзнанието, докато друга продължава да работи, докато не почувстваме, че животът се движи по низходяща линия, докато не почувстваме, че този наш инструмент се движи по низходяща линия. Сега обаче чувстваме, че този живот е продължил да се обогатява, че сме поемали нови неща. Така че чувстваме, че това, което основно оформя настоящия ни живот, това, което животът ни влага в основните черти на характера ни, идва от предишен живот, но че ние сме безсилни – защото животът ни, взаимодействието ни с външния свят, идва от предишен живот, защото този живот е даден отпреди – директно да вдъхнем енергия в живот това, което сме получили като обогатяване. Тогава чувстваме, че то се формира и формира като сила. Ако само нашият ум, нашата воля, може да схване това, което

сме придобили, тогава, когато преминем през портата на смъртта, ще можем да подготвим бъдещия си живот. Просто трябва да схванем правилно нещо, а именно, че това, което придобиваме в един земен живот, е основно само това, което интелектът има, но че основната насока на нашия ум, когато той навлиза в живота, трябва да дойде от предишни земни въплъщения. И така виждаме потвърждението на твърдението на Лесинг, че животът на въображението не може да влезе от предишен живот. Нищо, което си представяме, не може да дойде от предишен живот. Това е така, защото нашите идеи се изразяват в езика, а за много хора всяко въображение е просто дъщеря на езика. Ние обаче придобиваме език в този живот и езикът трябва да се учи наново. Във всеки случай, учениците от гимназията биха трябвало да признаят, че дори и да са били въплътени в Древна Гърция, това не им улеснява изучаването на гръцкия език. Това трябва да се учи наново. Само основната насока на разположението, волята, характера е резултат от предишни въплъщения, е това, което е спасено от въображаемия живот на предишни животи. Фридрих Хебел някога искал да напише драма, за която написал първия чернова. В нея превъплътеният Платон трябвало да се яви като студент, който не може да разбере Платон. Това би могло да покаже как нещо, което е било пряк въображаем живот, не се пренася от по-ранно съществуване в по-късно. Това, което Платон е преживял тогава, се трансформира в емоционален живот, в емоционална насока, в душевно настроение и по този начин се пренася в ново съществуване. Следователно, трябва да ни е ясно, че възражението, че човек не помни миналите си животи в обикновения живот, също не може да бъде прието. Човек ги помни по такъв начин, че настоящият му живот се явява в емоционалното си съдържание като повторение на миналото, но не по начина, по който човек помни по-ранни събития в умствения си живот. Защото умственият живот е това, което отличава настоящия спомен в едно въплъщение. Така виждаме, че особено пред лицето на истинското съзерцание на живота, това, което трябва да кажем, че най-просветените умове са били принудени да признаят, изглежда потвърдено: фактът на повтарящите се земни животи. Разбира се, може да се спори с Лесинг, че е написал „Възпитанието на човешкия род“ в слабостта на старостта. Може да се спори и срещу по-велики умове, дори когато произведение като „Възпитанието на човешкия род“ се представя като краен резултат, като зрял плод на богат живот. Такива умове тогава вярват, че духът на такъв човек е отслабнал. Те просто не предполагат, че не могат да се справят с гледната точка, която все още разпознават, с гледната точка, до която се е издигнал духът на тези хора. Но това извинение не издържа пред лицето на друго твърдение, направено от Лесинг в пълната сила на живота му, в „Хамбургската драматургия“, и което съдържа нещо, което се свързва с това, до което духовната наука трябва да доведе, ако продължи да следва мислите, развити днес и вчера. Съдържанието, което имаме в душата между смъртта и новото раждане, води до самостоятелно, чисто духовно съществуване. Но това е

признанието за съществуването на чисто духовен свят. Кой съвременен просветен мислител не потръпва, когато чуе, че се предполага духовен свят отвъд материалния? И кой не би възкликнал: Дали такива просветени улове като Лесинг и други са работили до такава степен, че да се върнем към стария суеверен възглед за съществуването на духовен свят? Но човек би могъл да им цитира следното изказване на същите тези просветени улове: например, изказването на Лесинг: Вече не вярваме в духове? Кой казва това? Или по-скоро какво означава? Означава ли нещо подобно: Най-накрая стигнахме дотам в прозренията си, че можем да докажем невъзможността за това; някои неопровержими истини, които противоречат на вярата в духове, са станали толкова общоизвестни, толкова постоянно присъстват дори на най-скромния човек, че всичко, което се противопоставя на тях, непременно му се струва нелепо и абсурдно? Не може това да означава. Сега не вярваме в духове, така че може да означава само: по този въпрос, за който може да се каже почти толкова „за“, колкото и „против“, който не е решен и не може да бъде решен, настоящият начин на мислене е дал превес на аргументите „против“; малцина имат този начин на мислене, а мнозина сякаш го имат; те вдигат шум и задават тона; най-голямото множество е мълчаливо и безразлично и мисли сега по един начин, после по друг, слуша с удоволствие на деня да се подиграва на духовете, а през тъмната нощ с ужас да разказва за тях.

Това със сигурност е неудобен пасаж за съвременното материалистично естествено наукознание. Но бихме могли да цитираме и много духове в хода на деветнадесети век, които, по вътрешна необходимост, дори и не все още въз основа на всички съображения, които днес са цитирани от духовната наука - защото това не е било възможно по онова време - са стигнали до единственото възможно предположение за повтарящи се земни животи за човешката душа. Ето защо Лесинг подчертава толкова силно, че това е единственото възможно предположение за живота на душата отвъд възникването и прекратяването. Но с това ние се издигаме до наистина смислена идея за вечността, защото сега животът не е просто празнота, в която сме поставени от нещо външно от нас, а сега чувстваме: Това, което сме донесли в този живот, сме го донесли със себе си от предишни животи, за което сме работили в предишни животи. Но това, което преживяваме сега, се трансформира, то се преработва, когато преминаваме през портата на смъртта, така че да придобием силите, чрез които можем отново да оформим по-късното тяло. Виждаме как това расте в това въплъщение, което ще бъде оформено живо в нас в следващо въплъщение. Така виждаме как вечността се сглобява като нещо конкретно. Ние не усещаме вечността като безкрайна празнота от началото до края, а по-скоро преживяваме в какво ще се превърне вечността, докато душата живее във вечността. Тя многократно чувства: „Това е, което нося от по-ранни етапи на съществуване; ето как използвам в по-късни животи това, което съм придобил в по-ранни – това е, което създава формата за мен; и по същия начин, чрез настоящия живот, мога да придобия право за бъдещето.“ И от тези индивидуални претенции за бъдещето се появява конкретна, реална представа за природата на вечността.

Защото, когато добавяме работа, подготвена за бъдещето, към работа, подготвена за бъдещето, ние се разширяваме във вечността по отношение на нашите надежди за живот. Чувстваме истинската, истинска идея за вечността, а не празната идея, която толкова често ни се представя. И единственият начин да я почувстваме е като погледнем целия този вътрешен живот, не само по отношение на идеите, но и по отношение на цялото състояние на ума, настроеността на душата и живота на волята. Ако разгледаме тройната природа на душата, как тези сили се трансформират една в друга, как това, което узрява в живота на идеите, преминава в настроеността на ума, за да се прояви като такива в следващия живот, да се прояви като живот на волята, тогава ние схващаме целия живот на човешката душа като цяло.

Трябва да изпълним само едно нещо, за да доведем това, което духовната наука може да ни даде, не само до разумна надежда за вечност, но и до такава, изградена върху истинско знание. Трябва само да погледнем душата не в един от нейните аспекти, а в нейната цялост, и тогава ще почувстваме колко е вярно, когато казваме: В мисленето, в чувстването и волята, в цялата природа на душата, светът ни се разкрива, доколкото сме основани в него, доколкото ще бъдем основани в него за цялото бъдеще. Това, което - нека добавя още веднъж - не живее в нас като теория, не като абстрактна наука, а се излива като еликсир на живота в цялото ни същество, така че ние не само да проумеем вечността, но и да я преживеем - да преживеем как тя е изградена от отделните си градивни елементи, е изразено в стиха на втората мистериална драма, където е изразено какво може да почувства душата, когато чувства собствения си живот, когато чувства какво трябва да пренесе от един земен живот в следващия като претенция за вечност. Така истинското познание за себе си, за нашия душевен живот, ни зове, когато схванем този душевен живот в истинско себепознание:

В мисленето си живеете мисли за света,
в чувството си вплитайте световни сили,
във воля си работете световни същества.

Потопете се в световни мисли,
преживейте себе си чрез световните сили,
създайте себе си от волеви същества.

Не завършвайте с това, което е далеч от света.

Чрез играта на мисълта
започнете в необятността на духа
и завършете в дълбините на собствената си душа:
ще намерите божествени цели,
разпознавайки себе си в себе си.

8. Човекът и неговата връзка със свръхсетивните светове

Когато един гръцки философ бил попитан за целта на философията, той отговорил [по следния начин]: Представете си, че има панаир. Някои хора имат различни неща за продажба; други са там, за да разглеждат всичко; [разнообразни интереси, взаимодействащи си] – това е животът на панаира. Не най-позорната задача е тази на философите, които разглеждат всичко, без сами да участват в панаира. Но понякога самото изследване на нещата може да не изглежда полезно; угризения на съвестта могат да възникнат от такова знание, от знанието заради самото знание. [Трябва ли да се правим на „зяпач“ наистина да е най-благородната задача? Оправдава ли животът знанието заради самото знание?] Такова нещо сякаш засяга малцина. Но това е обща човешка грижа. Всяко човешко същество чувства желанието да знае нещо [за нещата от живота] без принцип на полезност. Защо човекът, докато живее, трябва да има нещо отвъд простото знание? [Това е въпрос, който е бил задаван през цялото време.] Съществува един по-висш свят, [основополагаща реалност на външния свят], един свръхсетивен свят, и човекът има определени взаимоотношения с този свят, които са му познаваеми, ако се издигне до този свят, което е възможно чрез религиозната вяра. Религиозната нужда, копнежът, не са по-малки сега, отколкото са били в миналото. Но този свят, в който човек вярва, може да бъде изследван и чрез знание. [Така че няма ограничения за знанието.] Предразсъдъкът, че човек може само да вярва в него, вече не е оправдан днес. Други предразсъдъци се срещат у онези, които мислят монистично, [те смятат, че човешкото познание никога не може да проникне в тези светове. То не бива да казва нищо за тях]. Но човекът трябва смирено да признае, че има свръхсетивен свят. Част от това е темата на нашата вечерна медитация днес: [да покажем връзката между човека и свръхсетивния свят].

Външният свят се доближава до човека от две страни. Първо, чрез сетивното възприятие, и второ, когато човек се опитва да надникне в собственото си вътрешно същество: страдание, радости, пориви, екстази и т.н. В ежедневието това често е много по-близо от външния свят. Животът ни принуждава да го гледаме. Но при по-внимателно размишление става ясно, че имаме огромни препятствия и от двете страни. Във външния свят има, така да се каже, граница във формите и цветовете; но можем да ги измислим. Сблъскваме се със стена, когато обърнем погледа си към света; намираме се в трудна позиция, когато наблюдаваме външния свят. Защото е трудно да подслушваме себе си в това наблюдение. Особено ни е трудно да се отделим от външния свят. Сливаме се с външното, вече не можем да различим външното от вътрешното, например при красив изгрев. Безднадеждно е да искаме да се разделим: това сме ние и това е външният свят. Или със състраданието, което изпитваш към някого - [цялата сила на душата ти е отнета] - с преданост или

безразличие към другите. Знаем, че нещо възниква от дълбините на душата, но е безнадеждно да се опитваме да отделим вътрешното чувство от външния свят [от това, което се представя външно, и от свръхсетивното вътре].

Вътрешно в себе си, обективното познание за собственото същество е трудно, много по-трудно. Самолюбието е постоянна пречка. В това отношение ние сме добри хора, в това - лоши. Самолюбието ни се изправя като втора стена, пречейки ни да го формулираме като: „Ние сме такива хора.“ Полусъзнателните състояния ни показват съвсем ясно къде се озоваваме, когато не се контролираме от външния свят - [в света на сънищата]. Има една закономерност при заспиване; образите от сънищата трябва да се оценяват безпристрастно. Характерно е: някой сънува, че е с няколко души; тези хора имат различни много специфични отношения с него, например антипатия. Но сънуващият не вижда това като хора, а като малко кученце, което лае, лаят се превръща в караница. Малкото кученце казва нещо от рода на: „О, беше недоразумение, всичко е наред отново.“

Логичният характер напуска човека. Какво преобладава, когато си представите човек като кученце? Освобождавате се от контрола на външния свят. Състоянието на ума се трансформира [в подходящ образ] за това как [необичаният човек] живее в ума на човека. Това е истинският закон, [характеристиката] на света на сънищата. Хората си въобразяват, че са художници. Това би било приятно за съответния човек. Всяко въображение е подчинено на настроение на волята. Това, което е валидно в съня, е нашата самоволя, нашата любов към себе си, това е определящият принцип. В будно състояние тази самоволя трябва да може да бъде контролирана, [трябва да бъде разбита. Цялата ни организация зависи от това как волята ни работи във външния ни живот.]

[Нека разгледаме умората.] Умора – какво е това, защо се появява? Не мускулите или органите се уморяват. Ако сърдечният мускул трябваше да почива, нещата щяха да се развият зле за човека. Те не се уморяват, нито ние се уморяваме, когато оставяме мислите си да се скитат. [Всичко, което произтича от човешката организация, не се уморява.] Но когато мислим за изчисление или нещо подобно, ние се уморяваме; дори когато един мускул не е решен да бъде активен отвътре, а от съзнателната воля на човека. Несъзнателната воля, силата, която кара сърцето, белите дробове, диафрагмата и т.н. да работят, не се уморява, когато импулсът идва отвътре; само когато действат еговолята, себелюбието, себеживотът, тогава те пречат на организма. Тези три са в постоянна борба срещу останалия свят; те трябва да се подчинят на общия световен ред – и да се борят срещу него. Самоволята [себелюбието] ни пречи да разпознаем себе си; еговолята трябва да бъде разбита, за да разбере какво е тя. Ако човек можеше да погледне в себе си, би могъл да открие духовното и психологическото. Сънищата ни показват как изграждаме себе си чрез своеволие. (Когато сме будни, ние сме слети с външния

свят. Когато се подчиним на собствената си воля, се уморяваме. Умората е постоянен бунт срещу функционирането на организма.)

Връзката между човешката душа и външния свят трябва да се установи другаде.

[Една поговорка на Гьоте е:

Когато здравата природа на човека работи като цяло, когато той се чувства в света като едно голямо, красиво, достойно и ценно цяло, когато хармоничният комфорт му дава чиста, свободна наслада, тогава вселената, ако можеше да почувства себе си, би достигнала целта си, би ликувала и би се възхищавала на върха на собственото си ставане и битие. Защото какъв е смисълът от всички усилия на слънца и планети и луни, на звезди и млечни пътища, на комети и мъглявини, на ставащи и ставащи светове, ако в крайна сметка щастливият човек несъзнателно се наслаждава на съществуването си?

Как можем да открием това, което живее в нас, ако не можем да се откъснем от външния свят? Това става възможно, когато надхвърлим обикновеното, [когато се издигнем над непосредствената си среда], когато се посветим на съзерцанието как е възникнал човекът, когато размишляваме върху себе си, върху егото, върху трайното в промяната. Но трябва да имаме угризения на съвестта, когато си помислим, че егото многократно угасва. Фихте, философът на егото, иска да изгради цял свят от егото. Спира ли създаването на света с часове, когато спим? [Трябва да осъзнаем]: През деня ние нямаме егото, а образа на егото, като фигура в огледалото. Огледалният образ показва, че има нещо, което възприемаме само в огледалото. Къде е активността на самия Аз? Как сме израснали от епоха в епоха, нашето специфично развитие се дължи на специфичното оцветяване, което Азът има. След това е преодоляване на угасването на Аз-а. Идеята е угаснала, но не и дейността на Аз-а. Ядрото на Аз-а е там в будно състояние и сън, [там то ни се показва в своята реалност]. Трябва да се издигнем до истинското разбиране на егото; душевният ни живот ще расте и ще става по-богат. Егото трябва да се разглежда като някакъв процес в химическа лаборатория. Трябва да се научим да чувстваме. Задачата е трудна, но в крайна сметка може да доведе до разбирането на егото. Трудно е да се излезе отвъд въображението, да се получи впечатление за себе си. След това е второто нещо, което трябва да ни води: До определен момент помним; не можем да се върнем отвъд началото. Но е абсурдно да вярваме, че Аз-ът не е там [преди]. Животът, характерът на душата, е заложен в детето, когато то идва на света - Шопенхауер. Детето веднага ще се отблъсне, ще атакува; фундаменталната природа на детето остава дори отвъд точката, в която човек си спомня. Как може Аз-ът да бъде намерен такъв, какъвто е бил преди?

Стигаме до тази точка с нашите идеи. Но трябва да прескочим тези идеи. С нашето настроение и нашата воля ние отиваме отвъд собствената си воля. Поставени сме в определена етническа и езикова общност. Това трябва да се приеме така, сякаш не съм се поставил там. Не се основава на знание, а на решение на волята. Така, с нашия ретроспективен поглед, ние биваме отведени още по-назад. Тогава се случва

нещо странно, сякаш човек има две чаши и налива вода от едната в другата, и чашата, от която е налята, никога няма да се изпразни – [или като газове, които след това водят до вода]. Появява се нещо съвсем ново. [Чувството и волята се събират и казват: Ти сам си създал съдбата си. Чрез решение на волята човек трябва да приеме съдбата си, „в която съм заседнал“, чувство, че е заседнал в съдбата си. Там човек стига до чувството за оставане, там излизаме от себе си зад физическия, чувствен свят, там сме проникнати, одушевени от самото си аз. Така стената се премахва. В света на въображението тя е като стена; но нашата съдба е изградена от самото ни Аз, от свръхсетивния свят. Днес най-важното е да не гледаме навън, а да изпитаме в себе си чувството: „Ти си.“

[Докато човек се отдава на волята си насън, той се ръководи от свят от образи. Има символи, които въздействат на душата не по собствена воля, а от определени нужди:] Въображението на любовта е като наливане от един съд в друг, при което този, от който се налива, никога не е празен. Такава е любовта. Не помага много да си я представяме абстрактно. Не чрез дефиниции, а чрез разбираеми, символични образи, [триъгълник], нашата душа продължава да се развива. Ако човек позволи на такива образи да подействат, той стига до отделяне от външния свят. По този начин човек расте вътрешно със свръхсетивния свят, изгражда мост към него и получава уверението: „То е“. Това има незабавен ефект върху живота.

Чрез по-нататъшно размишление става ясно също, че по-ранните животи са [необходимы, в които са заложили причините за по-късни животи].

Героичните натури ще си кажат: Това, за което работим, го даваме на потомците си. [Това би било] най-съкровено нешто, което можем да преживеем; [ако] го предадем на [следващите] поколения, то би било загубено [за нас].

С упадък на физическото, духовното се засилва и става осезаемо, че в нас расте нешто, което ще даде началото на нов живот. Човек преживява духовното и душевното ядро в себе си. Чрез това човек преживява вечността. [Това е като] еликсир на живота. Той черпи сила и увереност от подобни размишления. Съдбата е свръхсетивният закон на кармата. Човек преживява свръхсетивния свят и чувства, че се свързва с тези мисли вътрешно и след това става полезен в нов живот, който да бъде изграден, като по този начин няма да бъде „зепач“. Това са сили, които движат хората напред - като парата в локомотива. Нашите мисли са живи тъкащи сили във вселената. Душата, която разбира себе си като живееща в цялата вселена, чувства своята връзка с нея.

Отговаряне на въпроси Въпрос: Относно Ницше.

Рудолф Щайнер: [Човек бива] да не позволява на собствените си преценки да се леят, когато иска да говори за определени личности. Като културен феномен, той е особено интересен, израснал с Шопенхауер, Вагнер, [с] гръцката култура. Ницше не е творчески дух. Той е натоварил съдбата на културата върху собствената си душа. Той страда от позитивизма на времето. Съдбата на сърцето ще го накара да вижда

другите като просто [т.е. нещо различно от просто?] теория. Дарвинизъм: същото - приложено към живота на Ницше.

Животът на идеите трябва да бъде оплоден отвътре. Ницше се опитва; [той] не идва на пътя на познанието, търси свръхсетивното в човека в съзерцанието на [?] волята. Той е завладяващ заради трагедията на живота си. Как човек се отнася към духовната наука – обективно – така трябва да се отнася и към Ницше.

Въпрос: [не е предаден от поколение на поколение].

Рудолф Щайнер: Отдаването на висше същество без егоизъм насърчава развитието на душата. Същото важи и за молитвата или медитацията; те трябва да бъдат пропити с първоначалното настроение: „Не моята воля, а твоята да бъде“.

Сгъването на ръцете: То води до повишение, когато мисълта е сериозна. Според човешката физиология това е вид сплотеност. Естествеността - неподправена - вече причинява движението на ръцете на говорещия.

9. Скрытите дълбини на душата

Уважаеми присъстващи! Позволете ми тази вечер да обобща част от казаното в хода на лекциите, които имах привилегията да ви изнеса тук от това място, по отношение на духовно-научното познание за човека, и да го поставя под определена гледна точка, така че в следващата лекция, вдругиден, да мога да говоря плодотворно по един от най-важните въпроси на нашия настоящ духовен живот: за произхода на човека.

Човекът, който от време на време хвърля поглед към собствената си душа, към себе си, несъмнено в някои случаи ще има впечатлението, че не само гледа към собственото си същество като към нещо непознато, но това впечатление може да се задълбочи дотолкова, че това собствено същество може да му се струва като нещо, което понякога го изпълва с тревога, може би дори като страх от нещо непознато. Това, което се случва в нашия съзнателен душевен живот, това, което преживяваме от сутрин, от събуждането до заспиването вечер, често изглежда така, сякаш всичко, което живее в нашето съзнание, изплува от непознати дълбини, изригва и се надига като океански вълни от непознатите морски дълбини. И въпреки че, когато гледаме това бурно море и тези набраздени вълни, можем да си представим, че нещо се случва в дълбините, често си казваме: Колко малко това, което се случва на повърхността, разкрива какво се случва в дълбините. И така понякога е и със собствения ни душевен живот. Това, което се случва в нашето съзнание, е като вълни, разбиващи се от непознати дълбини, и тъй като самите ние сме сцена на цялата тази дейност, въпросът какво се случва там долу понякога придобива тревожен характер. Да, впечатлението може да стане още по-дълбоко, когато видим как от скрытите дълбини на душевния ни живот изникват едни или други чувства, едни или други страсти или импулси, едни или други волеви импулси, които не можем да контролираме, които са там за наше огорчение, може би често и за наша радост; можем също така да се чувстваме сякаш стоим на земната повърхност и сякаш подземните дълбини започват да треперят, като при земетресение. Впечатлението да не знаем какво ще се случи е това, което тежи върху умовете ни. Често можем да имаме това чувство за това, което предстои, и осъзнаваме, че то изобщо не е в наши ръце. Най-добре получаваме достъп до скрытите дълбини на душата, когато тръгнем от познатите процеси в живота на душата, тоест когато тръгнем от това, което осъзнаваме; И какво, в края на краищата, би осъзнавал човек повече от това, което вярва, че е схванал, което вярва, че е разпознал, в което вярва, че има прозрение от тези или онези клонове на познанието на тази или онази наука или вярва, че е разпознал от житейския си опит? В края на краищата, какво е по-съзнателно и по-познато в душевния ни живот от това, което наричаме наши ясни идеи? Да, но когато огледаме тези идеи, това наше знание, това наше прозрение, тогава – ако се изправим пред въпроса без предразсъдъци – в нас ще

се появи чувство на безсилие пред това знание, така да се каже, чувство на затвореност от света в нашето знание.

От гръцката интелектуална история знаем, че един велик философ някога е бил попитан как хората всъщност се отнасят към живота и се казва, че е отговорил: Тези, които искат да го разпознаят и действително да го постигнат, действат като определени хора на някакъв панаир. Докато някои идват на панаир, за да продават това или онова и се интересуват от продажбата на стоките си, а други се интересуват от покупка, навсякъде по панаирите има и такива, които нито искат да продават, нито да купуват, които просто са дошли да разгледат нещата, живота на панаира.

Същото е и с хората на знанието. Те идват на пазара на живота не за да се намесват в противоречивите интереси, а за да наблюдават спокойно живота.

Сега може да изглежда, че човек, потопен в обикновения живот, би могъл да се интересува малко от универсалната задача на специалните хора на прозрението, но в известен смисъл трябва да кажем, че всеки човек, където и да се намира в живота, има кътче, където е човек на прозрението; и без да е философ, без да е човек на прозрението, никой всъщност не може да премине през този живот удовлетворен. Така че, в онези моменти, когато просто наблюдаваме, без да се увличаме в „панаирния живот“, когато сме философи, ние сме способни да притежаваме качествата на тези, които просто наблюдават. И като зрител, като малко стоящ в ъгъла, човек всъщност винаги се чувства, когато съзерцава най-значимите представления, по отношение на стремежа към знание и прозрение. И това, което важи за идеите на живота на знанието, важи, така да се каже, за целия ни живот на идеи. Там ще осъзнаем нещо от това, което се нарича безсилие на живота на знанието.

Сега би могло да се каже: Да, вие етикетирайте хората на знанието като един вид зяпачи на живота и превръщате знанието в нещо, което всъщност не се намесва в истинския бум и суматоха на живота. Но именно от това безсилие на живота човек черпи знание, когато наблюдава как човешкото същество се стреми да разбере и разпознае скритите сили, как те действат в живота, как могат да го развиват и да го поддържат в ред. И все пак, дори когато човек е напълно пропит със светлината, която, да речем, произтича от морални или други идеи, все още може да се окаже, че неговите импулси говорят, неговите инстинкти, неговите страсти се утвърждават и че в действителност той не може да следва това, което е възникнало в неговите идеи. Трябва да кажем: образите нямат силата да се намесят в душевния ни живот, да работят и да вплитат по такъв начин, че да адаптираме изцяло душевната си реалност към живота на образите. Силата, силата на импулса, това е, което липсва на образите по отношение на реалността на душевния живот и ние усещаме безсилието на живота на образите и истинските импулси на живота като двойственост в себе си.

Как вярват хората тук-там, как са вярвали във всички времена, за да схванат важни светогледи, да, целия свят - и ето: ако идеите имаха силата наистина да приложат в живота импулсите, които привидно съдържат, тогава би трябвало да е по-лесно да се убеждават хората в такива идеи. Всеки път, когато това е поставено под въпрос, човек осъзнава безсилието на идеите пред лицето на реалността, пред лицето на живота.

Човек може да разбере твърде добре дали художникът в частност, който би трябвало да твори от цялостта на душата си, би станал трезвен и сух, ако не беше там с цялата си душа - можем да видим как той е погълнат от душевния процес, защото чувства: момента, в който вместо рецептивни душевни импулси се намесва определена логическа последователност от мисли [конструирани идеи], моментът, в който душевният живот отслабва. Ето защо се говори за трезвост [на живота на идеите]. Художникът знае, че изкуството не може да работи, ако е взето от чистия концептуален живот. Всъщност, произведенията на изкуството се разпознават по това дали са създадени от живота на душата или от абстрактни идеи.

Основата за подобно чувство е осъзнаването на безсилието на живота на въображението. И тъй като нашите въображения всъщност са това, което ни прави истински хора в живота, и ние осъзнаваме, че нашите въображения всъщност достигат дълбоко в душевния ни живот, възниква въпросът: дали всичко е свързано с тези въображения, това, което, така да се каже, се върти по повърхността и не прониква в по-дълбоките области на душевния живот? Тук сме изправени пред най-примитивния въпрос за скрития живот на душата. Въпреки това, можем да проникнем до същността на чувствата и усещанията на по-дълбокия душевен живот само ако започнем от ежедневието, от този примитивен въпрос.

Сега всички знаем, че това, което преживяваме в нашето съзнателно будно състояние, се разгръща по следния начин: Тези, които имат око за особеностите на душевния си живот, ще осъзнаят, че в хода на това, което живее във въображението им, емоционалните и настроените преживявания са свързани с идеите. Само при най-забележителните идеи ние наистина усещаме, че изпитваме радост или скръб. Този резонанс на настроенията с живота на идеите обаче е по същество винаги налице. Никой не може да каже, че в съзнателния му живот се случва нещо, което не носи със себе си, дори и само в малка степен, чувство на удоволствие или скръб, надежда или страх и други подобни. В ежедневието никога нямаме чисто мислене, просто живот на идеи в съзнанието; но винаги е свързано с това, което се случва в съзнателния живот, това, което можем да наречем настроение, чувство, усещане. В хода на живота обаче този елемент от живота на идеите се държи съвсем различно от този, който възниква като съпътстващ елемент на живота на идеите под формата на състояние на ума. Можете да видите това, когато се опитате след десет или двадесет години да си спомните нещо, което сте преживели повече или по-малко ясно, по такъв начин, че да можете да пресъздадете събитието в живота на

идеите. Ако нещата са свързани, някои с голяма болка, други с голяма радост, винаги ще осъзнаваме, че тази радост или болка не се появява със същата сила и енергия в паметта ни. Например, ако някой е преживял смърт, тогава той знае, че болката не може да бъде преживяна отново в паметта му с първоначалната сила в емоционалния му живот. Същото е и с радостта. Така че в паметта ни идеите играят съвсем различна роля.

Може да се повдигне въпросът: Да, но ако образите, които можем да си създадем за болезнени или радостни събития, са живи в паметта ни, къде са настроенятия, къде е емоционалният живот, който е бил свързан с тези идеи? Сега този въпрос, колкото и да принадлежи на „примитивния“, не е толкова прост. И много хора все още ще оспорват, че човек може да даде отговор на подобни въпроси, използвайки строго логически методи. Но голяма част от казаното за елементарните въпроси на духовното изследване ни дава възможност да добием представа за съдбата на настроенятия, свързани с идеите. Докато образите могат да бъдат извикани отново от паметта, същото не може да се направи с настроенятия. Ако погледнем живота толкова интензивно и задълбочено, колкото е необходимо, за да отговорим на такъв въпрос, ще открием, че всеки човек, когото познаваме от дълго време, има общо здравословно състояние, изразяващо се във факта, че той е повече или по-малко щастлив човек, така че щастието му се изразява не само в начина, по който възприема емоционално външния свят, но и в начина, по който се чувства в своята организация, по отношение на хармония и здраве. Когато говорим за цялостното състояние на ума на човек, не бива да отделяме емоционалното преживяване от това, което наричаме цялостно състояние на ума, а това включва и онези настроенятия, които зависят от физическото ни състояние, от това как тече кръвта ни, от това как се осъществява потокът от мисли в мозъка и нервната ни система. Ако разгледаме цялостното състояние на човек в определен момент от времето, когато той не е в щастливо настроение, когато е меланхоличен, унил или уморен от това, което цялото му същество показва като негова цялост; ако наблюдаваме това състояние на човек и го сравним с това, как сме го познавали в по-ранните дни от живота му, ще [...] открием там настроенятия, усещанията и чувствата, които не влизат в спомените. Той не живее в областите, от които черпим спомените си, а е слязъл в дълбините на живота, където се работи върху конституцията, която изгражда нашия психически живот, но която е свързана и с цялата ни физическа организация като състояние на ума. Как сме пълни с живот и надежда, как можем да бъдем меланхолични и унили, как можем да бъдем пълни с ентузиазъм за работа, уморени, изтощени или склонни към атаки - всяко от тези състояния на ума е възникнало от факта, че те се отделят от живота на идеите и се спускат в дълбоките основи на душата. Там, където се изгражда нашето лично щастие, така да се каже, виждаме определена граница, която се отделя от живота на идеите; Виждаме онази част от него, която съпътства този живот на идеи, да се потапя и да работи в скрити

дълбини на душата, където нашата жизнена същност е включена в нашето лично състояние. Там имаме елемент, който идва от съзнателните преживявания, но винаги е потопен в онези области, където може да действа върху целия ни живот. Но понякога това, което е потънало в нашето цялостно състояние, се изважда обратно, но изважда се по определен начин, не просто когато обикновеното, ежедневно съзнание, чрез което се свързваме с външния свят, се изключи по определен начин - това, което е потънало в земята, понякога може да се види как се издига в полусъзнателните състояния на света на сънищата. Ето защо образите от света на сънищата ни се струват толкова смислени, че ни пренасят в далечни, минали времена от живота ни. Ако се бяхме опитали по някакъв начин да разсъждаваме върху случилото се, може би щяхме да получим или не можехме да получим ясна картина. Но не можем да възстановим това, което сме преживели в чувствата си. Всеки, който изследва образите от сънищата, обаче установява, че се оказва, че някой изразява древни настроения в символите на сънищата си. Възможно е например някой да достигне дълбока старост и вече да не е склонен да излиза на улицата с хартиена шапка или играчка меч и да командва децата, както правят те. Той ще има представа какво му се е случило, но настроенията вече не могат да имат същата сила в ежедневието му. Те ги поемат в сънищата му. И не е необичайно някой на определена възраст да сънува всяка нощ, че всъщност е студент или че „пътува в съня си“. Във външния си живот той може да си спомня какво е чел в детските книжки, но вече не изпитва блаженството, което е чувствал тогава. Но в сънищата си го изпитва.

Там, където свършва ежедневието, където човек усеща образите на своите идеи в сънищата, откриваме, че емоционалните състояния, които играят и работят в скритите дълбини на душевния живот, се появяват, когато все още не са били използвани – и това е важно – за работа върху физическата ни организация. Ако те все още живеят в ъгъл на скрития ни душевен живот, тогава те се появяват в сънищата. Когато някой се пренесе в съня в по-ранни настроения, тогава целият начин, по който те се появяват в съня, ни разкрива: определени чувства са останали; те все още не са изчерпали силата си, така че полусънният живот на съня ги извежда в нашето полусъзнание – образите от съня ни се представят. Тук имаме пример за това как можем да проникнем през тавана на нашето ежедневно състояние на съзнание, как това, което живее в скрития живот на душата, наистина може да дойде в съзнанието ни, но как тези идеи не се проверяват спрямо външния свят, а живеят изцяло в настроенията, присъстващи във вътрешния ни живот на душата.

Това е нещо много примитивно, но може да доведе нашето разбиране до това, което може да бъде изследвано от скритите дълбини на душата чрез духовната наука. Виждаме едно свойство на настроенията, които се оттеглят от нашия въображаем живот; виждаме едно свойство, което те придобиват и което е

изключително важно: чрез освобождаването на идеите, те придобиват сила. И можем да си кажем: Докато преди говорехме за безсилието да познаваме живота на идеите в съзнанието, можем да видим именно от това как използваните настроения на ума се трансформират или как настроенятията на ума, без нашата намеса като образи на сънища, ни се представят по такъв начин, че нямаме силата да ги коригираме чрез логика. Виждаме как този душевен живот се откъсва от външния опит чрез сетивата, от външното мислене, което е свързано с мозъка. По този начин този подсъзнателен душевен живот придобива определена сила, определена реалност.

В началото тази реалност ни води само в самите нас, в нашата собствена реалност. Сънищата като тези, за които току-що говорихме, са отражение на това, което сме натрупали като страх и надежда, тревожност и увереност в живота. Но стигаме до нещо, което засяга нашето вътрешно състояние и се изразява в съновния ни живот. Ние не излизаме от себе си, а опознаваме реалността и трябва да кажем: настроенятията трябваше да се освободят, за да станат реални в нас.

Как действат конституциите, тези настроения там долу, как действа това, което се отделя от идеите, може да се види, ако човек разгледа обучението, което беше обсъждано няколко пъти, което човек трябва да премине, ако наистина иска да стане познавач на духовния свят. Ще намерите – това, разбира се, не може да се обсъжда подробно днес – ще намерите инструкциите как да проникнете в това, което е слязло в дълбините на душата и което ни кара да изглеждаме здрави или болни и се проявява само в мимолетни образи на сънища, в писането „Как да познаем висшите светове“.

Чрез обучение, чрез въображение, [вдъхновение] и интуиция, когато душата е активно потопена – не по смътния начин, описан в двата споменати случая – когато душата е активно потопена, тогава човешкото същество се учи, макар и само първоначално, да знае какво му предстои, да познава себе си. Всички методи на медитация и концентрация водят, в известен смисъл, до изучаване на дълбокото себепознание. Те не водят до себепознанието, което човек смята, че е изчерпал, когато погледне нормално силите, с които работи в ежедневието, а го водят до мястото, където е тази дълбока индивидуалност в него, където са тези настроения. Той опознава какво дремва в скритите дълбини на душата му, сякаш държано под одеяло. И тук човешкото същество трябва да се запознае с факта, че когато силите за неговото оздравяване или заболяване изплуват от душата, то може да придобие напълно нови прозрения за особеностите на това скрито аз.

Могат да се цитират само реални резултати от духовните изследвания. В частност, човек опознава как настроенятията на радост, наслада, блаженство, настроенията на тъга и меланхолия, впечатленията за грозота или впечатленията за красота, впечатленията за грешка, измама, впечатленията за истина или мъдрост влияят на цялото му същество. Да, вие се научавате да разпознавате, че всичко, което току-що

беше споменато, впечатленията, които имаме за радост или тъга, за красота или грозота, са свързани с превръщането и отминаването на нещо по-дълбоко в нас, така че когато започнем, когато преминем към това осъзнаване, ние вече не сме безразлични към външния свят, а се научаваме да знаем: някои неща, които се случват в света, имат истински разрушителен ефект, отнемайки нещо; други имат такъв оплождащ ефект, че ни помагат.

Не можем да кажем, че в момента, в който съзнателно или несъзнателно лъжем, ние всъщност разрушаваме нещо. Не можем да кажем, че това, което има разрушителен ефект върху нашето същество, когато лъжем, и това, което има оплождащ ефект, когато говорим истината, е същото като външните сили на ставане и отминаване, но нещо подобно на тях.

Този, който не формира знанието си в точката, където душата се облагодетелства или разрушава чрез това, което се случва в ума му, не е на правилния път.

Себепознанието, което се случва в скритите дълбини на душата, следователно не е това, което би могло да бъде дадено на човечеството във време, когато човечеството все още не е узряло, за да придобие това себепознание, което е свързано със силите на възникване и отмиране; сега то трябва да бъде включено в човечеството. Слабото човечество е било пощадено от осъзнаването на опустошителния ефект на лъжата и измамата и възвисяващия ефект на честността и искреността. Обикновено хората вярват, че лъжата и измамата или честността и искреността са неща, които могат да бъдат преценени само чрез идеи. Но това, което е там, без ние да можем да го преценим, прониква надолу в дълбините на душевния ни живот и действа там като реална сила.

Самопознанието е истинската отправна точка за всяко висше познание. Човек, който иска да разпознае какво живее там, зад чувствеността на външния свят, трябва да се задълбочи в себе си и ще види, че моралните и емоционалните сили не са просто нещо абстрактно, а нещо, което слиза и е решаващият фактор не само за цялата ни човешка ценност, но и за цялата ни човечност. Как израстваме във външния сетивен свят с тялото си, което носим като дреха на нашето аз и което има сетивните органи, как виждаме този сетивен свят с очите на тялото, чуваме този сетивен свят с ушите, как установяваме връзка с ума, който има своя инструмент в мозъка, с този сетивен свят, развиваме вътрешен опит за това, което е извън нас в сетивния свят, и по този начин влизаме във връзка с външния свят чрез нашето външно човешко същество. По същия начин ние влизаме в контакт с духовните сили и импулси от външната ни среда чрез човешкото същество, което развиваме в себе си.

Когато гледаме света с очите си, ние възприемаме цветове и форми. Когато човек е открил своето „аз“, почиващо в по-дълбоките душевни сили, тогава това, което е във външния сетивен свят, не се появява по обичайния начин, а възникват и

реалностите на външния свят и тогава ние опознаваме нов контекст на нещата, това, което стои между съществата на външния свят.

Докато правим първата стъпка в качествата на душевните сили, които имат разрушителен и конструктивен ефект, ние научаваме, че вътрешният Аз се разширява, така че ние не само го имаме в неговото възникване и отминаване, но го усещаме как взаимодейства с външната реалност, с духовната реалност на външния свят. Следователно, образите на духовната среда възникват в тези скрити дълбини на душата.

Човек опознава духовния свят косвено чрез себе си. Голяма част от това, което изглежда непроницаемо или дори случайно за обикновения поглед, който е ограничен само до външния сетивен свят, ни се разкрива в контекста на такова познание, в което аз-ът се слива в скритите си дълбини с околната среда. Странното в това е, че колкото по-дълбоко проникваме в собственото си аз, толкова повече се разширява хоризонтът, с който сме свързани във външния свят; колкото повече се потапяме в подсъзнанието си, толкова повече духовни аспекти на външния свят разпознаваме. Да се потопиш в силите на душата означава да отидеш отвъд вярванията, да научиш за духовния свят. Защото там долу ние сме много по-дълбоко свързани със същността на нещата, отколкото можем да бъдем със сетивата и ума, който е свързан с физическия мозък. Когато може да се каже, че съзнанието е създало по-голям хоризонт, тогава едновременно с това е постигнато разширяване на собственото аз и проникване в духовните светове. Няма друг начин да се достигнат скритите дълбини на душата, освен постепенно да се проникне във външния духовен свят. В процеса възниква истинско познание за духовните основи на съществуването за онези, които проникват в него чрез наблюдението на всичко, което можем да постигнем чрез познанието за висшия свят. Случва се това, което е описано в духовната наука и това, което можете да намерите в теософските книги. Но е възможно - макар че в наше време човек може да получи неоспорим поглед към духовния свят само чрез обучение - за определени хора да получат прозрения, идващи от древни наследства, от наследството на ясновидски качества, прозрения, които не са нищо друго освен спускане в скритите дълбини на душата, така че да се случи разширяване на скритото човешко същество отвъд външния свят, чрез което човекът възприема това, което иначе би останало затворено за външния живот на сетивата и ума. Тогава възникват интуиции, всичко, което човек може да разпознае без подходящо обучение - също и за съдбата на душата, за съдбата на душата между смъртта и ново раждане в смисъл на прераждане. От една страна, това може да се случи чрез подходящо обучение, от друга страна, тези скрити дълбини на душата могат да „изплуват нагоре“. Подобно на сънищата, това, което е в по-дълбоките слоеве и не може да бъде възприето от сетивата или ума, може да бъде освободено; чрез „втори поглед“ или [деветероскопия] може да бъде изведено наяве.

Могат да се разкрият и прозрения за съдбата на човешката душа, дори ако тя не е въплътена в тялото.

Трябва само да осъзнаем в какво отношение едното или другото е или не е полезно за човешкото същество, трябва да осъзнаем, че има осезаема разлика между гледането чрез духовно обучение и това гледане, което сякаш си проправя път нагоре от скритото в познатите дълбини на душата. Има фундаментална разлика. Когато човек навлезе в духовния свят чрез правилно обучение, както е посочено например в Окултната наука, това се случва по такъв начин, че човекът, след като проникне в дълбините на душата, съзнателно изважда наяве скритите там сили. Виденията обаче могат да се случат и с пълната яркост на игра на цветове и звуци, съответстваща на това, което получаваме като сетивни впечатления. Но докато ги получаваме по такъв начин, че знаем, че трябва да се предадем на контрола на външния свят, ние позволяваме на тези цветове и тонове на виденията да ни въздействат по такъв начин, че не им правим нищо – и тогава се превръщаме в фантазьори, мечтатели. Такива видения са отстранени от нашия вътрешен произвол, от нашата раждаща сила, от нашата духовна воля.

Обратно, в обучението трябва да преживеем скритите дълбини на душата си по такъв начин, че да знаем: Това, което е там, е било породено от нашата свободна воля, от нашата продуктивна сила. Само когато човек знае: Това, което възприемате [празнина в преписа], е създадено от вас, защото трябва – защото преживявате нещо духовно, което иначе не е възприемчиво във външния свят – да изпълните преживяването с цветове и звуци, тогава човекът е защитен от заблуда. Ако виденията го изправят пред пълната яркост на игра на цветове, тогава той е този, който халюцинира. В момента, в който видението се представи като сетивно възприятие, то е халюцинация; то все още не принадлежи към сферата на истинското ясновидство, а към сферата, където скритите сили на душата се появяват без съзнателната воля на човешкото същество, без произволно обучение.

Когато обученият ясновидец може да контролира начина, по който нещата му се представят, когато те се представят без такава съзнателна воля във въображението на душата, без вътрешната самоактивност, породена от обучението, тогава се озоваваме в царството на необученото ясновидство и тогава човек е на милостта на силите, които играят в скритите дълбини на душата му; тогава той е несвободен. Тогава той е свързан с всички опасности, с които трябва да бъде свързан, когато е в контакт със свръхсетивната реалност без съзнателна воля. В света на сетивата всеки фантом се разкрива. Но в духовния свят, в момента, в който нещата се представят, вече не е възможно обективно да се прави разлика между реалност и фантазия и съществува опасност човешката волева сфера да бъде засегната по някакъв начин и човешкото същество - вместо да се изправи пред духовния свят като индивидуалност - да се предаде на нещата, които играят в скритите дълбини на душата му; Точно както несъзнателният живот на душата се разиграва като

вълничките на морето над морските дълбини, така и Аз-ът, собствената личност, се отваря и след това отново се потапя надолу, [и човек е воден от друга страна, чрез] халюцинации [и видения], [...] носени от скрити дълбини на душата, и може да се случи [това] да бъде представено на външния наблюдател, на този, който иска да изследва научно, като феномен, като специфично нещо, така че да може да различи кое от това, което вижда, е реална обективна реалност и кое е фантазия; но това може да доведе до плодотворно наблюдение само ако обучено ясновидство упражнява критика.

Извличането на прозрения от дълбините на душата по този начин може да доведе до плодотворни наблюдения и тъй като на науката е позволено да приема всичко като обект, откъдето и да произлиза, което след това трябва да приеме в правилното знание, не може да се говори за нещо незаконно, когато тези неща се изследват, което дори необученият ясновидец вижда и което може да се основава на правилно, полезно възприятие за това, което води изключително дълбоко в скритите дълбини на душата. Това, което обективният, критичен ясновидец може да допринесе по отношение на фактите, които възникват чрез необученото ясновидство, може да бъде изключително плодотворно, особено днес. Тук отново и отново мога да посоча факта, че сега имаме една прекрасна книга - както често съм посочвал - която, освен така нареченото езотерично ясновидство, хвърля светлина и върху тази страна на ясновидството: „Мистерията на човека“, написана от Лудвиг Дайнхард.

И така, когато се обсъждат скритите дълбини на душата, не бива да се забравя, че има разлика между правилното обучение и онзи вид ясновидство, което се откъсва с елементарна сила и се издига от подсъзнанието към съзнанието. Първото трябва да се изследва критично, докато второто, което е разширило съзнанието си в себе си, може да поеме критиката и да упражнява контрол. Ще дойде епоха в нашата култура, когато индивидуалността ще стане по-самоутвърдена, когато човечеството ще „влезе“ в това, което може да се постигне чрез правилно обучено ясновидство, когато това ще бъде въведено в културата. Когато това му бъде изяснено, човекът може да го изпробва в самия живот, в обикновените неща от живота.

Има и още една разлика между обучения ясновидец и човека, който е „разкрил“ ясновидството си чрез елементарни, примитивни сили, а именно, че обученият ясновидец първо стига до общи осъзнавания; и той стига до разбиране как видимото човешко тяло се различава от свръхсетивното човешко същество, до виждане как човекът, като същество с много части, е надарен с видими и невидими членове, до виждане какво има между раждането и смъртта, не само в един живот, а в няколко. Той стига до разбиране на всичко, което възниква като преживявания в този живот между раждането и смъртта и между смъртта и новото раждане, а също и до разбиране на произхода на човека, на хода на великия световен ред, за който ще представим пример тук, в лекцията вдругиден. Ясновидецът стига до разбиране

на нещата, които засягат всички хора, и той си проправя път през тях с голямо внимание, така че първо да опознае собствените си интелектуални процеси и да не съобщава небрежно съдбата на някоя безтелесна душа. Той може да си проправи път до възприемане на такива индивидуални обстоятелства и до преживяване на духовното, което играе роля в ежедневието, но трудно преминава от общото към индивидуалното. Първоначално той осъзнава, че човек изобщо има етерно тяло, но едва по-късно индивидуалното етерно тяло.

При необучения ясновидец обаче случаят е обратен, когато скритите дълбини на душата се борят да изплуват; той започва с видения, които всъщност трябва да бъдат внимателно контролирани; той започва с отделни, ежедневни неща. Странно е, че той по принцип има малък интерес към това, което са общи велики прозрения. Особено при тези, които са запазили старо, атавистично ясновидство, може да се наблюдава, че те имат малък интерес към неща [които трябва да се окажат значими за всички хора чрез духовната наука]. И никъде сред ясновидците няма толкова снобски хора, колкото тези, които наричат едно естествено наследено ясновидство свое.

Така виждаме това, което ни води в скритите дълбини на душевния ни живот и това, което ни прави здрави и болни там, виждаме това, което ни свързва с духовния свят. Естествено е, че това не е там само защото човек го разпознава, а само когато човек се гмурне и го съзерцава; то е също толкова истински там преди разпознаването, колкото китът е бил там, преди човекът да го види.

Така че ние сме дълбоко свързани със скрития си душевен живот и с духовния свят, който е там. Духовните основи играят роля тук и не бива да се изненадваме, че там долу има много по-дълбока същност, отколкото изплува нагоре и достига до нашето съзнание. Виждаме, че основите, които ни свързват с духовния свят, всъщност лежат там, в скритите основи, и че силите, които идват от духовните светове, имат ефект върху тях. Само част от тях навлиза в нашето съзнание, така че нашето съзнание е само част от това, което всъщност сме. Но това съзнание на човека е там, защото човекът е способен да издигне на по-високо ниво това, което може да изплува от скритите дълбини на душата му. Защото виждаме тези неща да изплуват по много различни начини – те биха могли да изплуват изкривени или разкрасени, за които иначе не бихме знаели нищо – но това, което изплува от духовните светове в дълбините на душите ни и се стреми нагоре, се изразява във възвишеното и красивото, което съзнанието може да контролира.

Какво се случва, когато това, което прониква от духовните светове в скритите дълбини на душевния живот, се трансформира по пътя си нагоре към съзнанието? Тогава е така, за да могат впечатленията да живеят като художествена фантазия, като това, за което никой освен художниците не може да каже: нещата са там, те се издигат от дълбините на душата. И тогава разбираме безсилието на обикновеното съзнание, разбираме как художникът иска да разкрие дълбините на душата си, дори

и да не ги има пред себе си като ясновидец, и че му се струва по-важно как нещата се произват едно в друго.

Всичко, което човек може да има в съзнанието си, без да бъде стимулирано от външния свят, идва от скритите дълбини на душата. Дори това, от което всеки от нас се нуждае, за да направи този живот плодотворен, трябва да произлезе от скритите дълбини на душата. Не само поетът се нуждае от това, не само художникът, но и търговецът, инженерът – всеки от нас се нуждае от този оплодотворяващ стимул от скритите дълбини на душата. Можем да видим в какво наистина са вкоренени тези дълбини, когато това, което лежи там долу, се издигне в съзнанието. Когато то го проникне и се представи по такъв начин, че може да бъде възприето, осмисляно, преживяно, тогава то става зависимо от начина, по който човек може да го абсорбира. Ако някой има способността не само да възприема това, което може да бъде възприето чрез външните сетива и чрез ума, свързан със сетивата, но има способността да възприема в образи, в красива фантазия, това, което живее в скритите дълбини на душата му, тогава той може да даде в образи това, което не може да извлече от природата, но това, което живее в скритите дълбини на душата му.

Но ако човек е устроен така, че да е неискрен, тогава скритите дълбини наистина излизат на повърхността, но по такъв начин, че по пътя от скритите дълбини към проявеното, човекът приема характера и се явява като лъжец, като измамник или нещо подобно, чрез онази част от скритите сили на душата, която не може да контролира по отношение на външната реалност. Така можем да видим как тези скрити душевни сили могат да направят един човек творец, а друг - лъжец. Това е необходимо да се разпознае, за да се проникне в това, което човек има в скритите си душевни сили.

Това трябва да бъде първата ни цел днес: да осъзнаем, че всичко, което се случва в нашия съзнателен умствен живот, е вкоренено в дълбините на душата, в дълбините, които откриваме по много други начини.

Накрая, бих искал само да кажа – защото времето ни притиска – че в обикновения си живот, именно в съзнанието си, във взаимодействието си с външния свят, във възприятието си чрез сетивата и ума, ние се сливаме с този външен свят, че в най-важните неща не можем да различим това, което имаме вътре, това, което е в основата на нашето същество, от външното. Човешкото същество не е способно да отдели сърцевината на душата си от това, с което е сраснало външно. Ето защо то трябва да поеме по пътя към вътрешното си същество. Може да го поеме, ако си представи как кълбото слънчева светлина се издига от зората. Най-добре можем да разпознаем това, което преживяваме вътрешно, по това дали то присъства в един човек или не. И когато изпитваме състрадание към нещо, което преживява нашият събрат, не можем да отделим това, което живее в скрити дълбини, от гледката на състраданието и болката; ние растем заедно с него.

Но има път, който води от този съзнателен душевен живот към нещо, което може да се заключи от вярата на велик човек като Гьоте: че не това, което живее във външния свят, а това, което живее в духовната среда, е важно, и това включва основно всички звездни светове, всичко, което действа във външния свят. Ако не събуди собствения си живот в човешката душа, ако се зациклим само в това, което ни свързва с външния свят, ако останем само в съзнанието, тогава няма да проникнем в духовното. Но можем да намерим пътя към духовния свят. Когато погледнем назад в миналото и видим, че до определен момент нашите родители, братя и сестри могат да ни разкажат за него, но когато се върнем до точката, в която паметта ни се пробужда, виждаме, че не само сме преминали през външни преживявания, но че с тези преживявания е свързано и нещо друго: носителят на нашите преживявания, това, което наричаме нашето Аз. Като погледнем назад към живота си, можем да видим собственото си развитие. Чувстваме как сме станали по-зрели и по-зрели, защото чувстваме, че сме натрупали житейски опит. Има едно нещо, което трябва да си кажем: най-важното нещо, което сме научили, всъщност е такова, което не можем да приложим в живота. Постигнали сме най-голямата си зрялост чрез грешките, които сме допуснали. Знаем как да направим нещо по-добре, само когато сме го направили. Човек научава най-важните неща от неповторимото, най-много от това, което е отминало. Особено с най-съкровенията неща в душата си, чувстваме, че в нас се е зародило нещо, за което материалистът казва: Когато човекът премине през портата на смъртта, то изчезва или най-много се предава на човешкия род, на културния живот. Но духовният човек знае, че това, което е преживял в най-съкровенията си същество, не може да бъде предадено на никой друг. Това се вижда, когато се потопява в скритите дълбини, показва, че това, на което позволяваме да узрее в нас, може да се изпълни директно в нас. Когато изследваме живота си и открием, че сме родени в определени семейни обстоятелства, в определена среда, тогава нещо се случва – ако не схванем съдбата си по интелектуален начин с обикновеното си съзнание, а се обърнем към сили, които са донякъде скрити от обикновеното ни съзнание. Това е нещо, което не може да се превърне толкова в знание, колкото в волеви импулс, когато погледнем назад към живота и съдбата си, каквито са били, когато сме били поставени в живота, но след това вземем решение да се откажем от преживяванията на обикновеното съзнание. Тези, които се изправят пред съдбата си с обикновено съзнание, които казват, че всичко им се е случило случайно, ще се оплакват от съдбата си, ще изпитват негодувание. Ако се отдалечим от тези особености като антипатия и съчувствие към съдбата и се обърнем към сила, която можем да развием в себе си, към силата на несвоято – оставяйки собствената си воля да замълчи за известно време, спокойно се изправяйки пред тази съдба и отдавайки се за веднъж на идеята: Как е възможно тази съдба да е там? В края на краищата тя продължава чрез нашето его. Нима нашето его не е било там преди?

Ако потърсим себе си, като спокойно погледнем към съдбата си, и ако сега проследим себе си по-назад, ще открием, че чрез такова по-дълбоко съзерцание на живота, нашето аз расте заедно със съдбата и разбираме съдбата си, сякаш нашето аз е било включено в тази съдба и е било породено в нея, преди да сме били там. Тогава стигаме дотам, че виждаме, че преминаваме през портата на смъртта с най-доброто, което е в нас и на което сме позволили да узрее, и че това, което сме преживели в предишни животи, среща отново нашето ego като съдба в следващия ни живот. Виждаме, че то действа в дълбините на душата и когато напуснем това тяло, това, което сме придобили като сили, за да изградим нов живот за себе си, продължава да работи в нас. Така виждаме как нашето собствено скрито битие изгражда този душевен живот наново, виждаме как то става реално там долу, превръщайки се в градивни сили в скрития душевен живот.

Когато гледаме на света по този начин, ние израстваме от скритите дълбини и навлизаме в духовния свят. И знанието, което прониква в тези дълбини, е толкова истински свързано с духовните светове, тъй като мисленето, чувството и волята са силите на нашата душа, към които душата се придържа като връзките, които проникват от духовния свят. Прониквайки в него, човекът намира връзката си с макрокосмоса; силите израстват от микрокосмоса, [човекът израства] в макрокосмоса, както [е представено в] драмата „Изпитанието на душата“, [и всяка] душа може да си каже:

В мисленето си живеете мисли за света,
В чувството си вплитайте световни сили,
Във волята си действат световни същества.
Изгубете се в световни мисли,
Изживейте себе си чрез световните сили,
Създайте себе си от волеви същества.
Не завършвайте със световни разстояния
Чрез играта на мисли-мечти ---;
Започнете в просторите на ума
и завършете в дълбините на собствената си душа: —
Ще намерите божествени цели,
разпознавайки себе си в себе си.

10. Произходът на човека в светлината на духовната наука

Предидшната лекция, която е последвана от днешната, беше за скритите дълбини на душата и обясняваше, че душевният живот не е абсолютно обвързан с материята, че е не само отделен от физическото, но и от идеите, които се получават от него чрез сетивата и ума. Възможността за отделяне на душевните преживявания от физическите идеи беше демонстрирана чрез разликата между спомени и сънища. Тези [спомени] възникват без първоначалната сила на състраданието на душата, тези [сънища] с първоначалните съпътстващи явления на емоционалния живот на радост, страдание и други подобни. Там - в паметта - душевният живот се отделя от живота на въображението, който се придобива във външния свят, и се оттегля в скритите дълбини на душата, където работи и работи, където упражнява силата си, като работи върху целия човешки организъм.

Докато животът на въображението често се оказва безсилен – защото не знаем какво се случва в дълбините на морето, когато повърхността се вълнува – скритият живот на душата се оказва сила. Виждаме това в сънищата, в транса на медиумите, в произведенията на изкуството и в знанието на духовния изследовател. Защото човек може да проникне в него, като тренира ума си, така че да се научи съзнателно да черпи от източниците на истински реалния живот, в който не само се визира безконтролно като мечтателя и фантазьора и по този начин се превръща в мечтател, халюцинист или дори лъжец, не като този с атавистично дарование с атавистично ясновидство, който става играчка на духовете на такава душа или астрален свят в сънищата си, нито пък сам, както истинският художник черпи от духа и го оформя в красота, а като познаващ, съзнателно виждащ, може да различи кое е видение от кое е истинско и своеволно. [...]

Това познание за скритото може да доведе до правилно духовно изследване само ако е придобито, първо, чрез себепознание, чрез спускане в собственото вътрешно същество. С това себепознание, второ, възниква и расте познанието за духовната среда. Колкото по-голямо е себепознанието, толкова по-широк е духовният хоризонт, силата да се проникне в реалностите на околната среда, в скрития световен дух. л..]

Уважаеми присъстващи! Когато се подхожда към темата на днешното ни разглеждане, човек, изхождайки от представените тук гледни точки, попада в една по същество доста странна ситуация в сравнение с всичко, което е било обмисляно и изследвано в наше време в продължение на десетилетия по важния въпрос за произхода на човека. Причината, поради която човек се озовава в странна позиция, е, че през последните няколко десетилетия произходът на човека е бил представян предимно във формата, в която човек смята, че трябва да мисли за произхода на човека в наши дни: от гледна точка на резултатите от съвременната наука. И кой би

могъл да отрече, че големият и огромен напредък в естествените науки през последните времена има пълното право да има думата в момента, когато този важен въпрос бъде зададен на човека.

Повечето от присъстващите, които разглеждат въпроса от гледна точка на естествената наука, разбираемо трябва да имат впечатлението, че всичко, което може да се каже тук от гледна точка на духовната наука по този въпрос, е по същество пряко противоположно на това, което естествената наука има да каже по въпроса – разбираемо, скъпи присъстващи, и ви моля да имате предвид, че това се казва. Защото именно при такива въпроси винаги на заден план стои това, което би трябвало да се появи по повод двете лекции от последното ми посещение, които се занимаваха с това как да се опровергае теософията, от една страна, и как да се защити, от друга. Особено при въпроси като днешния, духовният учен трябва да е напълно наясно, че много, много може да се изведе от идеите на настоящето, привидно с основание, срещу неговите твърдения. Следователно трябва да се разбере, че лекция като тази вечер може да даде някои предложения, но далеч не е убеждаваща бързо някой, който все още не е запознат с теософските възгледи. Това се казва като въведение, за да се характеризира отношението, от което се изнася подобна лекция. Какво преживяхме през последните десетилетия [по отношение на днешната ни тема]? Все повече и повече онези [учени], които вярват, че имат преценка в тази област, стигат до заключението, че човекът в цялостното си същество произхожда от същества, които в смисъл на систематично подреждане на живи същества всъщност принадлежат към сферата на това, което днешният човек нарича свое образование, своята култура, всъщност сферата на неговите човешки дейности. Изключително плодотворният принцип на развитието е довел до убеждението, че в миналото развитието е щяло да напредва по такъв начин, че от прости, примитивни форми на живот, на които днешните примитивни форми на живот все още приличат, чрез бавно развитие - в резултат на „борбата за съществуване“, чрез адаптация - постепенно са се формирали все по-сложни форми на живот, чак до висшите животни, и че в такова прогресивно развитие човекът се е издигнал, така да се каже, от по-нисшите сфери. Така че предците на човека се търсят в животинския свят и в [широки] кръгове има такова убеждение по този въпрос, че всеки, който иска да предложи нещо, което не е в съответствие с него, всъщност се смята за човек с изостанал ум. Сега, на първо място, естествените учени – не толкова естествените учени, които остават в сферата на фактите, а по-скоро естествените учени, които са се почувствали призвани да свържат светогледи, световни мистерии със своите изследвания – те са се почувствали задължени да представят, така да се каже, външната форма и външните физически условия на човешкия живот като първи като усложнения, произтичащи от силите, идващи от сферите, които стоят под човешкото, така че човек би имал само по-сложни условия на живот, отколкото в случая с животните, особено тези, които стоят с една стъпка

по-ниско от хората, но че човек все пак трябва да черпи силите от това, което вече се намира в нисшите живи същества.

Онези естественоучени, които искаха да обвържат един поглед върху живота с фактите на естествената наука, затвърдиха това убеждение. Но не само това убеждение се утвърди, но и се установи, че висшите интелектуални сили, това, което наричаме естетическо възприятие на човека, неговите морални импулси, са също само висши форми на духовното, на душата, които човек открива в животинското царство, че човек може да търси и по-примитивните форми на морално поведение при животните, които могат да бъдат схванати от гледна точка на морални понятия по отношение на хората, така че човек често е убеден, че човек се е появил като интелектуално, морално и естетическо същество само чрез усложняване от живите същества под него.

Трябва да се признае, че пред лицето на великолепните резултати на съвременната естествена наука е изключително трудно да се изгради друга позиция, друга гледна точка. И трябва лесно да се признае, че като духовен учен човек често се оказва в странно положение, когато, от една страна, позволява на постиженията на естествената наука да влязат в сила, а от друга страна, трябва да се справя с това, което някои повече или по-малко аматьорски духовни учени смятат, че трябва да извлекат от научните резултати. Когато се сравни съвестността на двете представяния, се оказва, че по отношение на съвестността човек всъщност би предпочел да се присъедини към естествения учен, отколкото към някои аматьорски духовни изследователи.

Сега въпросът е, че духовното изследване в тази област също е в много специално положение, защото по същество то влиза в дисхармония само с мислите, идеите и хипотезите, които са се появили от резултатите на естествената наука, докато за духовния изследовател става все по-ясно, че действителните резултати от естествената наука на практика принуждават човешкото мислене постепенно да заеме перспектива, каквато е дадена от духовната наука. Всъщност дихотомията между духовната наука и естествената наука не е толкова голяма, защото фактите на естествената наука съответстват повече на духовната наука, отколкото на монистични и материалистични [тълкувания]. Така че, като духовен изследовател, човек се чувства в хармония с фактите, докато напредва, и влиза в конфликт само с хипотезите, които са извлечени от фактите от някои страни.

Ако човек наблюдава човека в неговото развитие и иска да го проследи до произхода му, изглежда съвсем естествено възгледите за него да са в съответствие с възгледите, които човек има за хода на развитието на Земята, [това връщане назад] наистина [преди] е било изцяло в материалистическия смисъл, в който се [осъществява] биологичната теория за еволюцията, теорията за развитието на живите същества. Когато човек размишлява върху хода на развитието на Земята, тогава като правило той разглежда само това, което външните, неодушевени сили,

силите на физиката, химията, геологията, могат да постигнат, и проследява Земята в състояние, в което е изглеждала различно от това, което изглежда днес, в което е била може би в състояние, което в сравнение с днешната ни земна формация наподобява газообразна топка. Знаем, че това е широко разпространена хипотеза, че се приема, че Земята се е кондензирала от газообразно състояние. Известно е, че ако проследим това още по-назад в далечното минало, ще видим цялата слънчева система в газообразно състояние. Духовният изследовател признава, че напоследък са повдигнати възражения срещу тази така наречена теория на Кант-Лаплас, но в най-широките кръгове тя все още преобладава. Смята се, че цялата слънчева система е произлязла от един вид първична мъглявина, която се е въртяла, а също така се представя, че планетите, включително нашата Земя, са били разделени от силите, които са действали при това въртене.

Често съм посочвал как така нареченият експеримент [на Плато] се провежда в училищата, за да илюстрира тази теория на Кант-Лаплас. Вземате голяма капка от вещество, което може да плава по вода, оставяте лист картон да проникне в точката на екватора, пробивате го в точката на оста с игла и карате капката да се завърти, като по този начин показвате, че малките капки наистина се отделят и се движат около центъра. Какво може да бъде по-просто от това да се докаже по този начин как една планетарна система би могла да се образува по такъв начин? Но в един експеримент е важно да се вземе предвид всичко, което трябва да бъде логически включено, и се оказва, че нещо е забравено в този експеримент: човек забравя себе си, забравя, че стои там и се върти и че има логическото право да изложи хипотезата [и да прехвърли експеримента към Слънчевата система] само ако приеме, че има гигантски учител във Вселената, който е причинил цялото това движение с гигантска игла. Ако не направите това допълнение в този експеримент, тогава сте на напълно неоправдана основа.

Разбира се, духовната наука не поставя професор в космоса, но казва, че никъде няма безформена материя като тази космическа мъгла; че материята е пронизана или поне насочвана от духовни сили и потенциали навсякъде, [без да изпадаме в антропоморфизъм в процеса]. Следователно, за духовната наука е ясно: Дори ако е оправдано от гледна точка на материалното образуване, че съществува такава първична мъглявина, тогава в основата на това външно събитие стои духовно събитие, точно както дейността на духовната душа стои в основата на събитията в човешкото тяло. Духовната наука не започва от аналогия, а от духовно изследване. В специфично конкретното, духовната наука търси духовните събития, духовните сили и духовните същности, които стоят в основата им, така че вместо външни, материалистични хипотези, тя вижда духа в тях.

Сега, ако човек предприеме обичайните представяния на теорията на Кант-Лаплас и свързаните с нея операции, би могло да се каже, че е възможно да се изведе какво представлява нашето тяло и как се оформят физическите и психическите структури

от въртенето в първичната мъглявина. Ако искаме да предположим, че някакъв гигантски учител съществува и задвижва цялото нещо, тогава можем да говорим, ако е необходимо, за образуването на Земята, произлизащо от първичната мъглявина на Кант-Лаплас. Но тогава отново стигаме до критична точка и това е било видяно не само от духовни изследователи, но и от замислени естествени учени. Тази точка се отнася до произхода на живота като цяло върху нашето земно тяло. Разбира се, ако не се вземат предвид определени условия, човек може би да се отдаде на вярата, че живите същества някога са могли да възникнат чрез спонтанното генериране на определени вещества. Наистина би било много дълъг път, ако човек иска да обясни всички философски и други причини, които показват невъзможността за получаване на живот от чисто физически условия. Много по-важно е, че тази невъзможност е станала ясна за дълбокомислещи натури като Густав Фехнер и Вилхелм Прайер, блестящият биограф на Дарвин, че те не са намерили начин да се примирят с това в мислите си, да видят живот, възникващ от бездуховна, [нежива] земя. Така че тези изследователи са прибегнали до предположението, че нашата Земя, в началото на своето формиране, в никакъв случай не е била просто някакво физическо или физико-химично тяло, а са предположили, че дори и да е вярно за настоящето, че земното тяло, което имаме под краката си, се представя като безжизнено за минералозите и че живите същества на него се размножават в собствените си царства чрез наследяване, това не се отнася за древните времена, но Прайер и Фехнер са били принудени да мислят за земята в далечното минало като за живо същество, като за голям организъм, така че в смисъла на тези натуралисти земята първоначално е била голям жив организъм във вселената. Тогава би дошло времето, когато определени вещества и компоненти на тази земя са кристализирали от тази така наречена жива субстанция и това, което е кристализирало, е нашето сегашно тяло, съдържащо химически и физически сили. Докато първоначално земята е имала свой собствен живот, сега тя дава живота си, по свой собствен начин, на отделни земни същества, така че произходът на живите същества може да се разглежда като възникване на живо същество от живо земно тяло.

Странно впечатление прави, когато биографът на Дарвин насочва мислите си към тази първична форма на земята и създава образ от мисленето си. Когато четем у Прайер, че земният организъм първоначално е трябвало да се представя като жив, че кръвоносните му потоци са били светещи железни пари, че дишането на това земно тяло е било входящи световни пари от околната среда, а храненето на земното тяло е било материя, която е текла към него от вселената - странна смесица от естествени физически идеи [с жизнени процеси]! Той не може напълно да се освободи от физическите си представи, но трябва да признае, че нещо като хранене, дишане и кръвообращение може да се предположи във входящите пари. Ние не мислим, че светещото желязо изпълнява тези функции, когато става въпрос

за хранене. Но Прејер ни показва едно нещо: че дори естествените учени могат да се чувстват принудени да разпознаят земята като организъм. Те срещат духовната наука по средата; Те признават, че ако се върнем назад, стигаме до начална точка, където земята [е била голям жив организъм], че земята, като нещо мъртво, в по-нататъшния ход [на развитието] е отделила живото [...] настрана, [специализирала се] в [най-разнообразни] същества, в [растения], животни, хора. Те мислят за далечни минали, изпълнени с пълен живот. Но все още липсва нещо, което духовната наука трябва да припише от тези предпоставки на това земно тяло: [Липсва мисълта], че земното тяло всъщност не само трябва да има жива начална точка, но че трябва да се мисли за него като имащо душа и дух, така че когато разглеждаме произхода на земята, ние не само имаме работа с жив организъм, но трябва да си представим земята като вдъхновен от душата, вдъхновен от духа организъм.

Да, сега би могло да се каже: Това, което се прави тук, освен това, което трябва да се обясни първо, се поставя в първоначално приетото? Вместо да се развива духът, се приема, че духът е първоначално съществуващ. Но точно това трябва да се направи, дами и господа, според всички възможни предпоставки на една наука за познанието, защото никъде не е възможно, дори немислимо, висшите природни царства да се развиват от подчинени природни царства; никъде в хода на опита не ни се дава излизане на духовната душа от чисто физическо, на живо същество от чисто [физическо] химическо. Това, което срещаме, особено в самите себе си, е, че виждаме духовната душа да работи върху материалното; и всеки, който е следил лекциите, дадени тук, и е чул какво е било казано за тази духовна душа, ще знае колко правилно е да се каже, че особено в случая с човешките същества духовната душа работи върху външния физически материал.

Ние следваме човека в нас, да речем, във времето от този момент, докато си спомним обратно в нормалния [човешки живот], и виждаме как нашите преживявания изплуват от дълбините на нашето съзнание в паметта ни. Виждаме в центъра на тези събития на съзнанието да става все по-живо това, към което прилагаме думата „аз“. Би било абсурдно да се предположи, че това „аз“ е започнало едва в момента, до който можем да си спомним. То трябва да е било там и в подобното на сън, сумрачно съзнание, когато детето все още не си казва „аз“. „Аз“-ът трябва да е бил там. Как е присъствало във връзка с другите душевни сили? Ако разгледаме обикновения живот на човешката душа, можем да кажем, че това, което се появява като съзнание на този етап, е нещо специално, нещо лично. Виждаме как в него вграждаме специалните жизнени енергии, които са индивидуални за нас. Следователно сме принудени да мислим за това, което виждаме да работи в нашето съзнание по-късно в живота, като за действителния агент на целия ни организъм. Трябва да мислим, че наследяваме общата структура на този организъм от нашите предци, но че енергиите, които изграждат нашия

организъм, трябва да бъдат вложени в него [чак до най-фините пластични образувания на мозъка].

Когато осъзнаем това, тогава вече не сме далеч от това да проследим тази индивидуалност до предишен живот на земята. Там виждаме духовните и душевните сили, които действат върху нашето вътрешно физическо и материално същество, и тогава можем да си кажем, че както днес, така и в нашето земно настояще, нашето ego със своите душевни сили все още работи върху тялото ни в ранното детство. Тази работа не е наследена от нашите предци; по-скоро все още е останал известен простор в това, в което сме се превърнали чрез силите на наследството, в който можем да работим върху нашата духовна и душевна природа. Виждаме това например във факта, че се развиваме от пълзящо същество в ходещо. Виждаме как духовно-душевният елемент ни издига, виждаме как духовно-душевният елемент работи върху физическото.

Едва когато преминем към споменатото в последната лекция - за скритите дълбини на душевния живот - към духовното обучение, чрез което човек получава прозрение за духовния свят зад физическия, тогава можем да разгледаме това, което вече беше описано тук. Ако приложите методите, които ще намерите в моето писание „Как да познаем висшите светове“, към себе си, постепенно ще стигнете до точка, в която вие, като човешко същество, вече не сте зависими от това да живеете в душата по такъв начин, че да трябва да използвате физически инструменти. Духовната наука показва, че човек може да прилага към себе си методи за медитация и концентрация, чрез които може да придобие духовна същност, независима от физическото, така че да има преживявания и да знае, че не ги е имал с помощта на сетивата; но знае: Сега преживявате нещо в първоначалната си духовно-душевна природа, осъзнавате какво сте отвъд това физическо същество. И е особено интересно, че когато се издигнете до такова обучение, от самото начало имате чувството: Да, сега преживявате нещо свръхестествено. Но в същото време, в началото не сте в състояние да изразите преживяването по същия начин чрез понятия, идеи и думи. Защо не? Защото, когато изразявате идеи и понятия с думи, ви е необходим инструментът на мозъка. Идеите и понятията, които хората формират, са взети от света, така че се отваря празнина между това, което човек преживява, и това, което може да изрази. Само когато човек практикува търпение и постоянство и продължава упражненията, идва времето, когато той е способен наистина да изрази преживяванията, които носи от духовния свят, чрез понятия и идеи, взети от външния живот. Преди да възникне тази възможност, човек знае, че усеща мозъка като нещо, което предлага голяма съпротива. Човек чувства, че в по-нататъшния ход на обучението трябва да извърши работата по оформянето на мозъка пластично, по начин, подобен на начина, по който детето трябва да оформя пластично все още тромавия мозък за цял живот. Целта е да се вградят толкова фини форми в мозъка, че те да не могат да бъдат разпознати от естествените учени

с външни инструменти. Работата на душевно-духовното същество върху материалната субстанция на тялото обаче може да се проследи само навътре. Така отново виждаме в духовно-душевната област действителния произход на това, което се превръща.

Вече не е неоправдано твърдението, че при сегашното състояние на нашата земя, духовният и душевен живот на човека, какъвто е бил преди появата на първия материален атом на нашето тяло, е способен да използва само обхвата, който е ограничен в общата структура на нашето физическо тяло. Докато този обхват, над който условията на наследственост нямат власт, оформя душата и духа, виждаме, че физическата, общата човешка форма, може да бъде запазена само от човешки същества с подобна природа. Така, при днешните условия на живот, душата и духът са способни да оформят определени неща само в тяло, получено чрез наследство. Ако това е така днес – и ако приемем, че Земята е претърпяла еволюция, което дори естествената наука признава – не може да се каже, че в далечното минало духовно-менталното е можело да действа само в определен обхват. Приемете го за момента като хипотеза; не е нужно да се отхвърля като абсурдно, когато духовната наука казва: Колкото по-назад се връщаме в първичните условия, толкова по-силно действа духовната душа [на човека]. В далечното минало тази духовна душа е била толкова значителна, толкова могъща, че е могла да оформи и това, което днес може да се оформи само чрез наследственост. Точно както виждаме днес, че духовната душа образува само малка част от материалния човек, така виждаме, че в древността тя е образувала целия организъм, така че човешката душа е присъствала в одушевления земен организъм, а земното тяло някога е можело да даде такава субстанция, която е могла да се оформи директно от душата в пълноценен човек от духовно-душевните светове.

Така ние поглеждаме назад към древното минало, където условията все още не са били такива, каквито са днес, където в цялостната душа на земния организъм са се съдържали човешките души, т.е. земният организъм е имал и органична субстанция, различна от сегашната, която може да се класифицира само според силите на наследяване в човешкото тяло. Така се връщаме към една земна конфигурация - за разлика от земната формация, в която се намираме - в която не е имало такава размножаване, както в наше време; не откриваме такава връзка между поколенията, между мъж и жена. На мястото на взаимодействието между мъж и жена откриваме взаимодействието между духовната душа и живата субстанция на земното тяло. Духовно-душевният аспект е имал оплождащ ефект върху земната субстанция и е позволил да се появи това, което човекът е бил в началото на своето земно съществуване: същество, формирано и развито изцяло от духовно-душевната сърцевина на неговото същество.

Ако погледнем на съвременните условия с отворено съзнание, това може да изглежда като смела хипотеза, но със сигурност не е нещо абсурдно.

И така, виждаме, че нашето земно тяло е образувано, така да се каже, от жива субстанция.

Точно както днес е обградено от въздух, така е било обградено от душевно-духовна обвивка и в онези дни, и както днес вали от въздушните обвивки и почвата се наторява от семена, така и духовно-душевните [семена] някога са наторявали живата субстанция, карайки наторената земя да произведе човека. Напълно разбираемо е, че хората, които са здраво залегнали в науката, се отблъскват от подобни идеи и това е напълно разбираемо за духовния изследовател.

Трябва да се каже и нещо друго, което също е вярно. Когато духовният изследовател се връща към епохи на земята, когато не е имало смисъл да се говори за мъжко и женско, а когато небесното и земното са се оплождали взаимно, възгледите на естествените учени пречат, но не и фактите от естествената наука, появили се през последните десетилетия. Тези факти са довели естествените учени до определени предположения. Виждаме как в последно време, което започна с убеждението на Ернст Хекел, че трябва да даде материалистична интерпретация на човешкия произход в своята концепция за Дарвиновата теория в [Щетин] Природонаучно дружество [през 1863 г.]; виждаме как естествените учени, които поддържат тази по-стара гледна точка, са се чувствали принудени да прокарат права линия на развитие [от монерата] до човека и как винаги са задължени да кажат, че преди човекът да дойде на земята, е живяло същество, подобно на днешната маймуна. [Но по-нови изследвания] коригираха това схващане. Навсякъде виждаме, че са правени опити да се доближи прародителят на човека до физическо, животноподобно същество, което чрез усъвършенстването на физическата си организация е довело и до висотата на духовната организация.

Вече не можем да приемаме такива неща, че човекът е имал прародител, който по някакъв начин е бил подобен на съвременна животинска форма. Виждаме необходимостта от това. Природоизследователите казват, че някога е имало човешки предци, които са приличали на днешните маймуни. Това, което сега живее като животински свят, е възникнало от упадък, така че това, което имаме като маймуни, е същество, което е възникнало от упадъчна формация на по-висша форма, от една страна, а от друга страна имаме човека. Виждаме маймуните и хората като два клона, водещи обратно към същество, което вече не съществува, което е било само в много далечни геоложки времена. Този общ прародител на животинския вид и човечеството, до който фактите водят хората от естественонаучния мироглед, е [хипотетичен], същество, което е чисто въображаемо.

Сега, някои натуралисти са били принудени от внимателни резултати да преместят това същество все по-нагоре и по-нагоре, така че мнозина вече са принудени да кажат, че дори по-висшите бозайници не приличат на това хипотетично същество,

би трябвало да се върнем още по-назад до същество, от което са произлезли най-първите форми на бозайници, и това същество би развило едновременно клон, който винаги е бил превъзхождащ животинското и който накрая се е развил в човека. Когато човек види маймуна, винаги трябва да я проследи до по-ранен етап от животинското съществуване и след това да предположи чисто хипотетично, чисто въображаемо същество, което е развило клон, който се е превърнал във влечуги, докато се е образувал друг клон, който се е превърнал в човек. Така виждаме натуралиста да отива до нещо, което е образувало хора и животни от едно и също същество.

Колко далеч са такива учени от това, което изложихме от духовната наука? Не по-нататък от това, че техните навици на мислене ги принуждават да оформят условията на земното развитие по такъв начин, че да могат да си представят произхода на съвременните форми на живот само по физически начин, докато духовните изследователи поставят на това място нещо, което е възникнало при съвсем различни земни условия и от съвсем различни условия: оплождането на земната субстанция от духовната душа.

Също така откриваме възможността да мислим за по-нататъшния ход на развитието до човешкото същество като същество, изработено от духовната душа. Точно както днешният човек е продукт на баща и майка, така и такъв първичен човек, както го описах сега в смисъла на духовната наука, е бил съединен от две страни, от субстанцията на земята и духовната душа на земната среда. Така можем да кажем, че човекът е принадлежал към духовната среда. Чрез този първичен елемент човекът е живял повече в цялата небесна среда и е чувствал връзката си с космическите условия.

Но ние бихме могли да получим нашия духовен и душевен зародиш само в определена точка на земята. Чрез това човешкото същество се индивидуализира, чрез факта, че е дошло [на определено място], чрез това то се е превърнало в специално същество, същество, което е станало местно, което е здраво обвързано с местонахождението на земята.

Така в този първичен човек имаме едновременно: общ човек и индивид, земен и по-небесен, макрокосмичен елемент. Странно е, че виждаме последиците от това, което току-що характеризирахме, в днешния човек.

Ако внимателно разгледаме всичко, което идва при човека чрез наследственост, ще видим, че въпреки всички други обстоятелства, които са били специализирани чрез наследствеността, в основата на човека откриваме общ човешки елемент и че всяка човешка природа е индивидуализирана във втора. Днес все още откриваме и двете: нещо универсално човешко и нещо специализирано. Ако разгледаме днешното човечество, откриваме, че универсалният човешки елемент е наследен от женската страна, докато специфичният, индивидуален характер е по същество наследен от мъжките предци, независимо дали индивидът като индивидуалност е мъж или жена.

Това означава, че все още можем да видим последиците от това, което се е проявило в първобитния човек като общ небесен елемент – ако изразът не се приема педантично – и това, което е дошло от общата жизнена субстанция на земята. Следователно, трябва само да предположим, че при първобитните хора, които са били образувани от духа, в единия случай е преобладавало макрокосмичното тяло, което е имало оплождащ ефект от околната среда, докато елементът, който е дошъл от самата земя, е отстъпил повече. В резултат на това някои от първобитните хора са се специализирали. Където небесният елемент е бил по-активен, специализацията е довела до женския принцип, докато където земният елемент е преобладава, където специфичната земна съдба е взела връх, се е формирала по-индивидуална тенденция, тенденцията към мъжкото. Така виждаме как от тези общи условия са се формирали тенденциите в първоначалния човек, състоящ се от душа и дух, и как тези тенденции са се концентрирали все повече и повече и са се оформили като мъж и жена.

И целият този процес, уважаема публика, трябва да се представи по такъв начин, че условията постоянно се променят, тоест нищо друго освен условията, които са направили възможно космическите елементи да се оплождат от духовната среда, да изчезват. Живата земна субстанция е освободила от себе си чисто минералното и химическото и следователно вече не е била в състояние да освобождава жива субстанция. Това, което е било създадено чрез духовно оплождане от нисшето и висшето и което вече не е могло да оформи човешкото същество по този начин, е било заменено от нещо, което е възникнало по различен начин и е станало формиращо, като е било включено в самото човешко същество, така че възпроизвеждането е ставало от поколение на поколение. Виждаме, че силите, които оформят човешкото същество, водят обратно една към друга по такъв начин, че женският принос води обратно към космически, небесен елемент, а това, което се дава при възпроизвеждането от мъжкия, води обратно към първоначалната, органично жива земна субстанция. Все още виждаме общото в женското и индивидуалното в мъжкото. Никой няма да може да хвърли светлина върху връзката на наследствеността и приноса на мъжкото и женското, ако не вземе предвид тези неща, дори и само хипотетично. Силите, които са действали между земната среда и самата земя, е трябвало да бъдат предадени на наследството.

Сега трябва да разгледаме как развитието на животните се свързва с това развитие на човека, с този възглед за произхода на човека. Защото по определен начин произходът на човека не може да бъде правилно разбран, без да се вземе предвид развитието на животните. Той показва, че човекът, такъв, какъвто стои пред нас днес в своята двойственост - така че от една страна все още има известен простор за духовното и душевното да действа, а от друга страна, той получава това, което е наследил - би могъл да се развие такъв, какъвто е днес, само ако е запазил това духовно-душевно образование до определен момент, докато условията на земята

станат такива, че вече не могат да предоставят възможност на човешкото същество да произлезе от духовната душа. Едва тогава се е развила днешната форма на размножаване. Като същество, образувано от духовната душа, човекът е трябвало да чака.

Какво би се случило, ако той беше изоставил произхода на духовното и душевното по-рано и просто се беше подчинил на земните условия? Прости съображения могат да ни покажат това. Ако духовното и душевното не бяха останали в първоначалната си природа до крайния момент от времето, а бяха позволили на земните условия да надделеят, тогава духовното и душевното биха отслабнали пред лицето на земните условия. Ако човекът беше възприел по-рано начина на размножаване, който е негов сега, неговите духовни и душевни сили щяха да бъдат по-слаби и това, което идва от земята, щеше да вземе връх – защото беше още по-мощно, когато земята все още имаше организиращи сили в себе си – и той щеше да се спусне на по-ниско ниво под влиянието на организиращите сили на земята.

Такъв е случаят с животинството. Духовната душа на животните се е съединявала със земята в различни моменти, сливайки в земните сфери преди човека.

Животното е предшествало човека. Но човекът не произлиза от животното, а от неговия духовен архетип. Тези духовни архетипи, които са се превърнали в животни, са произлезли по-рано от човека, които са останали най-дълго на върха в духовните области. По този начин линиите на развитие не водят до архетипа на животинското царство и на човека. Трябва да мислим за архетипа на животинското царство като отделен от душевно-духовната на човека.

Така виждаме как, в смисъл на логически развита теория на еволюцията, духовната наука поставя човешкото същество в контекста на цялостното развитие на Земята и как това съвпада с правилно обмисления научен възглед. Духовната наука поставя човека в такава линия на развитие, в която се вземат предвид метаморфозите на самата Земя, как след това възникват животинските форми и накрая възниква човекът, след като е чакал толкова дълго в духовната среда на Земята, за да може да се адаптира към условията на Земята по такъв начин, че да се даде най-голям простор за духовния и душевния живот.

Уважаеми присъстващи, вече посочих, че казаното днес, особено от хора, въоръжени с всички съвременни знания, често трябва да се счита за немислимо, за абсурдно. И ако само малцина имат склонността и волята да признаят, че тези неща [на духовната наука], които играят роля в културния живот, трябва да се преследват със същата сериозност, както [тези на] естествената наука, тогава това ще бъде достатъчно, за да покаже как се осъществява това влияние върху културния живот. Духовната наука започва от различна гледна точка и, признавам, стига до нещо, към което естественият учен все още трябва да се отнася негативно, но тези, които искат, могат да видят, че истинската естествена наука, основана на факти, отива директно в среща с това, което духовната наука може да даде. Духовната наука

започва от различна гледна точка от естествената наука, но стига до нещо, към което естественият учен все още трябва да е враждебен. Ако пренебрегнем фантазиите на естествената наука и разгледаме само фактите, ще видим, че те навсякъде потвърждават и доказват това, което е характеризирано днес.

Но за човека е важно да осъзнава, че в него съществува независим духовен елемент, който не е резултат от материално тяло, а че физическото е резултат от духовен елемент, който произлиза от духовната среда и е пуснал семената си в вече неживата субстанция на земята.

Изучаването на външните факти в развитието на земята [не противоречи на самостоятелното значение на духовното и душевното в човешката природа, а по-скоро, чрез всяко по-дълбоко размишление, всяко живо в своята същност – като монолог, като разговор, който душата води със себе си, трябва да се оформи, което от дълбините на човешката природа трябва многократно да се оформя по такъв начин, че да можем да обобщим отношението на човешкото същество към себе си и към живота с думите:

От духа произлиза човекът,

В духа целият живот на човека работи и се движи,

Към духа се стреми цялото същество на човека.

11. Свръхестествените светове и природата на човешката душа

Скъпи възлюбени! Моля двете лекции днес и утре да се разглеждат като едно цяло. Въпреки че ще се постарая да представя всяка една като самостоятелно цяло в известен смисъл, това, което ще имам честта да ви представя, може да бъде напълно осветено само когато даденото в едната лекция се сравни с това, дадено в другата.

Ако днес, от гледна точка на светогледа, от който ще бъдат представени моите презентации тук, говорим за природата на човешката душа и нейната връзка със свръхсетивните светове, тогава, разбираемо, за някой, който преценява казаното тук от гледна точка на днешното общо образование, то отначало трябва да изглежда странно, особено, може би дори фантастично. Този, който има гледна точка на този светоглед, който започва от един вид духовно изследване, ще разбере това най-добре, защото как би могло да не изглежда странно от една страна, когато в сравнение с днешните светогледи, които смятат, че стоят на твърдата основа на днешната наука, чрез това така наречено духовно изследване се обяснява, че човешката душа е много по-всеобхватно същество от всичко, което е познато на човека от самата тази душа в обикновения живот, през целия ход на живота между раждането и смъртта, защото това духовно изследване иска да покаже, че този човешки душевен живот не се изчерпва във всичко, което излиза наяве между раждането и смъртта, а че това човешко душевно същество изминава пътя си от раждане до смърт и отново от смърт до раждане в нов живот, като следствие от предишните [земни животи и причина за по-късните].

Следователно цялото човешко съществуване може да бъде разделено на последователни земни животи, с междинни етапи на духовно съществуване в един чисто духовен свят. В началото това изглежда съвсем разбираемо като нещо фантастично и никой не трябва да се изненадва, дори и тези, които са запознати с духовните изследвания, че в най-широките кръгове на образованите днес подобно схващане се приема само за фантазия на някакви странни ентусиасти. И ако от една страна самият въпрос изглежда силно спорен, тогава към такова оспорване лесно ще се добави и другото, което също се повдига от мнозина, а именно това, което гласи: Дори наистина да съществува такова нещо като душевен живот, отделен от ежедневието, особено отделен, човекът с обикновените си познавателни способности, с които разполага, със сигурност не може да проникне до такова решение на световните загадки, които стоят на основата, каквато току-що беше характеризирана. Така че, ако някой, който се придържа към общоприетата мъдрост, каже, че нищо подобно не може да бъде разпознато, другият би обяснил въпроса като напълно фантастичен. И наистина, уважаема публика, човек не се доближава лесно до методите на изследване, до пътищата на изследване, които

водят до прозрения, от които загатнатите относно човешката душа са само част. Човек не може да стигне до такива резултати чрез външни действия, чрез външни експерименти, нито чрез обикновения метод на наблюдение на външната наука, и всеки, който би си въобразил, че духовното изследване може да прибегне до методи като тези на обикновената наука, би се заблудил. Духовната наука не може да прибегне до подобни доказателства като обикновената наука. О, [несъмнено] всичко това [за което се отнася казаното] лежи извън сферата на това, което човешките души могат да наблюдават и което може да бъде преживяно и от онези сили на човешкото познание, които са свързани с инструмента на мозъка. Това веднага поражда въпроса: Да, има ли някакви възможности в природата на човешката душа да придобива знание, което не е обусловено от сетивата, което не е чрез човешкия мозък? Разбира се, отговорът на този въпрос може да бъде даден само от опита, опита на онези, които са стигнали до такива осъзнавания. Но всеки може да попита: Има ли изобщо възможност да се говори за „свърхсъщество“ на човешката душа, което съществува отделно от външната телесност на човешкия мозък?

Трябва да започнем от една отправна точка, уважаема публика, която често съм вземал, когато съм имал честта да говоря с вас, от един факт, който е тясно свързан с всички най-висши загадки на човешкия живот, който се налага на човека всеки ден отново, който само не се наблюдава, защото човек най-малко иска да наблюдава в живота това, което преживява като ежедневно явление. Житейската загадка, която ще бъде обсъдена по-подробно утре, обаче е изненадващо по-значима. Тя е свързана с въпроса за смъртта и безсмъртието. Но тясно свързана с тази житейска загадка, която докосва толкова дълбоко всяко човешко същество, е друга, ежедневна. Това е житейската загадка, която се съдържа в състоянието на промяна, което преживяваме всеки ден между бодърстването и съня. Тук няма да говорим за изключително интересните научни хипотези за природата на съня, а по-скоро за това, което духовната наука може да каже по един много елементарен начин за природата на преходното състояние между бодърстването и съня.

Духовната наука трябва първо да обърне внимание на нелогичността на предположението, че всичко, което се появява през деня от сутрин до вечер, би изчезнало вечер, когато се потопим в [мрака], в безсъзнанието на съня. Инстинкти, желания, страсти, усещания, възприятия, [радост и страдание], всичко потъва в безсъзнанието на съня; че то трябва да изчезне вечер и [да се появи отново] сутрин, да се оформи отново, това, което никакво логическо мислене не може да предположи. Следователно, това мислене може да погледне към това и предварително да приеме като хипотеза това, което духовната наука има да каже от своя страна. Тя казва именно, че когато заспива, когато човек губи контрол над външните крайници и движение, когато губи възможността да чувства, да мисли, душевно-духовното същество на човека, както казва духовната наука, напуска

тялото в този момент. Извън тялото е [тогава човешкото душевно-духовно същество] по време на сън и то се връща сутрин; Когато човекът [се събуди] отново, започне своя дневен живот, това душевно-духовно същество - така казва духовната наука - [отново] се потапя във [физическото] тяло [и] започва да се раздвижва, за да взаимодейства с физическо-сетивния външен свят.

Разбира се, уважаема публика, това трябва да е хипотеза за всеки, който все още не се е занимавал по-подробно с духовната наука; защото дори да се приеме, че духовно-душевното същество се оттегля от тялото и води собствено съществуване, човекът не е в състояние да знае нищо за това душевно-духовно същество; дори да се приеме, че то е излязло от външното тяло, човекът въпреки това губи възможността да се чувства съзнателен, активен и страдащ в това, което би трябвало да е отвън. И ако няма възможност да се покаже, че това, което изплува, е наистина налично, ако няма възможност да се покаже, че човек може да преживее себе си извън тялото, тогава не може да има реално доказателство за това, което казва духовната наука. Този, който иска да бъде духовен учен, трябва да предостави това доказателство и е невъзможно да се погледне в духовния свят, е невъзможно да се придобият знания в духовния свят, така че това, което е потопено в сън [в духовния свят], да се активира в човешкото същество като негова собствена човешка душевна същност, да се оживи, да се издигне до съзнание дори когато е отделено от тялото. Духовният изследовател трябва да премине през това като развитие на своята духовно-душевна природа, за да стигне до [ново] възприятие. Духовният изследовател трябва да се научи да възприема, да общува с духовно-душевното същество, за което човекът в обикновения живот не знае нищо, за което трябва да каже: Дори и да ми е съдбата да го преживея, аз не го знам. Това предполага, че на духовния изследовател може да се случи нещо, което би било подобно на състоянието на сън [и] все пак коренно различно. Нека приемем, че хипотезата е вярна; тогава би могло да се каже: По време на сън човекът напуска физическото си тяло. Съзнателният живот спира, [сетивните] органи не функционират, така че състоянието на сън се [съставя] от това, че човешката душа става [очевидно] безсъзнателна, потъвайки в тъмнината на съня, където не използва инструментите. Духовният изследовател трябва да може да постигне това състояние на душата чрез своята воля, чрез своята воля, която е била енергизирана. Той трябва действително да постигне това, което иначе се случва на хората без собствена воля: да преустанови всякакъв контакт с физическия свят. Духовният изследовател трябва изкуствено да предизвика това. Но това не е достатъчно; той не би постигнал нищо за духовното познание, ако би направил само това; той би предизвикал състояние на сън.

Второ нещо все още трябва да бъде [следното]: когато [духовният изследовател] се е освободил от всякакво служене на тялото чрез своя произвол, той не изпада в безсъзнание, а знае, че е в нов свят с егото, в свят отвъд обикновения свят, тоест,

той трябва да може да развие вътрешен живот и дейност в Аза, който иначе изглежда парализиран, не чувства никаква вътрешна дейност, никакъв вътрешен живот; това, което иначе изглежда като нещо нереално и парализирано, той трябва да направи напълно реално.

Поне на принцип, трябва да ви кажа, скъпи читатели, какво води до подобно възраждане; подробно описание на това как човек може да стигне до истинско вътрешно възраждане [на душата си] може да се намери в моите трудове „Как да постигнем познание за висшите светове“, „Теософия“ и „[Път към себепознанието на човека]“. Казаното там подробно е дадено тук само на принцип. Това не се постига чрез външни мерки, а чрез интимни вътрешни процеси, които могат да бъдат описани с думите медитация, концентрация на душевния живот, съзерцание. Какво означава това? Ще получите най-добра представа, ако първоначално не си представите, че това се отнася до нещо, което е напълно чуждо и отделно от обикновения душевен живот. Всичко, което духовният изследовател прилага към душата си, е само продължение на това, което иначе постига.

Нека вземем един пример. Един от големите постижения в духовния живот на човечеството се характеризира с това, което някога е направил Джордано Бруно, който като световен мислител е стоял на основата на коперниковия мироглед. Какво е спечелено за развиващия се духовен живот с Джордано Бруно? Можем да го изградим по следния начин: Голяма част от хората са виждали [тогава], във времето, което е предшествовало Джордано Бруно, нагоре в космоса, той е виждал [там] различните звезди, които кръжат, но си е представял, наивният човек от онова време, че цялото пространство ще бъде затворено от етера, от това, което се е наричало кристално небе, защото човек е виждал синия небесен свод. Но как Джордано Бруно е гледал в космоса? Той е гледал в космоса и е осъзнал, че всеки поглед, който гледа навън, вижда безкрайност и там, където окото възприема граница, всъщност няма нищо. Само през окото, през цялото човешко възприятие, се вижда нещо като синя куха сфера. По този начин това, което окото можеше да види, беше пробито, а през мирогледа на Джордано Бруно беше [пробито] това, от което се нуждаеше мисията за развитие на човечеството до неговото време. Появи се нов елемент. [Безкрайното космическо пространство е това, което окото вижда], вградено в безкрайното космическо пространство, безкрайните светове. Човек може да си каже: Това, което виждаш там, точно както погледът ти пада върху синия небесен свод, е само илюзия, породено е само от взаимодействието ти с външния свят, [всъщност] изобщо не е там в действителност. Как е била постигната такава гледна точка? Това прозрение не е постигнато чрез външно наблюдение, разбира се, защото това противоречи на подобни прозрения, а чрез по-висша енергизация, [проникване] на човешкия когнитивен и духовен живот. Човек е имал смелостта да придобие вътрешно знание от информацията, предоставена от сетивата, и по този начин да пробие това, което сетивата предлагат. Нещо всеобхватно е било

обяснено като привидност [– това, което сетивата предлагат]. Чрез факта, че човешката душа е развила в себе си сили, които могат да я осветлят за реалността въпреки привидностите, това, което се нарича медитация, съзерцание, [концентрация], се е превърнало в продължение, така да се каже, на ограниченото развитие на душата, на което са се посветили водещите духовни личности. Как човек стига до този произвол на отдръпване на вниманието, може да се прочете [в моята книга „Как да познаем висшите светове?“. Точно както е възможно в обикновения живот да се отдръпне вниманието от нещо, така е възможно, чрез вътрешен, висш акт на волята, да се отклони цялото душевно внимание от всички външни впечатления, така че човек изкуствено да влезе в състояние, подобно на това, в което неволно заспива. Но] тогава вече трябва да сте се погрижили да направите душевния си живот толкова силен, че да не изпаднете в бездействие и летаргия, а това се постига чрез извършване на вътрешната душевна дейност, която е необходима за това. А как да се направи това, ще ни стане най-ясно, когато вземем предвид, че всичко, което човек преживява, мисли и чувства, се основава на външния свят. Човек трябва само да се замисли колко празна би била човешката душа, ако изведнъж, в един миг, забрави всичко, което идва отвън. Някои душевни същества биха се чувствали твърде празни. Но сега човек може да постигне и известно задълбочаване, интернализиране [на душевния живот], ако вземе идеите, получени от външни впечатления, задържи ги, [отдръпне и] ги преработи навътре. Това вече е вид медитация. Тя става ефективна само когато духовният изследовател съживява идеи, които не идват отвън, а които той създава от душата си, дори и да напомнят за външни реалности. Бих искал да подчертая една такава конкретна идея тук, идея, която на пръв поглед може да изглежда доста глупава за външния човек: Представете си, че имате две чаши за вода пред себе си, едната празна, а другата частично пълна; освен това, представете си, че наливате вода от наполовина пълната чаша в празната; опитайте се да си представите, че чашата не става по-празна в резултат на наливането, а по-скоро все по-пълна и по-пълна, колкото повече вода наливате. Глупава идея във външния свят, но такива идеи са важни и съществени за нещо друго. На тези, които биха възразили, че тази идея е доста глупава, би трябвало да се каже: подобна идея не е предназначена да изобразява нещо отвън, а [тази идея е предназначена] да подтикне душата към действие, да раздвижи алегорична идея в душата. Какво е нашето отношение към това? Тази идея може да бъде емблема за нещо [много мистериозно] и дълбоко в човешкия живот; и това е, което е включено в думата „любов“. Където и да погледнем в човешкия живот, я срещаме като нещо, което опложда и ободрява. Тя ни представя загадка след загадка [загадката на живота в най-дълбоката му форма]. Кой би се осмелил да каже, че може да погледне в дълбините на душата, които са докоснати, когато се споменава любовта? Но едно от качествата на любовта е чудесно илюстрирано от притчата за двата съда, от тази невъзможна идея: този,

който дава и дава отново и отново от любов, не става все по-празен и по-празен, а все по-пълнен и по-пълнен, по-богат и по-богат. Това е особеност на изразеното там: че душата се дава все по-богато и по-богато, когато дава от любов. Можем да приложим това, което е дадено в този символ; не правим нищо толкова невероятно глупаво, защото го правим според математиката и геометрията.

Да предположим, че някой има медал пред себе си, но няма представа какво е неговото съществено съдържание. Обаче има едно нещо, което може да види: че е кръгъл. Той рисува кръг върху медала и си го представя. Всичко, което може да си представи като кръг, се отнася и за медала. И така, какво прави той? Той разделя свойствата на нещата и ги разглежда поотделно, отделно, и по този начин стига до своите прозрения. С такъв ментален образ човек не може да стигне толкова далеч, колкото в математиката. Но този символ е предназначен да доведе до [независимия] вътрешен живот на душата. Сега въпросът е, изключвайки всички други идеи, изключвайки всички тревоги, [относно това какви са другите житейски преживявания], да прекара известно време, посвещавайки се изцяло на такава идея, да живее изцяло в нея. Какво се постига тук? Това, което се постига, е, че човекът, който иска да стане изследовател на душата, е обединил всичко в душата си, което иначе би фрагментирал на много сетивни възприятия и много волеви импулси, че е концентрирал всичко върху една-единствена идея, която сам е създал и която следователно напълно разбира [като символ]. Огромно количество енергия от душевния живот трябва да се вложи, когато подобна концепция няма опора, никаква патерица във външния душевен живот. Но не е достатъчно да се прави подобно обучение само за кратко време. Необходимо е много, както е посочено в книгата „Как да познаваме висшите светове“. Морални концепции от всякакъв вид [са необходими], те са особено плодотворни за вътрешното енергизиране, за вътрешно съживяване, за стимулиране на душевния живот.

Първото нещо, което душата чувства, не е например непосредствено свръхсетивно познание – а това, че сега знае: във вас има възможност да предизвикате други сили, освен тези, които могат да бъдат преживени в обикновения живот. Важен и съществен момент в живота е да преживеете това. Този момент не може да се сравни с нищо друго, което човек преживява в обикновения живот в друга наука, която може да се нарече разширяване на знанието в обикновената научна област; това, което човек преживява там, може да се сравни само с нещо друго в човешкия живот, с това, което детето преживява, след като е тясно свързано с физическото за първи път, през първите години след раждането. Виждаме го да расте по такъв начин, че душата сякаш не е отделена от тялото, духовното влияние се изразява във физическо движение, тогава осъзнаваме този [важен] момент, когато то осъзнава, че е Аз, докато по-късно не си спомни обратно, докато по-ранното време изчезва. Детството се представя като вътрешно разделение на духовен и душевен живот. Физическото сега се представя на душевния живот като нещо различно; случва се

един вид раждане на душевния живот, отделяне на душевния живот; Детето не само е придобило нещо, но е станало различно, то е станало различно същество. В същия смисъл човек усеща как расте, когато се случи това, което може да се постигне чрез медитация; [човек чувства нещо подобно на преживяването на детето.] В този момент човек усеща все повече и повече как нещо се отделя, точно както физичността на детето се отделя от душевния живот. Душевният живот става двоен; човек вижда нещо да се появява, както когато от старото се ражда ново човешко същество, [човек става различно същество, придобива ново аз, пробужда се нов вътрешен душевен живот]; точно както детето, когато започне да осъзнава себе си като аз, се отнася към своята телесност съвсем различно от преди, така и човекът, който е преживял това, се отнася към целия си душевен живот. Но това е момент, който е съществено различен от момента, за който току-що беше обсъдено в живота на детето; как, това може да стане ясно, когато се има предвид, че човек е това, което е развил като своите чувства, мислене и въображение през целия си живот; Това, което сега преживява в душата си, той трябва да се отдели от себе си като ново „аз“. Това, което е било вътрешно, сега трябва да стане външно; по-голямата част от него става външно и се пробужда нов вътрешен, едновременно с това по-висш душевен живот. Едва в този момент усещате две неща; преживяванията са добре познати от миналото, но никога не сте ги преживявали с такава интензивност. Първото нещо, което се случва, е: Сега знаеш какво е любовта към себе си. В този момент любовта към себе си става ясна. Сега знаеш: трябва да се отделиш от това, в което си бил толкова влюбен, това, което си смятал за всичко, това, което си наричал своето същество; сякаш земята изчезва под краката ти. Едва сега чувстваш как си обичал себе си и какво трябва да изтръгнеш, когато този душевен живот ти се покаже обективно. Така трябва да е и в ежедневието, защото човек обича най-много това, което е, колкото и безкористен да мисли, че е. Човек пренебрегва факта, че обича най-много това, което постепенно е развил в душевния си живот, [това, което трябва да откъсне от себе си]. Трудна задача е да се откъснеш от себе си; и без да се стигне до точката, в която човек, така да се каже, изтръгва от себе си това, което обича и цени най-много в себе си, без този факт човек не може да разпознае душата като основана в душевните светове. Човек има и усещане за това какво е изгонването на любовта към себе си в обикновения живот; човек опознава силата [на безкористността], която това чувство сега изисква, едва в определен момент от развитието на медитативен, концентриран умствен живот, който едва позволява на душата да осъзнае себе си в своята същност.

Второто нещо е да осъзнаете: Какво сте сега [в основата си], сега, след като сте направили ядрото си своя черупка [сега, когато това, което изглеждаше като ядро, е само черупката]? В началото чувствате, че изобщо не сте кой знае какво, че това, което изглежда като ново аз, е много тънко. Това, което е необходимо сега, е вътрешна смелост, за да се задържите пред лицето на чувството за безсилие, на

бездънността на цялото ново същество. Едно от най-важните преживявания на духовния изследовател е да изтръгне любовта към себе си и да преодолее огромния страх, който възниква, когато човек осъзнае собствената си безсилие пред новото аз. Сега, в обикновения живот, това, което духовният изследовател постига, присъства и във всеки; нещо ново изобщо не е дадено на хората, то може да бъде възприето от изследователя на душата само на характеризираното ниво. Там се изправя срещу него това, което всъщност е; едва сега се случва самопознанието. Защо хората не могат да го имат през цялото време? [Защо не е било там преди?] И тук стигаме до важното откритие, което всеки, който иска да стане духовен учен, който трансформира природата на душата си, така че да може да вижда в свръхсетивните светове, трябва да направи: Той стига до осъзнаването, че е добре в обикновения живот всичко това [това себепознание] да не се случва, защото човек не би могъл да го понесе. Обучението трябва да се състои в това той [в момента, в който отхвърли обвивката на душата] тогава да е способен да се изправи срещу себе си по такъв начин, че да изтръгне всякаква любов към себе си, да има определената смелост в достатъчна степен. Фактът, че човек не се изправя срещу това в обикновения [реален] живот, е форма на защита, защото [обикновеният човек] не би могъл да понесе [това, което преди е било вътре, да стане външно]. Ето защо духовната наука говори за [този момент на] заставане пред „Пазителите на прага“. Под праг се разбира този, който човек трябва да премине, ако иска да влезе в свръхсетивния свят. Казват, че обикновеният живот намира защита чрез този пазител на прага, защото едва сега започва възможността за връзка на душата със свръхсетивните светове, едва сега душата е готова да погледне в свръхсетивните светове. Едва сега човешкото същество започва да се превръща в духовен изследовател.

Защото идва момент, когато човешкото същество, ако е практикувало такова вътрешно укрепване на душевния си живот достатъчно дълго време, когато е представяло такива символични образи пред душата си достатъчно дълго [за които знае, че служат за укрепване на душата], тогава душата му е станала силна, тогава той също възприема плода на това укрепване, тогава осъзнава този важен, значим момент, който чувства като прозрение. Такива образи възникват [сами по себе си] от неопределените дълбини на душевния живот, които сякаш му показват нови светове. Сега е настъпил най-важният и решаващ момент за душата на духовния изследовател. Сега той трябва да може да вземе решение, което е изключително трудно. Защо е трудно, може да се види от сравнение, от сравнението на това, което се случва с човек, когато в него възникват нови образи без негово участие, които не идват от външни факти. Знаете ли, те се наричат видения, халюцинации, заблуди и други подобни. Човекът, който е външен учен, ще бъде изкушен да каже: Това, което духовният изследовател преживява, не е нищо повече от заблуди, които възникват в болна душа.

Разбира се, разликата не може да бъде лесно обяснена, но може да стане ясна за всеки, ако направи друго сравнение. Ще осъзнаете и какво се случва с човек, който е стигнал до подобни заблуди чрез болест. Да се разубедят такива заблуди на такъв болен човек е безполезно упражнение. Сега става ясно колко много човек е влюбен в това, което е създал. Като духовен изследовател, човек не трябва да е влюбен в своя образ и затова трябва да изкорени любовта към себе си; той трябва да знае: Във всичко, което идва като образ, ти живееш само в него самия; като сенки на собственото си същество - каква е вътрешната природа на настроението на душата, която се изразява в това, което те заобикаля. Това е много трудно, защото можеш да срещнеш хора, които са стигнали до такива преживявания чрез някакви упражнения, чрез състояния на болест, които не бива да се споменават тук и други подобни. О, такива хора са блажени в света, който твърдят, че са постигнали. Те могат да ви разкажат някои странни неща, те са напълно убедени в този нов свят. Да се предотврати това е част от духовното обучение. Да, волята трябва да отиде по-далеч; Не бива да остава само със знанието, което не помага в дългосрочен план. Един славен нов свят идва да ви посрещне, но трябва да знаете какво означава той, че е възникнал от вътрешната природа на душевното настроение. (Изисква се силна воля, за да си кажете: Всичко това е само отражение на вашето собствено същество; абстрактното знание е безполезно тук.) Силата на волята трябва да бъде толкова силна, че да е способна да угаси целия този [въображаем] его-свят, така че той вече да не е там. Това е Рубиконът, който трябва да бъде прекосен. Вие сте създали този свят за себе си и трябва да можете да угасите този свят отново. Само някой, който е преминал през това, може да говори за него. Но когато е успял да угаси целия този его-свят, тогава той се е обективил и тогава е освободил съзнанието си за преживяването на един обективен нов свят. Нещата се връщат, подобно на забравени образи, които спят в душевния живот, и въпреки това са съвсем различни. Едва сега душата, чрез своите сили, е пренесена в един напълно нов свят. Толкова е странно какво човек преживява на този етап на осъзнаване; Сякаш човек е преживял нещо съвсем ново, което е позволило на душата да възприеме обективен духовен свят. Сега душевният живот се е превърнал в духовно око, духовно ухо; сега той не възприема себе си, човек е станал обективен; сега душата е духовно око и ухо, защото вече не вижда себе си. Точно както външното око [не вижда себе си] и не знае нищо за себе си и по този начин става пропускливо за външния свят, така и човекът, чрез предприетите процедури, трябва да се е направил пропусклив, така да се каже, за духовния свят; [тогава човек вижда свръхсетивния свят]. Когато се е направил пропусклив чрез енергията си в корена си, тогава той намира това, което живее в душата!

Сега, може да се каже, че всичко, което духовният изследовател открие, може да бъде самовнушение, измама. Вече споменах тук това, което някой ми каза в друг [празнина в преписа]: Душата е своеобразно нещо, тя често си въобразява, че е

изправена пред реалност. — Човек би трябвало да възрази, че няма доказателство за нищо, което може да бъде преживяно в който и да е свят, освен самото преживяване. Само преживяването предоставя доказателството. Трябва само да си припомним едно странно философско твърдение на Шопенхауер, върху което са се основали философиите. Когато чуем, че светът е идея и че по същество всичко, което идва при човека, е само идея, трябва да отговорим, че идеите могат да бъдат ясно разграничени от преживяването. Съвсем друг въпрос е, когато си формираме най-ясната представа за парче нагорещено желязо и когато действително докоснем нагорещено желязо; ще се изгорим от второто, но със сигурност не от първото. Няма доказателство за реалността, освен това чрез пряко преживяване. Ако никой не беше видял кит, никога не бихме могли да докажем, че такова животно наистина съществува. В самия живот реалността наистина е гарантирана от това преживяване. Същото е и в свръхсетивните светове. Всеки, който е напреднал дотам, където трябва да отиде духовният изследовател, изпитва реалността на онези светове, в които е влязъл. Когато Господ каза, че има хора, които могат да си представят лимонада толкова ясно, че вярват, че могат да я вкусят, човек трябва да каже: Да, разбира се, случва се някой да може да си представи вкуса на лимонада само от идеята за нея, но дали преживяването е доведено до своя край? То е пълно само когато е утолил жаждата си, а никой не е утолил жаждата си само с идеята за вкус. Преживяването трябва да бъде доведено до край и този край на преживяванията се преживява, когато човек [наистина] е влязъл в свръхсетивните светове с душата си. Само когато човек се е приближил до свръхсетивните светове по този начин, човек по принцип е способен да вижда през свръхсетивното самосъществуващо същество.

Това самосъществуващо същество става особено очевидно, когато човек погледне назад към собствения си живот. Но е много трудно за човек да разпознае този собствен живот, защото всичко, което обикновено изглежда, всъщност е, може да се каже, едностранчивост, породена от житейските обстоятелства и от собственото му разположение. Срещаме идеалисти, материалисти; единият смята другия за глупак. Не е достатъчно да се прозре през повърхностното себепознание. По-дълбоките умове, като например Гюте, са знаели, че по същество всяка от тези гледни точки представлява само едностранчивост. Материалните неща трябва да се разпознават с материални закони; духовните неща с духовни закони. Но Гюте се е поставил във всяка гледна точка и не е стигнал до това да смята духовния човек за глупак, защото е знаел, че човек може да разбере свръхсетивния живот само чрез своите духовни сили. Някои, които не са напреднали толкова далеч, колкото Гюте, смятат, че човек трябва да търси истината по средата; за някой, който знае истината, е все едно да има два стола и може да се случи да седне на пода между двата, вместо на единия от столовете. Не стигааш до истината, като вземеш средноаритметичната стойност, а като направиш всяка гледна точка своя, тогава намираш пътя към

истината, както казва Гьоте. Но можеш да направиш това само когато имаш по-дълбоко себепознание; когато погледнеш назад към живота си, осъзнаваш: постигнал си това и онова заради своята гледна точка, от която гледаш на целия свят, и така си станал това, което си. По този начин животът се превръща в образ и човек се приближава все повече до това, което би могло да се нарече премахване на човешкото същество, защото човешкото същество обикновено не е нищо повече от неговата гледна точка. Когато човек се отстрани, собственият му живот се превръща в образ, нещо, което му се изправя, както беше споменато по-рано във въображението, и когато сега той прилага силната си воля към живота си, когато потиска всичко, което разпознава [чрез силна воля], когато целият живот, когато се е случил за първи път, става като забравен образ, тогава това, което човек е извън тялото между раждането и смъртта, това, което отива отвъд смъртта, [това, което човек е извън индивидуалния живот в чисто духовен свят]. Човек опознава себе си като духовно същество, което се отказва от тялото и живее в чисто духовен свят между смъртта и новото раждане, което приема преживяното със себе си в новия живот и което сега помага за изграждането на човешкото тяло, за да осъзнае себе си по-късно. Накратко, чрез опита човек ще опознае и по-обширната природа на своята душа, която не е ограничена от границите, които очертават нашия живот; [тя е природа, която се простира отвъд границите на живота и преминава от живот в живот].

По този начин този нов живот приема елемент, подобен на този, който Коперник и Джордано Бруно са донесли.] Докато по времето на Джордано Бруно човекът е гледал нагоре към звездите и е приемал ограничен свят, последният го е пробил и го е обяснил като изваден от ограничението на живота на душата; така духовното изследване, в пълно съгласие с естествената наука, ще разреши загадката на смъртта [празнина в преписа], като покаже, че както небесният свод не е реална граница, така и границата, поставена за живота от раждането до смъртта, не е реална, а е създадена само от човешкото възприятие. Сякаш от духовен небесен свод ние сме обградени от раждането и смъртта; но както Джордано Бруно е пробил ограниченото [и е посочил на хората безкрайността на пространството], така и духовното изследване ще направи същото в пълна хармония с науката [и ще посочи безкрайността на духа].

Но как се отнася духовният изследовател към онези, които не могат да станат духовни изследователи, които могат само да четат и чуват това, което духовният изследовател може да съобщи? Възражението, че само духовният изследовател може да вижда в духовните светове, не е основателно. Духовният изследовател е в същото положение като художника по отношение на своята картина. Когато двама души застанат пред картината, единият безразличен, другият с ярко интуитивно възприятие, за последния може да се разкрие цял един свят. Но за да може картината да се осъществи, причината за това е умението на художника. Той трябва

да е преодолял това, което е довело до нарисуването на картината, но когато зрителят проникне, това, което художникът е мислил, става настояще за него. Духовният изследовател трябва да може да опише с обикновени термини и думи това, което е извлякъл от духовната наука. Не е нужно да си художник, за да разбереш една картина. По същия начин човек може да усети като истина това, което духовният изследовател изразява. Следователно резултатите от духовното изследване могат да бъдат разпознати, дори ако човек не е духовен изследовател. По този начин това, което духовното изследване разкрива, със сигурност може да стане част от нашия културен живот. Тези, които истински се ангажират с прозренията на духовното изследване, могат по този начин да стигнат до истинско познание за свръхсетивния свят и човешката душа. [Той може] да осъзнае свръхсетивния свят с такава сигурност, че е поставен в подобно положение на Гьоте, който някога е бил подтикнат да направи своето странно твърдение, въпреки всички възражения, които могат да дойдат от онези, които по разбираеми причини смятат теософията за глупост и фантазия. Дори в древногръцката философия е присъствало отричането на движението. Тези философи са казвали: Когато [стрела е изстреляна и] летящата стрела се вижда в един момент, тя [винаги] спира в точката на покой, в следващия момент е в точката на покой и така нататък; следователно тя винаги е в точката на покой, следователно изобщо не се движи, [така че няма движение]. Гьоте е казал, когато това е дошло пред погледа му, което в края на краищата е достоверно доказателство:

Враговете може да се гледат,
ти оставаш спокоен, мълчи;
и ако те лишат от движение,
обикалай пред носа им.

Той имаше предвид, че са доказани факти, които могат да бъдат доказани без пропуски чрез интелекта, но точно обратното. По същия начин би искал човек да се държи, когато е придобил сигурност относно реалността на духовния свят, самата човешка душа и нейната основа в свръхсетивния свят. Тогава би искал да си спомни тази поговорка на Гьоте, когато дойдат хора и искат да докажат без изключение от тяхна гледна точка, че не може да има свръхсетивен свят, а ако има, той не може да бъде разпознат. Тогава би искал да се противопостави на тези отричащи духовния живот и на съществуването на човешката душа в него, когато те се изправят срещу светогледа на духовното изследване с враждебност:

Може да се случат вражески събития,
но вие запазвате спокойствие, оставате весели
и ако те отрекат духа,
не се тревожете повече за това.
Да, накрая дори ще се съгласите с тях,
духът им е в лошо състояние.

12. Връзката между духовната наука и естествената наука и загадките на живота

Ако говорим за загадките на битието от гледната точка, която беше характеризирана тук вчера, тогава един въпрос по-специално трябва да възникне за всеки човек в настоящето, който по някакъв начин се е доближил до подобно размишление; това е въпросът: Каква е връзката между това, което има да се каже по отношение на съвременните резултати на естествената наука, които през последните няколко века са водили интелектуалния живот на човечеството от триумф на триумф и са довели до това, че всичко около нас днес се явява като резултат, като плод на естествената наука. Не само нашето външно, материално съществуване е изцяло пропито с това, което ни е дала естествената наука, но научното мислене постепенно е проникнало в човешкото мислене, чувстване и усещания, в целия човешки духовен живот, придавайки му оцветяване, така че може да се каже: Всеки, който иска да говори по въпроса за духовния живот днес и който би трябвало да противоречи на научните резултати на днешния ден, по принцип би бил посрещнат с малко доверие. Естествената наука е предоставила набор от знания, които чрез своята присъща стойност, чрез връзката си с човешкото-естествено чувство за истина, със здравия разум, проникват в душата ни по такъв начин, че човек с право може да каже: Някъде трябва да има грешка, ако един светоглед се чувства принуден да противоречи на тези научни открития. Това, което ще бъде представено тук като светоглед, сега е напълно в съответствие с легитимните резултати от научните изследвания в момента, въпреки че, разбира се, трябва да надхвърли този резултат в почти всички отношения, когато става въпрос за приближаване до решение на големия въпрос за съществуването, значимата загадка на живота. И какви са тези велики загадки на съществуването? Те не са тези, които се налагат чрез едно или друго научно съображение; най-големите загадки на света не се налагат на човека само от науката, а се налагат на всеки обрат в живота; те са, така да се каже, пред душата ни във всеки момент; и по същество можем да обобщим тези загадки на съществуването в два въпроса. Въпреки че това, което се има предвид тук под духовна наука, не се изчерпва с тези два въпроса, трябва да се каже, че в края на краищата, в интерес на човека, в интерес на това, което човекът действително иска от духовната наука, всички тези духовно-научни разсъждения в крайна сметка се насочват към двете големи загадки, които могат да бъдат описани, от една страна, като загадката на смъртта, която е едновременно загадката на живота, а от друга страна - загадката на съдбата. [в крайна сметка] към двата големи въпроса-загадки, които могат да бъдат обозначени, от една страна, с думата: загадката на смъртта, която е едновременно загадката на живота, а от друга страна - загадката на съдбата; загадката на смъртта, която е едновременно загадката на съдбата. Със сигурност, моя уважаема публика,

тази загадка [загадката на смъртта] възниква за човека от неговите надежди, от неговите желания, може би също от неговия страх и ужас. Тя се извисява пред човешката душа, и повдига въпроса какво е това, което може да издържи на преходното съществуване на тялото си, какво например може да се опише като нещо безсмъртно пред лицето на временното. Този въпрос обаче не се повдига научно, когато се повдига така, както обикновено произтича от душата, където в известен смисъл решението на въпроса се представя в загрижеността за съдбата на душата след смъртта, дори и да не се признае. [Човек си казва]: Би било непоносимо да се мисли за унищожение на съществуването [след смъртта], където човек си представя всякакви сложни причини [за продължаването на душата] пред лицето на отминаването на тялото. В контраст с това трябва да се подчертае, че онези хора, които в хода на деветнадесети век са успели да кажат, че е особен вид егизъм човек да изисква това, което има в душата си като съдържание, да продължи след смъртта, със сигурност трябва да вдъхнат известно уважение. Има определени безкористни, макар и материално настроени, благородни натури, които казват: Това, за което съм работил, това, което съм взел в душата си, го давам на общия човешки живот, жертвам го на олтара на човешката общност. И така, в известен смисъл, това [отношение] трябва да се счита за по-благородно от това, което от страх и ужас, от надежда и желание, изгражда вяра в безсмъртието. Но загадката на смъртта идва от съвсем различна гледна точка и това е наистина човешката загадка на живота, където човек размишлява върху икономиката на света, където човек размишлява върху природата на натрупаните сили, които са излезли наяве в света. Човек придобива - може да се погледне на това съвсем безлично - в хода на живота си, от година на година, от седмица на седмица, определено [вътрешно] душевно съдържание; кой би могъл да отрече, че това съдържание у нормалния човек става все по-богато, все по-вътрешно, все по-проникнато с енергия. Сега онези, които мислят, че съдържанието на душата трябва да се даде на целия [човешки] род, трябва да се изправят пред въпроса: Наистина ли е [дори] възможно да се даде най-доброто, това, в което човек се е превърнал в себе си? Защото това [което човек трябва да поеме, за да издигне душата си лично] е нещо, което е толкова свързано с индивидуалния живот, че е невъзможно да се даде на широката публика. Можем да дадем много на широката публика, но е невъзможно да се откажем от най-същественото и именно това най-съществено, което може да се постигне само чрез личността, само чрез индивидуалността, би трябвало да изчезне, би трябвало да се превърне в нищото, ако човешкият душевен живот, където се затваря портата на смъртта, изчезне като индивидуално душевно същество. Така че, от икономията на живота, този въпрос възниква съвсем обективно.

Вторият въпрос, който възниква като житейска загадка, която ни изправя на всяка крачка, [е този за съдбата]. Той е следният: [Виждаме], че човек е заобиколен от

несгоди и нещастия от люлката и че нещата няма да се променят; тази загадка на съдбата ще ни изправи още по-остро, когато видим някой с ограничени способности да расте и трябва да кажем за него: той ще бъде малко полезен за обществото. Друг ще бъде заобиколен от тревоги от люлката нататък – [за да можем да предвидим]: той може да стане значим член на обществото. Това са въпроси, които може да не занимават много теоретичния ум, това са въпроси, до които в някои отношения обикновената наука дори не може да се доближи; но не би ли трябвало да е също толкова необходимо да се повдигне този въпрос, колкото другите науки се стремят да отговорят? Тези въпроси не занимават само теоретичния ум, но и целия човешки живот. Вътрешното щастие, вътрешната подкрепа, вътрешната сигурност, вътрешната радост от работата в живота зависят от отговора, който човек може да си даде тук. Този, който вярва, че може да отхвърли този въпрос, ще забележи в хода на живота си, че се случва нещо, което не може да обясни, сякаш произлиза от този въпрос; Несигурност, нервност и нестабилност могат да възникнат, ако някой не намери начин да намери перспективи за решение на този въпрос. Когато подхожда към този въпрос, духовната наука не може просто да вземе резултатите от естествената наука; тя трябва да ги надхвърли във всяко отношение. Ще видим защо. Но като надхвърля резултатите от естествената наука, духовната наука, както е разбираана тук, запазва - и това трябва да направи в смисъла на съвременето - същата дисциплина на мисленето и чувстването, [на изследването], същия начин на сблъскване със света, който е в естествената наука. О, моя уважаема публика, това ни показва още един резултат: тя [в течение на миналия век] е произвела известно образование на човешката мисъл и това образование се разпространява. Този, който търси светоглед днес, не може да съгреша срещу това образование на човешкото мислене. Дори този, който не иска да се занимава с естествената наука, да може да стои настрана, този, който иска да проникне в нашата култура, трябва да може да я оправдае пред оправданите изисквания на естествената наука. (Това, което иска да завладее нашата култура, трябва да може да стои пред оправданото мислене). От друга страна обаче виждаме колко голям е копнежът да се стигне до нещо в посочената посока, отвъд всички традиции [по тези въпроси], и особено у мислещия естествоизпитател виждаме, че това, в което толкова често се вярва с основание днес, в никакъв случай не се счита за достатъчно. Могат да се дадат стотици примери, за да се покаже как днешните мислещи естествоизпитатели се стремят към мироглед, който може да им даде това, което търсят.

От многото примери, един по-специално: ако разгледаме реч, произнесена на 22 юли 1909 г. от човека, който е бил президент на Харвардския университет в Америка в продължение на четиридесет години, натуралист, химик, Чарлз Елиът, човек с характер. По това време той говори за необходимостта да се премине от естествената наука към преодоляване на великия въпрос за душата и го представя

на слушателите си като нещо естествено, това, което иска да изрази като съществуването на независима душа, наред с физическия живот. Той казва: Човекът винаги е разпознавал в своя близен независима душа, дух, който има своята същност в себе си, както човек преживява себе си, когато иска да опознае себе си, както човек познава себе си - [нещо отделно от тялото]. Но именно начинът, по който такъв човек се опитва да премине от навиците на научното мислене към духовното, може да ни научи колко е необходимо специална духовна наука да се справи с въпроса. Ако човек следва аргументите на Елиът, всъщност стига до странна мисъл. Въпреки че приема за даденост, че съществува душевно същество, което е отделно от тялото, той никога не говори за него по друг начин, освен: Да, душата е там. — Душа, душа и винаги само душа. Какво би било, ако приложи същия подход към областта на естествените науки? Би било все едно човек не иска да конструира това растение, тези закони, а по-скоро цялото външно природно събитие, като каже: Има природа. - Естественият учен [не се задоволява с това]; той навлиза [в детайлите], в отделните закони, в конкретното съществуване на същата. [По същия начин, духовната наука прави същото. Тя се задълбочава в душата и се стреми да проникне в духовния свят и да опознае свръхсетивните същества и факти.] И това ще бъде задачата на духовната наука в бъдеще, да може да навлиза в детайлите на духовния живот, подобно на естествената наука. Много хора днес все още не искат да знаят, че е възможно да се проникне в духовния свят и да се опознаят свръхсетивни същности там, които никога не достигат до физическо въплъщение. Именно това е задачата на духовната наука; предприемайки това, тя действа в своята област по същия метод, както естествената наука в своята. Важното е сходството на наблюдението. Да предположим например, че някой иска да наблюдава живота на едно растение, как расте, как произвежда листа и цветове и накрая плодовете. Доволен ли е човекът от това как завършва растежът на растението? Не, когато стигне до там, той си казва: зародишът е края на растежа на растението и едновременно с това началото на ново растение. Краят и началото са свързани помежду си и тогава виждаме целия живот в действие, когато сме способни да свържем края с началото.

По същия начин, духовната наука го прави [само приложена към душата]. Трябва да се подчертае как подобно размишление е фундаментално плодотворно в контекста на ежедневието. Нищо не може да бъде по-показателно за плодотворността на подобно размишление от това да се замислим за момент върху думите на един важен човек, който се е занимавал много със загадките на съзряващата душа: думите на Гьоте. Гьоте е казал: „В напреднала възраст човек става мистик.“ Той не е искал да представи сива теория, той е искал да представи начин на живот с нея, той е искал да каже: Това, което човек е придобил в хода на живота си, независимо къде е стоял, това, което е станало съдържание на душата, това, което човек е станал по същество, е станало, така че постепенно съм станал не само по-богат, но и

по-зрял, узрял е вътрешно, приел е вътрешна енергия и се откъсва все повече и повече от външния живот, придобивайки все повече и повече независимост. Ние сме все още сравнително млади и всичко, което живее в нас, иска да се изрази в действие; но ние също знаем, че в душата все повече се формира нещо, което душата счита за свое съдържание, преживяно в уединение, чрез което тя изгражда свой собствен свят, отделен от външния свят. Това задълбочаване на нашия вътрешен живот, чрез привличането на висш човек, който достига до нашата външна дейност, е това, което Гьоте е имал предвид с думите си. Ние ставаме вътрешни, душевно-духовни навътре. Нещо подобно се случва в нашия душевен живот, както се случва външно-чувствено в растението, където листата и цветовете постепенно увяхват и зародишът се отделя. Това, което е чувствено и физически отделено и което става отправна точка за нов растителен живот, има своята аналогия в това, което е вътрешно и духовно отделено, в това, върху което Гьоте е искал да обърне внимание, а именно, че човешкото същество се превръща в мистик, а тази духовно-духовна душа е натрупана сила. Човек действа изцяло според научния метод, когато го свързва с началото на човешкото тяло, и когато прави това, тогава трябва да се направи по такъв начин, че да види как, когато едно дете се заражда, то постепенно се развива от неизвестни основи, които по-късно в хода на живота излизат наяве. Казах тук преди как всеки, който разглежда човешкото същество като растящо от раждането до зрялостта по такъв начин, че вярва, че всичко, което се развива, ще попадне в линията на наследство, той действа също толкова неточно, колкото хората, да речем, през шестнадесети век, когато много хора, включително учени, вярвали, че физическо същество – нисши животни, земни червеи – може да се развие от [обикновената] речна кал. Беше голямо постижение, когато през седемнадесети век Франческо Реди посочи, че това се основава на неточно наблюдение и че целият живот възниква само от живота. Точно както Реди се е държал по онова време, така прави и духовният изследовател по отношение на душата и духа. Той показва, че е грешка да се приема само физическото, линията на наследяване, а че в действителност човек трябва да види духовно разгръщане в духовната душа. Тогава човек вижда как всъщност душата и духът имат по-значителна работа за вършене в ранните дни на детството, отколкото в по-късния живот. Колкото и да се гордее човек с това, което развива като интелект и духовни способности, той вече не е толкова умен в по-късните етапи от живота, че да е способен да прави това, което трябва да се случи в ранните дни на детството. Мозъкът първо трябва да бъде направен пластичен; там Азът трябва да работи изключително усилено, за да развие много специфична способност. [Духовното ядро работи върху развитието на способностите.] Там можете да видите: точно както виждате новото растение да се развива от зародиша, така можете да видите как новите способности узряват в нов човешки живот от все още пластичната материя. [Това е същият възглед като в естествената наука.] От

това произтича – чрез смислен поглед върху живота – повтарящ се земен живот. Виждаме как духовно-душевното ядро на човешкото същество преминава през портата на смъртта, отдръпва се от човешкото наблюдение и отново се появява, за да работи върху своето физическо-телесно същество, докато не го доведе до това какво е то тогава? Какво е това тогава? Материалистът ще каже: То е сбор от материални процеси, от които след това се развива духовно-умственото. Този, който мисли, че духовният човек може да се развие от процеси, произтичащи от телесните, няма смисъл за съзерцанието на това, което е вътрешният душевен живот. Всеки, който има оценка за това [и иска да го характеризира], може би първо ще трябва да прибегне до образ, за да изгради връзката между душата и тялото. Този образ може да бъде следният: ако вървим по стена и видим огледала, окачени на отделни места на стената, ние се приближаваме до тях и винаги виждаме себе си в огледалото. Но на никого не би хрумнало да обясни това отражение като свое собствено същество и зависи много от огледалото дали и какво се вижда. Точно както човек стои пред огледалото си, където външната страна на огледалото отразява само това, което е той, така и духовно-душевният живот се отнася към телесно-физическия. Физическото тяло не е мъртво огледало, а живо огледало, но е като огледало, което ни позволява да познаем нещо за духовната душа. Но когато спим през нощта, ние не се гледаме в това огледало. Колкото по-дълбоко проникваме в ежедневното наблюдение на душевния живот, толкова повече ще възприемаме как духовната душа, когато е станала независима, осъзнава себе си като в огледало. Но докато не сме постигнали тази независимост в първите години на детството и докато не я осъзнаваме, нашата душа и дух работят върху нашето физическо и материално същество, правейки го пластично, за да можем да разпознаем себе си. Така виждаме, че чрез това, за което сме работили в по-ранен живот, ние ставаме архитекти на настоящия си живот.

Друго съзерцание на живота може да хвърли светлина върху въпроса за съдбата. Човек, който има правилното чувство за самосъзерцание, когато погледне назад към живота си, ще се запита: Щеше ли да станеш това, което си, ако не беше срещнал тази или онази съдба? Само повърхностен поглед върху живота може да те отдели от това, което ти е било отредено като съдба. Ако проследиш живота си [обратно до раждането], ще осъзнаеш, че това, което става осъзнато за себе си [вътрешната личност], не може да е започнало в детството, затова ще си кажеш: Трябва да е било много по-рано от това. Човек отива отвъд съзнателно преживяната си съдба в по-ранни времена; разпознава себе си като ковач на съдбата си и няма да е далеч от мисълта, че е донесъл съдбата си в нейните причини от по-ранни животи.

Само ако човек не погледне живота задълбочено, може да бъде недоволен от такъв възглед. Може да се каже: светогледът превръща това, което причинява такава болка и страдание на човека, в нещо, което той сам е изградил. Но човек е

недоволен само когато погледне повърхностно; колкото повече знае, че е изградил собствената си съдба, колкото повече се примирява със съдбата си, толкова по-доволен е. Човек просто не винаги е истински наблюдател на съдбата си. (Лошата съдба често е необходимост за движение напред.) Да предположим, че някой е живял безразсъдно само от джоба на баща си до осемнадесетгодишна възраст, след което бащата губи богатството си, младият мъж трябва да работи, за да се издържа, и е принуден да води различен живот. Той с право ще сметне това за лоша съдба; но когато мъжът навърши петдесет години, той ще каже: „Слава Богу; щях да стана нищожество; мизерията ми тогава ме направи достоен човек.“ Това показва, че съдбата е необходима част от нашето развитие. Следователно, това, което човек би могъл да почувства като упрек срещу този светоглед, може би би могло да се обобщи, като се каже, че ако човек може да бъде обективен съдия за това какво може да означава да си е създал собствените си трудности и страдания, той няма да бъде недоволен, не само виждайки страдание в тях, но и виждайки фактори за развитие в тях.

Но има ли, все още отделно от действителните духовно-научни резултати, [възможност] да си представим, че има връзка между най-дълбокото ядро на човешката душа, [това, което човек е], и това, [това, което човек преживява като] съдба? Такава аналогия се среща и в естествената наука. Човек трябва само да си представи: Може ли планинско растение да процъфтява в низините? То е пресадено [по природа] в подходящата среда. [Има известно привличане между планинските растения и тяхната среда.] Така човек е пресаден в своята съдба, защото там трябва да процъфтява. Така винаги има вътрешна връзка между това, което носи от предишен живот, и следващия живот. Ние винаги оставаме в рамките на мисловните навици на естествената наука, дори в рамките на духовната наука, когато отговаряме на загадката на смъртта, че човек преминава през портата на смъртта, водещ чисто духовен живот, докато не влезе отново в живота чрез раждането; [виждаме духовно-душевно ядро, което се формира и усъвършенства в духовния свят в настоящия живот]. Следователно, ние не разглеждаме безсмъртието като непрекъсната линия, а виждаме безсмъртието като съставено от отделни звена и виждаме от същността на духовната душа как съдбата на човека се обяснява чрез това преминаване на духовно-душевното ядро през различните животи [земния живот и духовния живот]. Това вече води до чисто външен поглед върху живота. Но когато се приложи чистият духовно-научен метод, това, което би могло да се счита за вяра, се потвърждава напълно, когато се разбира по начина, по който току-що е било развито.

Вчера беше показано как духовният изследовател е способен да развие висши сили в себе си. [Само някой, който е развил душата си, може да стане духовен изследовател.] Има различни моменти. Някои от тях вече бяха споменати вчера. Естествено, невъзможно е да се обхване всичко, което човек преживява в хода на

една лекция, дори и схематична; но могат да се загатнат отделни аспекти и да се посочи един важен момент, който вече се опитам да опиша в [моята] книга [„Как да познаваме висшите светове“ и в] „Път към познанието на човешкото същество“. Беше споменато откритие, което човекът, който се обучава духовно, прави, [за развитието, което човек претърпява]. Това, което преживява [там], той преживява образно [в началото]; но това преживяване е израз на значима реалност, на това, което се случва в действителност. В книгата си се опитвам да опиша възможно най-ярко това, което често идва неочаквано като образ; Когато сте развили душата си достатъчно дълго и енергично, настъпва моментът, в който нещо може да се случи по сто различни начина, но може да се случи и по такъв начин, че да почувствате: Сега с вас се случва нещо, което никога преди не сте преживявали. Може да е сякаш се чувствате в комплекс от сили, сякаш мълния [удари], преминава през вас и е взривила всичко материално. От този момент нататък чувствате [как сте влезли в различна връзка с тялото], как сте станали свободни и независими във вътрешния си опит от това, което е физически привързано към вас. Човек се чувства сякаш съзнателно изгонен и чувства това, което може да почувства само когато е преживял отпадането на тялото в смъртта. Ето защо думите са били използвани в мистичния живот: човек се приближава до границата на смъртта. Едва от този момент нататък знаеш какво означава да преживееш себе си навътре и едновременно с това знаеш: То не е свързано с вътрешната физичност, от която се чувстваш освободен; сега знаеш какво означава да застанеш пред огледалото. [Мислите не са продукти на мозъка]; сега познаваш духовната и душевната реалност; но в този момент си откъснат от нещо друго и това е най-същественото. Човек знае, че е откъснат от тялото, но е откъснат и във висока степен от това, което е познавал като духовна душа, от това, в което е бил, в което е преживял себе си, [от това, което е наричал себе си]. Мистиците, които са го познавали, са говорили по такъв начин, че човек се доближава до външната необходимост на съществуване. Разбираш мистиците само когато сам знаеш това; да, имаш това преживяване в този момент – това е значимо откритие. Точно както можеш само да стоиш и да наблюдаваш чуждо тяло, чувстваш, че можеш само да бъдеш зрител в нещата, в които преди си се чувствал, че си актьор; Чувстваш се като зрител пред лицето на духовно-душевния живот. Човек го усеща като вид телесност извън себе си, чувства, че в него протичат процеси, над които няма контрол. Чувства се сякаш окован, изкован за същество, до което трябва да остане до портата на смъртта и спрямо което външно се чувства като зрител. Чувства как в него се пробужда нов мислител, старата воля се чувства отнета, изправен пред нея. По-важно от сензационния резултат е, че той - човек, развиващ се по този начин - наистина може да има такива преживявания, че може да познае себе си в духовен свят; и когато познае себе си там, едно нещо му става ясно. Става му ясно, че с новото същество, което сега е обелил от предишния си душевен живот, той стои много по-близо до

външната физичност, отколкото е бил преди. Ние сме близо до външната физичност. Днешният материалист е запознат с феномена на пребледняване, на зачервяване; преживели сме физически процеси там; те могат да се разглеждат като засилени; Може да се говори и за обстоятелства, които излизат наяве, когато се наблюдава човек в продължение на по-дълъг период от живота му. Откриваме, че ако човек има вътрешен живот, който не остава чисто теоретичен, той става господар на живота си; [душата действа върху тялото; чертите на лицето се променят]. Но всичко това са дреболии в сравнение с чувството, което възниква в момента, в който човек, така да се каже, се е отделил от душата и духа си, че има в себе си силите да твори физически. [Чувстваш, че имаш силата да оформиш физическото тяло], след това усещаш силите, които присъстват в детето, когато то формира пластичното тяло, [физически развива способностите]. Това преживяване не е лесно, доста трудно е за понасяне. Човек не може да промени това тяло, но чувства: Човек е събрал сили през живота си, които могат да изковат друго тяло. Усеща сякаш предвкушането на силите, които ще работят върху съдбата му в следващ живот. Чувства се сякаш е бил откъснат, но също така е придобил увереност относно духовно-душевното преживяване [духовно-душевното ядро]. Толкова сигурно, колкото кислородът и водородът са разделени, така и чрез разделянето, което човек прави чрез този смислен самоексперимент, той разпознава, че духовната душа е смесена в човешкото тяло, духовно-душевно ядро, и че човешкото същество се протяга към нов живот, носейки потенциала за него в себе си. Сигурност възниква за нас, когато правим нещата по този начин. Няма обаче експерименти, които можем да правим в лабораторията; единственият експеримент е саморазвитие, самовдъхновение и единственият експеримент за проникване в свръхсетивните светове е самата духовна душа. Той трябва да се превърне в инструмент на проникването. Тогава той действително ще придобие знание за връзката на съдбата си в настоящия живот и в минали животи. Точно както човекът, който вярва, че е продукт на природата, греши [вярва, че е дори в огледалото, така и този, който търси егото си във физическото, греши], така греши и този, който преживява следното: Случва му се да не може да намери предмети, например копчетата, които трябва да си закачи на дрехите; ядосва се и предполага, че някой ги е загубил. [Пита]: „Кой ми е направил това, къде да търся?“ След това се вглежда по-внимателно и открива, че самият той е причината, че е трябвало да търси. Това, което трябва да направи сега, е резултат от това, което самият той е направил предния ден. [Така е и със съдбата ни.] Ние се изправяме пред съдбата си; изправяме се пред нея с любов и с омраза; не я привличаме към себе си, защото сме забравили, че сами сме я причинили. Но истинското съзерцание на живота разширява паметта ни и ние откриваме, че тя е изкована от самите нас. Тогава той действително ще придобие знание за връзката на съдбата си в настоящия живот и в миналите животи. Точно както човекът, който вярва, че е продукт на природата, греши [вярва, че е дори в огледалото, така и този,

който търси егото си във физическото, греши], така греши и този, който преживява следното: Случва му се да не може да намери предмети, например копчетата, които трябва да си закачи на дрехите; ядосва се и предполага, че някой ги е загубил. [Пита]: „Кой ми е направил това, къде да търся?“ След това се вглежда по-внимателно и открива, че самият той е причината, че е трябвало да търси. Това, което трябва да направи сега, е резултат от това, което самият той е направил предния ден. [Така е и с нашата съдба.] Ние се изправяме пред съдбата си; изправяме се пред нея с любов и с омраза; не я привличаме към себе си, защото сме забравили, че сами сме я причинили. Но истинското съзерцание на живота разширява паметта ни и ние откриваме, че тя е изкована от самите нас. Тогава той действително ще придобие знание за връзката на съдбата си в настоящия живот и в миналите животи. Точно както човекът, който вярва, че е продукт на природата, греши [вярва, че е дори в огледалото, така и този, който търси егото си във физическото, греши], така греши и този, който преживява следното: Случва му се да не може да намери предмети, например копчетата, които трябва да си закачи на дрехите; ядосва се и предполага, че някой ги е загубил. [Пита]: „Кой ми е направил това, къде да търся?“ След това се вглежда по-внимателно и открива, че самият той е причината, че е трябвало да търси. Това, което трябва да направи сега, е резултат от това, което самият той е направил предния ден. [Така е и с нашата съдба.] Ние се изправяме пред съдбата си; изправяме се пред нея с любов и с омраза; не я привличаме към себе си, защото сме забравили, че сами сме я причинили. Но истинското съзерцание на живота разширява паметта ни и ние откриваме, че тя е изкована от самите нас.

Това е истинското разширяване на истинската човешка саморефлексия. Разбира се, естествената наука може да проникне в много неща, но не и в сферата на духовното и душевното. Споменатият Чарлз Елиът е казал, че старият мироглед се е занимавал с човешкото страдание и е казал: „Ще намерите баланс след смъртта.“ Според Чарлз Елиът, новият мироглед не трябва да се занимава със смъртта и страданието, а с радостта и живота. Трябва да признаем това без съмнение. Но може ли просто да се каже, че човек трябва да изгради мироглед, основан на естествената наука, който се занимава само с радостта и живота? Може да се каже, добре, вие [може да откажете да се занимавате със страданието и смъртта], може да отвърнете поглед от страданието и смъртта - но страданието и смъртта се занимават с нас, те ще ни достигнат и само този, който може да гледа на страданието като фактор за развитие, може основно да каже на въпроса: Изпитали сте щастие и радост, болка и страдание. От какво бихте предпочели да се откажете от това, което сте преживели: [страдание или радости]? – Бих се отказал от радостта за болка и страдание, защото всъщност на тях дължа осъзнаването си – би говорил правилно, защото е постигнал истинско осъзнаване. Това, което ни кара да разбираме знанието като фактор на развитие, смъртта, от която се развива нов зародиш на

живота, който отблъсква черупката като изсъхнали листа, ни кара да виждаме смъртта като събитието, което ни гарантира нов живот. Не бихме могли да използваме това, което би трябвало да използваме за нов живот, [зародиша], ако нямахме смърт, [ако не преминем през смъртта]. След като образованието бъде поставено в този светоглед, то ще се превърне в практика на живота, един вид жизнен сок; човек ще може да символизира себе си чрез процеса, увяхването на растението, как духовно-душевното ядро става все по-енергично, в което искат да работят нови жизнени сили. Това ще даде смелостта да се изправим пред живота. Това осъзнаване ще бъде еликсир на живота. Винаги съм посочвал повдигнатото възражение. Систематичните изследвания ни показват как математическият талант е бил наследен в семейство Бернули, а музикалният талант – в семейство Бах. Въпросът сега е следният: Отрича ли се нещо от всички тези научни резултати? Трябва ли нещо да се отрече? Чрез едно просто сравнение можем да видим как всичко, което може легитимно да се каже за науката, може да се приеме. [Духовната наука не отрича нищо от това, което казва науката.] Духовният изследовател не е суеверен човек; той е човек, който не иска да повдига възражения, който не е нужно да отхвърля това, което е оправдано. Напълно се признава, че има оправдание във фактите за наследствеността [но наред с материалистичната причина има и духовна]. Нека предположим, че някой стои пред нас и друга личност казва: Ще отговоря на въпроса защо личността, стояща пред мен, всъщност живее. Ами, защото има бели дробове вътре и въздух отвън, защото диша. Съвсем правилно, прав е. Но някой друг идва и казва: Да, но знам и нещо друго, защо той е жив; веднъж случайно видях как се обеси, аз го посякох. Моето посякане е причината той да е все още жив днес! Чрез това сравнение се изяснява всичко, което съставлява връзката между духовната наука и естествената наука. Ако някой дойде и каже: Виждаме талантите на велик генерал, защото майка му [на Наполеон], когато го е носила, е имала склонността да обича да бъде на бойни полета, можем да признаем това, но това не изключва възможността, че и другото е вярно, [че духовните и умствените връзки също са налице]. Ако само осъзнаем достатъчно всеобхватно тази връзка между духовната наука и естествената наука, тогава вече няма да правим възраженията, които иначе чуваме. Но дори и иначе, тези възражения нямат достатъчна логика. Виждаме, че геният винаги е в края на линията на наследство. Разбира се, можем да видим, че външните телесни инструменти произлизат от предците, но индивидуалността е трябвало да търси телесните инструменти. [Това е доказателство против наследството]. Но ако някой основава твърдение на това, че всичко се случва само в линията на наследство, казвайки, че някой е наследил това или онова качество от своите предци, защото предците също са го притежавали, това всъщност не може да бъде доказателство в истинския смисъл. В логически смисъл това не е по-голямо доказателство от това да се каже, че ако някой е паднал във вода, той е мокър. Най-

много външно, реално доказателство би могло да се намери и логично, ако човек е имал геният не в края, а в началото на линията на наследство, така че да може да се покаже как се предава геният - но човек едва ли би посмял да направи това. Вижда се, че твърденията не се основават на логика, а на определени навици на мислене, които са склонни да търсят причините за всичко в телесното, и затова трябва да се каже: задача на науката е да покаже какво е преходно в човека и по този начин да завърши своята задача; защото как всъщност би трябвало да продължи науката? Тя използва сетивата, но те престават със смъртта на човешкото същество. Как тогава човек може да използва инструменти, които се губят при смъртта, за да получи прозрения за свръхсетивния свят? Как може човек да постигне това с интелекта, ако мозъкът, към който е свързан интелектът, се губи при смъртта? Възможно е да се проникне в духовните, свръхсетивните светове само ако е възможно да се обърнем към онези сили на душата, които не са свързани със сетивата, с физическия мозък. И макар че е вярно и не може да се оспори, че някога Дю Боа-Реймон е казал, че разбираме спящия човек, но че вече не го разбираме от научна гледна точка, когато лъчът на съзнанието навлезе в него – [Какво представлява радостта и страданието, вече не може да се изследва] – човек трябва също да признае, че решението на загадката на живота не може да бъде намерено по този начин, което оставя възможност за решение отворено там, където свършва естествената наука. Ако човек не направи това, тогава трябва да се откаже от разрешаването на тази загадка на живота.

[Където свършва естествената наука, започва духовната наука.] Следователно, трябва да има духовна наука, която по никакъв начин не иска да отрича легитимността на естествената наука, но която трябва да изследва по същия [строг] начин, като развива силите на душата. Тогава в човешкото същество се ражда знанието, което е и живот; то е нещо, което се излива като духовно-душевен еликсир на живота, чрез което ние придобиваме смелост и сигурност в живота, чрез което за първи път знаем кои сме като човешки същества и се чувстваме като самия дух, както се чувстваме във физическо-материалния свят, като същото нещо, което живее там навън. Когато разпознаем природата на духовното и душата, ние се чувстваме също толкова част от духовното и душата, колкото и връзка в духовното и душата, която живее и се преплита през света навсякъде, [за да можем да кажем: това, което е в нас като закони, живее и навън, ние сме част от света]. Духовната наука трябва да внесе живот и познание за живота в съвременната култура и това е, от което се нуждае съвременният човек. Старата вяра вече не може да го задоволи по простата причина, че човекът е преминал през образованието, което естествената наука може да му даде, и защото той ще изисква това, което се казва за духа, да се казва по същия начин, както това, което се казва за естествената наука. И това най-накрая ни води до осъзнаването, че от една страна, това, което Гьоте казва, е абсолютно оправдано: че тъй като имаме способността да

възприемаме светлината в себе си, ние разпознаваме и външната светлина; и тъй като имаме божествена светлина в себе си, можем да разпознаем и божественото. Гьоте казва:

Ако окото не беше слънчево,
слънцето не би могло да го види,
ако няхаме Божията сила в себе си,
как бихме могли да се наслаждаваме на божественото?

След това Гьоте посочва как ние [винаги] имаме духовна душа в себе си и тъй като я имаме в себе си, тя сякаш е пренесена в света и можем да я видим отвън; вярно е, че ако няхаме око, тогава всичко би било тъмно; вярно е, че ако няхаме духовно око, не бихме могли да се възхищаваме на божественото извън нас. Но Гьоте не просто застава на страната на онези много хора, които искат да разпознаят само духовното и душевното в самия човек, а застава на страната на онези, които знаят, че тъй като светлината измерва пространството, ние имаме око; [тъй като окото е слънчево, виждаме слънцето. Тази светлина, която залива пространството, е причината за окото. Ако нямаше светлина извън нас, окото не би могло да се установи в живота ни!] И така, можем да завършим размислите тази вечер, които имаха за цел да ни покажат как човек може да постигне духовно познание чрез ободряване на силите в себе си, като кажем, че не само духовната душа е вътре в нас, но има гаранция, че точно както сме родени от физическия свят, ние сме родени и от духовната душа [чрез която светът живее].

Ако светът не беше надарен със слънце,
как биха могли очите да разцъфнат за съществата;
ако съществуването не беше разкриване на Бога,
как биха могли човешките същества да се изпълнят с Бога?

13. Свръхестествените светове и природата на човешката душа

Уважаеми присъстващи! Всеки, който говори за свръхсетивните светове в наше време, не може да очаква, че това, което има да каже, ще срещне всеобщо или дори каквото и да е одобрение, защото изследването на свръхсетивния свят не е, така да се каже, част от мисловните навици и начина на мислене на нашата епоха; а противопоставянето, враждебното отношение към прозренията, получени от свръхсетивните светове, не се разбират по-добре от онези, които самите желаят да се занимават с това свръхсетивно изследване. Великите постижения, големите триумфи на човешкия дух, както през миналите векове, така и до наши дни, са били в различна област от тази на свръхсетивните изследвания. Откакто ние като човечество преживяхме зората на новата естествена наука, тя се е втурнала от триумф на триумф и може да се каже, че е постигнала не само значими неща по отношение на разбирането на външния, сетивен свят и неговите връзки, но е постигнала и най-значимите неща за човешкия прогрес по отношение на материалната култура. Днес е достатъчно само да погледнем живота, за да оценим как всичко в нашата среда и всичко, от което зависи животът ни, е свързано с големия напредък в областта на естествените науки.

Хуманитарните науки, които се стремят да изследват свръхсетивния свят, никога не трябва да влизат в реален конфликт с тази естествена наука, която с право е завладяла модерната епоха, ако искат изобщо да достигнат до сърцата на хората. Но всеки, който позволи на целия дух на научното изследване да действа върху него, всеки, който се задълбочи в това, което естествената наука може да постигне, ще трябва да каже: колкото повече напредва естествената наука, толкова повече тя остава вярна на собствените си основи, толкова повече тя трябва да отклонява вниманието от изследването на свръхсетивните сфери на битието.

Въпреки това, човешката душа никога не може без тези свръхсетивни сфери на битието. Дори и да не ги е изследвала, тя все още има смътното предчувствие, че най-важното за нея е да познава собствената си природа и че това познание за собствената ѝ природа е свързано с познанието за висшия свят. Ето защо много хора днес, дори тези, които мислят научно, отдръпват поглед от тесните граници и се стремят да намерят отговори на великите въпроси на битието. Виждате, дами и господа, как копнежът да се знае нещо за свръхсетивния свят се разпалва все повече в човешката душа; защото чувстваме, че това познание е свързано не само с широката област на човешкото познание, но и с двата най-важни въпроса на душата, загадките на душата – загадки, с които се сблъскваме не само в областта на науката, но и отново и отново в живота, всеки ден и всеки час, може да се каже, във всеки момент. Да, областта на свръхсетивните изследвания е широкообхватна, но тя може да бъде разделена, така да се каже, на два въпроса, които засягат интересите

на човешката душа: единият въпрос е за човешката съдба, другият е въпросът, свързан с думите „безсмъртие“ или „мистерия на смъртта“.

Тук виждаме човек, роден в съществуване, предопределено от самото начало за страдание, човек с ограничени способности, роден в среда, от която не може да получи нищо добро. Виждаме друг човек, влизащ в съществуване, обгрижван и отглеждан, надарен с блестящи способности, предопределен за полезно и щастливо съществуване. Гледайки всичко между тях, въпросът за съдбата става парещ.

Теоретично може да се отрече неотложността на този въпрос, но дори ако душата се опитва да игнорира въпроса в мисленето си, в съзнателните си чувства, може би чрез предразсъдъци, скритите дълбини на човешката душа все още зависят от отговора на тези загадъчни въпроси. Човек може да срещне хора в живота, които, може да се каже, не се занимават с тези въпроси в мисленето си. Но тези хора ни се струват неразположени, несигурни в живота, с повече или по-малко нездрава душа. Често настроението на душата ни разкрива недоволството, което се крие в тази душа, защото тя не е в състояние да отговори на тези въпроси. Това обаче прави този въпрос [за съдбата] въпрос на живота, защото той влияе на настроението, на състоянието на душата. Това са дълбоки житейски въпроси, които са тясно свързани с душата, дори тя да не осъзнава това.

Същото важи и за въпроса за безсмъртието. Разбира се, този въпрос все още не е повдигнат в научна форма от повечето хора днес. Страхът от смъртта, надеждата и желанието, копнежът за продължаване на живота отвъд портите на смъртта, не е само причината за въпроса, но и причината да се отговори на въпроса по един или друг начин. В тази област желанието обикновено е бащата на отговора, който душата дава на този въпрос. И начинът, по който този въпрос се е оформил под влиянието на научното мислене през деветнадесети век и до наши дни, е най-добрият начин да видим как този въпрос може да бъде повдигнат научно или ненаучно. Наистина не са неблагородните души, които са вярвали, че животът трябва да завърши с физическа смърт и са вярвали, че всеки копнеж за безсмъртието на душата произтича от егоизма. И човек може да усети как е по-благородно да върви с тези души, отколкото с онези, които от страх [отговарят] на въпроса за безсмъртието. Когато такива души кажат: Да, това, за което сме работили, е предназначено за човечеството като цяло и когато човек премине през портата на смъртта, той е призван да предаде своите творения на човешкото общество; ние с радост жертваме всичко това на олтара на човечеството! - [тогава] човек усеща безкористно настроение в тези души.

Но има и друг начин да се зададе въпросът и той е следният. Именно когато се потопим в живота на душата, можем да се запитаем: Какво я характеризира? Тя се характеризира с факта, че индивидуално е преживяла и създала в себе си най-ценното, което може да завладее. Не това, което имаме общо с другите, е най-ценното в човешките същества, а това, което всеки индивид е изработил за себе си.

Толкова е тясно свързано с душата, че дори не може да се изрази с думи. Не може да се предаде на друг. Ако тя престане да съществува при смъртта, тя би трябвало да престане да съществува завинаги. Ако човешката душа угасне в съзнанието си при смъртта, тогава индивидуалното благо също би угаснало. Но това би противоречило на един от законите на света, които можем да наблюдаваме навсякъде, закона за общата световна икономика. Навсякъде, където видим сили, преминаващи в [напълно различно] състояние, виждаме само, че те се променят, но никога, че преминават в разрушение. Би трябвало да стигнем до абсурда, така да се каже, че навсякъде другаде в природата силите се събират и съхраняват за употреба, но само в хората те се събират, за да бъдат унищожени. Тук, съвсем отделно от страха от смъртта и други подобни, въпросът започва да се превръща в научен.

Ако, пропити с чувство за важността на този въпрос, погледнем към навиците на мислене, които са се развили днес от заслужено хвалените естествени науки, можем да кажем, че именно когато тази наука развие правилно своята същност, тя няма да може да отговори на двата въпроса, споменати по-горе. Защо не може да отговори на тези въпроси? Естествената наука не може да каже нищо за причината и следствието, както те се появяват в човешката съдба, защото това би било чужда територия за нея. А по отношение на въпроса за безсмъртието, трябва да се каже, че естествената наука е велика именно защото използва методи, които се обръщат към интелекта, който е свързан с мозъка, и към сетивата. Но това са части от човешкото същество, които умират със смъртта. Как може човек да използва тези инструменти, сетивата и интелекта, които умират със смъртта, за да открие нещо за света, който се намира отвъд портата на смъртта? С това, което умира със смъртта, не може да се отговори на въпроса какво се случва след смъртта.

Когато разглеждаме връзката между човешката душа и нейната физичност, трябва да кажем, че целият живот на душата, както се развива в ежедневието, е свързан с физичността на човешкото същество. В какво всъщност живеят човешките души? Ами, те живеят във всичко, което дължат на впечатленията от сетивния свят и във всичко, което правят от впечатленията на душата. Всичко, което се влива в душата през деня, зависи от сетивата, физическите сетивни органи. В обикновения живот ние никога не сме сами с душата си. Винаги сме заедно с това, което душата завладява за нас чрез сетивата. Но не изцяло. Съществува възможност човешките същества да бъдат сами с душата си. Тази възможност обаче е от особен характер. Кога възниква тази възможност? Когато умът, който е свързан с мозъка, е мълчалив, когато сетивата са мълчаливи, когато човекът потъва в сън. По принцип това твърдение не изразява нищо, което научните изследователи също не признават [препратка към Дю Боа-Реймон].

Всеки, който разбира правилно научните изследвания, ще се съгласи изцяло с думите: Колкото повече науката напредва, колкото повече осъзнава своята особена

природа, толкова повече ще трябва да се ограничава до наблюдение на хората, доколкото те са пропити с душа, но няма да може да обясни тази душа.

Сега би било абсурдно да се вярва, че всичко, което човек преживява от сутрин до вечер, изчезва, когато заспи, и се появява отново, когато се събуди. Но ако човек не може да открие това в спящото човешко същество, тогава би било естествено да не му го припишем, да приемем това, което казва духовното изследване, а именно, че това, което е в тялото през деня, се намира извън тялото по време на сън. Тъй като не може да се обясни от човешкото тяло, трябва да се обясни по друг начин. Но ако душевното същество бъде извадено от тялото на спящия човек, тогава човекът е в състояние, в което е сам със себе си; за съжаление обаче се случва странното нещо, че човекът не е съзнателен за себе си и не може да се изследва. Но това веднага осветлява какво би трябвало да се случи, за да осъзнае душата собственото си същество. Трябва да настъпи състояние, подобно на съня, но в същото време душата трябва да може да изследва себе си. Тя трябва да бъде вътрешно жива в съществото, което е неактивно в съня. И наистина, всяко изследване на душата зависи от това някои хора да са способни да направят активно и живо това, което иначе е несъзнателно за човешките същества. В това състояние душата трябва да стане независима от впечатленията на сетивата. Но за разлика от съня, състоянието би трябвало да е такова, че душата да може да възприема себе си вътрешно.

В обикновения живот човешката душа наистина може да се сравни с отражението, което човек вижда, когато се погледне в огледало. Представете си три поставени огледала. Човек минава покрай тези три огледала; той ще възприеме образа си пред всяко огледало, но не и между огледалата. Така е и с човешката душа. Когато влезе във физическото тяло при пробуждане, физическото тяло действа като огледало. Душата не осъзнава себе си в себе си, а чрез своето отражение, физическото тяло. И точно както отражението зависи от формата на огледалото, така и това, което душата знае за себе си, зависи от тялото си. Хората могат да знаят нещо за себе си само като гледат отражението си, но и като възприемат нещо за себе си извън времето, когато се гледат в огледалото. Душата трябва да знае за себе си; тя трябва да възприеме себе си.

Но това е, което душата на духовния изследовател трябва да стане, ако иска да навлезе в свръхсетивния свят. Той не само трябва да разглежда преживявания душевен живот като отражение на физическото, но и трябва да се научи истински да възприема душата, която е осезаема и същевременно неосезаема само в съня. А как може да се направи това? Може да се направи само чрез концентрация, съзерцание, медитация. Какво е това?

Уважаеми участници, вниманието трябва да бъде насочено отново и отново към тези методи на духовната наука, защото те са единственият начин да се активира душата, така че да може да се случи описаното по-горе състояние. Вярно е, че в обикновения живот ние формираме идеи и понятия, но намираме тези идеи и

понятия за ценни само ако те представляват нещо за нас. Идеите, които са формирани и оценени само по този начин, обаче не са важни в обучението на духовния изследовател. Важното в душевния опит на духовния изследовател е понятията и идеите, които той внася в съзнанието си, да събуждат вътрешни сили. Концентрация, съзерцание, медитация – те се основават на това да изведем идеи, за предпочитане ограничени и управляеми идеи, в центъра на нашето съзнание и след това да позволим на цялото ни съзнание да се фокусира върху тази една идея. В началото не е важно, че за всеки човек са необходими различни медитации. Първо трябва да насочим цялата си душевна сила към една-единствена идея за продължителен период от време. Не трябва да фокусираме вниманието си върху това какво означава идеята, а по-скоро да съберем цялата си душевна сила към една-единствена точка на такава идея. След това можем да концентрираме целия си душевен живот върху една-единствена такава идея за все по-дълги периоди от време. Ако правим това известно време, ще забележим, че всъщност се тренираме да постигнем много специално състояние на ума, състояние, което все още е малко познато днес. Вътрешният ни душевен живот се трансформира; той се ражда отново за втори път. Всъщност, човек все повече придобива способността да привежда тялото в състояние, подобно на това на съня. Чрез силата на волята човек може да изключи всички сетивни впечатления, всички спомени, всички тревоги, всичко, което умът мисли. Човек живее в това, което е независимо от физическото, в това, което е духовно.

Духовният изследовател е добре запознат с всички възражения, които могат да бъдат повдигнати от хора, които стоят на материалистическа или, както казваме днес, монистична основа. Би било твърде далеч да се опровергават всички тези възражения, но едно нещо може да се каже: Ако човек разгледа възраженията, ще открие, че те са направени от хора, които все още не са преживели [това състояние], които все още не са преминали през това състояние. Хората, които са го преживели веднъж, вече не правят тези възражения. Това, което означава да бъдеш вътрешно активен, независимо от физическото тяло, трябва да се преживее и научи. Без значение колко теории се излагат, за тези, които сами преживяват въпроса, възраженията са безполезни.

Колко често се е случвало да бъдат открити важни факти, които са били обявявани за невъзможни, защото не се вписват в съществуващата система? Същото важи и за резултатите от духовното изследване. Човек обаче не става духовен изследовател чрез външни инструменти, а само чрез трансформиране на собствената си душа. Когато духовният изследовател прилага гореспоменатите методи, той навлиза в състояние, в което вече не е необходимо да призовава в съзнанието си определени идеи, като например току-що описаните, но тогава такива идеи и образи възникват в душата му сами по себе си. Това е важен момент в себепреживяването на духовния изследовател. Трябва да се каже, че тогава е станал активен вътрешен

душевен живот. Сякаш спящата душа вижда душата извън тялото и въпреки това има чисто духовен свят около нея в себе си. Такъв свят първоначално обгражда духовния изследовател. Сега идва най-важният момент, когато човек осъзнава как в развитието на душата в духовен изследовател самообразованието е най-важното нещо, образование към решение, към състояние на духа.

Тези, които мислят материалистично, могат да кажат: когато възникват такива идеи, те са патологични видения, халюцинации. Обаче само един напълно здрав душевен живот се счита за отправна точка за изследване на душата. — Външно обаче материалистът не може да види никаква разлика между патологичните състояния на ума — видения или халюцинации — и състоянието на духовния изследовател, описано по-горе. Сега трябва да се вземе предвид следното. Не е възможно да се разубедят патологичните души от техните халюцинации. Защо е така? Трябва да се обърне внимание на нещо, което може да се види само чрез истинско духовно изследване; това, което идва под внимание тук, е това, което би могло да се нарече любов към себе си, еговоля. Халюцинаторът вярва толкова силно във виденията си, защото се губи в тях, защото обича тези идеи, които са станали едно с него. Всеки, който иска да стане духовен изследовател, трябва да развие голяма душевна сила и именно тази душевна сила е важна. Те трябва да могат да преценят, че това, което често възниква в тях в чудна красота, не е нищо повече от отражение на собствения им душевен живот, проекции на собственото им его. Тези, които имат заблуди, вярват, че виденията им са обективни явления. Духовният изследовател обаче знае, че това, което самият той е създал, макар и да изглежда като свят, не е нищо друго освен негово собствено отражение. Човек трябва да може да преодолее голямата любов към себе си, която сега навлиза в душата като сила на природата.

Едновременно с подготовката да развие такива структури в душата си, духовният изследовател трябва да може да осъзнае, че тези образи са само отражения на душата му. Той трябва да има силната воля да премахне от душевния си живот това, което сам е създал, и да изпразни отново целия хоризонт на съзнанието. Но това изисква силна воля, защото нищо не е толкова блажено, колкото когато човек е пристигнал в нов свят. Духовният изследовател трябва да може да премахне този нов свят. Какво означава това премахване? Е, в нашия обикновен, ежедневен поглед върху света, ние бихме се разболели, ако можехме да виждаме само едно нещо. Трябва да гледаме това и онова, иначе няма да получим никакво външно познание за света. В сферата на свръхсетивното познание това отвързване е сравнимо със заличаването на това, което човек е постигнал с толкова много усилия. Човек не може да отвърне душата; човек трябва да заличи образите. Човек трябва да може да стигне до безкористното решение да заличи постигнатото. Когато човек достигне тази точка, обикновено се случва душевно преживяване, което може да се характеризира, защото е типично – [препратка към книгата „Път към себепознанието за човешките същества“]. Не е задължително да бъде както е

описано там, но обикновено така се случва. Когато човек опише такова преживяване, хората лесно идват и питат: Как може човек да види нещо обективно в такова преживяване? Хората напълно забравят за математиката, геометрията и т.н. [Пауза в преписа]

Когато хората се тренират по този начин, те стигат до следното заключение. Един ден си казват: Какво се случва с теб сега? Чувстваш се като същество, но напълно разтворено. Изглежда като сила на природата, като когато удря мълния. Хората си казват: Сякаш физическото ти тяло е откъснато от теб.

Уважаеми присъстващи, това е много лесно за описание, но е силно преживяване. Това е преживяване, което може да се опише като моментът, в който смъртта ви докосва. Все едно сте извън всяка физическа реалност. В началото това е само визуално преживяване, но човек го преживява с волята си по такъв начин, че придобива знание за него. И когато факти, събития и същества се появят пред душата, те са духовни реалности. Тогава човекът знае, че вече няма огледални образи на собственото си същество пред себе си, а сега знае как изглежда духовният свят и сега може да го опише. Сега той познава природата на свръхсетивния свят и го знае, защото е видял до себе си инструмента, чрез който иначе е подходил към света. Той е излязъл от това, което иначе е наричал свое същество, и е видял себе си като същество сред други същества.

И тук могат да се повдигнат възражения срещу възражения. Например, някой би могъл да каже: Да, но как духовният изследовател е стигнал до това състояние? Не може ли да е въображение, фантазия? В края на краищата има хора, които могат да формират много ярки фантазии.

Чрез самия живот човек може да различи въображението от реалността. [Цитиране на следните примери: истинска лимонада и въображаема лимонада, горещо парче желязо.] Сто възможни талера и сто истински талера не се различават по идея, но човек не може да плаща дългове с възможни талери. Шопенхауер: Светът е моето въображение. Човек трябва да остави живота да действа навсякъде, тогава животът е и най-добрият критик на въображението и реалността. Това важи в сетивния свят, но важи и в свръхсетивния свят. Духовният изследовател знае точно какво го подхожда в духовния свят.

Великите учени днес вече заемат позицията, че сочат към духовно-душевната сфера. Но докъде стигат хората, които днес признават, че има дух и има душа? Те говорят за дух и душа само в общи линии. Все едно някой да каже: Излезте на поляната, там ще намерите дървета, цветя, всякакви растения, всичко е природа. А в химическата лаборатория, във всичко, което можете да видите, виждате природа, природа, природа. Хората биха казали: Да, но не сме доволни от това, че винаги говорите за природа, природа. Що се отнася до природата, хората естествено винаги изискват конкретното, детайлите. В моята книга „Как да постигнем познание

за висшите светове“ човек намира конкретното, детайлите в духовната сфера, но там това не се прощава.

Характерно за настоящето време е, че душата всъщност изисква това, което все още не иска да признае в дълбините си. И все повече и повече ще дойде нашето време да осъзнаем, че свръхсетивният свят може да бъде разбран в детайли, така както може да бъде разбран в детайли и сетивният свят.

Едно важно нещо, което човешките същества сега могат да преживеят в свръхсетивния свят, е, че се научават да разпознават собствената си душа като работник върху физическото си тяло. Те се научават да гледат на живота си с напълно различни очи. Сега те знаят, че физическото тяло не е създателят на това, което живее в душата, а че душата работи творчески върху тялото. Когато гледат дете, което се ражда, те вече знаят, че нещо от свръхсетивния свят е свързано с това, което е наследено. Те знаят, че съществуването им не се ограничава само до видимото и че душата работи най-интензивно върху физическото тяло още в първите години от живота си. И когато видим как неразвитите черти и способности на детето стават все по-изразени, как вътрешното става господар на външното, тогава чувстваме, че душата може да се мисли само като творческа – творческа в тялото. Скулпторът на тялото е душата.

Когато обмислим всичко това, стигаме до точка, в която можем да разберем как духовните изследвания в днешния свят могат да постигнат нещо подобно за свръхсетивния свят, както естествената наука постигна за сетивния свят не толкова отдавна. До седемнадесети век все още се е вярвало, че живи същества могат да се образуват от речна кал; от нея могат да възникнат живи животни. Франческо Реди е първият, който казва: Животът може да произлезе само от живот. Той доказва, че речната кал съдържа [микроби] от живи животни от миналото, от които се развиват нови животни. Всички се обърнаха срещу Франческо Реди; той на косъм избегна съдбата на Джордано Бруно и други учени, които се осмелиха да донесат нещо ново на човечеството. Днес хората са малко по-снизходителни в оценката и осъждането си на такива хора. Днес те не се изгарят на клада, а просто се етикетират като фантазьори, понякога дори като глупаци.

Днес хората все още вярват, че това, което човек носи със себе си при раждането, идва само от физическата наследственост. Духовната наука обаче трябва да покаже, че само неточно наблюдение води до убеждението, че физическото е концентрирано [в наследствеността]. Всъщност духовното може да произлиза само от духовното, а това, което причинява концентрацията на наследственост, е душата, която слиза от свръхсетивния свят във физическото съществуване. Що се отнася до духовната душа, ние трябва да се върнем към същата индивидуалност. И това логично ни води до гледната точка за повтарящите се земни животи. Това, което ни прави духовно-душевните същества, които сме днес, е само резултат от предишен земен живот. Това, което създаваме за себе си в един земен живот, преминава през

портата на смъртта в чисто духовен свят. След това се връща към [следващия] земен живот и се слива със силите, които придобиваме в нов земен живот. И в следващия живот отново влизаме в земното съществуване като скулптор, който създава тялото. Така преминаваме от живот в живот.

Днес тази истина все още може да се смята за глупост от мнозина. Духовният изследовател разбира отлично, че съдбата на духовното изследване трябва да бъде все още да се смята за глупост днес. Вече казах, че в миналото хората, които са имали нещо ново да донесат на света, са били изгаряни. Днес хората са малко по-меки. Днес хората, които говорят за духовно изследване, просто се наричат глупаци. Но духовният изследовател не се интересува от това. Той разбира много добре хората, които трябва да са негови противници. Шопенхауер веднъж е казал: Винаги е било съдбата на истината, когато е навлязла в епоха, да не е била разбрана. — И в своите писания за основите на морала Шопенхауер казва: През вековете, бедната истина е била принудена да се изчервява, че е парадоксална: И все пак това не е нейна вина. Тя не може да приеме формата на възцаряващата се обща грешка. Там тя гледа с въздишка към своя бог-пазител, времето, което я зове към победата и славата ѝ, но чиито удари на крилете са толкова големи и бавни, че индивидът умира над тях.

Но истината ще надделее, дори ако индивидуалностите изчезнат и болките от грешката все още се преживяват толкова интензивно. - Следователно духовният изследовател вижда необходимост в противопоставянето, което трябва да съществува днес, защото навиците на мислене не могат веднага да се адаптират към подобни идеи. [Пауза в преписа]

Но след това, когато сме обяснили човешкия живот, имаме природата на душата и връзката ѝ със свръхсетивните светове във форма, която е напълно съвместима с естествената наука. Виждаме съдбата на човешките същества, но също така виждаме, че тази съдба е следствие от това, което човешките същества са си наложили като причина в предишен живот. Когато видим душата в нещастие, знаем, че сами сме си причинили това нещастие. Хората могат да кажат: Да, духовният изследовател ни казва нещо красиво. Но тази гледна точка може да се превърне в блажена. Нека ви дам пример: Млад мъж губи баща си на осемнадесет години и едновременно с това губи цялото си състояние; баща му е бил много богат човек. Ако състоянието беше останало непокътнато, младият мъж никога нямаше да научи нищо, никога нямаше да се наложи да работи. Сега той трябваше да намери пътя си в живота по различен начин. Трябваше да работи и да стане полезен член на човешкото общество. Когато ударът на съдбата го удари, той почувства, че това е голямо нещастие. По-късно трябваше да осъзнае, че голямото нещастие го е сполетяло за негово добро. Без нещастията той щеше да остане некомпетентен; щеше да се превърне в безполезен човек.

Човек не винаги е правилният съдия на собствената си съдба, а най-малкото, когато е сред нещастията. Трябва да изчакате подходящия момент, за да можете да

прецените съдбата си в нейната цялост. Поглеждайки назад, често ще можете да кажете: Да, наистина знаех, че сам съм си причинил това или онова нещастие. Например, човек, който се е борил десет години, за да получи прозрение, който се е борил с въпросите на съществуването, изглежда съвсем различно след тези десет години, отколкото преди. Чертите му ще носят следите от вътрешната му работа. Ако попитате такъв човек: Ако можехте да избирате между радостите, които сте изпитали, и страданията, които сте понесли, кое бихте предпочели? Той би отговорил: Бих се отказал от радостта и щастието, но не и от страданията и болките си, защото само на тях дължа задълбочаващото се разбиране.

Трябва да гледаме на съдбата като на великия образователен инструмент на живота, тогава самата идея за повтарящи се земни животи ще ни даде удовлетворение. Има блаженство в това да си кажем: Със силите, които събирам тук, изграждам духовни сили и духовни способности; и когато ми бъде даден нов земен живот, тялото ще бъде израз на моя духовен опит. Такова отношение към живота внася сила в живота ни.

Някой може да каже, че естествената наука трябва да признае наследствеността като единственото правилно обяснение. На духовния изследовател не би хрумнало да се бунтува срещу истините на естествената наука. Но тъй като едното нещо е вярно, може ли и другото да е вярно? Да предположим, че двама души гледат трети човек. Единият казва: „Знам защо този човек е жив; той има два бели дроба, с които диша, и затова може да живее.“ Другият казва: „Това не е вярно. Преди две седмици човекът се обеси; аз го покосих във времето, затова е жив днес.“ И двамата са прави. По същия начин, гледната точка за наследствеността на физическите характеристики, която е представена от естествената наука, и гледната точка на духовната наука, според която човекът е вложил своите характеристики в себе си в предишен живот, могат да съществуват едновременно.

Нека сега се обърнем към въпроса за безсмъртието. То не възниква, когато мислим за безкрайна празнота от време. Виждаме човек да живее, виждаме силите, които е развил, които формират неговата индивидуалност. И начинът, по който се е превърнал в живота, е гаранция за нов земен живот. Безсмъртието е съставено от отделните му части, точно в смисъла на естествената наука. Сега някой би могъл да каже: Да, духовният изследовател вижда това, но не всеки може да бъде духовен изследовател. Не всеки трябва да е художник, за да може да гледа и разбира картина. Фактът, че духовният изследовател разпознава свръхсетивните светове, не е достатъчен; той трябва да може да даде на другите хора картина на тези духовни светове в идеи и понятия. И както човек, който гледа и разбира картина, не е нужно да е художник, така и човек не е нужно да бъде духовен изследовател, когато му се представят възгледи за свръхсетивните светове, изразени чрез здравия разум. Ако се оставите да бъдете повлияни от това, което духовният изследовател описва, тогава можете да разпознаете всичко, което той може да предложи, без самият той

да е духовен изследовател. Всичко, от което се нуждаете, е здравият разум. Не всеки може да стане духовен изследовател, но това не е и необходимо. Защото какво ни дава духовната наука? Тя ни дава свръхсетивния свят в понятия и идеи, в образи и картини; и това, което влиза в живота ни с нея, ни просветлява за нашия собствен душевен живот. Това, което духовният изследовател преживява, не може да му бъде от полза, докато не го сведе долу [в идеи и понятия]. Едва тогава духовната наука се превръща в утеха и сигурност за душата. Самото наблюдение на духовния свят не ни е от полза. Това, от което се нуждаем, за да сме сигурни, че душата е неразрушима, не може да бъде получено чрез вглеждане в духовния свят, а чрез това, което може да бъде разбрано със здрав разум.

След като духовната наука проникне в духовната култура и образование на младите хора, тогава, когато остарееят, хората ще усетят колко верни са думите на Гьоте: „В напреднала възраст човек става мистик.“ Те ще усетят, че въпреки упадъка на външното тяло, в тях е израснало вътрешно душевно ядро. Точно както растението умира през есента, за да разцъфне през пролетта, така и човешките същества ще знаят, че ще разгърнат семето на душата си, когато влязат в живота между смъртта и новото раждане. Ние усещаме в себе си укрепването на това, което преминава от един земен живот в следващия. Днес все още не можем да говорим за края на тези повторения. Но от описаното може да се заключи, че това, което се осигурява от повтарящите се земни животи, не съществува само в теории, а че действа като сила за самия земен живот. Това, което духовната наука може да ни даде, по този начин се превръща в еликсир на живота, в сигурността на живота. Тя ни дава утеха в страданието и болката, защото се учим да гледаме на живота по правилния начин. Именно практиката на живота, която следва от свръхсетивното познание, е най-важното, съществено нещо. Когато хората се въоръжат с това съществено знание, те придобиват вътрешна стабилност, която може да бъде силна и днес, ако имат достатъчно търпение да се задълбочат достатъчно, за да получат истинско прозрение в свръхсетивната област, така че да могат да се държат спрямо своите противници, своите врагове, които искат да отрекат свръхсетивния свят, както Гьоте някога се е държал по друг въпрос. Гьоте е виждал много неща, които му идват, и които са изглеждали противни на неговите възгледи. Това включвало и възгледа, изразен още в древността, че няма движение. Той винаги е имал и все още има привърженици, които казват например: Стрела, изстреляна от лък, винаги е в покой в определена точка от полета си, така че движението е непрекъснато състояние на покой и следователно няма движение. Гьоте е смятал това за карикатура, която наистина е строго доказуема и въпреки това е безсмислена. Гьоте е имал красиво изречение за тези отричащи движението:

Може да се появят врагове,
запазете спокойствие, мълчете;

и ако откажат вашето движение,
ходете пред носа им.

Той вярва, че това е може би най-доброто доказателство за движение. Животът, уловен духовно, осигурява онази сигурност, която Гьоте е имал пред лицето на онези, които са отричали движението. И когато днес се появяват хора, които са враждебно настроени към учението за безсмъртието на човешката душа и свръхсетивния свят, тогава, въоръжени с увереността на живота, която идва от духовната наука, човек може да обобщи чувствата си към подобно

противопоставяне с думите:

Може да възникне враждебност,
но остани спокоен, остани весел,
и ако отрекат духа,
не го размишлявай повече.

Да, накрая се съгласявай с тях,
защото духът им е в лошо състояние.

Дами и господа!

Темата на днешната лекция произтича от въпрос, който разбираемо често се задава от онези, които може би са чували за духовната наука и духовните изследвания по повърхностен начин и които, поради навиците на мислене и начините на въображение, преобладаващи в широките кръгове на съвременното общество, не могат да си представят как е възможно да се придобият знания за свръхсетивните светове. Тук често се подчертава, че гледната точка на подобни възражения е най-разбираема за онези, които самите стоят на почвата на това духовно изследване. И е справедливо да се каже, че ако има някаква изненада, тя би била по-изненадваща, ако възгледите, представени от духовните изследователи, вече намират приемане в по-широки кръгове днес, отколкото ако предизвикват възможно най-голяма опозиция в най-широки кръгове – което е точно това, което те трябва да направят. Целият разцвет на съвременната култура и цялото развитие на външния икономически живот през последните векове правят това разбираемо. Също така многократно е подчертавано, че духовната наука напълно признава това, което естествената наука и естественонаучният подход са постигнали за цялата човешка култура. Но самата висота на този научен подход зависеше от духа на времето, ако може да се използва този термин, за известно време, а едно време в човешкото развитие е дълго време, продължаващо векове – време, отнемано от предаността към духовния свят. Следователно е разбираемо – тъй като човешките същества са стимулирани да мислят от сетивния свят – че те възприемат навици на мислене, начини на въображение, които са непознати за духовния свят. Но не само това води до противопоставяне на духовната наука; има и по-дълбоки причини, така че днешната тема „Как могат човешките същества да знаят нещо за свръхсетивните светове?“ изглежда съвсем уместна.

Е, първото нещо е, че чрез себепознанието човешките същества разпознават себе си като свръхсетивни същества и разбират собствената си свръхсетивна природа. И има много в душевния живот на човешките същества, което е свързано с културните постижения на настоящето, а също и на човечеството като цяло, което пречи на истинското себепознание. В душевния си живот човешките същества в известен смисъл никога не са истински сами с душата си и трябва да успеят да бъдат напълно сами с нея, ако искат да я разпознаят в най-дълбоката ѝ същност. А именно, знаейки, че никога не са напълно сами. Но има известна самота, която настъпва, когато човешкото същество влезе в състояние, в което не използва външните си крайници, а ги предава на гравитацията на земята, заповядва на паметта и ума, обвързан със сетивата, да спрат - това е така всеки ден, когато той влиза в състояние на сън. И научното твърдение или прозрение, че във физичността си, когато са заспали, хората не предлагат нищо, което може да обясни какви са приливите и отливите в душата, докато не се събудят, че процесите на спящото тяло

не правят нищо разбираемо за това, което се случва в душата по време на сън - това ще бъде безрезервно признато от научното познание в сравнително кратко време, [и] че съдържанието на душата се потапя във физическото тяло при събуждане [и по този начин] - както при вдишването на въздуха - става част от собственото тяло. Същото важи и за заспиването, тъй като съдържанието на душата напуска тялото, така че между заспиването и събуждането човек всъщност си има работа с едно цяло, което е отделно от физическото тяло, което не предлага инструменти за наблюдението му. Следователно може да се каже, че спящата душа е сама в известен смисъл, тоест не е свързана с външния свят чрез интелекта, сетивата и паметта, както е будният човек. Но в нормалния живот спящият човек губи съзнание, когато заспи; и затова трябва да се каже, че [където] човекът е сам, той не е в състояние да наблюдава душата, обитаваща тялото. Това е и причината истинското себепознание да е невъзможно за обикновения човек.

Но сега възниква въпросът: Може ли човешкото същество въпреки това да постигне това себепознание? Ще ни помогне, ако разгледаме друго състояние на душата, не за да направим аналогия, а за да визуализираме реалността на състоянието на душата между съня и бодърстването. Така че [следващото] не е замислено като аналогия, а като средство за комуникация [за] посочване на действителния факт: това е „състоянието на духа“ на текущата година. През пролетта пониква възвисяващият, радостен природен свят, растителният свят. Виждаме го да пониква през пролетта, да процъфтява през лятото, да умира през есента, с изключение на многогодишните растения; през зимния сезон той е погълнат в пазвата си, така че да остане незабележим като растеж на растенията. Нека сега предположим, че човешките същества са такива, че когато настъпи пролетта, те биха могли да постигнат различен вид съзнание, че съзнанието им би било приглушено и те биха били по-несъзнателни към лятото, само за да се събудят отново, когато природата е увехнала и умряла; че от страната на земята, където е лято, човешкото съзнание би заспивало, тогава то никога няма да може да има никакви познания за поникващия и пъпкуващ растителен свят. Това, което покрива земята през лятото, би било непознат свят за хората или за същество, надарено с техните характеристики, свят, който не би имал никакво въздействие върху сетивата им - свръхсетивен свят. Сега имаме нещо в човешкия живот, което действително се държи по този начин. За тези, които се задълбочат в него, това не е просто аналогия, а реалност. И това, което се изправя пред хората по този начин, е всъщност цялата природа на самите хора. Защото какво е това спящо човешко същество, както е физически представено на нашите сетива? Въпреки че външно и съществено се различава от растение, вътрешно той има стойността на растение, което се издига само към живот, но не и към съзнание, дори не и към животинско съзнание - с други думи, растение при различни условия на живот. Като растителноподобно същество, той ни се явява във връзка с определени сили, които трябва да действат върху него [така], точно както

земята ни се явява през лятото, когато слънцето извиква растителната покривка по определен начин със своята топлина и светлинни сили. Знаем също, че потъваме в сън, когато сме изтозили силите си след работен ден. И знаем също, че целта на съня е да бъдем извикани от дълбините на живота, същият процес, който имаме в космоса. И след като веднъж сме изоставили старите си навици на мислене, постепенно ще видим, че времето за лягане не е просто аналогия, а в истинския смисъл на думата, лятото на човешката душа. Човешките същества преживяват лятото на душите си между заспиването и събуждането. [...] По време на будно състояние, работата на деня и усилието на човешкия ум и душа заличават плодовете на растенията. Не е ли будното състояние на човешките същества като есенния и зимния сезон, когато това, което е произведено през лятото, се заличава от повърхността на земята? Будното състояние е зимният сезон на душата [за хората]. Това не е просто аналогия. Много е лесно да се поддържа външната аналогия по такъв начин, че човек да намери прилики; това е много лесно да се направи. Но това би бил външен начин да се погледне на нещата. Всъщност, ако човек иска да наблюдава себе си, той не може да дойде на себе си по същия начин [през лятото], както може през зимата, но когато навлезе в лятото си – ако можеше да наблюдава – той губи силите, които трябва да работят, за да се роди покълващ, пъпкуващ живот; [и] тогава човекът всъщност изпада в безсъзнание. Той всъщност не е в състояние да наблюдава душата си, но [сякаш] е загубил съзнанието си през пролетта и го е възвърнал едва през есента. Така че можем да кажем, че себепознанието е възможно само когато скритата страна на съществуването на човек може да бъде разкрита.

Разбира се, естествено е да разгледаме малко особеностите на зимния период на душата, тоест будното състояние. То е такова, че душата е изпълнена с усещания, намерения, идеи, идеали и т.н. Когато разгледаме всичко това, трябва да кажем, че човешките същества всъщност го преживяват само наполовина, само частично. Защото, ако разгледаме човешкото мислене [извън] общия контур на човешкия душевен живот: как човекът преживява тази душевна зима, когато иска да изпълни задачата си по отношение на живота във външния, физическия свят? Що се отнася до неговия свят на мисли, до всичко, което му дава мисленето, той се интересува само дотолкова, доколкото пита: Какво представляват мислите от външните реалности? Каква стойност имат мислите като образи на реалностите? Това е основният му интерес в началото. И целият им душевен живот е пропит от желанието да развият този аспект от своя душевен живот в частност. Друг въпрос е много по-малко релевантен към този така наречен нормален духовен живот. А именно: Може ли мисленето да има някаква друга стойност, освен просто да изобразява нещо, да представя нещо като в огледало? Тези, които биха придали само [тази] стойност на мислите – а повечето хора го правят – са в същото положение като художник, който гледа на произведение на изкуството само от

гледна точка на това, което то изобразява. Но тук се случва нещо съвсем различно от [простото представяне], [и това] се случва в нашата душа. Изкуството не би имало толкова голямо значение за човечеството, ако не носеше душата постоянно напред, ако не беше нещо, което потъва в душата като семе, така че тя да има преживявания, които я отвеждат до нещо съвсем различно от това, което е било преди да види произведенията на изкуството. Това не е едностранчиво, педагогическо-педантично съзерцание на произведения на изкуството [което е полезно], а [нещо] като закон за човешкото развитие по отношение на изкуството. Тези, които искат да приемат мислите само във връзка с това, което те изобразяват, са като хора, които гледат на произведение на изкуството само заради това, което то изобразява външно. Но душата е свикнала да приема мислите като имащи стойността на образа. Истинната стойност се търси навсякъде, независимо дали реалността се постига чрез мисли. Мислите, които не целят това, имат до голяма степен оспорвана стойност. Философията например има пълното право да го прави; то трябва да действа по този начин. Но човек трябва да се запита дали тези понятия наистина съответстват на реалността, дали наистина се отнасят до нещо. Но има и друг начин за измерване на стойността на мислите: като вътрешно средство за самовъзпитание на душата. Може например те да не съответстват на реалността в своето представяне, а да се окажат, че придвижват душата навътре. Такива мисли или тези, използвани по този начин, идват под внимание, когато душата наистина иска да се образова за себепознание. Често тук се казва, че когато човек практикува по този начин, това се нарича медитация, концентрация или съзерцание. Какво означава всичко това? Нищо друго освен постигане на състояние на душата, подобно на състоянието на сън, при което душата не използва външните си крайници, не получава стимули чрез сетивата, а чрез силна воля – чрез негативно внимание, може да се каже – отхвърля това, което предлага ежедневието. Това състояние обаче се различава коренно от състоянието на сън, тъй като душата остава напълно осъзната за себе си и въпреки това осъзнава дадена мисъл; тогава душата се концентрира върху тази мисъл, след което е в концентрация или съзерцание. Това състояние не е лесно за постигане. Необходими са дълги, внимателни и систематични упражнения, за да се постигне това състояние. Но то кара в душата да заблести един изцяло нов живот. Когато то даде плод, душата чувства, че сега са се пробудили сили, които преди това са били спящи. Следователно, няма значение върху какво се фокусира медитиращият; по принцип важното е, че тази концентрация върху съдържанието се осъществява с всичките си усилия. Сега е сякаш човек упражнява мускулите си външно чрез дейност; в резултат на това те стават по-силни. Тези упражнения не засягат обикновените сили на душата. Но тъй като става въпрос за извличане на други сили от душата, които целят например да направят душата по-енергична и жизнена, онази част от душата,

която например резонира слабо в будното ежедневие – така че не е важно съдържанието на мисълта, а това, че душата прави нещо и чрез тази дейност събужда нещо в себе си, което присъства и другаде, но спи в нея. Чрез това обучение душата показва, че може да бъде и сама, независимо от своята физичност – подобно на състоянието на сън, но отново коренно различно.

Защо състоянието на сън е несъзнателно в обикновения живот? Защото вътрешният живот е толкова слаб, толкова „плах“, че силата на душата не може да възприеме този вътрешен живот. Но когато силите се пробудят, душата чувства себе си, дори когато пренебрегва своята физичност. И сега човек преживява, че душата наистина може съзнателно да се изправи срещу лятото си, защото сега човек преживява съдържанието на мислите по съвсем различен начин. В ежедневието те са като зърна пшеница, които земеделецът жъне на полето по познатия начин. Те се развиват само до известна степен, когато служат за храна. Когато бъдат пожънати, те не се различават от тези, използвани за сеитба.

Такива са обикновените мисли, които човешките същества изпитват през зимата: Хората използват тези мисли, за да дадат на душата духовно съдържание, да я изпълнят – точно както пшеничните зърна се използват за осигуряване на храна. Но мислите, които се използват за медитация и концентрация, са като пшеничните зърна, които се засяват, от които се изваждат спящи сили, които се карат да покълнат и да растат. Човешките същества са познали само частичната ефективност на своите мисли. Чрез медитация и концентрация ние караме мислите да потънат в душевния ни живот, придавайки им съвсем различна същност; те покълват и цъфтят, а след това човешките същества съзнателно преживяват това, което иначе преживяват несъзнателно по време на душевното си лято: нов свят, така наречения въображаем свят. Плодът на техните усилия наистина се появява пред душата им. Въпреки че не са издигнали лятото на душата до съзнание по съвсем същия начин, както в нормалния живот, те са довели това, което слиза в подсъзнанието през лятото на душата, до покълване и цъфтеж, сякаш хората биха създали растителност от отделни пшенични зърна през зимата. Но е необходимо човешките същества да опознаят другата страна на своето същество, в която душата се явява в своята плодородност, в своя поникващ, пъпкуващ живот. В противен случай мислите функционират само като образи; сега те покълват и никнат, когато се отнасяме към тях не просто като към образи, а ги разпръскваме и наистина ги довеждаме до покълване. Тогава, чрез себепознанието, човек наистина осъществява лятото на душата. И както хипотетично предположихме по-рано, че съзнанието изчезва през пролетта и сега през лятото се преживява непознат свят, така и сега душата наблюдава един непознат за нея свят. Всъщност същността на нашата душа има способността да роди това, което иначе би останало непознато, ако не спре по средата, а използва мислите като семена, така да се каже. Медитацията, концентрацията и съзерцанието не са нищо друго освен раждането на това, което

иначе би останало непознато, използвайки мисли и чувства – те също могат да се използват – за разгръщане на нов свят.

Сега, много неща винаги работят срещу човека, когато той се стреми да приведе този свят в производство в ежедневието. Присъщо на неговата природа е, че когато навлезе в лятното време на душата, ако иска да бъде способно същество в живота и в обикновената наука, тоест през зимата, той има определено състояние на духа, особено в мисленето си. Това не бива да липсва във външния живот, иначе биха се оказали некомпетентни. И ние трябва да имаме увереност в мисленето. Наистина не можем да се справим в света, ако нямаме увереност, тоест вяра, като отправна точка, че нашето мислене може да ни води, тоест, че можем да се доверим на мисленето. Ако наистина имаше светове, в които това беше възможно – моля, представете си такова състояние – това би било толкова шокиращо, че би отнело всякаква компетентност. Човешките същества зависят от това доверие, от тази вяра, където и да ги отведе мисленето им. Но всичко има своите светли и тъмни страни. Където обаче се нуждаем от светлината, тъмната страна не се взема предвид. Човешките същества обучават мисленето си чрез сетивния свят; той е техният учител. В резултат на това те нямат увереност в мисленето като такова, а по-скоро в мисленето, което е закотвено във външния сетивен свят. От самото начало човешките същества не свикват да имат такъв инструмент в мисленето си, който може да ги води през всички области на живота им. В резултат на това те губят своята сигурност; стават несигурни, когато се сблъскат с нещо, което не им идва в ежедневието. И това ги прави против духовната наука. Това е разбираемо; както казах, няма какво да се каже за това. Напротив, нашите съвременници не могат да направят нищо от това. Но това е така, защото мисленето им е обучено в сетивния свят. Сякаш хората искат да влязат в свят, който не е сетивният свят. Сега хората се обучават в сетивния свят, който обучава външното им мислене. Това е разбираемо, когато възникват области, които лежат в различна област от това, което се преживява във външното мислене. Единственото нещо, в което се чувстват уверени, тяхното мислене, става нестабилно пред лицето на свръхсетивния свят. И друг фактор влиза в действие, който също характеризира зимата на душата, обикновения буден живот. Знаем, че мисловните навици от последните векове са създали материализъм или, казано по-благородно, но злоупотребявайки с думата, монизъм. Този мироглед има стойност само в живота, който може да се наблюдава външно. Духовната наука показва, че зад всичко това живее духът и че човек трябва само да се задълбочи достатъчно дълбоко в нещата, за да открие духа зад всичко това. Ако душата сериозно се образова по току-що описания начин, тя достига до точка, която представлява изключителни душевни преживявания и показва защо човешките същества стигат до материализма, монизма и т.н. След това, както писах в книгата си „Как да познаем висшите светове“ - когато тя усети, че пониква нов свят, тогава настъпва определен момент, когато душата трябва да почувства нещо

подобно към този нов свят, както чувства към този сетивен свят. За разлика от това, е необходимо, когато хората наблюдават нещата, да могат да развият способността, в пълна свобода на волята, да насочват погледа си и също така да го отклоняват отново. Помислете само какво би било, ако човек не можеше произволно да отклони погледа си, а беше очарован и принуден да продължава да гледа нещата от сетивния свят. Душата би била в същото положение, ако просто трябваше да напусне това, което се появява пред нея чрез своите упражнения. Защото това не е [просто] като отвърщане на погледа в сетивния свят - това не е достатъчно. Трябва да се вземе предвид, че духовният изследовател е способен да изтрие, да изтрие всичко, което е било породено по отношение на ново душевно съдържание. Това съответства на отвърщането на погледа в сетивния свят.

Това прави духовния изследовател коренно различен от онези, които изпитват халюцинации, видения и заблуди, които упорито искат да приемат за обективни неща. Духовният изследовател не трябва да позволява това да се случи. Той трябва да знае, че е създал само сенчести образи, че трябва да ги накара да изчезнат отново от духовния му поглед. Част от определен етап е да имаш способността да изтриеш [образите] отново. Да, изтриването им – човек може да види колко алчно душата се вкопчава в своите заблуди – това изтриване е едно от най-трудните неща от всички. Защо? Защото не само силите, за които говорихме, растат, но и други, които иначе са само слабо присъстващи. Защото едната сила се укрепва от укрепването на другата сила, която е самоволята, самолюбие, самолюбие в обикновения живот, което расте като сила на природата. В обикновения живот самолюбие се преодолява от моралната сила; но мълниите и гръмотевиците не са. Но точно както природните стихии и сили, засиленото самолюбие, самоволята, се появява в душата ни. Следователно, развитието на душата, което води до духовно изследване, трябва да носи със себе си и способността на хората да преодолеят засилената си самоволя в себе си, която сега е като природна сила у хората, [така че] душата да се чувства безпомощна. Обикновената сила не е достатъчна за това. И тук [се случва] събитие, [което има] шокиращ [ефект], защото е едно от първите. То може [да се случи в модифицирана форма], но винаги е било [с право наречено]: приближаване до портите на смъртта. Човекът чувства, сякаш това, което досега е наричал себе си, душата си, е ударено от мълния, сякаш му е отнето. Всичко, с което се е чувствал свързан, всичко, което е бил, сега е отделено от него. Неговата индивидуалност става като същество извън него самия; той стои срещу себе си, както досега е стоял само срещу нещо извън себе си. Това е лесно да се опише, но да го преживееш е едно от най-мъчителните неща, които могат да бъдат преживени, защото е сякаш земята изчезва. Всичко, което са мислили, чувствали и усещали досега, е отнето, [човекът] отнася със себе си. Това ги довежда – ако човекът е придобил способността да стои изправен, ако се чувства откъснат от всичко –

сякаш над бездна, което засилва чувство, което преди е имал само в малка степен [и] което сега трябва да опознае: страхът от неизвестното.

Духовният свят винаги е там, но е толкова непознат за човека, че в този момент той се изправя пред него, сякаш е нищо. Това поражда страх. Никой обаче не бива да вярва, че ще му се навреди, ако постъпи по описания начин; част от самообразованието е едновременно да се укрепва и да му дава сили да го издържи, а в същото време да се укрепва, за да го издържи. Обикновено човек е защитен от него. Говорим за „пазител на прага“. Но това, което не присъства в съзнанието, не е следователно отсъстващо от душата. Душата е двойствена същност. В нейните дълбини често има нещо съвсем различно от това, което тя познава. Например, ние можем съзнателно да мразим човешко същество и тази омраза може да е прикритие за любовта. Тъй като не живеем любовта си, ние се притъпяваме. Не само че в природата на Фауст има две души, но всяка човешка душа всъщност е такава, която има две. Сега за познавача на душата се очертава следното: когато човек е в обикновения живот, той се стреми да постигне стабилност и сигурност, като потиска подсъзнанието, а именно страха. За духовния изследовател не възниква нищо друго освен това, което винаги е на заден план. То винаги е там. Когато това бъде преодоляно, човек навлиза в духовния свят. Но когато то се издига и все пак не става осъзнато, когато само чука, така да се каже, но човекът го преодолява —.

Как могат да направят това? Като отричат духовния свят; по този начин те потискат духовния свят, така че материалистите и монистите имат страх от духовния свят в дълбините на душите си и по този начин се притъпяват в своя материализъм. [Това е] много странно явление, но е вярно, че материализмът се основава на неразпознат, неназован страх. Разбира се, неудобно е, когато експертът по души твърди, когато подобни твърдения се правят в монистично събрание, както е в момента, че това е [следователно], защото изповядващите вярващи са измъчвани от страх и безпокойство. Материализмът и всяването на страх се представят по този начин за реално наблюдение.

И така е, по същество: това, което прави хората силни за външния физически свят, е, че те тренират мисленето си върху външния свят, като по този начин придобиват увереност в мисленето си и по този начин преодоляват страха - но това им пречи да влязат в свръхсетивния свят. Следователно, ако искат да влязат в свръхсетивния свят, е толкова необходимо да могат свободно да развият двойственост в душата си, от една страна, издигайки се до състояния, които са в свръхсетивния свят, а от друга страна, да могат да ги забравят отново или да ги отблъснат назад - това, което представлява тяхното поле на наблюдение в свръхсетивния свят - когато се върнат във физическия свят. В противен случай той ще стане мечтател, лъжемистик или нещо друго, но не и духовен изследовател, ако смеси това. Той трябва да държи това отделно със силна душа и, от друга страна, да го свърже обратно със

свръхсетивното, защото причините за всичко чувствено се крият в свръхсетивното. Това е, което прави духовен изследовател. И затова е толкова необходимо лятото и зимата да го доведат до съзнание за това, което сънят забулва. Ако не правеше това, винаги би пораждал страха, който току-що беше посочен.

Когато човек навлезе в духовния свят по този начин, той вижда не само духовно-душевна сфера като цяло, но и неща, факти и същества, които са толкова различни и отделени един от друг, колкото нещата и фактите във физическия свят. Именно този факт обаче е най-малко простим, не е простено, че духовният изследовател вижда реалност на многообразни духовни същества.

Важна духовна личност като Чарлз Елиът от Харвардския университет подчертава, че той открива духовна реалност зад физическото и сетивното, че човешките същества винаги са различни от телата си. Но когато духовният изследовател казва, че след описаното самообразование човек стига до виждането на отделни духовни същества, които съставляват космоса, точно както физическите неща съставляват физическия космос, това се отхвърля. Ако някой каже на Чарлз Елиът, когато наблюдава растителния свят, с всяко растение или всяко вещество в лабораторията: Това е природата, това е природата, това е природата – нищо няма да се постигне с това. Най-много на духовната наука се прощава, че допуска духа като цяло, но не и отделните същества и неща от духовния свят. Но както светът се определя от сетивните органи на човешките същества, така има същества в духовния свят, които нямат физически тела, и духовният свят стои пред човешките същества, след като те са го разпознали.

Както казах, това, което е необходимо за наблюдението, разпознаването, дори самото допускане на духовния свят, признаването му, е самопреживяването на духовния свят. И когато [човешките същества], чрез разтърсващо преживяване, доведат до това, което току-що беше описано, че всичко, което някога е било тяхно его, е отделено от това, което някога е било неговото его, тогава това, което някога е било тихо, безмълвно и спящо, става активно и живо в него. Това, което е духовно-душевна същност и изгражда тялото, свързва се с линията на наследство, с това, което идва от баща и майка, за което човек работи, той вижда откъснато и това е шокиращото, това е значимото. Но когато човек се събуди в ново същество, тогава това е това, което преминава през раждане и смърт, а не това, което иначе е смятал за себе си. Това, което човек сега преживява, е това, за което говори духовната наука, когато говори за това, което преминава през повтарящи се земни животи.

И сега човешкото същество има перспективата да реши въпроса за безкрайността на своето същество конкретно; в противен случай пред него е само неуправляемата линия на безкрайността. [Той осъзнава] как изгражда все нови животи; безкрайността е съставена от отделните земни животи. Прозрение и познание за тези светове могат да бъдат получени само по описания начин. И всеки, който

вярва, че може да постигне истински удовлетворяващо знание по друг начин, се лъже, търси по грешен начин. Това много лесно води до желание да се избегнат описаните мъчителни душевни преживявания. Много хора искат [такива] свръхсетивни прозрения, които всъщност принадлежат на сетивната област. В резултат на това те не достигат до истинско разбиране на истината. И можем да видим колко е трудно за хората от настоящето да стигнат до истината, дори и в най-добрите времена на нашето време. Можем само да приемем гледната точка на Шопенхауер, където той казва, че истината първоначално изглежда парадоксална, че това винаги е била нейната съдба. Днес хората заемат подобна позиция към духовната наука, както някога са заемали към Галилей, Джордано Бруно и Коперник; Трябва да се разбере, че духовната наука днес непременно среща същата съпротива. Джордано Бруно е казал, че синият небесен свод не е граница, както се е предполагало преди. Чрез това осъзнаване естествената наука е направила огромна крачка напред по това време. Духовната наука сега е в същото положение: [Няма] повече граница на раждането или, впрочем, на зачеването и смъртта [отколкото някога е имало] синята граница на небето. Точно както Джордано Бруно е показал, че когато човек осъзнае ограниченията на човешкото познание, той гледа към безкрайността и към безкрайните светове, вградени в този безкраен небосклон, така трябва да прави и духовният изследовател сега. Ето как човек получава знание за свръхсетивните светове. Но това е трудно за нашите съвременници. Те разбират, че тези повтарящи се земни животи всъщност обясняват ударите на съдбата, които сполетяват човешките същества, и в същото време нашите съвременници осъзнават как този възглед ни дава смелост, сила и увереност, защото не сме угаснали, а се озоваваме отново в бъдещи земни животи. Някои от най-добрите умове на нашето време признават това. Но тъй като очакват доказателствата да бъдат предоставени по различен начин от описания, те не успяват да разпознаят какво се случва в тази област.

Един дух на настоящето, който действително е показал как се опитва да проникне в свръхсетивното навсякъде и който също така е показал в някои от своите писания колко сериозно се отнася към това, наскоро се занимаваше, наред с други неща, с това, което тук беше описано като доктрина за повтарящите се земни животи: Морис Метерлинк – пасаж, който бих искал да цитирам дословно. Той няма представа къде се крият доказателствата, затова го нарича просто вяра. Духовната наука няма нищо общо с вярата, но подобно на миогледа на Коперник, тя има всичко общо с вярата, защото е наука, подобно на коперниканството; тя не се намесва във вярата. Но Метерлинк я смята за вяра, а доктрината за повтарящите се земни животи, която е същата като това, което в някои религиозни доктрини е известно като преселване на душите – което обаче не е това, което се има предвид тук, а по-скоро доктрината за повтарящите се земни животи – е жива. В книгата си „За смъртта“ Метерлинк пише:

Защото никога не е имало по-красива, по-справедлива, по-чиста, по-морална, по-плодотворна, по-утешителна и в известен смисъл по-вероятна вяра от тяхната. Със своята доктрина за постепенно изкупление и пречистване, единствено тя придава смисъл на всички физически и психически неравенства, на всички социални несправедливости, на всички скандални несправедливости на съдбата. Но добротата на една вяра не е доказателство за нейната истинност, дори шестстотин милиона души да почитат тази религия, дори тя да е най-близо до корените си, обгърнати в мрак, дори и да е единствената, която не е омразна и най-малко неприятна от всички, тя би трябвало да направи това, което другите не са направили: да ни представи неопровержими доказателства. Защото това, което ни е дала досега, е само първата сянка на началото на едно доказателство.

Трябва да се каже, че преди всичко духовната наука няма нищо общо с религията, а е, подобно на коперниканството, мироглед. Никоя религия, която разбира себе си правилно, няма да бъде разкладена от духовната наука. Но в новата си книга, в която той взема предвид това съвременно духовно изследване, наред с много други неща, Метерлинк показва, че не разбира как то стига до своите заключения по начин, напълно различен от външното познание. Следователно, той установява, че не са предоставени доказателства. В какво трябва да се състоят тези доказателства? Именно в онези мерки, които трябва да бъдат заменени, когато човек навлезе в описаните светове. Следователно, Метерлинк се изправя пред тези факти, както доскоро се е изправял човек пред квадратурата на кръга. Доскоро, почти всяка година, опитът действително да се превърне кръг в равноностранен квадрат се оказва невалиден. Парижката академия е заключила, че това не може да доведе доникъде: всичко трябва да се хвърли в кошчето за боклук! Няма достатъчно време, за да се изчисли всичко, и ако истината някога бъде открита, тя ще се разкрие сама. Днес всеки, който все още се занимава с квадратура на кръга, би бил наречен дилетант, защото е доказано с математически средства, че е невъзможно да се овладее. И затова трябва да се каже, че днес е абсолютно безсмислено да се търси квадратура на кръга. Духовната наука обаче ще може много по-бързо да докаже, че човек не иска нищо повече от това да търси квадратура на кръга в друга област. Следователно, човек ще трябва не само да разбере въпросите, разгледани в „Как човек постига познание за висшите светове?“, но и да разбере „как“ на доказателството по правилния начин. В противен случай е като да се опитваш да заключиш квадратурата на кръга. Човек може вече да намира доктрината за повтарящите се земни животи за „по-утешителна, по-справедлива и по-вероятна“, но все още да не е в състояние да се накара да я приеме. Човек обаче ще може да я приеме, когато осъзнае, че не може да говори по този начин само с духовни изследователи. Тези неща наистина трябва да бъдат изследвани от духовни изследователи, но след като бъдат изследвани, те са такива, че физическият ум може да ги разбере; тук не е важно доказателството чрез неговите средства, а доказателство по същия начин, по който човек може да разбере картина, без самият той да е художник. Случаят с духовния свят е такъв, че човек може да сравни

неговата природа с физическия ум: под земята мините и рудите не биха могли да се образуват на повърхността на земята, където слънцето директно докосва рудите. По този начин резултатите от духовното изследване не могат да бъдат открити чрез обикновеното мислене и обикновената наука. Това изисква описаните душевни сили. Но когато се изследва и след това се опише, може да се случи какво би се случило, ако слънчевата светлина огрее в дълбините на земята върху рудата, която едва тогава би могла да се появи в своя блясък и красота. По този начин физическият ум може наистина да разбере какво носи духовната наука. Но тя трябва да бъде изследвана от душата, която е била образована, както е описано. Разбраното по този начин формира сила в душата, не просто знание, защото това знание веднага се трансформира в много определена сигурност на душата, която ѝ дава вътрешна стабилност. По този начин то дава плодове в много определен начин на мислене, много определен начин на чувстване, много определен начин на воля към себе си и към света.

Днес видяхме изобилно какво трябва да преодолее душата, за да влезе в сферите, където духовният свят е гарантиран. Но дори и през тъмнината, тя дава това, което може да се изрази с думите на чувството, с които може да завърши днешната лекция:

Ако душата се бори
през духовната тъмнина,
тя в крайна сметка достига до сериозна яснота,
до светла истина.

Сесия с въпроси и отговори

Въпрос: Терминът „Мая“ свързан ли е с индийската богиня или с майката на Буда?

Рудолф Щайнер: Човек наистина може да открие тази връзка, но да я поддържа само като е наясно как методът, описан в моята книга „Християнството като мистичен факт“, винаги е бил следван при разказването на подобни неща. Тези, които гледат на света материалистично, виждат обичайния ход на събитията като поредица от причина и следствие; те считат нещата, които следват едно след друго, за еквивалентни. Тези, които се задълбочават в реалностите, забелязват, че в определени моменти от развитието на света се случва нещо особено, докато в други моменти то продължава по такъв начин, че изглежда без „по-дълбоки точки“ [въздействия]. В такава индивидуалност като Буда, едно много значимо същество, виждаме не само обикновеното значение, но и съвсем различно в контекста на света. В писанията, които знаят кое е важно, тоест, които не процедират по същия начин като съвременната наука, всъщност се прави препратка към по-дълбоките сили, с които е свързано по-дълбокото душевно същество, така че в по-дълбокия смисъл – без, разбира се, да се отрича земната му майка – [е така], че той е излязъл от Мая, голямата измама, от бащински душевен импулс, така да се каже. Бащиният произход: активната част от неговото същество; Мая: това, което служи за

осветяване на неговото същество. Въпрос: Може ли говорещият да опише някои по-висши преживявания, които човек може да постигне от естествената наука, може би за Халеевата комета?

Рудолф Щайнер: Не може да се каже всичко в една лекция. И това, което е описано, не е сетивно познание, а разтърсващо преживяване. Всеки, който се занимава с духовна наука, ще открие, че има конкретни описания на факти и същества от духовния свят. Достатъчно е само да се отвори моята „Тайна наука“, която съдържа изобилие от отговори точно на този въпрос.

Въпрос: Следващият въпрос е [желание] да се изнасят повече лекции по този въпрос: Дали ясновидството и ясночувствието са аномалия или доказателство за по-нататъшното развитие на нашите органи?

Рудолф Щайнер: [Не] е ясно дефинирано какво се има предвид днес, а също и в по-ранни лекции, когато се говори за ясновидство. [То] не е толкова [състояние], колкото [целя] на самовъзпитанието на душата. Преди всичко, духовната наука се стреми да осъществява самовъзпитание по такъв начин, че човешкото същество да е способно да прави необходимото, например, изкореняването на въображението - така че духовният свят да се появи едва по-късно. Това унищожаване не може да се постигне чрез аномални отражения на вътрешни качества, халюцинации, видения или заблуди. Съдържанието на духовната наука може да бъде само това, което се постига по описания начин, при което душата винаги контролира себе си и е способна да контролира себе си. Тогава, разбира се, може да се говори също толкова добре за ясновидство и ясночувство, защото тези термини вече не важат тук. Строго погледнато, тогава това не е ясновидство, не виждане, а различен душевен процес. Но тъй като въображението [работи] като [понятие] за разпознаване на физическото, въображаемото виждане все още може да бъде достатъчно описано като ясновидство. И [по този начин] все още може да се говори за ясновидство. Ясновидството [е] по-точно от обикновеното чувство.

Въпрос: Може ли починалият да се разпознае чрез чукане, въздишка, трясък на мебели и т.н.?

Рудолф Щайнер: [Това] със сигурност може да се случи, но без да се чувстваш истински у дома си в истинското духовно изследване, човек може да се изложи на най-сериозни грешки. Само правилните методи, както са описани днес, водят до това, което напредва от въплъщение към въплъщение, до това, което е съзнателно и живо, а не до това, което се отлепва, така да се каже, от духовната природа; това може да произведе такива неща; така че, ако човек се основава на това, [някои неща] изглеждат напълно оправдани, [като] това, което Дайнхард съобщава [в своята] „Мистерия на човека“. Това кара човек да вярва, че има доказателство, че зад сетивното има духовна сфера. Но само истинското духовно изследване доказва какво се разтваря. Тук Метерлинк се проваля, защото не е запознат с това, лесно бъркайки външното и умиращото с това, което е активно и развиващо се. [Това е]

много лесно възможно. Тук се елиминира лъжливото, [което] не е толкова лесно възможно в духовния свят, където е напълно възможно да се сбърка нещо с нещо друго; в това се крият повечето грешки, а не в работата с халюцинации и заблуди. Въпроси: Когато се молим с мантра, трябва ли човек да спомене името? Винаги ли са около нас мъртвите, когато си ги спомняме?

Рудолф Щайнер: [Отговорите не са записани.]

Въпрос: Ако някой направи нещо вредно на починал човек, чувства ли той болката?

Рудолф Щайнер: [Това е] възможно в много случаи.

Въпрос: Какъв процент от теософите, или сега антропософите, наистина опознават свръхсетивните светове? Какво постигат средностатистическите теософи?

Рудолф Щайнер: Ако искаме да отговорим на този въпрос, първо трябва да кажем, че трябва да има хора, които са готови да изследват свръхсетивния свят. Точно както трябва да има художници, ако трябва да се рисуват картини. Но както разбирането на картините не се ограничава само до художниците, така и плодовете на духовното изследване не се ограничават само до духовните изследователи. Подчертавам това почти всеки път, когато говоря, казвайки, че чрез непредубедено мислене, ако човек не си поставя препятствия, може да пожъне плодовете му чрез размисъл. По този начин процентът на духовните изследователи и тези, които се наслаждават на плодовете, не може да бъде изчислен, както не може да бъде изчислено колко хора правят ботуши и колко носят ботуши и знаят дали им стават. Така че има много души, които знаят какво имат в духовното изследване. В известен смисъл всеки може да стане духовен изследовател, ако действа по начина, описан в „Как да постигнем познание за висшите светове“.

Това, което теософите постигат, зависи от всеки индивид; и духовното изследване не е там, за да установява средни гледни точки, а за да дава това, което всеки индивид може да намери. Достигането до средна гледна точка не е много плодотворно в обикновения живот и в духовното изследване е невъзможно да се говори за това изобщо, но всеки може да постигне сигурност и сила чрез него. Би било много изненадващо, ако, както бе споменато в началото, нямаше съмнения. Но някой идва с няколко намерени, фиксирани концепции и вярва, че това противоречи на духовното изследване: само прецизно изследване на въпроса може да помогне тук. Повечето възражения идват от онези, които не познават въпроса. Тези, които знаят нещо за него, не повдигат тези възражения, например [относно] това, което се случва [като] ефект от предишни земни животи. Човек би могъл да докаже, че наследствеността съществува, и науката е доказала това. Паунгартен [пише за това в книгата си]: „Werdende Wissenschaft“ (Зараждаща се наука). Между другото, причината за наследствеността се крие в духовната сфера. Защо човекът, който стои пред мен, живее? Защото има бели дробове вътре и въздух отвън. [Същото важи и за] характеристиките, [които човек] наследява [от баща си]. Някой друг може да каже: [Имаше един човек], който се обеси преди две седмици; аз го

посякох и затова е жив. Това също е вярно. И двете са прави. [Изнасял съм лекции по темата] „Как може да се опровергае духовната наука?“ Духовният изследовател вече знае възможните гледни точки. Може би именно чрез запознаване с различните гледни точки човек стига до истината.

15. Същността на човешката душа и мистерията на смъртта

Когато говорим за духовната наука в нашето настояще време в смисъла, в който тя ще бъде в основата на разсъжденията на днешната лекция, ние в никакъв случай не говорим за нещо, което е признато в нашето време, дори отдалечено не е нещо популярно. Напротив, всички навици на мислене и начини на мислене, които са се развили у голяма част от нашите съвременници, са вкоренени в област, от която човек вярва, че всичко, което тази духовна наука трябва да извади наяве, може да се разглежда като нещо, което изобщо не е научно, а в много отношения дори като нещо, което е просто сънуване или фантазиране. И трябва да се каже, че няма нужда да се изненадваме от това положение на нещата. Напротив, всеки, който е запознат с цялата същност на духовната наука, както е предвидена тук, и нейната задача в настоящето, би се изненадал, ако тя лесно би могла да намери ухото на нашите съвременници. Всички големи постижения на нашето време, всички интелектуални триумфи на нашето време, се основават на различна област от тази, в която духовната наука има своите корени. И колкото и вярно да е, че тази духовна наука напълно признава всичко, което е постигнато от научния начин на мислене от зората на съвременното естествознание, от появата на коперниковия мироглед, и колкото и вярно да е, че духовната наука, и особено тя, напълно признава и оценява това, въпреки това е разбираемо, че много хора днес вярват, че могат да стоят на твърдата основа на тази естествознание само ако отхвърлят всичко, което тази духовна наука прави, и то - както ще бъде показано схематично в тази лекция - от начина на мислене, от същата логика, от която произлиза самото естествознание. Дори и да не се говори за нещо популярно или признато, от друга страна се говори за нещо, което е дълбоко, дълбоко свързано с всички копнежи на човешкото сърце и душа, с всички велики загадки на съществуването, без които човешката душа не може да съществува в дългосрочен план; които не ни изправят пред нас, както някои научни загадки, а пред загадки, които ни изправят пред всеки час, може да се каже, от нашето съществуване, на всеки ход. И въпреки че духовната наука има широко поле - нейното поле е толкова широко, колкото цялата вселена, така да се каже - трябва да се каже, че това, което тя трябва да изследва в широкото поле на духовната дейност и съществуване, е концентрирано преди всичко в два значителни житейски въпроса, които могат да бъдат описани като въпроси за съдбата и смъртта или безсмъртието.

Този съдбовен въпрос ни изправя на всяка крачка. Ако само помислим как един човек се ражда чрез раждането, така че благославящи ръце го обгръщат от самото начало, така че той расте до пълното развитие на способностите и силите, които са в него, така че човек може да предвиди по определен начин: той ще бъде полезен член на човешкото общество. Другият човек [...] е обграден от люлката от

обстоятелства [...] така че може да се каже, че ще трябва да води най-ожесточените битки през целия си живот, ще има малко възможности да развие своите способности и силни страни, така че може да се каже, че ще стане само малко полезен член на човешкото общество. Между двете крайности – колко нюанси на съдбовен въпрос, който възниква пред душата на човека! Не е така, както с някои други въпроси, да речем, научни въпроси, които човек винаги формулира точно – може би изобщо не с ясни думи този или онзи човек изразява тези въпроси; няма значение, всяка душа трябва да ги зададе. И дори да не пита: Ами съдбата? Чрез контакта си с външния свят тя е настроена по един или друг начин, чувствайки се щастлива или неудовлетворена, работейки радостно, преминавайки през живота уверено или плачейки във всеки един момент. Дори и да не е винаги ясно, но по начина, по който е настроена всяка човешка душа - по начина, по който се представя пред другите, как се държи, когато е сама със себе си - може да се каже, че в дъното на душата си, неизречена, тя самата е мистерия на човешката душа. И не по същия начин, както другите въпроси – на всеки ход се сблъскват с въпросите на живота. Те не винаги са повдигнати по такъв начин, че да изглеждат научни. Когато човек се изправи пред загадката на смъртта, афектите, чувствата, надеждите, съмнението, всичко това със сигурност е замесено. Страхът от смъртта, желанието за друго съществуване, всичко това е замесено във въпроса и в отговора, който много хора си дават; и трябва да се каже, че особено през последните десетилетия, когато много от нашите съвременници твърдят, че трябва да отхвърлят целия живот след смъртта, немалко личности, които не бяха лишени от благородство, но които, от своите материалистични възгледи, стигнаха до просветление върху мистерията на смъртта, което, в крайна сметка, е много по-добро и много по-благородно от много отговори, дадени от тази или онази душа, мотивирани от страха от смъртта и копнежа за живот. Много материалистично настроени хора отхвърлиха всякакъв живот за човешката душа, след като човешкото същество е преминало през портата на смъртта. Но той си каза: „Ще размисля върху какво съм работил в душата си, върху какво съм се възпитал между раждането и смъртта, върху какво съм я направил способна, по такъв начин, че да заглуша всеки егоизъм, всякакво егоизъм и себелюбие и – както изискват научните ми познания – с радост да го пожертвам на олтарите на общочовешкото развитие.“ Така че не всичко е ниско, [ако мислите], че е по-добро, по-висше, да не желаете да пренесете това, което сте развили в душата си, през портата на смъртта, а с радост да го дадете на следващите поколения, които могат да правят с него каквото си поискат. Но именно тези чувства, които със сигурност не могат да бъдат описани като ниски, показват, че има научен аспект на въпроса за безсмъртието, защото ако човек просто погледне природата на човешката душа, всичко, към което човек работи и култивира до портата на смъртта, тогава на преден план излиза една особеност на човешката душа, която не може да бъде сбъркана, ако се вгледаме по-

внимателно в тази човешка душа. Човек може да се запита: Кое е най-ценното, най-значимото нещо в човешката душа? Това е несъизмеримият, идеалният елемент, който тази човешка душа е оформила по такъв личен начин, че не може да бъде отдаден на никоя друга сила, на никакъв друг елемент. Това изобщо не може да бъде отдадено от отделната човешка душа на човешкия вид. И особено, когато се погледне безпристрастно, може да се види, че това би изчезнало в нищото, ако самата човешка душа изчезне в нищото, [че] се изработва нещо, което не бихме могли да опишем по друг начин, освен че през целия човешки живот то придобива вътрешна сила, става по-богато и [това, което] става, така да се каже, само с цел то [след това] в крайна сметка да изчезне. Но това противоречи на общата икономия. Никъде в целия свят не виждаме силите да се комбинират по такъв начин, че да постигнат най-високо напрежение, а след това, когато се достигне най-високото напрежение, внезапно да изчезнат.

Човек стига до формулирането на въпроса от възхищение към икономиката на света, независимо от всякакъв страх от смъртта, от всякаква надежда за човечеството, от личните интереси, така обективно чрез наблюдението на света, както човек може обективно да стигне до такова наблюдение чрез наблюдението на всяко друго същество или нещо във външния свят. По този начин наистина съществува научен начин за формулиране на въпроса за безсмъртието. Разбира се, човек не стига до отговор чрез всичко гореизложено, а само до формулиране на въпроса. Това ще бъде предметът на днешното ни разглеждане, че човек може да стигне до отговор чрез духовно-научно изследване.

Трябва да се подчертае от самото начало, че всичко, което човек може да наблюдава във външния свят и което може да разпознае чрез външните науки на този външен свят, се основава на такава вътрешна дейност, която е свързана с органите на външното тяло. Никой не може да си представи, че би могъл да наблюдава това, което човек разпознава като чувствена реалност, ако нямаше сетива. Но че сетивата изчезват със смъртта, е непосредствена сигурност. По същия начин човек може да разпознае, че обикновеният му ум е свързан с мозъка и мисли и работи в зависимост от сетивата. Той трябва да приеме, че умът му, неговата душевна дейност, е свързана с външното тяло и трябва да изчезне със смъртта. Това е също толкова вярно, [както] нашите външни органи на възприятие и външният мозък отпадат. Така виждаме как въпросът се свежда до това дали човешкото същество е способно да осъзнае нещо в себе си, което е независимо от сетивата му, от външната телесност. И е невъзможно от самото начало да се твърди, че нещо различно от това, което е независимо от външното тяло, има продължителност след смъртта.

Но имаме ли някога основание в нормалния си живот да видим нещо в собствената си душа, което е независимо от външното тяло? Съзнателно, със сигурност не в началото. Но фактът, че трябва да го предположим в началото, ни се внушава от

разглеждането на едно променящо се състояние в човешкия живот, което обаче не винаги е достатъчно наблюдавано в нормалния живот и не е разбираемо в своята важност, защото човек лесно подминава това, което преживява по навика. И някои от тях са именно това, което насочва изследователя възможно най-дълбоко в тайните на живота. Тук се има предвид какво се случва с душата ежедневно: спане и бодърстване. Трябва само да разгледаме момента на заспиване по един много обикновен начин, за да добием представа за природата на съня. Още от самото начало трябва да се каже, че, разбира се, последните научни хипотези, които биха били изключително интересни за разглеждане, не бива да се разглеждат в кратко вечерно размишление. Има изключително интересни наблюдения за природата на съня; и дори ако може да се покаже, че духовно-научните наблюдения не противоречат на естественонаучните, днес трябва да се въздържаме от това и, основавайки се само на духовната наука, да кажем: Когато наблюдаваме момента на заспиване, виждаме как физическата същност на човека отпада в момента на заспиване. Човекът губи контрол над крайниците си, които са оставени на силата на гравитацията; те са предадени единствено на силата на гравитацията и другите сили на нашата земя, които са независими от душата. Човекът губи използването на сетивата си; те постепенно започват да замлъкват; напливът на желания, импулси и страсти, идеи и идеали се слива в неопределен мрак; паметта е безмълвна. Сега, всеки, който твърди, че не може да мисли различно поради своите научни предпоставки, ще каже: това спокойствие е само страничен продукт на тялото. Когато имаме спящото човешко тяло в леглото, това е само друг начин, по който то работи, чрез който то извиква от себе си това, което наричаме живот на душата. Сега науката винаги ще признава – и ако е безпристрастна, тя вече е на път да го признае – че всичко, което се случва в спящото човешко тяло, няма нищо общо с вътрешния живот, който тече нагоре и надолу в будната душа. Не само фон Дю Боа-Реймон напълно признава през 70-те години на 19-ти век: Когато имаме спящото човешко тяло пред себе си, то е разпознаваемо за науката, но законите, които са в това човешко тяло, това, което се появява, което говори в това съществуване по отношение на страсти, усещания, импулси, възприятия, никога няма да бъдат разпознати. По-скоро човек винаги ще признае напълно, че Да, когато имате спящото човешко тяло пред себе си, всички химични и физически процеси протичат в това спящо човешко тяло. Но мислите, чувствата, страстите и импулсите възникват от тях, точно както кислородът или въздухът могат да възникнат от жизнените процеси на храненето или от белите дробове. Точно както въздухът отвън се абсорбира от белите дробове чрез дихателния процес и човешкото тяло, така трябва да се приеме, че всичко, което наричаме психически живот, извира в човека, когато се събуди – като въздух при вдишване – и че това няма нищо общо с процесите, които протичат в спящото човешко тяло.

Днес, в наше време, това е само духовно-научно осъзнаване, но особено в тази област духовната наука винаги ще има помощта на естествената наука. Тя ще признае, че би било също толкова абсурдно да се извеждат процесите на вътрешното душевно преживяване от тялото, колкото е невъзможно да се извлече въздухът като цяло от белите дробове. Това ни дава право да кажем, поне като хипотеза, с духовно-научни термини – искаме да вярваме, че това ще се потвърди – че наистина е така, че духовно-душевното ядро на човешкото същество изтича от човека, когато той заспива и се намира в чисто духовен свят, а когато се събуди, то се връща в него в човешкото тяло. Това може логично да се сравни с вдишването и издишването, само че вдишваме материална субстанция и бързо я издишваме отново, докато спим духовно-душевна есенция. Човек би могъл да нарече състоянието на преход между сън и будност духовно вдишване и издишване на душата, само че в много по-големи интервали от физическото вдишване и издишване. Но това винаги ще бъде признавано от начина на мислене на човечеството, че е невъзможно да се извлече душевно-духовното от физическото тяло. Точно както човек търси въздуха навън, тъй като той има своя произход извън организма, така и духовният произход на духовно-душевия живот е извън човешкото тяло и се поема от човешкото тяло, когато човек се събуди.

Така първоначално бихме могли да предположим – и не искаме да казваме твърде много на този етап – че човешкото същество е извън физическото си тяло със своята духовна и душевна същност. Трябва обаче да кажем – ако можем хипотетично да предположим това – че когато човек спи, душата му е сама със себе си, отделена от тялото, но той не осъзнава това. Съзнанието избледнява в момента на заспиване; той е обграден от тъмнина и мрак, когато преминава в състояние на сън. От това обаче може да се види каква е предпоставката за разпознаване на духовната душа. Нека първо оставим напълно несигурно какво е извън човешкото тяло, когато човекът е в състояние на сън. След това можем да се уверим, ако сме способни съзнателно да предизвикаме същото състояние, което би трябвало да настъпи по време на сън: да направим духовната душа независима от тялото и след това да не я преживяваме несъзнателно, а да я направим активна вътре, въпреки че душата е извън физическото тяло. Може ли това да е така? Възможно ли е това?

Всички възможности на духовната наука всъщност зависят от отговора на този въпрос. И това е, което прави хората истински духовни изследователи, това, което помага на хората да погледнат в духовния свят, [...] ги поставя в точно същото състояние, в което са в съня си, само че [сега] вместо да са в безсъзнание, те са в състояние на вътрешно съзнание. И това последното се случва чрез много специфични духовно-научни методи, които са също толкова методи, колкото и тези, които стоят в основата на всеки химичен експеримент във външния свят, с изключение на това, че външните методи се прилагат с ръце или с други инструменти, докато единственият инструмент, с който човек може да проникне в

духовния свят, е неговата собствена душа - [...] няма други методи освен тези на душата - [но само ако] тя победи тези сили [и] ги трансформира.

[Кога] могат да бъдат победени? Само когато човек е способен да си каже: Човекът е в безсъзнание в съня, вътрешно неактивен и нежив, защото определени сили са толкова слабо развити, че не могат сами да дойдат в съзнанието му. Ако човек е в положение, в което сили в душата му стават осезаеми, които иначе са спящи, но не са осезаеми, тогава той може да призове сили, които го правят съзнателно същество, когато е независим от тялото си. Тогава доказателството се предоставя от опита [и] наблюдението, че човешката душа също е нещо, когато е независима от тялото.

И така, ако това не е фантастично твърдение, трябва да е възможно състояние, което е подобно на състоянието на сън, от една страна, и коренно различно от него, от друга. Подобно по това, че човек позволява на крайниците си да бъдат също толкова неактивни, а сетивата му да бъдат също толкова невъзприемчиви, както при сън, но чрез вътрешен произвол той отхвърля всички тревоги и грижи на живота. Човек трябва да може да постигне такова състояние в душата си, че душата му да е независима от тялото, както при сън, че тялото да не участва в живота на душата. Но тогава - и сега коренно различно от състоянието на сън - тази душа, след като се отрече от всички външни стимули, включително всякакъв спомен, трябва да събуди спящи сили от собствените си дълбини чрез това, което се нарича медитация, концентрация, съзерцание.

Какво е това? Това са определени дейности на душата, признаваме, че не са непосредствено забележими дейности на душата, но те я трансформират, променят я в ново същество в много отношения, поне за самата нея. Ако искаме да си изградим представа какво представляват медитацията, концентрацията и съзерцанието, които всеки изследовател на душата трябва да прилага в голяма степен към себе си, трябва да кажем: в обикновения живот ние формираме понятия, позволяваме се да бъдем стимулирани от нещата в идеи и задържаме тези идеи в мисълта си. Колко би останало в нашия мисловен образ, ако имаме само това, което идва отвън? Но духовният изследовател трябва да оттегли цялото си внимание от всичко, което е съществено в нормалното състояние, чрез своя произвол; и тогава, когато има напълно празно съзнание, той трябва да може да постави някаква или една единствена идея или усещане, или един единствен волеви импулс в центъра на своето съзнание чрез по-силно развитие на волята си, докато в нормалния живот човек много лесно потъва обратно в сън. Така че тук, когато духовният изследовател иска да превърне душата си в инструмент, всичко е поставено в центъра на съзнанието чрез неговата собствена произволна воля. Сега може да се каже: Няма значение каква идея, усещане, чувство се използва за това, [а] фактът, че човек вплита целия душевен живот, който иначе е разпределен върху много идеи и впечатления, в една единствена идея, като по този начин я

концентрира, свива – това е, което има значение. Докато в обикновения живот човек бързо прескача от идея на идея, тогава трябва да остави такава идея да се рее в съзнанието за дълго време. Правейки това, по време, когато душевният живот обикновено би се променял от едно възприятие към следващо, целият душевен живот се стреми да се концентрира върху тази една точка. И това е, което има значение. Знаем, че ние също черпим сила от външния свят, като го упражняваме; живите черпят сила от упражняването му. Тук важни са силите, които се намират в дълбините на човешката душа и най-много под повърхността на съзнанието, но сега се напрягат и упражняват.

Като цяло може да се каже, че няма значение кои идеи се използват за тази цел, но някои са по-подходящи от други. Но, за да не се говори абстрактно, не като теория, искаме веднага да насочим вниманието към нещо конкретно. Като цяло, човек не стига много далеч в подготовката на душата в духовното изследване, ако се вземе някаква стара идея; но ако се вземат така наречените алегорични, образни идеи, тогава се стига най-далеч - образните идеи. Сега, особено материалистично настроеният човек може лесно да каже, че те нямат стойност, защото не изразяват нищо външно. Но не е важно какво изобразяват, дали имат стойност за това или онова външно нещо, а какво тази идея носи в душата, в това, че душата концентрира силата си само върху него.

Един пример, [който] първоначално може да звучи доста налудничаво: представете си две чаши [, в първата има вода, в другата няма. Като налеете водата от първата във втората, количеството вода в първата се увеличава, а не намалява]. Въпросът е, че тази идея може да бъде значим символ за жизнен процес, процес, който прониква във всичко в живота: за ефективността на любовта. Колкото и абсурдна да изглежда тази идея, все пак може да се каже, че има нещо в живота на човек, което по същество работи като този символ. Човек, който, от самите импулси на душата си, винаги извършва такива актове на любов, не става по-беден в резултат на това, а все по-богат. Тази връзка на любовта с човешката душа може да се изрази символично чрез иначе безсмислената идея.

Сега, когато прави такива упражнения, човек може да подреди съзнанието си по такъв начин, че да има такова усещане на заден план, което дава топлина на образа, така че душата да е пропита с топлина; в противен случай човек трябва да отклони вниманието си от целия външен живот чрез произвол, както иначе прави само насън, и след това да насочи цялата си сила на душата към този един образ. Ако правите такива упражнения – как да ги използвате, можете да намерите в моята книга „Как да познаем висшите светове“. Тя описва как да се правят такива упражнения, как човек може да черпи от онези средства в душата си, чрез които наистина, малко по малко, може да изключи всичко освен медитацията. И ако има търпението и постоянството да работи и да образува вътрешния си душевен живот по такъв начин, че многократно да прави такива упражнения за концентрация и

медитация, тогава ще осъзнае, че в душата му наистина се появява нещо, за което преди не е знаел. Преди е имало само състояние на сън и буден. Сега има ново състояние на душата, което възниква по същия начин като момента на заспиване – само че съзнателно; Това се случва, когато тялото е предадено на собствените си условия, когато отхвърляме всички идеи, всичко, което иначе е стимулирано отвън, когато в душата е само това, което искаме; когато сме концентрирани, изваждайки от душата силите, които иначе биха останали необучени. Тогава чувстваме, че сме като спящото човешко същество, но не в безсъзнание, а вътрешно активни. И забелязваме това - ако сме стигнали дотук като духовни изследователи - че навлизаме в определен момент във времето, когато вече не е нужно да извикваме образи пред душата си чрез собствения си произвол, а сега сме стигнали до мястото, където те възникват и се появяват сами по себе си.

След това постепенно настъпва състоянието, в което пред душата възниква напълно нова картина на света, картина, пълна с разнообразие, която не сме познавали преди. Както сутрин, преди слънцето да изгрее, първо зората се появява върху облаците, така и пред нас се появява свят от форми и впечатления. Защото сме укрепили това, което преди това е било слабо в нас, защото сме постигнали състояние чрез вътрешна дейност, в което душата ни възприема нещо напълно ново, което не е могло да бъде възприето преди; защото е станала активна, е станала активна, [тя] среща нов свят; точно както човек може да срещне света на цветовете и светлината само когато има очи, така и сега човек среща нов свят, защото сега е създал [си] органи за него.

Сега е така, че – пред лицето на онези, които лекомислено възразяват срещу подобни душевни способности – човек си припомня думите на великия философ Фихте, който е казал през 1811 и 1813 г.:

Представете си свят на слепи, които познават само нещата и техните взаимоотношения, съществуващи чрез чувството за допир. Пристъпете сред тях и им говорете за цветовете и другите взаимоотношения, които съществуват само чрез светлината за окото. Или им говорите за нищо, и това е по-щастливо, както ще кажат те; защото по този начин скоро ще забележите грешката и, ако не можете да отворите очите им, спрете да им говорите напразно. [...] Или, по някаква причина, те искат да придадат смисъл на вашето учение: правейки това, те могат да го разберат само от гледна точка на това, което знаят чрез допир: те ще искат да усетят светлината и цветовете и другите взаимоотношения на видимостта, ще приемат, че могат да ги усетят, да усетят нещо в чувството, ще си измислят и ще лъжат за това, което наричат цвят. След това те разбират погрешно, изопачават и тълкуват погрешно. [...]

Това учение предполага ново и специално сетиво, сетивен орган.

Този свят [е] все още не е светът на духовния изследовател, но за него това е частта от духовното изследване, до която вече е стигнал; там той е осъзнавал, че без органи говори за „нищо“, за блян, и затова казва, че човек предполага свят на [сляпо] роден. И така, мислел е Фихте, смисълът е да се създаде нов душевен орган.

Но само [духовният изследовател] е способен да превърне душата в такъв орган посредством посочените методи. И сега трябва да се каже: Когато е достигнал до тази точка, едва тогава започва най-трудната част за него, частта, която трябва да се наблюдава най-внимателно. Защото сега той наистина е в нов свят. Материалистът ще каже, и от негова гледна точка с право, че духовният изследовател може да схване всичко това, но опонентът му не го разбира. Той ще каже, че образите се появяват и в болната душа, в халюцинации, видения, заблуди, не външно, а още повече вътрешно. [...] Важното е, че [вътрешното възприятие на духовния изследовател] е различно от заблудения свят на нездравата душа, че той [вижда] нещо различно от това, което излиза от нездравата душа. При заблудите, виденията, халюцинациите, същественото – както знаем за наше огорчение – е въпросният човек да има толкова здрава вяра в тях, че да ги вижда като нов свят, като обективен свят. И може би много от вас знаят, че е по-лесно да се разубедят някои хора от това, което виждат с очите си, отколкото от халюцинациите, заблудите и други подобни, и че някои хора измислят строги логически системи, за да оправдаят тези заблуди по строго логичен начин. Но за духовния изследовател важното е да отговори на въпроса: Защо е така, защо образи, които са само отражения на собствената душа, защо той вижда това като обективна реалност?

Ако човек се опита да отговори с окото на изследовател на душата, ще се натъкне на нещо, което обикновено не се приема толкова сериозно в обикновеното човешко наблюдение, колкото би трябвало. Всъщност това се основава на личен интерес, може да се каже, себелюбие; просто не бива да го приемаме такава, каквото го познаваме в обикновения живот. В обикновения живот егоизмът е себелюбие; но знаем, че има определени степени, които, тъй като са психически качества, човек може да победи. Външните природни явления са различни от това, което е в душата. С мълниите и гръмотевиците не можем да се борим срещу тях, както бихме се борили срещу егоизма, когато той възниква в душата, когато ни изкушава. Не можем да заповядаме на мълнията да спре или на гръмотевицата да се разтърси и да бъде чути. Ние имаме контрол над вътрешното същество, а не над външното. Но фактът, че болната душа има пред себе си огледалните образи на собствената си природа, прави такива вътрешни факти необходимост, така че те след това да останат като естествени факти; че човек не може да направи нищо срещу тях, както срещу трептенето на мълнията. Това е странното нещо, че всичко, което произтича от себелюбието, от личния интерес, от вътрешната душевна дейност, си остава като естествен факт.

Целта на правилното обучение на духовния изследовател е той не само да придобие вътрешна активност, но и да бъде способен, точно когато е в този момент, да победи дори по-силния егоизъм, който „обективният“ свят ни извиква. Това е най-важният момент в неговото развитие. Всичко, което е правил преди, трябва да бъде преодоляно, както е описано в моята книга „Как да познаем висшите светове“.

Наред с това, духовният изследовател трябва да е преминал през такова самообразование, че не само да знае, че светът от образи, който възниква на хоризонта на неговото съзнание, не е нищо друго освен огледален образ на собствената му душа; не само трябва да знае това, но и трябва да е обучил душата си така, че да може да премахва и изтрива тези образи по всяко време. Това изисква силно себепобеда, която сама по себе си действа като сила на природата. Защото само помислете какво означава това: първо, всички усиления, за да се направи душата толкова жива вътре, че пред нея да се появи нов свят, а след това, след като се положат всички възможни усилия, да се угаси отново този свят. Практическият опит показва, че това е част от усилията на душата да преодолее, защото в обикновения живот никога не е задължително човек да постигне това, което току-що беше описано. Човек може да унищожи този свят и чрез преодоляване, чрез постоянно преодоляване, може да го унищожи, до определен остатък - не може да го унищожи, той остава. Какво е този остатък? Човек наистина го опознава едва когато е стигнал до тази точка. За духовния изследовател, когато е направил всичко до тази точка, се случва нещо, което е едно от най-мъчителните преживявания, които човешката душа може някога да има. Тези, които са знаели за това в хода на човешкото развитие, са измислили дума, която само тези, които са достигнали до тази точка, разбират. Тази дума е: достигане до прага на смъртта - опитам се да я характеризирам в моето писание „Път към себепознанието на човека“. Това може да се случи по сто или хиляди различни начина за човешката душа, но винаги има определен типичен характер. Възможно е в определен момент, след като сте правили такива упражнения достатъчно дълго – а „дълго“ означава различни неща за различните хора в този живот или по-късно – да настъпи момент, в който по време на ежедневните си дейности, вие преживявате този момент по следния начин: сякаш всичко, което преди сте наричали себе си, собствената си личност, себе си, човешко същество, е до вас, сякаш е отвън. Човек се чувства сякаш наистина е излязъл от тялото си, докато е спал, и е отишъл заедно с всичко, което е обичайното явление на ежедневието. Човек е до себе си като друго същество, не чувства, а има усещането: нещо е преминало през него като светкавица, която е ударила и е отнела от него това, което преди е наричал себе си, собственото му същество. Сега човек се учи да се приближава до прага на смъртта – не самата смърт, защото първоначално я разпознава в образа. Вижда с какво трябва да се изправи, когато е преминал през портата на смъртта, от какво трябва да се откаже, когато премине през портата на смъртта. Научава какво означава да говориш само „ти“ на това, на което досега си говорил „аз“.

В същото време нещо навлиза и духовният изследовател трябва да може да стигне до тази точка, да контролира себе си в този момент – което може да се характеризира по следния начин: Човекът има чувството: Цялото възприятие, на което сте разчитали досега, е сега извън вас; сега сте съзнателно в душата си с

вътрешна дейност, но няма нищо до вас. Сега живее сякаш стои над бездна, всички опори са оттеглени, всичко е изчезнало, само бездна и празнота. Чувството, което възниква, е подобно, много, много подобно на страха, но страх, който възниква в душата със силата на природно явление, вече не е качество на душата, а като мълния и гръм, над които човек няма контрол. Ето защо се обучавате да можете да победите този страх, когато той възникне. Защото пътищата на духовното изследване не са просто теоретични и практически учения, а победа в живота, преодоляване на живота. И човек побеждава това, което възниква като страх от празнотата. И тогава човек става още по-осъзнат: това, което остава и това, което не може да бъде угасено – това сте всъщност вие, това е вашето истинско същество. Останалото се изхвърля. Но това, което преживявате сега, е това, което носите със себе си, когато влизате във физическия свят чрез раждане или, да речем, зачеване, и това, което излиза отново, когато преминавате през портата на смъртта. Така опознавате себе си вътрешно и едновременно с това с това е свързано и нещо друго. В момента, в който сте преживели себе си по този начин, когато всичко, което преди това е било реалността на света, е изоставено, в този момент се появява реалният свят, духовните същества и фактите. И пред лицето на този свят има сигурност, която е различна от тази пред лицето на нездравата душа - сигурността на живота: да се различи реалността на духовните факти и същности от фантазиите и просто идеите на нездравата душа, точно както човек може да различи реалността от просто идеите във физическия свят. Шопенхауер се е опитал да заблуди хората до известна степен [като приема] света като идея, дори [да е имал предвид] нещо друго под това. [...] Ако си представите, че държите парче желязо на 90 градуса по Целзий [...] до лицето си, то няма да ви изгори, [докато действително парче горещо желязо би ни изгорило]. Няма друго доказателство за реалността освен доказателството за живота; и това доказателство е валидно. Не можете да докажете нищо против твърдението на Кант, че десет възможни долара съдържат не повече от десет реални долара. Но има съществена разлика: едва ли можеш да платиш дългове с десет възможни долара, но можеш с истински долари. След като това беше казано, в една лекция беше повдигнато възражение: Да, но ако животът е единственото доказателство за духовния свят, тогава човек трябва да помни, че някои хора имат такава сила на егоизма, че [празнина в преписа]. Че някой може да усети вкуса на лимонада на езика си, само като мисли за нея и не я оставя да се стича по гърлото му, това може би е така, няма как да се отрече. Но „доказателството чрез живота“ не се довежда до своя край: човек може да усети вкуса на лимонада, но да не утоли жаждата си с нея. Човек винаги трябва да стигне до края с доказателството на живота. И както има само доказателство на живота, че нещо е реално, но тъй като това доказателство на живота е достатъчно, така е и с фактите и същностите на свръхсетивния свят, в който духовният изследовател навлиза. Той всъщност навлиза в свят, който му показва духовни същества, които са

духовно близки до него, както той е духовно близо до тези същества. Тези същества не са физически видими в материалния свят, но подобно на него се намират в състояние, през което той преминава, когато е преминал през портата на смъртта. Показах ви как природата на човека е такава, че не може да бъде позната чрез обикновена интроспекция, а по-скоро като първо се постави във вътрешната дейност и след това осъзнае себе си, след като се е събудил за ново същество, така да се каже. Това ново същество е същото, което преминава през раждане и през съществуване и отново преминава през смъртта. Този живот е само училище и труд. Тази душа е сбор от сили, които виждаме да действат в човека и по други начини, но само външно. Когато човек стъпи в съществуване чрез раждане, чертите на лицето на такова човешко същество, стъпващо в човешкия живот, все още са неопределени; те стават все по-отчетливи, докато душевната сила след душевната сила си проправя път към повърхността от онова вътрешно ядро на битието, до което сега се приближаваме все повече и повече: това, което духовният изследовател трябва да види, когато душата е пристигнала и душата е била разпозната в истинската си същност. Душевната сила си проправя път към повърхността от онова вътрешно ядро на битието, до което сега се приближаваме все повече и повече: това, което духовният изследовател трябва да види, когато душата е дошла там, когато душата е била разпозната в истинската си същност. Защото духовният изследовател осъзнава, че духовно-душевното ядро на битието, което идва от духовния свят, се свързва с това, което дават бащата и майката. Особено в първите години [тази духовна душа] работи най-много, за да оформи пластично физическото тяло. Това, което духовният изследовател се научава да разпознава, това, което се появява чрез раждането, е това, което виждаме да работи в този момент; но когато се научи да разпознава, чрез описаните процеси, какво всъщност има в себе си, тогава той опознава в себе си какво действа отвън между съня и бодърстването, какво замества изразходваните сили: душевни сили; той опознава духовното ядро на човешкото същество. По този начин духовният изследовател е в подобно положение на естествения учен не толкова отдавна, през XVII век. [В] речната кал [както се е смятало по онова време, по-нисши животни, дори по-топли и риби, възникват] чрез вътрешната дейност на самата речна кал; [това е Франческо] Реди, [който доказва: някой е] наблюдавал неточно; точното наблюдение показва, че [те] са възникнали, защото в речната кал [е присъствал] зародиш. Животът може да произлезе само от живота; това е било научно заявено за първи път едва през XVII век. По онова време възниква такова противоречие, в противовес на преобладаващата доктрина, че Реди само на косъм избягва съдбата на Джордано Бруно. Днешната мода се е променила, като не е станала по-толерантна, а по-хленчеща – днес вече не е обичайно да се горят хора, в онези дни хората са били изгаряни – но в известен вътрешен смисъл въпросът е останал същият. В онези дни е имало най-голямото противоречие. Днес идва духовният

изследовател и показва: Грешка е да се вярва, че качествата и силите на душата идват само от линията на наследство, от баща и майка, от дядо и баба и така нататък; с това вие правите наблюдение, което е също толкова неточно, колкото че по-нисшите животни произлизат от речната кал. По-скоро трябва да признаете, че трябва да присъства духовно ядро от миналото, което обхваща физическите свойства като микробите в речната кал. Духовното идва само от духовното. И ако след това навлезем по-подробно в природата на човешкото същество, тогава стигаме до заключението – ако имам честта да говоря с вас отново, мога да разширя това – че ние разпознаваме това духовно-душевно ядро на нашето същество като повторение на по-ранни земни животи. Точно както зародишът във външното физическо тяло повтаря същността на вида, така и ядрото на нашето същество повтаря същността на душата, а настоящият живот е толкова свързан с минали животи, че с помощта на духовното изследване можем да разпознаем, че това, което възниква чрез раждането, е това, което сме придобили чрез поредица от предишни животи на земята. Взимаме го със себе си през портата на смъртта, след което живеем чисто духовен живот със силите, които сме придобили, които не изчезват в нищото, и ги използваме, за да изградим нов живот и така нататък отново и отново. Това е само следствие от закона, че духовното и психическото идва само от духовното и психическото – не от друг човек, а само от самия него, защото е идеално; тоест от предишните му животи на земята. Както [тогава с] Реди, така [е] и днес, идеята за повтарящи се животи на Земята е обект на борба. [Тя] винаги е така: отначало [изглежда] абсурдна, нелепа; след известно време се приема за даденост. И както Хекел и Дю Боа-Реймон са признали, че живото може да произлезе само от живото, така по-късно ще се признае, че духовното и душеподобното може да произлезе само от духовното и душеподобното; защото е обвързано с индивидуалността, а не с вида. Истинското изследване тогава естествено е резултат само от истинско духовно изследване. Но тогава пред нас е решението на загадката на съдбата. Загадката на съдбата, в какво се състои тя? Ние сме поставени с тези или онези сили, които сме изработили в предишни земни животи; ние търпим удари на съдбата, на които сме се осъдили в предишни животи, по такъв начин, че сме били привлечени от онези събития, които съответстват точно на това, което сме създали за себе си в предишни животи. И ако това се окаже жестоко, ако се каже, че съдбата не само трябва да се понася, но дори и да се заслужава, трябва да се възрази, че е нужно само да се види в правилната светлина, за да изглежда различно. Да вземем пример: осемнадесетгодишен мъж, живеещ от щедрото състояние на баща си, се сблъсква с нещастieto да загуби семейното богатство. Той трябва да работи и постепенно се превръща в способен човек. ... На петдесет години, казва си той,] За баща ми това може би е била болезнена съдба, но за мен е било условие за моето настоящо съвършенство; иначе нямаше да стана човекът, който съм сега, и то не от гледна точка, която прави съдбата да изглежда

несправедлива. В по-ранния живот човек се предразполага към несъвършенства, които могат да бъдат компенсирани само чрез преодоляване на тази съдба. Тогава душата [на човека] става силна, тогава съдбата намира не само обяснима, но и великата си прощаваща, защото чрез това [виждаме] [как] човечеството се развива прогресивно от живот в живот и [как] съдбата е съставена от причина и следствие. Днес често се задава въпросът: Имала ли е някога земята начало? Откриваме нещо друго. Съдбоносният въпрос един ден ще бъде наистина решен за човека, когато повтарящите се земни животи бъдат разпознати в потока на човешката съдба. И това, което наричаме вечност, безсмъртното битие, ние го преживяваме, като се озоваваме напълно потопени в свръхсетивния поглед върху света.

[Нека отново използваме сравнение: точно както можем] да наблюдаваме растението [както се развива] от лист на лист, [към] цвят, след това [към] зародиш, в който жизнените сили са толкова концентрирани, че вече съдържат гаранцията за появата на растение на следващата година, ние също така разглеждаме човек, който непрекъснато придобива сила и носи този зародиш на живота през портата на смъртта, като го носи в себе си, така както растението носи зародиша на живота в себе си. Това гарантира, че той изгражда живот по същия начин, както зародишът изгражда отново живот. [Човек всъщност не може] да говори за безсмъртие като цяло, но [то е] съставено от отделни животи, [които носят] зародишите на следващия живот [в себе си]. По същия начин [животът следва] живота, както растението следва растението. Разбира се, скъпа публика, ако подходите към тези неща с днешните навици на живот и мислене, тогава противопоставянето е разбираемо и [също] че мнозина го обявяват за фантастично и мечтателно. Но тук е същото като с всички велики истини. Шопенхауер [казва за] бедната истина: През всички епохи, бедната истина е трябвало да се изчервява, че е парадоксална; и все пак това не е нейна вина. Тя не може да приеме формата на възцарилата се обща грешка. Затова тя поглежда с въздишка към своя покровител, Времето, което ѝ маха с победа и слава, но чието пляскане с криле е толкова силно и бавно, че индивидът умира от него.

Така стоят нещата. Но много хора биха си казали – [мога само да го скицирам днес] – че всеки, който се запознае с литературата за духовни изследвания и се задълбочи в нея, би могъл да каже, че няма и най-малкото противоречие с науката. Само онези, които виждат истината в навиците на научно мислене, вярват в това. Който казва, че наследствеността е научен факт; че това просто противоречи на казаното от по-ранните земни животи, [пренебрегва], че нещата изобщо не си противоречат. [Нека вземем пример]. Ако пред нас стои човек, втори човек: [единият] живее, защото има въздух отвън и бели дробове вътре. Не, [може да се каже, че това не е приложимо, защото другият човек живее, защото] се е обесил, [но е бил покосен във времето] и е спасен. Дали едното нещо е вярно, а другото невярно, или и двете неща са верни? Така стоят нещата: това, което е наследено, е вярно и е също толкова вярно, колкото и този научен факт, че живеем, защото има

въздух отвън и бели дробове вътре, но е вярно и че тези наследени факти са там, защото тези причини [защо човек се въплъщава в този поток от наследство] се крият в предишни животи на земята.

Всеки, който се занимава с духовна наука, ще види, че самата духовна наука е много добре запозната с тези възражения и че някои хора ги повдигат само защото все още не са запознати с тях. Но когато духовната наука постепенно стане известна, не само като теория, като абстрактна духовна наука, а като еликсир на живота, който може да се излее в душата на човека, [тогава всичко това ще стане ясно] и [човек не бива] да мисли, че трябва да бъде духовен изследовател, за да ги разбере; човек може да изследва тези неща само ако е духовен изследовател, но когато те бъдат сведени до понятия за физическия ум, тогава всеки може да разбере духовния изследовател днес, както е представено и в „Как да постигнем познание за висшите светове“. Но с тези неща е същото, както с това, което възниква под земята и което е осветено от слънцето на земята. Когато се изкопае мина и след това се освети от слънцето, е същото като с постиженията на духовната наука. Човек трябва да бъде духовен изследовател, за да се издигне в духовните светове, да разпознае съществата, които живеят там, да види какво се случва там. Но когато са изследвани, тогава те могат да бъдат осветени като слънцето, което може да създаде това, което може да възникне чрез него, съкровищата на мината. Тогава човек го разпознава чрез влиянието на слънчевата светлина, вижда го само в отделните му нюанси и може да го абсорбира в усещанията и чувствата на физическия ум. Независимо дали е духовният изследовател или някой, който просто го схваща, когато е абсорбирано, то е еликсир на живота, защото тогава ние не само знаем за безсмъртието, но и осъзнаваме душевния живот в нас, който преминава през смъртта в нас; [душевният живот] става по-силен [по същия начин], както би почувствало растението, когато зародишът порасне [и то] знаеше: следващото лято [ще] се появи отново в същата форма. Невидима жизненост, сигурност на живота [излиза от това, което се придобива чрез духовната наука]. По този начин тя дава подкрепа на хората, като отговаря на въпроса не само теоретично, но и практически, като жизнена сила, житейска гаранция, така че да имат това, от което се нуждаят в живота: сигурност и сила за работата си, надежда, увереност за ядрото на живота си, което никаква външна сила не може да разбие. Фихте казва:

Вдигам смело глава към заплашителните скалисти планини, към бушуващия водопад и към разбиващите се облаци, носещи се в огнено море, и казвам: Аз съм вечен и се противопоставям на вашата сила. Срутете върху мен всичко, и ти, земя, и ти, небе, смесете се в дива суматоха, и вие, всички елементи - пяна и ярост и смиляйте в дива борба последния слънчев прах на тялото, което наричам мое - само моята воля, с нейните твърди планове, ще се носи смело и студено над руините на вселената; защото аз съм схванал съдбата си и тя е по-трайна от тяхната; тя е вечна и аз съм вечен, като нея.

Това казва и душата, когато е погълнала духовната наука и е получила вътрешна подкрепа от нея. И тя винаги ще се нуждае от това, но след това ще го има и нея. Истината прониква през тънки пукнатини и цепнатини и тя ще я намери. Такъв е и случаят с духовната наука. И всеки, който е схванал нейната същност, знае за нейното сигурно съществуване по такъв начин, че може да бъде сигурен в живота чрез нея; и тогава той застава, така да се каже, срещу противниците, които отричат безсмъртието на душата и така нататък, както поговорката на Гьоте стои срещу противоположните възгледи, които той, Гьоте, счита за безсмислени, спрямо философските възгледи – защото съществува философският възглед, още в Древна Гърция, [че няма] движение [защото изстреляната стрела] [е винаги на едно място през всеки момент от полета си], следователно [е винаги в покой]; [следователно] всъщност няма движение, защото [тя е] винаги на едно място [. Това може да се докаже строго чрез интелекта. Но Гьоте противопоставя това на сигурността на живота. Той го изразява, не особено дълбоко, но със сигурност:

Враговете може да се гледат,

ти оставаш спокоен, мълчиш;

И ако те ти попречат да се движиш,

Върви им пред носа.

Гьоте смяташе, че е предоставил доказателството; то е доказателство за живота.

Духовният учен може, без да обиди ни най-малко, да каже дума, с която да обобщим разсъжденията от тази вечер - не теоретично, а интуитивно - като сигурност пред лицето на това, което те отричат. На онези, които са вътрешно развълнувани от това, което духовната наука може да даде, може да се каже:

Може да възникнат несгоди,

но ти оставаш спокоен, оставаш весел,

и ако те отрекат духа,

не се тревожи за това,

да, накрая дори се съгласявай с тях:

Може би нещата не вървят добре за духа им.

16. Мистерията на смъртта

[Мистерията на смъртта] принадлежи към област на науката, която е не само непопулярна, но може да се нарече и непопулярна. Там са осветени много вътрешни, привидно оправдани противоречия, които изглеждат напълно разбираеми за тези, които се намират в тази област на изследване. Освен това има и друга причина, поради която е трудно да се разбере човек. Обикновено се смята, че човекът, който представя този въпрос в кратко разглеждане, иска да убеди някого да промени мнението си. Наскоро основаното Антропософско общество има област на изследване, която е по-широка и по-обширна от тази на други изследователски общества. Следователно намерението не е да се убеждава или преговаря, а само да се посочи посоката и характерът на изследванията и как може да се получи решението на загадките на живота.

Много неща пречат на безпристрастната преценка. Човешката душа, с всичките си интереси и занимания, не е въввлечена в нищо толкова, колкото в загадката на смъртта. Но нищо не може да помрачи търсенето на истината толкова, колкото едно много специфично желание и интерес към конкретно решение на мистерията. Дали това, което наричаме живот, продължава след смъртта? Към този въпрос може да се подходи по абсолютно научен начин, но съвсем различно от това, което обикновено се нарича наука. Само някой, който по отношение на въпроса за смъртта е свързан с други интереси [освен своите собствени], може да действа по наистина обективен начин. Свързана със загадката на смъртта трябва да е и загадката на живота. Ако въпросът е зададен от разбираемо любопитство или от интерес, близък до човешкото сърце, той не може да бъде решен.

Изследванията по въпроса за смъртта са също и изследвания на безсмъртието. За да се обсъдят тези въпроси, е необходима известна трансформация на човешкото същество, „духовна химия“. Не е лесно да се признае, че съществува духовна наука. Но тази вечер трябва да се посочи. Когато химикът се заема с изучаването на водата, той я разделя на водород и кислород. Но ако само фантазира за това, той знае, че няма да може да я разгради. Ако се предаде на дуализма, че водата се състои от водород и кислород, той не нарушава монизма. Чрез обикновената наука той също не може да постигне нищо за това каква е неговата съдба. Това, което може да оцелее във физическото тяло, не присъства в обикновения живот. Точно както водородът и кислородът не се виждат във водата, така и това, което е безсмъртно в човека, не присъства в обикновения живот. Първо трябва да се използва един вид духовна химия, за да се раздели божественото от духовното. През вековете човекът е имал вид научно образование, не само чрез училище и университет, но и чрез общо образование, което прави невъзможно за човека днес да надхвърли най-близките въпроси не само с вяра, но и със знание. Съществуват не само любопитни личности, но и сериозни и честни изследователи. Но начинът, по

който се подхожда към проблема днес, показва, че в много случаи правилният път не е намерен. Днес не е моментът да се посочва важната работа, която естествени учени като полковник Рочас са извършили в това отношение, провеждайки експерименти, използвайки лабораторния метод. Интересно е да се отбележи как Рочас се доближава до това, което се предлага днес в някои отношения, но той поема по невъзможен, безплоден път. Духовната наука не може и не трябва да го прави по този начин. Рочас взема тестов обект като другите науки, само че не външни вещества, а медиум. Външната душевна дейност по този начин се приспива, потиска, така че всичко, което е свързано с външното тяло, се изключва. Той приема, че само душата, само духът, сега е активен. Чрез определени процеси тридесетгодишният медиум се поставя в един вид състояние на сън; след това той стимулира съзнанието ѝ, така че тя да живее сякаш е на осемнадесет години. Тя чувства болките или научава това, което е научила на тази възраст, и постига само това, на което е била способна по това време. След това се връща в детството; Тя прави неопитните движения, както е на петата или шестата година. Рочас е способен да пренесе тази личност във времето преди раждането ѝ. Такива души след това излизат от духовна среда, която, въпреки всичките си несъвършенства, би била изключително интересна, ако съвпадне с духовното изследване. Тя се връща все по-назад и по-назад, докато накрая той не повярва, че тя е налице от времето, когато е имала друг живот. Рочас вярва, че по този начин е получил няколко житейски курса. Това са експерименти на един от сериозните изследователи, които искат да стъпят здраво на земята на науката. Те вярват, че само методът, по който обектът присъства физически, е оправдан.

Духовната наука не може да стои на тази основа. Нейните методи са изцяло духовни по природа, чисто вътрешни, [те са] чисто духовно-душевни процеси. Духовният изследовател никога няма да използва чисто външен обект в пространството. Но в рамките на това духовно изследване се използват същите методи, както в науката. Човек може да си помисли: Как може нещо да се изследва по такъв прост, примитивен начин? Но не е толкова просто; лесно е, но лесните неща са трудни. Всичко се основава на психологически процеси. Човек трябва да работи години наред само в собствената си душа, за да получи сравнително задоволителни резултати, да влезе в съдбата чрез години практика. Чрез години на самоотвержен труд човек първо стига до фокусиране на вниманието си и второ до това, което може да се опише като „преданост“. Това, което означава преданост в обикновения живот, е само първото начало на възможността на душата да стане едно цяло с духовния свят.

Вниманието трябва да бъде насочено изцяло към един обект, в който е съсредоточен целият живот на душата. Това внимание съществува и в обикновения живот, защото без него човек не би могъл да стигне до самосъзнание, а паметта е тясно свързана със способността да се обръща внимание. Мисълта може да е слаба,

но човек забравя все по-малко, когато многократно фокусира вниманието си върху нещо. Мисълта е резултат от вниманието, от концентрацията. От паметта зависи, че човешкото същество, с определено чувство за себе си, се потапя във физическото. Това ни позволява да задълбочим вътрешния си живот. В обикновения живот хората развиват внимание по такъв начин, че позволяват да бъдат стимулирани от нещо външно. Тук започва дейността на душата, която наричаме внимание. Самонаблюдението е необходимо; то се подкрепя от много специфични душевни упражнения. За да научите какви са те, трябва да станете независими от всяко външно стимулиране на вниманието, разсейващо душевния живот от всичко останало, и да го съсредоточите върху самоизбрано съдържание. Важно е не върху какво се концентрирате, а какво правите. Отново и отново, дълго време, отново и отново, вие се фокусирате върху съдържанието, което сте избрали. След това, малко по малко, имате вътрешно преживяване, след което откривате какво прави душата, когато е внимателна. И тогава тя е внимателна без съдържание, внимателна, без да обръща внимание на нищо; това е, което развивате като вътрешна дейност. Изтривайки съдържанието, потискайки го напълно, вече не мислите за нищо и въпреки това имайки същото състояние в душата - тогава знаете какво е внимание. Истинският ясновидски метод, който води до духовно изследване, се основава на увеличаване на душевните способности, които присъстват във всяка душа. Вниманието става все по-силно и по-силно. Това трансформира целия душевен живот. Тогава човек усеща какъв е душевният живот в централната и другите нервни системи. След това той усеща същност, която е отделна от тялото в човека. По този начин душевният живот постепенно се отделя от тялото вътре. Накрая човек чувства: човек е дуалност. Отначало човек си е мислил, че е продукт на тялото. След това етерното тяло на човешкото същество, което може да се наблюдава. Човек го отделя от физическото тяло. Едва тогава човек може да наблюдава етерното тяло. Човек преживява нещо подобно на следното. Това може да се случи в ежедневието или при събуждане от сън. Това преживяване може да се случи по сто различни начина, но по същество е така: човек може да го преживее по средата на ежедневието си или по средата на съня си. Обичайните думи за него са само заекване. Сякаш нещо се случва в този момент, сякаш мълния удря и разрушава тялото. Когато тялото се отдели, душевният живот става независим. В този момент човек осъзнава това, което духовните изследователи през вековете са наричали „приближаване до смъртта по пътя на духовното изследване“. Вие опознавате независимостта на душевния живот и сега сте стигнали до етапа, в който живеете духовно в етерното тяло. Това, което тогава преживявате, може да се опише само като болезнен душевен живот, като халюцинации и т.н., ако не го знаете. Моята книга „Как да познаем висшите светове“ говори за това. То не е сравнимо с обикновена фантазия. Това, което се влива в душевния живот, е като образи, един вид сън. Но не е важно да го наречете така, а да се научите да четете в света, в

който сега навлизате. То е като буква, в която всички букви са известни, но това, което научавате чрез писането, може да бъде ново. Духовният изследовател има пред себе си свят от образи, но той се научава да чете духовния свят, който стои зад него. Съвременните изследователи на сънищата могат да кажат само с известна доза оправданост, че човек може да има реалности от миналото пред себе си и да ги обърка с нови образи. Но състоянието на душата, настроението на душата е различно. То знае от какво се състои общият спомен за обикновения живот: в общ преглед на живота на земята до момента, в който човек се сблъсква с целия си земен или личен живот. Тогава човек осъзнава: животът има стремеж да се разтвори в общия етерен живот.

Ако продължите да засилвате вниманието си, за да наблюдавате как животът се разтваря и има стремеж да се разтвори в общото, тогава разпознавате какво е специфично за човек, когато преминава през портата на смъртта. Чрез по-нататъшно вътрешно обучение човек не само разпознава собствения си етерен живот, но и се учи да го различава в околната среда. Този път води, дори само за кратко време и по начин, който е различен за индивида, до общ преглед на този живот като панорама. За да се напредне по-нататък, духовната химия трябва да се преследва все повече.

Но не само вниманието трябва да се тренира, но и пълното отдаване на душевния живот. Предаността се състои в това човек да се откаже от всичко. Това, което замръзва от само себе си в състояние на сън: той трябва да го предизвика произволно - предаността на всяка мускулна дейност, на речева дейност, на мисловна дейност, на преценка, което също се случва в състояние на сън.

Предаността може да се увеличи, ако се практикува с години, ако всичко, което е произволно, се потиска с години. Дори това, което не е произволно, може да се потисне: сърдечна дейност, дихателна дейност, които иначе са изтеглени от съзнанието. Човек може да доведе физическото тяло до абсолютна неактивност.

Тогава човек не се чувства пренесен във външен свят, в нещо, което иска да се приближи, а чувства, че е навлязъл в дълбините на собствения си душевен живот.

Това, което човек тогава опознава, е астралното тяло на човешкото същество.

Чувството за себе си, всяко мислене, чувство и воля тогава се появяват като огледални образи. Сега човек прониква в това, което те отразяват, прониква в астралното тяло. Това, което човек преживява по този път, няма нищо общо с обикновените желания и т.н., човек забелязва това. Пътят ни води, в пълно самонаблюдение, от раждането и смъртта и ни показва как един възникващ свят от идеи разкрива паметта като нещо, което не е било там преди. Това е свързано с разрушаването на желанията, свързани със земния живот: удовлетворение, радост, желанието да се живее чрез това, което е прикрепено към външното тяло.

Желанието остава за известно време. Но чрез преживяването на факта, че желанието може да бъде задоволено само чрез тялото, например, желанията на

небцето, човек научава какви задачи има астралното тяло след смъртта. След това човек придобива способността да вижда периода от време, след десетилетия, различен за различните хора; след това се научава да вижда това, което вижда в бъдещето, сега също и да разпознава в миналото. В живота има много неща, които ни болят, и ние бихме си спестили тази болка. Така че духовният изследовател не сънува, когато гледа в света преди зачеването и вижда, че човешкото същество е подготвило тази болка за себе си, това, което се нарича, е създадо своя собствена карма, че ние сами сме подготвили тази зла съдба, болезнените разочарования. Това не съответства на нашите желания сега. Човек може да бъде критичен и свръхкритичен и пак да не се разбира с обикновеното, докато не се върне в период, в който се е случил по-ранен живот на земята, където сме били на различен език, в различна среда, при много различни обстоятелства. Колкото и малко вероятно и непопулярно да е, човек започва да вижда нещата по-скоро като минал живот на земята. Това твърдение може да се направи само при две условия: или човекът, който прави подобно твърдение, няма чувство за истина, или трябва да има чувство за истина, толкова строго, колкото в математиката. Много глупости са направени по този начин. Често се казва, че човек е бил такъв или онзи в предишен живот. Но когато се появи истински спомен, е невъзможно човек да има представа за предишни животи чрез желания. Може да се появи образ: „Това беше ти, но по такъв начин, че никой да не може да възрази. Ето как се решават загадките на живота: „Това беше ти, така изглеждаше, това можеше да правиш.“ Но това се случва на възраст, в която не можеш да направиш нищо с него. Няма какво да спечелиш от него освен знание. Няма удобно „Това беше ти“. Тогава разбираш: някакво възмездие е необходимо, но в този момент е невъзможно да се изравни.

Пътищата и резултатите от духовното изследване са опитани да бъдат посочени тук в кратка форма. Не сензационно, за да се убеди, а само да се насърчи. Тези преживявания показват, че човек осъзнава, че има духовно-душевно жизнено ядро, което е имало повтарящи се животи в резултат на предишни животи; и следователно съдбата му е резултат от предишни животи. Настоящият живот е насочен към компенсирание на това, което човек е направил на този или онзи човек с определени дела. Духовният изследовател първо търси това, което е безсмъртно в човека, и го открива, когато прилага методите за това. Той разпознава това в изключително важен контекст; той разпознава земния живот по такъв начин, че той лежи като черупка върху по-дълбокото ядро на живота. За да направите това, трябва да тренирате паметта си, например, да помните това, което сте преживели от раждането си. Човек идва от чисто духовно състояние и навлиза в чисто духовно състояние. Ние сме в междинно състояние във физическото тяло. Човек не бива да пита: Безсмъртен ли е човекът? – а да търси безсмъртието. Това, което материалистичният мислител вижда за душата, не е безсмъртно. Духовното

изследване трябва да се разглежда като път към човешкото безсмъртие; То насочва вниманието към резултатите от чувствата и емоциите, към блаженството на религиозната вътрешна същност. Но то е и това, което прави живота силен и могъщ за външната арена.

Би било нецеломъдрено да се говори за последиците от живота на душата; но пътят трябва да бъде провъзгласен. Особено онези хора, които са напълно пропити с духа, често не могат да разпознаят пътя.

Това, което науката казва за наследствеността, е същото, което духовната наука казва за повтарящите се земни животи.

17. Вътрешната природа на човешкото същество и животът между смъртта и прераждането

Въпрос: Какво трябва да направи човек, ако е загубил Бог?

Рудолф Щайнер: Всъщност човек не може да загуби Бог, а само своята представа за Бог. Човек трябва да се стреми да задълбочи, или може да се каже още, да издигне своята представа за Бог. Всяка представа за Бог само се доближава до Бог, никоя не може да Го обхване. Хората говорят за пантеизъм и теизъм, например, сякаш едното изключва другото; но в действителност човек е и двете, защото през деня човек е пантеист, през нощта по-скоро теист. Пантеизмът означава активно преживяване на божественото в света. В теизма човек преживява Божеството като бдително над света, като в ясновидски свят, който спи. Човек не може да разчита на доказателства, а „който се стреми, можем да го изкупим“. Човек не трябва само да иска да стои неподвижно, а да иска да се издигне над всяка гледна точка. Истината е една, но е многообразна в своите откровения. Преди всичко са необходими вътрешен мир, сигурност и жизненост, които човек придобива чрез духовната наука. Така че отговорът е основно: задълбочаване в духовната наука, а не абстрактен отговор.

Въпрос: Одобряема ли е практиката на обръщане на масата и могат ли чрез нея да се предават послания от духовния свят?

Рудолф Щайнер: Трябва да се каже, че светът на духовете е духовен. Тези, които искат да опознаят духовния свят чрез въртене на маса, са като тези, които искат да научат математика и не отиват при математик, а при папагал.

Въпрос: Трябва ли човек да преживява прераждане в духовно-божествена връзка във всеки живот?

Рудолф Щайнер: Прераждането, което човек е преживял в един живот, остава плод за следващия живот на земята, но не е задължително да бъде семе. Това, което мистиците наричат „духовно прераждане“, може да се трансформира в поетични или артистични способности в следващия живот.

Въпрос: Духът и материята произлизат ли от духовен източник?

Рудолф Щайнер: Моля, прочетете моите книги по тази тема, като например „Истина и наука“, „Философия на свободата“ и т.н. Въпрос: Нептун и Уран принадлежат ли към нашата планетарна система или към друга?

Рудолф Щайнер: Те не принадлежат към нашата планетарна система в същия смисъл като другите планети, а по-скоро са мигрирали там.

Въпрос: Къде са мъртвите?

Рудолф Щайнер: Умишлено избягвах да говоря за пространство и време в този контекст в лекцията, защото тези [категории] принадлежат само на сетивния свят; в духовния свят времето се преживява по съвсем различен начин. През деветнадесети век дори материалистите са казвали: Ако всички души бъдат

пренесени в космоса след смъртта, светът скоро ще бъде пренаселен. Но това е глупост, защото законът за непроницаемостта принадлежи само на физическия свят.

Въпрос: Как казаното в лекцията се съчетава с учението за възкресението и

Страшния съд?

Рудолф Щайнер: Някои смятат, че един пасаж от Библията се нарича така, но не става въпрос за това, а за директно духовно изследване.

Въпрос: Може ли на душите да се помогне след смъртта? А какво да кажем за

самоубийствата? Рудолф Щайнер: Само в по-устни [лични] разговори може да се каже нещо за това.

Въпрос: Брат ми Теодор Шмит напусна [празнина в преписа] 1898 г. След две седмици той полудя.

Рудолф Щайнер: Азът не е мъртъв между заспиването и събуждането през нощта. [В] оставете на мира институционалното лечение.

Въпрос: Ако мъж и жена се обичат много, ще последва ли скоро единият от тях другия?

Рудолф Щайнер: В такъв случай те копнеят за възплъщение, което не трае по-дълго от това на другия. Няма да оспорите също, че много мъже и жени живеят дълго време след смъртта на другия. Не искам да говоря за Синята брада, но има хора, които бързо намират утеха в друга любов. Вътрешни връзки съществуват между всички хора в добър и лош смисъл, в любов и омраза, в разбирателен и неинтелигентен смисъл. Нашата цел трябва да бъде да установим духовни връзки във физическото тяло, които са духовни сили. Силата ни се увеличава, мощта ни става по-силна, когато се свързваме с друг човек във физическия си живот чрез любов, приятелство или някаква друга споделена връзка. Ако премахнем формите, които принадлежат само на земното, остават силите, които живеят тук и в духовния свят. Съзнанието след смъртта е много по-силно, с изключение на периода, когато съзнанието, така да се каже, отхвърля външния свят; но вътрешният живот е още по-силен. Също така, преживяването в „полунощния час на съществуване“ е много по-силно, тъй като съзнанието може да бъде в тялото, дори и да е вътрешно. Всички плодове се разкриват във вечността: това, което преживяваме в самота, и това, което преживяваме в общност с другите.

18. Произходът на злото и злото в светлината на духовната наука

Сред световните мистерии, които не само се налагат на човека от чисто научна гледна точка, но и многократно се поставят от живота, е тази за източника на злото и злото в света. Позволете ми да говоря тази вечер от гледна точка на духовната наука за тази конкретна загадка на човешкия живот и по-специално на онази духовна наука, чиито основи излагам пред тази публика от много години.

Преди да се спра на разглежданите въпроси, бих искал накратко да посоча как въпросът за злото и злините в света е занимавал ума на любознателните през вековете и тази непрестанна загриженост би трябвало да показва колко дълбоко злото и злините се усещат от човешката душа. Достатъчно е да се спомене накратко, че философите, от най-разнообразни гледни точки, според които са виждали злото и злините да проникват в живота, са се опитвали да разрешат загадката му, но въпреки това не са се примирили напълно с нея. Нека се върнем към философията от трети век пр.н.е., известна като стоицизъм, която се е опитала да изведе принципите на вселената и човешкото поведение от гръцката мисъл. Стоиците са били изправени пред друг въпрос: Как може човек да се примири с човешкия живот, когато чувства жилото на злото в себе си в живота и вижда иначе мъдрото управление на света, пронизано от злините на съществуването? Ако човек иска да се опита да характеризира как стоицизмът се е справил със злото в човешката природа, трябва да разгледа състоянията на съзнанието, произтичащи от основите на света. Когато стоикът разгръща силите на своето съзнание, което той приема за хармонично със света, той си мисли, че може да се развие само доброто; но се случва и злото; тогава той казва: Именно когато злото навлезе в природата на човешката душа, в душата настъпва състояние на полумрак, един вид духовно безсилие. И тогава стоикът се пита: как може нормалното съзнание на нашата душа да бъде помрачено или дори да стане несъзнателно? Защото човекът е сложно същество и дори да живее в една от тези нормални сфери със съзнанието си, той понякога се спуска в по-нисши сфери, подобно на това, когато заспива, и е пропит с това, което не е и не би трябвало да е нормално в него. Стоикът по този начин мисли за човека като принадлежащ към няколко свята; ако следва доброто, той е в своята собствена сфера; ако падне в злото, той е сред същите. Във видимия свят има нещо по-нисше от човека, в животните, растенията и минералите, йерархия на природните царства. Тогава това, в което човек се потапя в злото, трябва да е там като дисхармония на природата. Но тук може да се каже, че този опит за решение показва неадекватността на всеки подобен начин на разглеждане на тези загадки, защото остава без отговор въпросът защо, когато човек, в състояние на намалено съзнание, се спусне под нормалната си сфера и злото излезе на преден план, какво значение има то в човешкия живот и какво изобщо носи обратно оттам?

Философското мислене се оказва - и все още се доказва - безсилно да подходи към проблема за злото от тази страна.

Няколко века по-късно, неоплатоническият философ Плотин се опитва да подходи към проблема на злото от гледна точка на мистичната философия. Той разсъждава, че човешката душа, чрез по-нататъшно развитие в смисъл на одухотворяване, може да се потопи по-дълбоко в духовното и постепенно да се освободи от законите на материалното съществуване. В това Плотин, а заедно с него и много философи, виждат враг на доброто; той смята, че доколкото материалният свят оказва влияние върху душата, злото се намесва в същата степен и затова вижда злото в материалния свят, който е враждебен на духовния. Но дори и с това, мистичното мислене не се доближава до проблема на злото: не е обяснено защо материалните сили се противопоставят на доброто и какво би трябвало да получи човешката душа от факта, че тези сили могат да играят роля в нея.

След това дойде опитът за августиново решение, което всъщност не е такова. Но в този опит се случва нещо типично, което ще се появява отново и отново оттогава нататък; а именно, Августин не допуска злото да съществува в своята реалност. Той смята, че съществува само доброто и както светлината може да се намери навсякъде, но не в пълната си сила, а в най-разнообразни градации, така и злото е само слабо добро със злини. Такива решения са били възприемани отново и отново; те са пример за просто отричане на загадките на света, които не биха могли да бъдат обяснени от техните представители. Ако например Кембъл е нарекъл злото само сянката на доброто, ние се съмняваме с основание, че злото може да се разбере чрез това; за нас това не е много повече от това, ако някой иска да каже: Студът е просто друг, подвид на топлината, той не е нещо положително, а нещо отрицателно, така че не е нужно да обличаме кожено палто, за да се предпазим от него. Такава тривиалност трябваше да бъде цитирана като възражение, за да се характеризира стойността на последните опити за решение.

Теософът и мистик Якоб Бьоме се е задълбочил в света и неговите причини, където злото също се явява като положителна сила, когато се изследва с духовно око. Той не се е спирал само на понятия и идеи, защото е увеличил всичките си душевни сили до високо ниво на опит и след това е почувствал и преживял духовното и божественото. Той е осъзнал, че злото е дълбоко вкоренено в корените на съществуването; пред него цялото съществуване е говорило като „да“, което може да бъде изпълнено само с „не“.

Как ние, като човешки същества, постигаме съзнание? Когато човек спи, при обикновени обстоятелства той няма съзнание; едва когато се събуди и по познатия начин се сблъска със света навсякъде, възниква нормалното съзнание, неговото самосъзнание, в това, което се противопоставя на душата. Якоб Бьоме вижда този начин на среща с неговите обекти вече в божественото първично съществуване на света, като го кара да излезе от тъмното съществуване на Ungrund (безосновното).

По това време божественото съзнание, според Бьоуме, може да се възпламени само в своята противоположност, както в материалното в човешкото същество. Според Бьоуме божественият източник е възникнал от незаземеното и по този начин, заедно с първото, също и доброто, и злото. Якоб Бьоуме отива по-далеч с това виждане, отколкото с просто философско обяснение. Тъмнината присъства, без да се нуждае от обяснение; светлината е тази, която се нуждае от обяснение. Така Бьоуме, подобно на Шелинг, допуска ефектите да произтичат от тъмната неоснованост на света, която те виждат като проникната от божествено-духовното съществуване и която е хвърлена в първичната основа от действието на божественото.

Забележително е, че Якоб Бьоуме положително разпознава злото и го вижда не във външния сетивен свят, а вкоренено в основите на съществуването, защото всяко божествено трябва да издигне себе си и света от неосноваността.

Интересно е, че съвременник на Якоб Бьоуме в Япония, Тоджу, мъдрецът от Оми, живял там около средата на XVII век, е установил философия в Далечния изток, която се стреми към подобно решение. Неговият възглед е почти същият като този на Бьоуме, божественото „Да“ на Унгрунд се издига и играе в „Не“, „Ри“ на Унгрунд в „Ки“ на Ургрунд.

Така виждаме как всеки от тях, по свой собствен начин, се стреми да подходи към загадката на злото и злия чрез философия и мистика с различна дълбочина.

Известна безсилие да се подходи към решението на този проблем се появява и у Лоце, у този блестящ философ, който също се опитва да застане твърдо на почвата на естествената наука по отношение на злото. Той казва: Може да се предположи, че злото трябва да присъства в света, за да може доброто да се извлече от него чрез преодоляването му. Но какво да кажем за животинското царство, където злото не може да бъде победено чрез образование? Следователно Лоце не стига до друг извод, освен да каже: злото е там и ние трябва да вярваме, че то е изглеждало необходимо по причини, които не са достъпни за човека, за мъдрото световно правителство. На човешкото знание е отказано признание в това отношение.

Всичко останало, което би могло да се каже в голям мащаб, би показало отново, че концептуалната, идеалистична философия се проваля, когато става въпрос за обяснение на злото, и че самата тази философия стига до заключението, че в момента е невъзможно да се доближи до решаването на проблема за злото и злините. И такива проблеми се превръщат, за философията, обвързана с мозъка като свой инструмент, в проблеми на границите на нейното когнитивно поле; от нейна гледна точка, тя наистина трябва да стигне до заключението, че човешкото познание има фундаментални граници. В противовес на това обаче трябва да се посочи, че човешката способност за познание претърпява развитие, което може да бъде ускорено и задълбочено чрез собствени усилия. Когато това се случи и проблемът за злото се подходи със средствата на духовната наука, възниква едно

изключително забележително решение, което първоначално може да изглежда парадоксално.

Знаем, че духовното изследване не се основава единствено на обикновената сила на възприятието, а преди всичко на това, което първоначално спи в човека, но може да бъде извадено от несъзнаваното чрез средствата на медитацията и концентрацията, чрез неограничено усилие на умствената и душевната дейност, които иначе се използват само в своето елементарно състояние. След това, след такова укрепване, човешкото същество може да преживее себе си извън тялото си, например като маса, която стои пред него в обикновеното ежедневно съзнание. Точно както е лесно възможно за химика да раздели водата на двата ѝ елементарни компонента, водород и кислород, така, както в един вид духовна химия, душата може да бъде извадена от тялото и доведена до самостоятелна дейност, оставяйки тялото във физическия свят, докато то работи в духовния свят. В това състояние духовният изследовател преживява съществуването на духовни същности и процесите в духовния свят като висша реалност.

Каква е тогава природата на злото, когато човекът, като духовен изследовател, развива духовни очи и уши? Какви са тези сили, които са били дремели в дълбините на душата и сега са пробудени? Тогава душата се чувства притежание на сили, които не може да развие във физическото тяло, с неговата склонност към погрешното, грозното и погрешното. Когато обаче расте в духовните светове, тя вижда, че това вече не ѝ пречи, ако човек има ясно осъзнаване на тези недостатъци преди отделянето си и когато душата излезе от своята телесност, получи прозрение за факта, че тези слабости и недостатъци стават източници на действие в духовния свят, веднага щом може смело и дръзко да погледне на своите недостатъци.

Всъщност духовният изследовател трябва да тренира сетивата си до такава степен, че да може да гледа на всички грозни страсти; защото ако не им позволи да влязат в напълно ясното му съзнание, те ще имат още по-силен ефект върху духовното поле на възприятието, прониквайки в неговите възгледи и превръщайки ги в грешки, халюцинации и фантазии. Така се установява връзка между злото, делото на духовния изследовател и неговото издигане в духовния свят. Това, което е достъпно за духовния изследовател и му дава яснота, почива в дълбините на душата на неразвения човек. Когато духовният изследовател визуализира злото в ума си и го сравни със силите, които биха могли да го издигнат в духовния свят, се оказва, че силите, чрез които човек извършва зли дела в света на сетивата, се трансформират в духовния свят, така че чрез тях човек може да вижда с духовни сетива в духовния свят. Видени там, те са зародишите за разцъфтяването на ясновидските сили. Но това не бива да се разбира погрешно, сякаш тези възвишени сили, които се трансформират в своята противоположност във физическия свят и се развиват в източник на зло и лошо, сега лесно биха развили ясновидски сили в човешката душа, ако бъдат предпазени от това да завладеят физическото тяло. Именно това

хвърля дълбока светлина в човешкия живот и обяснява защо е пречка за духовния изследовател, ако не разпознае злото и то тогава се влее в душевния му живот, където след това се представя като илюзия и грешка. Злото е като гравитацията, например, на по-ниско ниво на природата, когато се проявява в лавини, вулканични изригвания, които могат да доведат до големи нещастия, докато гравитацията, когато е правилно и умерено насочена, както в случая с водопроводна инсталация, ще се превърне в благословия за населението.

Само за да уточним, трябва да се подчертае, че фактите на духовната наука показват, че човешкият живот не може да се представи като нещо просто, а трябва да се разбира като взаимодействие на различни сфери на света, чиито сили могат да бъдат полезни в един свят и вредни в друг. Човешкият организъм като цяло трябва да развива различни сили в една конкретна сфера на живота, отколкото в друга. Така локомотив може лесно да прегازی човек, който в отчаяние се хвърля пред колелата му и по този начин влиза в конфликт със силите, които биха могли да му бъдат полезни, ако беше използвал влака като пътник. Така осъзнаваме как, от една страна, трябва да се развият сили, които от друга страна стават зли, и именно те могат да отведат човешките същества нагоре в духовните светове; защото в тези сили, които имат зло действие във физическия свят, висши сили преобладават в добър, благотворен смисъл в сферата, която им подхожда. Така злото става прозрачно в значението си като продукт на трансформацията на силите в човешкия живот, така че накрая стигаме до факта, че това зло е обръщането на висше добро в сфера на дейност, която не е подходяща за него.

По този начин, когато се доближаваме до мистерията на живота на злите хора, виждаме, че трябва да приложим духовно-научни сили, които показват как злото трябва да се разглежда в истинската му природа като оправдано, въпреки че може да се преживява и като добро в също толкова истинското му значение в друг свят. Събитията от сетивния свят и историята на човешката мисъл ни учат, че тези, които остават в сетивния свят, не могат да обяснят как болката и злото могат да проникнат в него. Шопенхауер и Хартман, в своя песимистичен мироглед, обясняват добре как злото преобладава в света, но не успяват съвсем да кажат как според тях божествено-духовният източник може да бъде освободен от злините на съществуването и как човешката душа може да бъде освободена от злото. Където и да се появят злото, болката, страданието и т.н. във физическия свят, духовният изследовател открива, че цялото това страдание се явява като семе за развитие, което едва по-късно ще се случи в духовния свят. Можем да илюстрираме това отново с аналогия – [да не разчитаме на нея, защото духовната наука не разчита на аналогии, а на факти]: Когато отчаян човек се хвърли пред движещ се с висока скорост локомотив, две сфери на сетивния свят се сблъскват [които са несъвместими една с друга]: Това, което е необходимо на нещастния човек, за да продължи да живее, се смачква и силите на локомотива, които иначе са полезни, се

насочват към други, с които са несъвместими. Но ако човекът се издигне навреме, той също би могъл да бъде спасен и силите на локомотива биха могли да останат ефективни в добрия смисъл; душата на този човек би могла да почерпи нови сили от внезапната си промяна в сърцето, за да направи ново начало в по-нататъшен етап от живота и да се възстанови напълно.

Това, което се влага в живота, е преплетено по такъв начин, че различните сфери се сблъскват. Духовното се потапя във физическо-сетивното и се преживява там съвсем различно, отколкото би могло да се преживее само в духовното. В резултат на това духовното се засилва по начин, който не би бил възможен без това потапяне. Всъщност, може да се каже, че определени развития не биха могли да се случат в духовния свят, ако злото не съществуваше в света, точно както не може да възникне зародиш на ново растение без увяхването на цвета и част от майчиното растение. Във всяко болезнено преживяване има необходимо спускане, за да може зародишът на нещо ново, по-висше и по-светло, да се развие в лоното на сфера, която първоначално му е чужда, от която нещо трябва да бъде пожертвано за тази цел, т.е. за това развитие; и в това отмиране е необходимостта от всяко зло. В злото и болката на този свят се крият семената за бъдещо развитие.

Вземете например монистичния материализъм, който се е развил от естествената наука, особено през деветнадесети век, и под чиито идеи някои от най-идеалните ни хора живеят сякаш под тежко бреме. Тъй като тази философия е проникнала все по-дълбоко в човешката душа, тя е направила възможно да се прозре през материалните закони и всеки, който живее днес, е несъзнателно доминиран от знанието за тези закони на материалното съществуване, които обаче са изтласкали свободния поглед към духовния свят. И така стана възможно през деветнадесети век да се развият умове като Шопенхауер, Хартман и Лоце, които се стремят към концепция за съществуване, която би трябвало да задоволи човека, но не са могли да получат никакви идеи за духовното, които биха били подходящи, за да победят идеите на естествената наука в духовно превъзходство. Следователно, всичко болезнено в света им се струва необяснимо; те виждат увяхването, но не и зародиша на надеждата, който се крие в увяхването, който също трябва да се намери в умиращия цвят и зародишната обвивка, като следствие от болката и злото в живота. Всичко във физическия свят също е повлияно от духовния свят. Как това би трябвало да се прояви според вътрешната си природа не е било осъзнато или не е било достатъчно осъзнато от изследователите на деветнадесети век. Виждаме колко е трудно за най-способните представители на своето време да се свържат с феномените на света и как не могат да намерят изход само с научните възгледи в много неща; виждаме как такива умове жадуват за задоволителна перспектива за съществуването в най-съкровения си душевен живот, но че погледът им е помрачен от натиска на едностранчиво разбираните природни науки. Например, така му се струва светът: той е като труп на човешко същество, за което

знаем, че е било изоставено от душата му. Но това, което лежи пред нас като труп, е неспособно да развие нещо душевно и духовно от себе си, сякаш от нещо, останало от предсветското духовно съществуване на божествена духовна субстанция, която е била там в началото. Но в сегашното си състояние не може да се намери зародиш на нова духовност. Този философ, Майнлендер, живял в средата на деветнадесети век, е бил оценен от тайния съветник Макс Зайлинг с ентусиазирани думи, но във фактите той е напълно прав. Когато човек види трагедията на такъв ум, той разпознава задачата на духовната наука да освободи хората от потискащото бремене на идеите на деветнадесети век, особено в случая с такива значими умове като Майнлендер, който приема живота толкова сериозно, виждайки в човешкото съществуване само старост и зло, болка и смърт. В противовес на това обаче духовната наука вижда също, че във всичко това има и нещо живо, духовното, което е поникнало към бъдещето и не би могло да се развие по-късно по своя особен начин, ако не беше изтласкано понякога във физическия живот като зло и болка. От такава гледна точка обаче вече не може да се говори за „философия на болката и нейното изкупление“; тогава би било абсурдно да се говори за това изкупление - с оглед на вече използваната аналогия с растителния зародиш, така нареченото семе, за чието развитие често цялото майчино растение, но поне част от него, цветът и т.н., трябва да умре, което би трябвало да се счита за зло за последното. По същия начин новото и съвършеното не може да се развие от духовен зародиш, без зло и болка да бъдат предизвикани във физическия свят. Ако погледнем на всичко това от по-висша духовна гледна точка, ще осъзнаем, че във всичките ни усилия да облекчим злото, не можем да се освободим от него в обичайния смисъл, а трябва да се научим да го търпим. Ако болката и страданието в настоящето понякога са доста трудни, удовлетворяващият плод ще лежи в бъдещето и тогава ще влезе в сила. От такова разбиране произтича поносим, мирен и трудолюбив поглед върху живота; кой знае, от страданието, като от зародиш, в бъдещето се развива по-съвършеното. Този, който вижда по-доброто бъдеще в едно може би болезнено настояще, дори и да не се затваря за несъвършеното и грозното в активното си средство за защита. Дори когато листата и цветовете на съществуването окапват, зародишът расте и се запазва под тях, давайки възможност за бъдещо, по-богато развитие, и ние разбираме: това, което ни се струва като зло и страдание във физическия свят, е паралелен феномен на това, което в духовния свят ни дава възможност за бъдещо, по-съвършено съществуване. С този възглед, който съответства на реалността, можем да преодолеем горчивото, болезненото и скръбното; защото в злото и злините виждаме нещо необяснимо само във физическото съществуване, можем да го разберем и по този начин да го понесем само когато проникнем до източника на всички тези процеси, до духовния свят. Там иначе ужасната гледка на сетивно-физическия свят се преобразява. Този, който вижда по-доброто бъдеще в едно може би болезнено настояще, дори и да не се затваря за несъвършеното и грозното в

активното си средство за защита. Дори когато листата и цветовете на съществуването окапват, зародишът расте и се запазва под тях, давайки възможност за бъдещо, по-богато развитие, и ние разбираме: това, което ни се струва като зло и страдание във физическия свят, е паралелен феномен на това, което в духовния свят ни дава възможност за бъдещо, по-съвършено съществуване. С този възглед, който съответства на реалността, можем да преодолеем горчивото, болезненото и скръбното; защото в злото и злините виждаме нещо необяснимо само във физическото съществуване, можем да го разберем и по този начин да го понесем само когато проникнем до източника на всички тези процеси, до духовния свят. Там иначе ужасната гледка на сетивно-физическия свят се преобразява. Този, който вижда по-доброто бъдеще в едно може би болезнено настояще, дори и да не се затваря за несъвършеното и грозното в активното си средство за защита. Дори когато листата и цветовете на съществуването окапват, зародишът расте и се запазва под тях, давайки възможност за бъдещо, по-богато развитие, и ние разбираме: това, което ни се струва като зло и страдание във физическия свят, е паралелен феномен на това, което в духовния свят ни дава възможност за бъдещо, по-съвършено съществуване. С този възглед, който съответства на реалността, можем да преодолеем горчивото, болезненото и скръбното; защото в злото и злините виждаме нещо необяснимо само във физическото съществуване, можем да го разберем и по този начин да го понесем само когато проникнем до източника на всички тези процеси, до духовния свят. Там иначе ужасната гледка на сетивно-физическия свят се преобразява.

На всички тези неща се основава и една истинска и импулсивна етика. От това не произлиза проповед за морала, което само по себе си би било лесно, а чрез това човек опознава източника на злото и злото в духовния свят и това, както и по-нататъшният стремеж към познание, ще го отвежда все по-дълбоко и по-задълбочено извън сетивния свят и в свръхсетивния свят, като негова причина. Духовната наука е способна да посочи, че всяко зло, всяка болка и страдание ще останат загадка за човешкото познание, докато техните източници се виждат само в света на сетивата. Само духовната наука може да хвърли истинска светлина върху човешкия живот и върху цялата човешка дейност, тъй като тя призовава към произхода, който всъщност не присъства в сетивния свят, а учи на правилната форма на злото само като го показва в добрия му произход, който то има в духовния свят. В обобщение, можем да представим казаното днес в човешкото възприятие по следния начин: Много в света ще остане скрито за търсещата душа, която не иска да излезе отвъд физическия свят в своите изследвания; То лесно може да изпадне в отчаяние, ако няма смелостта да проникне до самите основи, където се крият най-големите мистерии на живота, до техния източник в духовния свят. Духовната наука ще води хората все повече и повече към разрешаването на това, което ги потиска в душите им. Те ще могат да се справят със съществуването

си в най-разнообразни житейски ситуации, ако знаят, че злото и недъзите имат своя произход не само в сетивния свят, но преди всичко в свръхсетивния свят, разпознавайки ги като зародиш на по-добро бъдеще, повлияно от духовния свят, който е и дом на тяхната душа.

Отговаряне на въпроси

Въпрос: Значи животът може да бъде разбран само когато страданието е равномерно разпределено?

Рудолф Щайнер: Когато говорим за кислород, не бива да очакваме да решим всички въпроси на химията наведнъж. Тук става въпрос за различен въпрос: разпределението на злото и злобата. Няма само един живот. Да предположим, че имаме картина: върху нея са изобразени най-различни неща, покриваме всичко, освен едно грозно нещо: едва когато покритието се премахне, става ясно, че на това място има нещо грозно. [Същото е и със знанието: ако то не е просто теоретично, то не се придобива от радост и удоволствие, а от страдание. Радостта е нещо, което се приема с благодарност в живота. Не става въпрос за аскетизъм, а за всеки, който е стигнал до осъзнаване, което е проникнало в цялата му душа, и е попитан: „Бихте ли се отказали от радостта или от болката си?“, би отговорил: „Бих изоставил радостта и удоволствието, само ако можех да запазя болката, която съм изтърпял, защото дължа осъзнаването на нея.“ И така, когато се погледне от по-висока гледна точка, много неща водят до оправдание на страданието и болката.

Въпрос: [Относно] Омразата, Жестокостта, Канибализма: Как могат те да бъдат източници на добра сила в другия свят?

Рудолф Щайнер: Не съм казал това, дори не ми е хрумвало! В духовния свят няма канибализъм, следователно нищо не може да се развие от канибализма в духовния свят. Може да се каже например, че една филантропска душа би извършила всякакви добри дела с лъвска сила: това би било нещо съвсем различно; но не бива да се казва, че лъвската сила на поглъщане се превръща във филантропия.

Рудолф Щайнер: Този въпрос ме кара да отговоря с просто „да“ или „не“. Не.

Въпрос: Какво е добро и какво е зло?

Рудолф Щайнер: Да се задава този въпрос след днешната лекция изглежда малко странно. Образователен навик от последните няколко века е човек да пита: Какво е това? Какво е онова? — Какво всъщност се съдържа в това „какво“? Човек не забелязва колко късогледи са подобни въпроси. Но въпросът може да се задълбочи. Когато въпросът се задава, не може да се отговори с абсолютно определение. От гледна точка на целия живот, човек трябва да обясни всяко явление в живота. Така че, ако трябва да се обясни доброто, да, наистина могат да се намерят много определения. Например: Доброто е това, което е поставено така в живота, че животът на този човек е най-насърчен; или това, което най-добре задоволява собствената съвест и така нататък. Някой може да дойде и да каже, че злото е нещо точно, или време, или племе. Но не за това става въпрос, независимо дали в

частичен или общ смисъл; човек трябва да се опита да го обясни, както е направено днес. Въпрос: Добро и зло: [Няма ли разлика]?

Рудолф Щайнер: И с този въпрос няма какво да се направи. Гравитацията, която е изключително полезна, когато движи Земята около Слънцето, може да причини зло като лавина, търкаляща се от планината. Лекцията не е била предназначена да учи на преоценка в различна сфера, а на промяна в различна сфера [хинейн]. Дори ако хората не знаят какво зло вършат, това не е въпросът: напълно без значение е дали нещо се случва съзнателно или несъзнателно в сферата на разпадането. Лекцията не е била извинение за злото, сякаш да каже: Тези, които са истински зли, са най-добрите, защото имат дара на ясновидеца на доброто. Не се казваше, че най-добрият човек е великият престъпник, а по-скоро, че няма „отвъд доброто и злото“ в сетивния свят, само в свръхсетивния свят.

19. За смъртта

От няколко години говоря в тази зала за елементарни въпроси и, по един по-конструктивен начин, за духовната наука и само поради тази причина си позволявам да изнеса тази лекция тази вечер, но трябва да отбележа, че [днешната лекция е в известен смисъл рискована и] онези [слушатели], които са чули малко или нищо от предишните лекции, лесно ще стигнат до заключението, че всичко, което се казва, [е] горе-долу неясно. В миналото съм представял по различни начини причините за всичко, което води до подобни прозрения, и съм показвал как е напълно възможно човешкото познание да проникне до източниците, от които е черпала и днешната лекция, така че да не е нужно да повтарям едни и същи аргументи отново и отново, за да съобщя нещо от специалните изследвания на духовната наука по днешната тема, която в края на краищата е близка до всяка човешка душа. Концепциите за това се намират в други лекции, но бих искал да започна с представянето на различни точки, които могат да послужат като преход за онези, които все още не са се занимавали много с темите на духовната наука. Често се подчертава, че духовната наука е много различна от външната наука, въпреки че със сигурност може да се разглежда като продължение на постиженията на естествената наука. Духовната наука не се основава на естествената наука, а на разпознаване, което се постига с развити сили на душата, които първоначално спят в подсъзнанието на душата, но могат да бъдат изведени на повърхността чрез медитация и концентрация, така че душата [става толкова силна, че може да свърже смисъл с думите: преживявам себе си като душа извън тялото], чувствам се като духовно същество по такъв начин, че гледам на тялото си като на нещо чуждо. Следователно това е вид духовна химия, която се задвижва от медитация и концентрация върху човешкото същество и чрез него или нея. Чрез тази духовна химия духовният живот се отделя, когато е подготвен от тези упражнения на медитация и концентрация.

Чрез това, човек открива, че в него живее същество, което обикновено използва сетивата като инструмент, но може да се издигне от тялото и тогава не възприема света около себе си чрез сетивата, а свят от духовни същества и процеси. Моментът, в който начинаещият духовен изследовател достига до точката на истинско осъзнаване, че преживява духовния свят, е важен.

Този момент може да възникне от будното ежедневие, без да го нарушава, или може да се случи посред съня [но не се превръща в сън, а по-скоро в духовно преживяване]. Човек обаче преживява това откъсване от тялото по шокиращ начин. Типичното е, че – в съня или в будния живот – настъпва моментът, когато човек усеща: Сега се случва нещо, което те прониква като [неустоима], елементарна сила, нещо подобно, когато си в къща, където удря мълния. Усещаш откъсването от тялото, чувстваш, че можеш да го възприемеш извън себе си [като нещо чуждо].

Това преживяване е вратата към духовното изследване. След като го преживееш, ще разбереш какво има предвид духовният изследовател, когато говори за висше познание и характеризира това висше познание, това духовно-научно познание, като казва: Започва с приближаването до портите на смъртта, защото тогава знаеш какво означава да живееш извън тялото в душата. Преживяваш това събитие [само в образ], но в реално въображение. Знаете какво означава да преживееш смъртта, да стоиш в света, в който стои човешката душа, когато тя действително е преминала през портата на смъртта и е предала тялото на земята, [когато] душата навлезе в духовния свят.

Съществува една необходима особеност. [Сега бих искал да опиша състоянието на ума, необходимо за справяне с фактите, възникващи в този процес; защото] състоянието на ума, което развива духовният изследовател, е различно от това на учения, когато се движи в сферата на обикновената наука или дори в ежедневието. Там човек има чувството, че може да съди всичко. Това настроение престава, когато човек се потапя в духовното познание. Човек се научава все повече и повече да усеща как истината е нещо, което се носи над него във високи висоти и което винаги иска да чака, за да се приближи до нея. Човек чувства колко е необходимо да се подготви да доведе душата в сферата, където тя узрява, да получи от духовните светове, сякаш по благодат, това, което се нарича истина в духовната сфера. Свето страхопочитание [от съюза на душата с истината] обзема душата. Човек има чувството: само да можех да почакам още малко, да отложам това, което сега искам да изследвам, за по-късно време, когато съм узрял. Това чувство: първо трябва да узрееш, да не съдиш, а да се трансформираш, за да достигнеш до сфери, където истината идва при теб - това настроение възниква съвсем естествено в духовното изследване. Докато човек иначе иска да работи усилено върху това, което науката може да събере, в духовното изследване човек чувства нуждата да работи върху себе си, да доведе себе си до състояние, в което може да преодолее свещеното страхопочитание.

Това е [само със сухи, груби думи] препратка към нещо, което е безкрайно свещено и познато на всеки, който се занимава с духовно изследване. Такъв човек познава момента, в който си казва: Да, все още имаш нещо за разпознаване, но е по-добре да изчакаш. — Човек има чувството, че не е достоен за истината. Това особено настроение на недостоен за истината във висш смисъл е нещо, което човек се научава да разпознава като проникващо в самия себе си. Това е казано, за да се посочи, така да се каже, нещо за настроението, което бих искал да изляя върху всичко, което ще бъде представено днес.

[Днес бих искал да говоря за проблема със смъртта в разказвателна форма, като се позовавам на духовните изследвания и техните източници, като същевременно се позовавам на моите трудове върху „Теософията“ и „Прагът на духовния свят“.

Описанието на лекцията трябва да бъде по-скоро като душата, която се е пренесла

в духовните светове със собствените си сили, преживява събитията; така че ще бъде от малко по-различна гледна точка, отколкото в тези книги.]

Когато човек премине през портата на смъртта [т.е. когато душата му се е отделила от физическото тяло], се случва събитие, което трае само за кратко време [с което духовният изследовател е запознат чрез наблюдение на наскоро починал човек]. Тъй като духовният изследовател може да влезе в света, в който влиза починалият човек, тези преживявания са му познати. Цялото вътрешно състояние на душата тогава става различно. Във външния ни живот, във физическото ни тяло, ние разграничаваме мислене, въображение, чувство и воля. След смъртта тези душевни дейности стават нещо различно, отколкото в живота [след смъртта те идват в съзнанието по различен начин, отколкото с думите, които нашият земен език е измислил, за да ги изрази]. Преживяването е напълно различно, отколкото във физическото тяло. Човек може само да се опита да се доближи с думи до това, което се вижда в духовния свят, [дори и да изглежда неловко и да е непознато в смисъла на обикновения език].

Първото нещо, което човек преживява след смъртта, е, че преживява себе си в мислите си по такъв начин, че тези мисли започват да водят самостоятелен живот. Това е нещо, което вече е познато на духовния изследовател [и му се струва по подобен начин], когато е напуснал тялото си. Той не може да каже: Движа мислите си. Те стават като вътрешно независима същност. Вместо да се чувстват в едно цяло с мислите си [в тялото], те сякаш излизат в околната среда и се превръщат във външен свят. Точно както възприемаме сетивните неща и процеси около нас преди смъртта, така и след смъртта възприемаме мислите си, така че те изглеждат като картина от спомени от миналия ни живот.

Всеки, който гледа на живота с отворен ум, знае, че между раждането и смъртта се натрупва вътрешно богатство на живота. Можем да огледаме само част от това, с което сме станали по-богати, по такъв начин, че да осъзнаем, че сме в него в мислите си. Това, което сме постигнали в последния си живот, се явява пред душата ни като съвкупност от мисли, [жив образ на паметта, състояща се от мисловни същности], една картина. Първото е следователно като преглед на миналия ни земен живот, който е като външен свят, в който мислите, които сме погълнали, са вплетени заедно [в пълна активност].

Този преглед трае само няколко дни. Продължителността варира [в зависимост от развитието на индивидуалността и духовният изследовател е забелязал, изучавайки този въпрос]: След смъртта човек може да се обърне назад към житейските си постижения, които са се превърнали в мисли, приблизително толкова дълго, колкото би имал сили да остане буден през живота си преди смъртта [без естествените сили на умората да го принуждават да спи]. Един човек може да прави това в продължение на много нощи, друг не може. Нищо в моралната стойност на живота не зависи от тази продължителност.

Когато това време на преглед приключи, сякаш един откъс, мисловният откъс от това, което сме постигнали в последния си живот, се „дистанцира“ от нас. Важна част от тази картина се отдалечава от нас. Имаме чувството, че житейският ни опит отива далеч в духовната далечина. Това чувство, което произтича от него: че това, което сте знаели, че е свързано с вас преди смъртта, отива далеч – това чувство е зората на ново съзнание след смъртта. Ние развиваме обектното си съзнание във физическия земен живот преди смъртта, като се срещаме с нещата със сетивата и способността си за преценка, така да се каже. Фактът, че външният свят ни оказва съпротива, развива противодействаща сила в нас. Това ни дава съзнание преди смъртта. След това съзнанието не е по-тъпо, а напълно различно.

[В чувството: Сега цялото постижение, екстрактът от последния земен живот, си отива – така започва новото съзнание и] следват други, много по-вътрешни преживявания. Докато в първите мигове след смъртта преживявахме мислите си като духовен външен свят около нас, сега изпитваме връзка с последния си земен живот чрез вътрешни душевни сили, които са напълно различни от тези преди смъртта, душевни сили, за които няма дума, които не могат да се третираят нито като чувство, нито като воля. Човек би могъл да опише това като нещо между чувство и воля, като чувство на воля или волево чувство. Изгрява като чувство, но желанието е в чувството. Душата стои директно в това желание и тази част от душевната сила е насочена към последния земен живот, така че сега преминаваме през период, който все още може да се измери с години. Той може да се характеризира по следния начин: По време на земния си живот ние задоволяваме желанията и копнежите си, влизаме в определени взаимоотношения с външния свят, но за никого всичко, което е желал в живота, чувствал, искал, не е изчерпано, когато напусне живота.

Преживяването на душата, нейното чувство, все още запазва остатък от това, на което все още е можело да се наслаждава. Това сега продължава да живее в душата по такъв начин, че душата го усеща като желание. Това поражда копнеж за връзка с последния земен живот. Душата е вътрешно заета с последния земен живот в чувството си на желание. Намирайки се в духовна среда, тя се научава да разпознава, че земният живот и земните условия са необходими за това чувство и желание, [и] че не може да ги задоволи тук. Необходими са години [в духовния свят], за да се преодолее това. Човекът вече е в духовния свят, възприема го, но го възприема косвено чрез предишния си земен живот.

Да предположим, че човек е починал, оставяйки след себе си някого, приятели или някой друг в земния живот. Той все още е свързан със съществото, което е оставил след себе си, но тази връзка е такава, че починалият поглежда назад към собствения си земен живот: „Ето как се чувстваше към другото същество.“ - Вглеждайки се в това чувство, се установява връзката с другото същество. Човек получава прозрение за съществото, което е оставил след себе си. Същото важи и за същество, което вече е в духовния свят и е имало връзка с нас на земята. Ние не ги

намираме директно, а индиректно чрез връзката, която ни свързва, така да се каже, като телеграфна връзка, с тези същества, които след това обитават духовно в нашата среда. Ние не сме отделени от съществата, с които сме се свързали. Връзки могат да се установят, но тъй като ни е необходим обходен път през земния ни живот, само с тези, с които сме били свързани в земния живот. Нуждаем се от това, което сме чувствали и преживявали към тези хора, като посредническа връзка. [Светът на мъртвите се състои от хора, преминали през портата на смъртта и живели с него на земята в приятелски или враждебни отношения.] През първите няколко години нашите взаимоотношения не излизат извън този кръг. Следователно може да се каже, че това е времето, което човек преживява до момента, в който си спомни - първите години от детството, които човек не помни, не се вземат предвид. Няма значение за продължителността на това преживяване дали човек е достигнал двадесет и пет, тридесет и шест или петдесет и пет години. Когато човек е достигнал средна възраст, колко дълго е живял не допринася много за удължаването на това преживяване след смъртта. Около две десетилетия е времето, през което тази борба за откъсване от контекста на последния земен живот се осъществява в душевни сили, които могат да бъдат наречени „чувстване на воля“, „чувстване на воля“. Когато това време отmine, човек забелязва – вече забелязва, че тя идва през това време – че се пробужда нова душевна сила. Тя не присъства в земния живот; духовният изследовател я разпознава само извън тялото. Изразът, който може да се използва за това, е: творчески актове на волята, дейност на волята. Постепенно човек започва да усеща, че нещо като душевна сила изтича от него в духовната му среда. Тази сила може да се опише и като духовна светимост, въпреки че не е подобна на физическата светлина. Тя се разпространява от душата в духовната среда. Чрез нея се учим да разпознаваме какви духовни процеси протичат между раждането и смъртта. Ние осветяваме обкръжението си, така да се каже. Когато погледнем състоянието на ума, в което човек се намира, когато осветява обкръжението си със светлината на душата си, която усеща като творческа воля, бихме могли да кажем: В продуктивната сила на духовната светлина има безкрайно, но духовно, благородно благополучие, наистина нещо като блаженство, което човек усеща, като разпознава същества и процеси в този духовен свят. Това е излизането в непосредствено възприятие на съществата, преминали през портата на смъртта в духовния свят. Сега се появяват духовно разпознаване и духовна връзка, които вече не възникват от поглед назад към последния ни земен живот. [Сравнете моето писание „Прагът на духовния свят“]. Човек има чувството, че възприема, защото разпространява духовната си светлина около себе си - иначе всичко би останало тъмно.

Сега в преживяването настъпва нещо като промяна. Може да се каже, че душата излъчва тази духовна светлина от себе си, но докато развива тази духовна светимост, душата чувства как силата ѝ се изчерпва, чувства как става по-слаба, как творческата ѝ сила намалява. Тя се превръща в духовен мрак в обкръжението си. Но това няма нищо общо с тъмнината във физическия смисъл. Душата сега има различно преживяване, което се редува с чувството ѝ, че е сред тъмнината, сама. Може да се каже: Времена на духовна дружелюбност, духовно единение се редуват със състояния, в които душата се чувства сама със себе си, преживявайки само това, което извира отвътре, това, което може да се нарече ехо от преживяното в състоянието на духовно светлинно излъчване. Не може да се нарече спомен. Човек се чувства самотен в един огромен духовен свят, който сега е тъмен.

Тези състояния трябва да се редуват. Когато човек е сам със себе си, вътрешното преживяване на реверберацията става безкрайно живо. Човек превръща това, което преди е било външният свят, във вътрешен живот. Преживявайки в самота това, което е преживял преди това, това кара творческата сила да се засили и другата вибрация да навлезе. Тогава човек се чувства сякаш се пробужда отново, заедно с други духовни същества. [Това са процеси, които могат да се сравнят с ежедневно спане и бодърстване, но които продължават много по-дълго.] Излъчващата светлина е вид будно състояние, докато това да си сам, но с много ясно съзнание, е вид сънно състояние. Човек се научава да разпознава, че тези две състояния са необходими, че по време на едното се генерират силите за другото. По този начин човек преживява по-интензивно това, което е собственото му аз във второто състояние. С напредването на времето, колкото повече човек се отдалечава от центъра на времето между смъртта и раждането, толкова повече отслабва силата, която създава душевна светлина от самотата. Идват моменти, когато чувстваме, че можем да излъчваме все по-малко светлина. Самотните времена стават все по-трудни, защото са по-самотни; времената, когато човек е затворен в себе си, стават все по-дълги. Човек знае все повече, че има свят около нас, но преживяването е вътрешно, самотно - докато не дойде времето, когато сме по средата между смъртта и раждането. Опитам се да опиша това с [израза] „духовна полунощ“ [сравнете описанието на духовния полунощен час в мистериозната драма „Пробуждането на душата“].

Човек живее сякаш в [тъмна] духовна среда [която вече можем да си представим тук, ако изключим всички впечатления от заобикалящата ни среда и се концентрираме изцяло върху себе си] — която е концентрирана в нас, така че целият свят, който преживяваме, е сякаш само ние самите. Когато душата, след като е изпитала блаженството от споделянето на живота на духовни същества и процеси, [има] — не само други човешки души, но и духовни същества, които живеят и тъкат в духовния свят, след като те, така да се каже, са се издигнали йерархично в

духовния свят от по-нисши форми на битие към по-висши — всичко това [след това] се преработва вътрешно във времена на уединение.

След това идва духовната полунощ. Сега душевните сили придобиват съвсем различно значение. Когато чувстваме копнеж в обикновения си живот в тялото, това е най-пасивната от нашите сили. Копнежът идва от слабостта на душата. Тази душевна сила има съвсем различно значение във времето между смъртта и раждането. Защото от уединението на душата [в духовната полунощ] се събужда копнеж за свят, който е извън нас самите, но този копнеж е творческа сила и тъй като е положителна сила, той ни представя един много особен външен свят, който е също толкова вътрешен свят. Той се появява пред очите ни, сякаш от това, което би могло да се нарече далечно минало, образът на миналите ни земни животи. Така е за всяка душа, че тя оглежда миналите си земни животи. Копнежът изостря погледа. Душата възприема тенденциите. Тези земни животи бяха такива, каквито бяха, и тъй като бяха такива, каквито бяха, е необходим нов земен живот, за да компенсира несъвършенствата, за да може човешката хармония да се установи напълно във вас. Срещал съм хора, които не можеха да повярват в повтарящи се земни животи. Те казваха: Един земен живот ми е достатъчен! - В този момент не само всяка душа вярва в него, но, гледайки го, развива склонността да води нови, компенсиращи земни животи.

Това отнема известно време и докато имаме този копнеж в себе си, той отново става по-ярък. Следващото нещо, което се очертава, е, че не само душите на онези, които са били близки до нас в живота, са около нас като духовни същества – те сега се появяват в нова форма. Виждаме онези, които са били свързани с нас по кръвна връзка или са живели в приятелство, и чувстваме: Все още им дължиш това, все още трябва да се реваншираш за онова. Преживяваме дисбаланса и силата да го компенсираме е засадена в душата ни. Но тези души преживяват същото като нас; те имат склонност да компенсират това, което може да бъде компенсирано в нови земни животи. Това ги кара да прекарат нов живот заедно с нас. Душите се стремят заедно по такъв начин, че се озовават в нови животи, за да балансират това, което е останало небалансирано. Появява се това, което е било нашата непосредствена среда, а по-далеч се появява това, което е било нашата по-далечна среда [възникват лични отношения на любов и неприязън]. Ние сме заедно и с онези, с които принадлежим към един народ, обединили сме се в това или онова общество, имали сме общо религиозно изповедание. В рамките на кръга, който сме преживели по този начин, ние сега чувстваме, отново в по-късен момент от характеризирания, и научаваме какви сили трябва да вложим в нашето чувство, воля, желание, за да напреднем.

Така, малко по малко, се появява това, което събужда в нас склонността да прекараме нов земен живот по много специфичен начин. Формира се нещо като архетип на нов земен живот, като творческо въображение: човек чувства воля към

него, защото желае това въображение. Човек чувства: така трябва да бъдеш в друг живот. В самотата тогава човек изпитва засилване на склонността към образа на това как иска да оформи новото си тяло. Докато преживява всичко това, възниква едно особено чувство, което е като странна воля. Докато във физическия живот чувстваме, че правим нещо, сега чувстваме, че то се влива в нас отдалеч, влита се в нашето същество, протича през нас като чувства на топлина. Има чувство на воля, която тече в нас. Чувстваме, че идва оттам, откъдето нашите мисли са „заминали“. Чувстваме, че сме на път към мислите, които са си отишли. Чувстваме, че в подходящия момент ще потърсим двойка родители, които могат да ни дадат обвивката за това, което оформяме като архетип за нов живот на земята. Чувстваме, че моментът за прераждане е, когато се срещнем отново с мислите, които са ни напуснали. Отново се приближаваме до житейския си опит и там, където той се обединява с нас, ние проникваме в архетипа и сме привлечени от двойка родители, които ни дават генетичния материал за нов живот.

Това е така само когато всичко протича нормално, но това рядко се случва. В повечето случаи склонността към въплъщение не възниква в точно подходящия момент, а други обстоятелства ни карат да се спуснем по-рано. Това води до земни животи, които не възобновяват напълно това, което сме придобили преди това, животи, които представляват упадък.

Това се оказва, че когато човек трябва да слезе на земята и мислите му са все още далечни, когато се спуска отново и отново, преди да стигне до точката, в която се сблъсква с натрупания си житейски опит, той все пак отново стига до мислите, които трябва да балансира с това, през което, така да се каже, е преминал преждевременно.

Това показва колко просветляващи са резултатите от духовното изследване. Духовният изследовател естествено развива интимност с всичко, което живее, страда и се радва на земята. Той развива разбиране за всяка душа. Да предположим, че човек е изправен пред душата на престъпник – трябва да се наложи необходимото наказание – но човек може да се изправи пред душата на престъпник с дълбоко състрадание. Възниква желанието да се разбере как тази душа се е въплътила. Човек открива, че това е специално духовно преждевременно раждане. То се причинява да слезе много по-рано, отколкото мислите са се срещнали по пътя си. Такива души имат склонност да се въплъщават в този момент, но тъй като не могат да се въплъщават в момента, в който мислите им се срещат, те въпреки това имат склонност да навлязат в земния живот, носейки в себе си, защото не са пристигнали там, където е трябвало, пренебрежение към живота в подсъзнанието. Такава душа става разбираема за нас. Опитах се да проследя особеността на престъпната душа в престъпния език. Вече има речници на този език. Престъпният език разкрива характер, който е свързан с несъзнателните

тенденции на душата. Човек трябва само да разгледа този език. Може да се каже, че това изразява известно презрение към живота. Ако човек проследи тези връзки, ще види, че само човекът, който се е въплътил в точния момент, [чиято душа се събира с всичките си мисли в точния момент]; другите не се чувстват хармонично в него. Тези души имат особено силен свръхсъзнателен инстинкт за самосъхранение, докато в подсъзнателните им дълбини има презрение към живота. Взаимодействието на това презрение с инстинкта за самосъхранение води до престъпни натури.

Човек преживява много неща в детайлите на прераждането, когато обмисли какво може да изследва душата, използвайки правилния духовно-научен метод. Това, което описвам, са отделни случаи. Когато човек умре преждевременно в резултат на нещастие, той оставя тяло, което все още не е трябвало да напуска. Той влиза в този духовен свят по такъв начин, че той му се струва по съвсем различен начин [отколкото ако смъртта е настъпила в напреднала възраст]. Той го вижда през завесата на силите, които все още биха могли да действат в тялото. Това развива по-силни сили, отколкото ако биха могли да се развият без тази завеса. Като духовни изследователи, ние се запознаваме с хора, които са станали толкова силни, които имат сили, които им позволяват да контролират телата си повече от другите, да надхвърлят това, което е умората. Те са преминали през инцидент – както откриваме – чрез ранна смърт и са запазили нещо, което им е дало много сила. Световите са отделени един от друг. Трябва да кажем: невъзможно е, би било безсмислено да се каже, че един живот трябва да приключи по-рано, за да се придобият силни сили [в живота в духовния свят и, ако е необходимо, и в по-късния земен живот]. Тези сили могат да бъдат лоши. Или могат да бъдат добри. Трябва да живеем възможностите на този живот; но ако това е така, [ранната смърт] е в нашата съдба, [тя ще настъпи без по-нататъшни действия; само на най-високото духовно ниво на опит може да се предвиди подобно нещо]. Животът става ярък, когато човек го погледне чрез такива резултати от изследвания, вглеждайки се в живота между раждането или зачеването и смъртта, и живота между смъртта и раждането. Ние самите сме формирали архетипа на нашия живот [в духовния свят]. В този висш смисъл ние сме оформителите, проектантите на нашия живот, новите творци, [сътворците на нашия земен живот] от духовния свят.

[Ако някои хора тълкуват тези описания като означаващи, че само една душа има връзка с друга, това може да се поправи, като се каже, че духовният изследовател на портата на смъртта също се изправя пред безтелесните души по подобен начин, както те се изправят една пред друга, и това прави възможно да се научи нещо за смъртта.]

Това, което живее в нас като безсмъртно, живее с качества, които не се проявяват в живота такива, каквито са. Между смъртта и раждането, чувството и волята не са такива, каквито са тук, защото чувството, желанието и желаещото чувство са много

по-живи там, отколкото тук. Духовният изследовател открива в себе си това, което наистина живее безсмъртно в душата.

Когато се сблъскаме с нещо във физическия свят, не е нужно да доказваме неговите характеристики [които можем да възприемем по много начини чрез сетивата], например червенината на розата. Философските изследвания на безсмъртието са възможни само докато не се сблъскаме с това, което живее в нас, с характеристики, различни от тези, които виждаме. Духовният изследовател знае: това душевно същество има различна съдба от тялото; то носи безсмъртие в себе си. Общуването с външния свят засажда нещо в душата, което е семето, оформящо нов земен живот. Точно както ново растение се развива от семето на растението, което вече е там, докато растението е живо [след като е увехнало], така е вярно, че между смъртта и раждането семето се развива в нов живот; то само трябва да премине през живота между смъртта и раждането. Нещо е различно от растението. Че в душата се развива ядро, което преминава през духовните светове, скоро става ясно, когато човек се запознае с духовните изследвания, но все още може да има безпокойството: Да, но семето на растението може да се изяде, може да се развали. Може да има възможност да се превърне в нещо ново, но може и да не стане такова. Това е така само във физическия свят, не и в духовния. [За духовния изследовател никое от наблюденията му не разкрива нищо, което би могло да попречи на душевното ядро да се появи отново в нов живот, след като силите са потънали в него в живота между смъртта и новото раждане.]

По този начин, животът в тялото става ясен само когато се разглежда като следствие от живота извън тялото и отново като семе за нов живот на земята. Добре известно е, че в нашето настояще време, срещу подобни открития, получени с цялата предпазливост на духовното изследване, трябва да се издигат враждебни гласове. Това се отклонява значително от мисловните навици на времето. Но дори с появата на коперниковия мироглед [когато се появява Коперник и, така да се каже, издърпва земята изпод краката на хората от онова време, като учи, че земята се движи с главоломна скорост през пространството, но че слънцето стои неподвижно спрямо нея, напълно противно на предишния начин на мислене], хората е трябвало да се преучат, да се научат да виждат нещо различно. Хората само постепенно свикват с нови начини на мислене. За духовния изследовател вече има копнеж в дълбините на душата да види какво се крие отвъд раждането и смъртта, [отвъд земния живот]; без да го знаят, душите се стремят да достигнат до този „духовен Коперник“.

Тези, които трябва да се занимават с тези въпроси, защото съдбата им ги принуждава да говорят за тях, трябва да разчитат изцяло на това, което винаги се е оказвало правилно в хода на човешкото развитие. Дори тогава, назадничавите умове често не са били в състояние да се справят. [По времето на Коперник естествените науки не са искали да се задълбочават в неговите възгледи по

ретроспективен начин, а трудовете му също са били неодобрявани от Църквата дълго време], но той е показал как истината си проправя път, дори ако трябва да се промъкне през най-тесните пукнатини. Духовният изследовател разчита на това. Точно както Коперник и Джордано Бруно са се установили в съпротивителните навици на мислене на хората, чийто поглед води в безкрайното пространство, така ще се установи и духовното възприятие, показвайки, че духовният свод, който се намира между раждането и смъртта, се създава само от човешкото познание и че погледът ще се разшири във времевата безкрайност. Човек би могъл да характеризира това като вътрешен източник на утеха пред лицето на гласовете, които, разбираемо, все още се обявяват срещу духовните изследвания днес, особено от онези, които вярват, че стоят твърдо на земята на науката. Духовният изследовател разпознава триумфите на науката и разбира нейната необходимост. Когато от религиозна страна се повдигат възражения, от известен стремеж да се запази духовната сфера за вярата, човек би искал да каже: Когато Коперник излезе с новия си мироглед, мнозина казаха: Не можете да повярвате на това, не е в Библията. Те вярваха, че религията е застрашена. Времето минаваше. Религията се примири с Коперник. Религията не може да бъде застрашена от откриването на нови истини. Колко слаба трябва да е една концепция за Бог [за да не може да понесе нови прозрения, внесени в нея]. Нека предположим, че Колумб е искал да открие Америка, а други са искали да му попречат да отиде, защото не са могли да знаят дали слънцето ще грее и там. На същото ниво, вярата, че религиозните чувства и вярата в Бог могат да бъдат застрашени от отварянето на нови духовни сфери на душата, изглежда абсурдна. Точно както знаем, че слънцето ще грее и в новата земя, така и духовният изследовател знае кои светове на душата и духа някога ще бъдат отворени. Вашата концепция за Бог е силно, вътрешно слънце, което може да бъде внесено във всичко. Религиозното чувство не може да бъде застрашено от това. Някой ми отговори: Да, но ти бъркаш коперниковия мироглед с новата предполагаема духовна наука. Не виждаш, че Коперник е открил факти. Духовната наука просто прави твърдения. Човек би искал да каже: [Горкият поглъщач на умове], колко малко осъзнаваш какво казваш. [Какво знаеш за фактите на коперниковия мироглед, какво наистина си преживял от тях самия?] Ако не живееше под влияние на внушение, а беше изучавал въпроса, щяхте да видите, че по онова време [когато за първи път са възникнали тези революционни идеи за космическата структура и движението на нашата планетарна система] е съществувало същото нещо, както сега, през погледа на духовните светове. Същият човек със сигурност би казал преди откриването на новия коперникански възглед: Факт е, че Земята стои неподвижно [и Слънцето се движи около Земята, както изглежда на окото]. Така че сега той казва: Факт е, че човешките същества живеят само веднъж на Земята. - Той ще признае [че различните животи на Земята също са факти]. Духовната наука днес [въпреки нашата логически горда епоха] не може

лесно да убеди [материалистично пробудените] хора. В [скорошна] книга „Мисли за смъртта“ от [Браузеветер четем]:

Невъзможно е да се докаже безсмъртието. Нито Платон, нито Менделсон, който е тръгнал по неговите стъпки, са успели да го обосноват с простотата и неразрушимостта на душата. Дори да признаем на душата проста природа, нейното постоянство като просто обект на вътрешно размишление остава недоказано и недоказуемо.

Човек не може да докаже червенината на една роза. За тези, които могат да разберат духовния живот, [подобен тест, който обаче е симптоматичен] разкрива крехката логика на голяма част от случващото се днес. [В заключение, позволете ми да обобща представеното тази вечер в едно-единствено изказване: Духовната наука се възприема като нещо ново, което се приближава до човечеството в наше време, едно с нашите предци, най-изявените водачи на духовното човечество.] Бих искал само да посоча един красив цитат от Гьоте, който не бива да приемаме лекомислено, тъй като той е не само потвърждение на вярата на Гьоте в безсмъртието на душата, но е и дълбоко свързан с изследванията на духовната наука върху живота извън тялото. Гьоте казва:

Не бих искал да бъда лишен от щастието да вярвам в бъдещо продължение; всъщност бих искал да кажа заедно с Лоренцо де Медичи, че всички, които не се надяват на друг живот, са мъртви дори в този живот; но такива неразбираеми неща са твърде далечни, за да бъдат обект на ежедневно съзерцание и разрушаващи мисълта разсъждения. Духовното изследване ни показва, че това, което продължава да живее, след като сме преминали през портата на смъртта, то продължава да живее в нас като ядрото на нашата душа между раждането и смъртта в дълбините на душата и продължава да има ефект. Ние живеем от ядрото, което се развива за бъдещи животи. Ние живеем от това, на което се надяваме [иначе не бихме могли да живеем духовно без емоционалното, дълбоко вътрешно убеждение за това, което бихме могли да очакваме от духовния живот]. Нашата жизнена сила е нашата надежда за духовен живот. Гьоте усеща това, чувства го. Ето защо той не просто казва, че се чувства убеден в безсмъртието на душата, той казва:

Чувствам, че човешките същества живеят от това, на което могат да се надяват. Това твърдение се потвърждава от духовната наука, която казва, че ние вече живеем в настоящето от надеждата си за бъдещи животи.

Въпрос и отговор

Въпрос: Бях мисионер, страдах от тежка малария и изпитвах мъчителни страдания. През това време преживях как целият ми живот преминава пред очите ми в бързи, но не и неспокойни образи, като картини без рамки на дълга стена.

Рудолф Щайнер: Това преживяване не е [изключителен] случай, а [е] съвсем естествено в духовния живот. Това преминаване се случва не само когато човек умре, но и всеки път, когато човек остане извън тялото си със силите на душата си.

Духовният изследовател може да го предизвика по свое желание. Такъв случай е описан от криминалния антрополог Мориц Бенедикт, [който като дете] паднал във водата. Всеки път, когато преживяването на душата се отдели, се случва това спомен. Така че човек не може да очаква нищо друго освен описаното тук. Прилича на кинематография, защото се случва толкова бързо, че се появява почти едновременно. Сравнението с кинематографа има за цел само да изрази скоростта на последователността от изображения.

Въпрос: Може ли човек да избере родителите си и новото си съществуване?

Рудолф Щайнер: В духовното съществуване човешките същества не могат да свързват своите понятия с желанията си по същия начин, както преди смъртта. Само ако човек иска да бъде ефективен идеал – но той трябва да бъде ефективен – на предстоящия си земен живот, той може да избере родителите си.

Въпрос: Може ли човек да има спомени за предишното си съществуване?

Рудолф Щайнер: Това е само въпрос на зрялост. Фактът, че повечето хора днес нямат такива спомени, не ги оспорва. Това би било все едно да кажем: „Вие твърдите, че човешките същества могат да смятат. Ще ви доведе човек, който не може да смята, така че хората не могат да правят математика.“ Можете да бъдете много известна личност в един земен живот и това може да определи, че в следващия земен живот ще възникнат напълно различни условия. Това спомняне всъщност се случва само като вид увеличаване на знанието.

Въпрос: Как е възможно прераждането? Все пак населението се увеличава.

Рудолф Щайнер: Това е въпрос, който възниква почти след всяка втора лекция, често след всяка лекция. Но едното не изключва другото.

Въпрос: Продължават ли повтарящите се земни животи безкрайно? И ако не, какво следва след това?

Рудолф Щайнер: Те продължават приблизително толкова дълго, колкото съществува физическата земя. Не е възможно да се обхване всичко в една лекция, от началото на света до неговия край. Човек не бива да има такива наслагвани слоеве, такива спекулативни нива на мисъл, във въображението си. Във всеки случай, това, което ще последва, ще се разгърне с времето си. Казват, че един лектор веднъж отговорил на въпроса какво е направил Бог преди сътворението на света, като казал: Той отрязал пръчки на онези, които задавали безполезни въпроси. Не бих казал това, защото лекторът трябва да бъде учтив в известен смисъл, но идеята, че човек може да задава „крайни въпроси“, произтича от навика да мисли. Въпрос: [Има ли] разлика за живота след смъртта, ако самоубиец е отнел живота си в лудост?

Рудолф Щайнер: Тук са замесени и други обстоятелства; човек трябва да разгледа цялата съдба.

Въпрос: Има ли смисъл да се молим за починалите си, да четем литургии?

Поддържат ли мъртвите връзка с нас?

Рудолф Щайнер: Със смъртта всичко физическо отпада, но всичко останало остава: духът на взаимоотношенията, приятелството и т.н. Живото възпоменание е най-добро; това може да се направи и без литургия, просто варира според религиозните вярвания. Всяко събиране на себе си, всяко същество в себе си, пребиваване със себе си, приближава човек до духовните светове и е от полза и за мъртвите.

Въпрос: Ходлер представлява ли началото или края на дадена форма на изкуство?

Рудолф Щайнер: Зависи от гледната точка! Всичко е началото на нещо и краят на нещо друго.

Въпрос: А какво ще кажете за психичните заболявания: [в случай на] свръхчовешки разрушителни сили [или] скованост, вътрешно развълнувани впечатления [или] чуване на гласове? Рудолф Щайнер: Тук има цял куп въпроси. Всъщност няма такова нещо като психично заболяване. Това, което наричаме „психични заболявания“, всъщност не е нищо повече от физически аномалии. Ако се погледнете в лошо направено огледало, може да видите лице, което ви гледа, и което предпочитате да не виждате. Причината за така наречените психични заболявания се крие във взаимодействието между духовната душа и болното тяло. Бих искал да подчертая, че това не означава, че лечението трябва да бъде чисто физическо. Често се случва тяло, което е извън строя, да изкривява изразяването на душата; когато тялото е излекувано, настъпва спокойствие и в много случаи подобрене.

Въпрос: Разрешени ли са противозачатъчните? Рудолф Щайнер: Е, ето го!

Въпрос: А какво ще кажете за инкарнация, при която човекът е починал скоро след раждането си?

Рудолф Щайнер: Това въплъщение трябва да се добави към предишния земен живот. Може би човекът не е успял да изрази всичко, което е искал в последния си земен живот. Тогава той добавя такъв кратък живот. Кармично това все още принадлежи към предишния живот, а не към следващото въплъщение, особено ако смъртта настъпи преди раждането. Поне понякога е така, понякога е различно. Например, човек може да иска да срещне определени хора, които в момента са въплътени. Това може да се случи в ранното детство. Обстоятелствата могат да бъдат най-различни.

Въпрос: Какво се случва, когато човек умре луд? [Останалата част от въпроса беше такава, че публиката започна да се смее.]

Рудолф Щайнер: Наскоро някой се подигра на един въпрос; трябваше да спомена, че намирам това за нехристиянско и тъй като беше пастор, беше странно явление. Не бива да се спекулира с подобни случаи, а само да се дават конкретни примери. Имало някога човек, който се родил идиот и страдал много от недоброжелателността на своите събратя. Оглеждайки се назад след смъртта си, той осъзнал, че това му е позволило да развие велики сили. Силите се трансформират по най-разнообразни начини. Този човек се преродил като гений на филантропията.

Въпрос: Ами ако духовният изследовател не е светец?

Рудолф Щайнер: Може би той не е такъв само в очите на своите събратя.

Лихтенбергер казва: Ако книга и глава се сблъскат и тя звучи кухо, трябва ли вината да е в книгата? Въпрос: [Ами] наследствената предразположеност? Рудолф Щайнер: [Няма наличен отговор.]

Въпрос: Съдейки по последната лекция, хората със зли инстинкти трябва да са най-духовно надарените.

Рудолф Щайнер: Последната лекция не беше предназначена да прославя злото. Не може да се каже, че злото е нещо ценно в духовния свят. Но ако е свалено там, където не му е мястото, тогава е зло. Дори надарените хора със зли инстинкти показват, че не са оставили това, което имат, във висши светове, а неправомерно са го свалили във физическия свят.

Въпрос: Особено желателно ли е да го държите будно за дълго време?

Рудолф Щайнер: Не, такива неща не постигат нищо.

Въпрос: Когато затворя очи, често виждам лицето на майка ми, която почина преди пет години; тя отваря очи уморено и те често са изпълнени с тъга. Какво мога да направя за нея?

Рудолф Щайнер: Това е много специфичен въпрос и отговорът трябва да вземе предвид, че тук си имаме работа със специален случай. Най-разнообразните явления могат да имат най-разнообразни причини; например, може да има засягане на етерното тяло. Във всеки случай е добре да мислим за такъв починал човек с любов и да се занимаваме с него в мислите си, защото това, което правим в мислите си, принадлежи на духовния свят, тоест на починалия.

Въпрос: Какво е антропософия?

Рудолф Щайнер: Това не е толкова лесно да се обясни с думи. Антропософията е това, което човек може да научи за себе си, когато не само интелектът – който е само част от човешкото същество – а целият антропос дава отговора.

20. Как душата намира истинската си същност?

Уважаеми присъстващи! Как душата намира истинската си същност? Това е въпрос, който всяка душа си задава непрестанно. Не е нужно да задаваме този въпрос с такива ясни думи, каквито току-що беше зададен. В най-тъмните си чувства, в дълбините на душата, всеки човек несъмнено има чувството, че най-дълбоката съдба на самата негова душа е свързана с този въпрос. И, уважаеми присъстващи, няма нужда да се замисляме: Каква е ползата от отговора на този въпрос? Какво означава отговорът на този въпрос? Каква научна стойност има той? - и така нататък. Вместо това, човек може да почувства, че вътрешният мир и вътрешното равновесие на човек зависят от това дали той може поне да развие чувството, че може да се намери някакъв отговор на този въпрос. От гледна точка на духовната наука, доколкото е възможно за търсещата човешка душа в настоящето, този въпрос ще бъде обсъден днес.

Това, което духовната наука има да каже по този въпрос, е, в най-истинския смисъл на думата, продукт, резултат от човешките стремежи в нашето време и, да се надяваме, ще става все повече такъв в бъдещото развитие на човечеството.

Човечеството преминава през различни етапи в своето развитие, през отделни народи и епохи и както това, което днес с право се цени като естествена наука, е навлязло в човешкото развитие в определен момент от времето и не е било част от него преди това, така е и с духовната наука, както я разбираме тук. Може да се каже, че условията, които са съществували преди три до четири хилядолетия за развитието на естествената наука, са, според мнението и „признанието“ на духовния изследовател, налице и за духовната наука в наше време.

Ако обаче въпросът, повдигнат тази вечер, трябва да се обсъжда от гледна точка на тази духовна наука, това не означава, скъпа публика, че това, което духовната наука казва, е нещо съвсем ново. Напротив, може да се каже, че това, което духовната наука казва, винаги е живяло в човешките души, живее по тъмен начин във всички човешки души, с по-голяма или по-малка яснота, особено в най-първите души. Нека цитираме думите на един изключителен мислител от съвременното духовно развитие, думи, които в известен смисъл могат да ни отведат право в същината на нашия въпрос. Йохан Готлиб Фихте, великият философ, веднъж е казал, говорейки за природата на учения:

Не само,
каза Фихте,

Не само след като бъда откъснат от контекста на земния свят, ще получа достъп до свръхестествения свят; аз вече съществувам и живея в него, много по-истински, отколкото в земния свят; той вече е единствената ми твърда позиция, а вечният живот, който отдавна съм придобил, е единствената причина, поради която все още мога да продължа да съществувам в земния свят. Това, което наричате небе, не е отвъд гроба; то вече е разпространено около нашата природа и светлината му свети във всяко чисто сърце.

Уважаеми присъстващи, дори това твърдение да е направено от дълбок ум, то е направено във време, когато духовната наука не можеше да се обсъжда, както днес, и когато човешката душа все още не е имала същите ясно изразени потребности по отношение на свръхестествения живот, както днес. Справедливо е да се каже, че времето вече е дошло за всяка мислеща душа и то ще идва все повече и повече – само късогледите могат да не се съгласят с това – времето е дошло и ще идва все повече и повече, когато душите ще се чувстват неспокойни, когато трябва да осъзнаят: Да, истинският дом на душата, това, което трябва да се нарече духовен свят, е нещо, което трябва да възникне във въображението на всяко любящо сърце, но това, което ние ценим като наука, това, за което най-добрите от нашите съвременници казват, че единствено има право да установи истината, или се отвърща от всяко изследване на свръхсетивните светове, или поне си позволява да каже, че човешката познавателна способност е толкова ограничена, толкова стеснена, че не може да проникне в свръхсетивния свят и че следователно всяко знание, всяко прозрение за този свят трябва да бъде оставено настрана. Минали са времената, скъпи приятели, когато душите не са усещали тази дисхармония, изразяваща се във факта, че сърцето има вътрешна сигурност за свръхсетивния дом, докато интелектът твърди, че не е в състояние да достигне този дом. Именно поради тази причина духовните изследвания в наше време чувстват, че това, което трябва да стане част от общата култура, е осъзнаването, че силите, извлечени от човечеството чрез векове работа върху природните явления, правят възможно, когато се използват по правилния начин, истинското проникване в духовните светове, точно както външното познание, което е обвързано със сетивата и мозъка, може да проникне в природния свят. Това твърдение обаче и днес среща противопоставяне. То среща неразбиране. Да, справедливо е да се каже, че ако човек иска да говори за духовната наука в смисъла, който е визиран тук, трябва да използва толкова непознати термини, че изглежда съвсем разбираемо, особено когато самият той е зает с нея, че безброй хора, които днес вярват, че стоят на твърдата основа на научното мислене, все още трябва да се противопоставят на тази духовна наука. Но точно както преди три или четири века е трябвало да настъпи промяна в навиците на мислене, когато естествените науки са довели до съвсем различен начин на мислене за пространствения свят, така и в човешките души ще настъпи промяна в навиците на мислене, което е необходимо, ако искаме все повече и повече да се разпространява разбирането за истините, които ще се опитам да очертая в тази лекция.

Въпреки това, скъпа публика, колкото и сигурно да е, че духовната наука е истинското дете на естествената наука, трябва да се признае, че днес човек би могъл да повярва, че е бил изоставен от всички добри духове на естествената наука, ако може да стои на почвата на тази духовна наука. Защото цялото настроение в душата на духовния изследовател е коренно различно от това в

душата на естествения учен. Нека разгледаме, скъпа публика, как се чувства естественият учен по отношение на външния свят. Той прилага сетивата си, невъоръжени или въоръжени с подходящи инструменти, към външни неща; той прилага мисленето си, за да разпознае законите на природните факти. Точно както човешките същества са, както са, така да се каже, поставени в този свят сами, така и човешките същества, в желанието си да разберат природата, се изправят пред света. Те прилагат своите мисли, своите способности за преценка, своите сетива, такива каквито са им дадени, за да изследват фактите на съществуването.

Тези, които желаят да проникнат в духовния свят, трябва да действат по съвсем различен начин. Затова ще започна с описание на отношението, което трябва да е характерно за духовния изследовател. Естественият учен подхожда директно към външните неща и самите човешки същества със своите сетива, силата си на преценка и обичайните си познавателни способности, но духовният изследовател първоначално не ги прилага директно. Всичко, което е толкова характерно за него, с което иначе директно се изправя пред света, духовният изследовател първоначално използва, за да се подготви за самото изследване. Той прилага цялото мислене, което може да събере в тази душевна работа, остротата на мисленето си, силата на чувствата и усещанията си, за да доведе душата си до състояние на развитие, постепенно да я преобрази вътрешно в различно същество, да я направи узряла за това, което иска да предприеме. И като подхожда към развитието на душата си по начина, който ще бъде описан по-късно, човек се чувства съвсем различно, отколкото се чувства към външния живот. Човек чувства, че когато искрено се занимава с духовно изследване, в душата се заражда плахо благоговение пред истината; човек чувства нещо като истината, която се носи в далечината над него, и че първо трябва да се приближи до нея. Да, това настроение се засилва все повече и повече, така че колкото повече човек напредва в духовното си изследване, толкова повече развива чувството: Трябва да чакаш. В състоянието, в което е душата ти сега, е по-добре да не се захващаш с изследването на определени въпроси на духовния живот. Продължавай да работиш върху душата си и ще стигнеш до момент, в който ще бъдеш по-зрял, където въпросите, на които искаш да отговориш днес, ще получат отговор.

Да чака със свято благоговение какво може да постигне душата, да, да се въздържа, така да се каже, от приближаване до определени въпроси относно основите на съществуването – това ще бъде настроението на духовния изследовател. Тогава той живее по такъв начин, че да е с доверие отдаден на потока на съществуването, вярвайки, че мъдростта царува в съществуването и че течащата мъдрост ще го направи все по-зрял. С такива думи бих искал да започна, като предлага настроението, което е важно за духовния изследовател. Много зависи от това той да има свещено благоговение пред истината, от чувството му, че първо трябва да става все по-зрял, за да му бъде позволено да се доближи до нея. И за него става

вътрешна необходимост да потопи всичко, което има общо с душата си, в настроението, което току-що описях. Не че искам да твърдя, скъпа публика, че такова настроение трябва да бъде изкуствено създадено, че трябва да бъде наложено на онези, които искат да станат духовни изследователи. Не, то възниква съвсем естествено, когато човек прави необходимото, за да може душата да намери истинската си същност. Как да стане това? – Мога само накратко да очертая принципа; Ще намерите подробностите в книгата ми „Как да познаваме висшите светове“ и „Очерк на езотеричната наука“ във втората част или, що се отнася до много специфични подробности, в едно от най-новите ми писания: „Прагът на духовния свят“.

Лесно би било да се повярва, че човек трябва да извърши много специални, чудотворни дела, за да влезе в духовния свят. Това не е така. По принцип това, от което душата се нуждае, за да влезе в духовния свят, присъства във всеки човешки душевен живот. То се случва между другите преживявания на обикновеното съществуване. А това, което иначе се случва, ако мога да използвам израза, между линиите на живота, трябва да бъде развито от духовния изследовател до неограничена степен. И има едно нещо, което на пръв поглед ни се струва като нещо съвсем незабележимо в живота на душата, а именно това, което наричаме внимание в обикновения живот.

Знаем, скъпи приятели, че трябва да развиваме внимание в обикновения живот; трябва да се интересуваме от отделните неща, които ни се случват; не можем да позволим на живота да ни подмине такъв, какъвто се представя на сетивата и интелекта, а трябва да отделим отделни факти и същности и да ги разгледаме внимателно. Само по този начин можем да оформим душевния си живот в подреден. Ние развиваме това внимание съвсем неволно. Преди да премина към приложението му в духовните изследвания, бих искал да покажа в две точки как това вътрешно внимание е вече значимо в ежедневието. Един философ правилно е казал: „По същество въпросът за способността за запомняне, за паметта, е всъщност въпросът за вниманието на човешката душа.“ И бихме спечелили безкрайно много за образователни въпроси и максими, ако наистина искахме да разпознаем какво казва духовната наука за връзката между вниманието и паметта.

Колко хора, може да се каже почти всички хора, се оплакват от слаба памет, от влошаване на паметта в определена възраст! Ако обмислим връзката между вниманието и паметта в подходящия момент, нещата щяха да бъдат по-добре. Можем да кажем следното на всички хора: колкото повече човек се стреми да развие силата на вниманието, тоест многократно да фокусира интереса си върху отделни факти от живота, колкото повече концентрира душата си върху вниманието чрез вътрешно усилие, толкова по-силни стават паметта и силата му на припомняне. Не само че помним по-лесно това, на което сме обърнали внимание, но силата на паметта, силата на припомнянето, става по-силна, колкото повече ни учат или се

учим да развиваме дейността на вниманието отново и отново. Активността и способността са свързани тук. Не само е много лесно да се наблюдава в живота, че помним по-лесно това, на което сме обърнали внимание, но и развитието на дейността на вниманието укрепва силата на паметта. Това е едно нещо.

Друго нещо, което бих искал да кажа, е нещо, което може да ни отведе в една тъжна глава от живота на човешката душа. Много от вас със сигурност са чували как в екстремни случаи човешката душа може да бъде обезпокоена от факта, че споменът за собствените преживявания е някак си прекъснат. В много специални случаи се случва човек внезапно да се почувства откъснат от дейността си; вече не знае какво прави; забравил е част или целия си предишен душевен живот; и живее сякаш в различно състояние на съзнанието. Може да пътува, може да предприема всякакви дейности, но едва по-късно необезпокояваният, непрекъснат спомен за преживяванията си се появява отново. Тогава внезапно осъзнава кои е, докато преди е забравил своето его. Въпреки че това представлява радикален случай на човешко заболяване, нарушаването на паметта се случва в човешката душа в по-лека или по-лека форма и тези неща биха могли да се случват много по-рядко в живота, ако човек би отбелязал, че тази непрекъснатост на съзнанието, този преглед на собствените преживявания – така че човек винаги да е истински присъстващ със себе си – зависи от развиването на активността на вниманието във възможно най-голяма степен. И ние правим голяма услуга на децата за по-късния им живот, когато ги насърчаваме да съсредоточат интереса си върху отделни процеси и същности. Ние укрепваме тяхната воля, доколкото тя произтича от свързаните с живота преживявания, а също и способността им за преценка чрез внимание. Но когато се вгледаме в обикновения душевен живот, трябва да кажем: Вниманието се осъществява между линиите на живота.

Активността на вниманието трябва да се увеличава неограничено за духовните изследователи, или по-скоро за тези, които искат да станат духовни изследователи. Докато ние иначе развиваме интереса си към това или онова чрез външни обстоятелства, духовният изследовател трябва да развива концентрация по вътрешен, умел начин. Произволно, чрез силно вътрешно усилие на душевната си сила, духовният изследовател трябва да събере всичко, което е налично в душата му, и доколкото е възможно, да го насочи към нещо, което не е подтикнато от външни влияния, независимо дали става дума за идеи, формирани в самата душа, или такива, внушени от знаещи духовни изследователи. Човек позволява на тези идеи да възникват произволно в душата му в определени моменти; в противен случай човек се опитва да се постави в състояние, в което външните сетива не възприемат нищо, както при сън, където обикновеното мислене спира, както при сън, освен че цялата душа е насочена с всичките си сили към единствената идея, за която се държи колкото може по-дълго. Това се нарича концентрация. Можете да прочетете повече за това в гореспоменатите книги. Колкото повече човек използва

такива идеи, които в известен смисъл нямат модел във външния свят, толкова по-добре; Колкото повече човек поставя символични идеи в центъра на съзнанието, толкова по-добре. И сега става въпрос за духовния изследовател, който прави това упражнение отново и отново; в зависимост от способностите си, някои ще постигнат нещо за кратко време, други едва след години, но както ни се представя, ние постигаме, така да се каже - настоящото развитие на човечеството прави това възможно - способността да увеличим нещо в душата, като се държим по този начин. Сили, които иначе спят в душата, сякаш в нейните дълбини, извеждат на повърхността, когато многократно и търпеливо, с постоянство, изпълняваме такива упражнения за концентрация. Човек не става духовен изследовател по външен, бурен начин, а чрез такива процеси в душата, каквито са описани в засилването на вниманието към безкрайното.

Тогава, в подходящ момент, се случва нещо, което вече може да се нарече - изрично отбелязвам, че на самия израз не се придава особено значение, че той не е предназначен да доказва нищо - човек достига до нещо, което може да се нарече „процес на духовна химия“. И докато обсъждам този процес на духовна химия, ще видите, че съвременната духовна наука, както е предвидена тук, търси истинската същност на душата по подобен - но само подобен - начин на начина, по който естествената наука се опитва да разгадае мистериите на природата. Само защото духовната наука навлиза в духовната сфера, тя трябва да е различна по своите методи и подготвителна работа от естествената наука.

Духовна химия! Е, ако искаме да използваме израза като такъв, който би трябвало да ни направи материята разбираема: Когато гледате водата, не можете да видите, че химикът може да отдели водород от нея, защото водородът не може да се види във водата. Водата гаси огъня, водородът гори. Точно както малко може да се види същността на водорода, когато имате вода пред себе си, толкова малко може да се види същността на душата в човека, стоящ пред нас в тялото. Но както химикът отделя водорода от водата като нещо, което има напълно различни свойства от водата, така и духовният изследовател, използвайки собствената си душа като инструмент за своите изследвания, отделя душата си от тялото си чрез концентрация; той отделя своята духовна душа от своето физическо-телесно. Ако една абстрактна, монистична естествена наука или миоглед, който не взема предвид фактите, нарече това дуализъм, човек може спокойно да понесе такъв упрек. Може също така да се каже, че има дуализъм във водата; водата не е просто единство, монос, но за да я опознае, човек трябва да извлече водорода. Точно както водородът може да бъде извлечен от водата чрез физикохимия, така и духовно-душевният аспект се отделя от физическо-телесния чрез процеси като описания по-горе – други подобни процеси могат да бъдат намерени в споменатите книги. И тогава духовният изследовател преживява значимия, великия момент, когато наистина може да свърже смисъл с думи, които, ако човек не знае нищо за

фактите на духовния опит, не може да свърже със смисъл: Аз преживявам себе си като душевно-духовно същество, независимо от тялото си, извън тялото си. И тъй като не искам да говоря абстракционно, а по-скоро за фактите на духовния опит, за фактите на откриването на истинската природа на душата, няма да се въздържа от описание на отделни преживявания, през които преминава духовният изследовател. Ако стоите в обикновения живот, където, подобно на водорода с кислорода, душевно-духовното е свързано с физическото, тогава, скъпа публика, виждате света по такъв начин, че знаете: развивате силата на душата си чрез инструментите на тялото си; използвате сетивата си, мозъка си; живеете в това ваше тяло. — Първото нещо, което знаете, след като направите упражненията, които споменах, е, че живеете с душата и духа си извън тялото си. Това е, което бихте могли да наречете силата на мисълта. В обикновения живот знаете за тази сила на мисълта: можете да я използвате, защото мисленето ви е свързано с мозъка ви. Но сега преживявате как плетете мисли и съществувате извън мозъка си. Това, което ви разказвам, не е приказка или хипотеза, а нещо, което всеки, който прави съответните упражнения, може да изпита; той узнава: сега живеете в мисловния си живот, сякаш се носите около собствения си мозък; силата на мисленето ви се развива извън тялото ви. Този момент се преживява като особено поразителен, може да се каже особено шокиращ. Ако се постараете да правите упражненията известно време, ще дойде момент, в който все още не можете наистина да изпитате мисленето извън мозъка. Това е нещо, което се разпространява като сънлив полумрак, в резултат на концентрацията; но моментът, в който се потапяте обратно в мозъка, когато мисленето, което се случва извън тялото, се слива с мисленето вътре в тялото, всъщност е първото нещо, което забелязвате много ясно. Чувствате как отново се потапяте в битието, което сте преживели извън тялото си, като нещо, в което прониквате с трудност, и как, в приятни течения, усещате как мислещото ви битие се привлича в тялото ви и прониква в мозъка ви, за да го използва отново за външно мислене. Тези факти са такива, че е разбираемо защо много хора днес трябва да кажат: „Този, който казва това, говори глупости; това са фантазии на полулуд.“ Но това са фактите, чрез които хората ще разберат как да се научат да разпознават истинската природа на душата. Това са факти, които ще се разпространят в културата на бъдещето, защото душите жадуват за тях, дори и все още да не са наясно с това. Тези факти ще се разпространят точно както някога се е разпространил коперниковият мироглед, че Земята се движи през пространството с огромна скорост.

И така, първото нещо, което може да се отдели от физическото тяло, е силата на мисълта, и ако човек има постоянството да продължи описаните упражнения за по-дълъг период от време, може да изпита това освобождение от физическия орган на мисълта като първо свръхсетивно преживяване. Въпросът е само да се преодолеят определени препятствия, за да се получат такива преживявания. Хора, например,

чиито интереси са ограничени само до това, което представлява физическото съществуване, които не са способни да развият ширококлонни интереси, със сигурност ще се сблъскат със сериозни препятствия, когато се опитат да направят току-що описаното. Ширококулното отношение към интересите, способността да се откликне на красотата и възвишеността, които всяко същество във физическия свят вече предлага, трябва да е присъщо на душата. Тези, които се интересуват само от себе си, ще забележат, че до същата степен, до която правят упражненията – всеки може да ги прави, важното е да ги прави правилно – тези, които са напълно погълнати от обичайното си егоистично мислене, ще забележат, че докато напредват в описаните упражнения, нещо обзема душата им, което може да се нарече определен вътрешен страх от света, в който трябва да влязат, който изпитват извън тялото. Този страх е винаги налице в душата, само че човек не го осъзнава. В духовната наука се говори за прага, който разделя сетивния свят от духовния, земното от свръхземното. Казва се, че човек трябва да премине този праг и дори се казва, че този праг е охраняван от пазител, което, разбира се, се отнася до духовна сила. Това означава, че е вярно, и духовната наука го потвърждава, че, както казва Фихте, духовният свят е винаги около нас и че ние също можем да намерим пътя си в него. Защо този духовен свят не винаги се появява пред човешката душа като физическия свят? Защото това, което начинаещият духовен изследовател може да изпита чрез преживявания като току-що описаните, предизвиква страх в душата, защото този страх е в душата; и този страх е добро лекарство срещу незряло нахлуване в духовния свят. Този страх винаги е там в душите, но не се проявява като страх; по-скоро се проявява във факта, че хората отслабват в усилията, които биха могли да положат, за да влязат в духовния свят. Те стават привидно небрежни, вече не се интересуват от продължаване на упражненията; но всъщност това е страх, който те не изпитват, защото не го възприемат като страх. Може дори да се каже, че духовните изследвания доказват със сигурност откъде всъщност произлиза материалистичното отношение на човечеството. В наше време има материалистични души, които казват, че или не може да се говори за духовен свят, или че човек не бива да се занимава с него, защото човешкото познание е насочено само към сетивния свят. Те също така казват, че е ненаучно да се говори за живот в духа. Да, такива хора – днес те елегантно се наричат „монисти“, „В миналото са били наричани „материалисти“ – смятат се за особено научни, когато напълно отхвърлят духовния свят, когато казват, че науката няма нищо общо с духовния свят. Разбира се, не е съвсем уместно да се намерят последователи сред тези хора, които са, бих казал, закостенели монисти, когато човек говори истината за тези факти, но тази истина въпреки това е вярна. Не логически причини, не нещо, което може да се докаже, държат душата в плен на материализма или монизма, а по-скоро страхът, който хората не разпознават като страх, който не си признават като страх. Това поражда

идеи като това, че е ненаучно да се вижда духовният свят. Тези, които виждат през нещата, знаят, че душите се събират на материалистически събрания, защото във всички тях цари страх от духовния свят. Не е приятно да се казва на хората, че те са по същество страхливи души, че обличат този страх в фалшива логика, сякаш могат да докажат, че само фактите на физическия свят са валидни.

По този начин посочихме препятствията, които пречат на душата да влезе в духовния свят, където тя принадлежи с истинската си същност.

Сега към вече описаните трябва да се добавят и други упражнения, но не по такъв начин, че душата да съчетава едното с другото, а последователно. Точно както махалото на часовник се люлее последователно на едната, а после на другата страна, а не на двете страни едновременно, така и душата не може да прави различни упражнения едновременно, а трябва да ги прави последователно, тогава те ще се подкрепят взаимно.

Говорихме за повишаване на вниманието. Между линиите на живота присъства и нещо друго, което можем да увеличаваме безкрайно; това наричаме преданост – преданост, каквато я изпитваме, когато сме толкова напълно погълнати от нещо, че забравяме всичко около нас и живеем единствено с това, което изисква нашата преданост. Трябва да се отдадем пасивно, докато трябва да бъдем активни във вниманието си. Но тази преданост трябва да стане всеобща, така да се каже, ако искаме да станем духовни изследователи. Това трябва да се случи по такъв начин, че да развием настроение на душата, което наподобява сън, но въпреки това е противоположно на него. Всяка воля почива, дори онази воля, която се изразява в най-малкото движение на крайниците. Всяко произволно мислене почива – възприятието почива – но душата е будна и е будна по такъв начин, че е напълно отдадена на потока на съществуването, че развива онова настроение на абсолютно спокойствие, което религиозният човек може би познава, когато е истински отдаден на молитва, но дори съдържанието на молитвата не е отдадено на духовно изследване – то би поставило душата в определено настроение – а, бих казал, просто е отдадено с цялото си същество на вечната сила на съществуването, която кара сили, различни от просто силите на мисълта, да бъдат извеждани от душата. Затова сега ще характеризирам втора сила, която можем да извлечем от сферата на душевния опит. Когато ви говоря по този начин, аз развивам думите си, като насочвам мислите си в мозъка си, така че те да завладеят речевия орган. Изразявам това, което искам да ви кажа, с физически органи. Точно както човек може да освободи силата на мисълта от физическия мозъчен орган чрез концентрация, така и човек може да отдели силата, която в обикновения живот се излива в речевите органи, от речевия орган, а също и от мозъка, и да я развие чисто духовно в пълно външно, бих казал, мълчание. Ако човек задържи това, което иначе изтича в речта, в душата, развивайки го само навътре, неизказаното вътрешно слово става живо, словото, което не може да се чуе с физически орган, словото, което човек чува

навътре, чрез вътрешно слушане на самия себе си. И това слово, това безмълвно, но още по-ясно духовно говорещо слово, което се постига чрез освобождаването на силата на речта от физическия речев орган - това вътрешно слово е това, което човек би могъл да нарече „духовен външен свят“. Точно както човек е заобиколен във физическия свят от същества от минералното, растителното, животинското и човешкото царство, така и когато човек отдели силата на мисълта и речта от тялото, той навлиза, чрез вътрешно душевно-духовно преживяване, в свят, в който е заобиколен от духовни същества, духовни сили и духовни процеси.

Говоренето за този свят все още не е наистина простено днес, така да се каже; отделни философи вече ни позволяват да говорим за духовен свят като цяло, защото вече осъзнават абсурдността на отричането на такъв свят, но казват: Зад сетивния свят има духовен свят. - И някои духове вече се смятат за високо възвишени, когато отдават почит на така наречения „пантеизъм“. За тези, които виждат през нещата, това не е по-ценно от паннатуралиста, който, разхождайки се през поляна, би казал: Какво ме интересуват жълтите или червените цветя, тези гори, тези планини и долини и реки - всичко е природа, природа, природа. Не ме интересува фактът, че има отделни физически процеси, които могат да се наблюдават. Точно както такъв човек в паннатурализма искаше да нарече всичко природа, така и човекът, който иска само да позволи да се говори за дух в пантеистичен смисъл, по пантеистичен начин, стои в опозиция на духовния свят. На това се противопоставя истинското духовно изследване, което наистина разделя душевно-духовното от физическо-телесното, точно както водородът е различен от водата. Тази духовна наука навлиза в духовния свят по такъв начин, че разграничава отделните конкретни процеси и същества на духовния свят, за които трябва да кажем: Точно както ние стоим тук във физическия свят като човешки същества и гледаме същества от минералното, растителното, животинското и човешкото царство, така ние стоим срещу духовния свят чрез духовното изследване; но сега ние вече не сме на най-високото ниво, а на най-ниското и над нас, тъй като самата ни душа живее в духовния свят като духовно същество, започва йерархията на висшите духове. Ние се издигаме до последователността от степени на духовните същества, към които принадлежим с душата и духа си, точно както принадлежим към физическо-минералното царство чрез физическото си тяло. И най-вече, скъпи приятели, ние постигаме това, когато освободим силата на речта, когато задържим в себе си това, което иначе се излива във физическите органи на речта и по този начин се свързва с тялото. Тогава постигаме разширяване на това, което бихме могли да наречем „памет“ в обикновения живот. Както се проявява в душата по такъв начин, че поглеждаме назад към преживяванията от нашето съществуване до момента, в който можем да си спомним, докато преживяванията се издигат под формата на образи и мисли от миналото от дълбините на душата, така и когато душата се развива, както е описано, идва и момент, когато от

неопределените дълбини на душата се издигат образи, които не са тези, които изразяват това, което сме преживели в този живот, а по-скоро ни водят от този свят в чисто духовен свят, и силата на паметта на душата се разширява, така че нашата душа наистина свързва смисъла с думите: Преди да се родя или да се зачена от родителите си от физическа материя, бях в духовен свят; преживях преживявания там и бях по-назад в предишни земни животи, и когато премина през портата на смъртта, ще премина през духовен свят; и това, което развивам в този живот, е семето за следващите земни животи, които ще преживея със същата сигурност, с която живея и този земен живот. Като факт от вътрешния опит, в резултат на търсенето на истинската си същност, душата намира повтарящите се земни животи и формите на съществуване между смъртта и новото раждане. Като вътрешен факт душата намира това.

Вътрешното преживяване, което човек изпитва, когато е откъснал силата на мисълта, може да се сравни с вътрешна, чисто духовна игра на изразения на лицето. Защото, колкото и пасивни да сме със сетивата си към външния свят, не можем да се изправим пред духовния свят. В момента, в който преживеем себе си извън тялото със силата на мисълта, тя винаги трябва да бъде поддържана активна. Това е разликата между духовното възприятие и физическото възприятие. Във физическото възприятие можем да мислим и да се посветим на мисленето; веднага щом влезем в духовния свят с освободената си сила на мисълта, ние винаги трябва да бъдем активни; трябва да се вмъкнем в духовните същества, които искаме да възприемем. Винаги трябва да бъдем активни. Когато престанем да бъдем активни, духовното възприятие също преставя. Това възприятие може да се нарече вътрешна игра на изрази. Винаги трябва, произволно, да изразяваме какво е възприятие, какво можем да знаем за другото същество, като адаптираме собственото си освободено мислене към процесите и съществата, които възприемаме.

Така, еманципираната реч, животът във вътрешното слово, може да се нарече вътрешен жест, вътрешен жест. Точно както във външния живот, когато човек е активно ангажиран с нещо, той се нуждае от жестове – понякога твърде много, както аз правя, когато изнасям лекция – тогава той изразява това, което преживява в дейност; точно както във физическия живот човек е в движение в жест и по този начин изразява това, което е в него, така и при еманципирането на силата на речта, при преминаването в духовния свят и в процесите на духовния свят, човек трябва да изрази това, което принадлежи на другите същества, чрез вътрешен жест. От това можете да видите голямата разлика между истинското духовно познание и сетивното познание. Сетивното познание е пасивно, духовното познание е активно. Ако продължите с упражненията, ще стигнете до нещо друго. За да изразя това, което искам да изясня, бих искал да се позова на развитието на детето. Научно може да се докаже, че човешките същества навлизат във физическия живот по такъв начин, че първо трябва да придобият силата на посоката и позицията за външния

живот. Животните навлизат във физическия живот по различен начин; причините за това са само привидни. Човешките същества навлизат в живота по такъв начин, че първоначално са пълзящи, безпомощни същества и първо трябва да придобият силата на ориентация. Значимите духове винаги са посочвали какво означава за човешките същества да стоят изправени и да могат да гледат нагоре към небесата. Хората придобиват това в детството. Силите в тях се пробуждат, което им позволява да станат изправени същества. Те придават на цялото си тяло външната физиономия; те влагат това, което са като духове, в телата си, което им е дадено чрез наследство; Духът изправя това тяло чрез сили, които са свойствени на човешкия дух – това може да се докаже и научно, но днес би отишло твърде далеч – които не са просто сили на тялото, а се съдържат в духовната душа, проникват в тялото и му придават изправена посока. Това, което влагаме в тялото в ранното детство, това, което изливаме в тялото, за да станем изправени същества, можем да го освободим и от тялото, точно както освобождаваме силите на мисълта и речта. Това, разбира се, е най-трудното нещо, но постепенно човек придобива способността наистина да извлича от тялото това, което дава посока на човешкото същество в детството, така че да може да си даде всякаква посока извън тялото. По-специално, човек може да се научи да разпознава голямата разлика между нагоре и надолу; това не са пространствени посоки, а посоката нагоре е вътрешно преживяване. След като сте освободили силата нагоре от тялото, нещо се издига в душата, извън тялото, което душата преживява дълбоко морално, нещо, за което може да каже: това е като да работиш срещу гравитацията. Това обаче не се има предвид в посока или пространство, а по-скоро преживяванията на душата, които могат да бъдат изразени по следния начин: преживявайки това „възходящо“ движение, душата се чувства все по-самотна. И тогава, истински преживявайки това в душата, човек преминава през всички онези настроения, които могат да бъдат преживени под впечатлението, че е все по-самотно. Да бъдеш толкова сам, че да знаеш: има свят извън теб, но сега ти не възприемаш нищо от този свят духовно. Ти сякаш изчезваш от този свят и си все повече в себе си. Това стига дотам, че ако душата не е настроена към тази самота, както можете да прочетете в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове“, тази самота обзема човека по такъв начин, че той усеща цял свят в себе си, че все повече се чувства само себе си във възхода, така да се каже, и светът потъва далеч от него. Това настроение, в което душата усеща свят в себе си, може от своя страна да се свърже със страх от себе си, че човек сега преминава през всички трагични и всички блажени конфликти, че осъзнава всичко, което се крие под повърхността на човешката душа. Духовното изследване може да установи, че между смъртта и новото раждане душата многократно изпитва подобни настроения в чисто духовния свят, редувайки се с другите настроения, които ще опиша след малко. А моментът, който настъпва

непосредствено по средата между смъртта и новото раждане - позволих си да го нарека „духовният полунощен час на съществуване“ в мистериозната драма „Пробуждането на душата“ - „духовният полунощен час на съществуване“, защото там, всъщност, сред блаженството на духовния живот преди следващото раждане, душата преживява момент, в който е напълно сама със себе си, преживява само себе си, но може да стане доста тревожна в осъзнаването: има свят около теб, но той е извън твоето съзнание, ти не знаеш нищо за него; един свят, всъщност светове, възникват от теб. Ти си сам с тези светове.

Духовният изследовател се запознава с това настроение. И той се запознава с друго настроение, което може да се опише като „заязване“, настроението, в което душата се чувства сякаш излъчва собствената си душевна светлина, така да се каже. Точно както във физическия живот виждаме и възприемаме нещата, защото слънцето грее върху тях, така и в духовния свят трябва да позволим на светлината на самия дух да свети върху нещата. И моменти на самота се вливат в нас, когато се отпуснем да позволим на вътрешното слънце да свети. Когато светлината на вътрешното слънце грее, ние се разпростираме, така да се каже, по света на други същества. Това, което би могло да се нарече „духовно другарство“, „духовна заедност“ с душите, починали преди или след нас, с тези, с които сме живели, или с тези, които са на земята – защото от духовния свят възприемаме душите, които все още са въплътени на земята – това състояние на духовно духовно възприятие, живеейки в него, се редува между смърт и ново раждане със състоянието на самота. Двете състояния се редуват със същата редовност, както се редуват денят и нощта във физическия ни живот. По този начин човек придобива способността да се чувства, така да се каже, самотен, но с вътрешен свят, да се чувства излят върху духовния свят и неговите същества и процеси. Но човек се научава и да познава други сили, които могат да бъдат сравнени с дясно и ляво, отпред и отзад. Но като се настрои към тези сили, като позволи на душата да развие тези сили, за които не сме наясно в обикновения живот, но които възникват в подсъзнанието, когато душата си дава първата си физиономия за света, като развие всички тези сили, една от които е силата на изправеността, ние придобиваме способността да живеем по-нататък в духовния свят, в света на духовните същества, които ни заобикалят, тогава излизаме напълно от себе си. Гледаме тялото си извън себе си и можем да влезем в другите духовни същества, можем да приемем тяхната физиономия. Защото, докато развиваме първата си физиономия, изправената си походка, тук, ние трябва да приемем вътрешната конституция на духовните същества в духовния свят. По този начин душата се свързва, така да се каже, със света, в който нейното духовно същество е истински вкоренено.

Всичко, което се опитам да опиша, е всъщност – трябва да го изразя някак тривиално – един вид духовна химия. Душата се освобождава от физическото тяло и влиза в нова връзка, подобно на водорода, когато е изваден от водата. Тази нова връзка е връзката със света, в който душата всъщност е вкоренена, като в истинския си дом. Разбира се, някой би могъл да каже: Е, тогава само духовният изследовател може да знае нещо за духовния свят! Така че човек би трябвало да стане духовен изследовател, за да се установи наистина в този духовен свят. – Това не е така, скъпа публика. Точно както не е нужно да си художник, за да разбереш картина, която художник е нарисувал, не е нужно да си духовен изследовател, за да намериш това, което духовният изследовател изследва, разбираемо и разбираемо. Въпреки че, както можете да видите от моите книги, е възможно всеки в наше време да стане духовен изследовател до известна степен, не е необходимо да ставаш такъв. Трябва да си художник, ако искаш да рисува картини; трябва да си духовен изследовател, за да проникнеш в духовния свят; но ако това, което се изследва в този духовен свят, бъде описано, ако правилните думи за този духовен свят наистина могат да бъдат намерени във физическия свят, тогава това, което духовният изследовател има да каже, може да бъде разбрано от всяка душа. И тогава това, което духовният изследовател има да каже, наистина не е като никоя друга теория, а се отнася до живота по съвсем различен начин. Може да се каже: не само е вярно, че човек трябва самият да бъде химик, за да изследва химичните процеси, но не и за да разбере какво е изследвал химикът; точно както не е нужно сам да обработва нивата и въпреки това да живее от нея, точно както не е нужно сам да знае всичко, което трябва да се случи, за да получи храна, и не е нужно сам да върши работата, но въпреки това да се наслаждава на храната. По подобен начин това, което духовният изследовател има да каже – ако е вкоренено в истината – прониква до мистериозен език, който присъства във всяка душа, наистина присъства във всяка душа. Този език присъства във всяка душа. И ако много хора днес все още вярват, че това, което духовният изследовател казва, е абсурдно, че е безумно, това е само защото тези хора са придобили предразсъдъци, вместо способността да преценяват. След като значението на външната наука бъде наистина осъзнато, тези предразсъдъци ще изчезнат и тогава тези мистериозни сили на разбиране, които вече съществуват в душите днес, ще излязат на преден план и хората ще разберат духовната наука, защото тя засяга тайни струни в човешката душа, които трябва да звучат, също толкова сигурно, колкото нашите вкусови рецептори развиват вкус, когато им се поднесе храна. Ще дойде време, скъпи приятели, когато хората вече няма да говорят за духовната наука, както правят днес, а когато думите на духовните учители ще отекват по такъв начин, че душите ще ги поглъщат, дори и да не са духовни изследователи. Точно както човек се наслаждава на плодовете на полето, без сам да го обработва, както човек се наслаждава на зърното, без сам да го меле, така и човек духовно ще

„смуче“ и „вкусва“ това, което принадлежи на душата чрез духовната наука. Ще дойде времето, въпреки че днес сме все още далеч от него, когато тайнственият език, живеещ във всяка душа, ще стане активен в душата, така че духовният изследовател вече няма да бъде проповедник в пустинята, а ще може да говори на хората по такъв начин, че те да казват: Това, което казва духовният изследовател, само изважда наяве това, което вече е във всички души. Но тогава ще дойде времето, когато хората ще знаят, че има знание за духовния свят, което е не само толкова сигурно, колкото естествената наука, но и много, много по-сигурно; и това, което Фихте е усетил, ще се окаже научно вярно: Не само човек може да живее в духовен свят след смъртта, но дори и тук, във физическия свят, човек може да живее в духовния свят и да го разбира, всъщност, да живее по-истински в духовния свят, отколкото във физическия свят. - Хората ще разберат, че физическото съществуване черпи своята ценност, своята сигурност, своята истинност именно от разбирането как душата намира истинската си същност в духовния свят.

Между другото, бих искал да спомена – не за да се хваля с това, а защото вече може да се спомене като факт – че вече има известно разбиране за този свят, който трябва да бъде разкрит на човешките същества като духовна наука, като истински божествено-духовния свят, в който душата е истински вкоренена. Фактът, че разбирането започва да се раздвижва в света, се потвърждава от факта, че с относително големи ресурси сега се изгражда място за тази наука в Швейцария, в Дорнах, близо до Базел. Ние го наричаме „Колеж по духовна наука“, място, което трябва да бъде построено повече от всяка друга причина, за да можем, по отношение на стил и артистичност, да имаме сграда, която също така изразява във външните си форми това, което се влива в душата на божествения духовен живот, когато тя изследва истинската си същност. Сградата вече стои във формата си, тя само трябва да бъде завършена външно и вътрешно, като двукуполна дървена конструкция, и тя ще изрази външно и артистично това, което духовната наука се стреми да постигне. Редица приятели на духовната наука обединиха сили, за да съберат немалките средства за тази сграда. Желателно е обаче тази сграда да не се разбира така, както е описана във вестникарска статия, която току-що се появи в Париж и разпространява по света, а по-скоро като първо място, посветено на науката за духа, науката за божествения произход на душата, науката за душата на истинското същество, точно както духовният изследовател, според своите знания, трябва да вярва, че тази наука вече е копнежирана днес от души, от многобройни души, които все още не я познават, но въпреки това копнеят за нея, точно както тя трябва да бъде копнежирана все повече и повече и ще бъде копнежирана в бъдеще от човешката душа. С известно удовлетворение можем да посочим този външен символ, внушителната сграда, която успяхме да издигнем, като доказателство за впечатлението, което духовната наука вече е направила върху отделните души,

въпреки че и днес се срещат недоразумения след недоразумения, когато се говори за тази духовна наука.

Но дори и днес мога да направя сравнение по отношение на отношението, което оживява духовния изследовател, дори когато вижда свят от предразсъдъци, натрупващи се срещу духовната наука. Духовният изследовател трябва да мисли: Имало е време, когато хората са гледали нагоре, докъдето им стигат очите; виждали са синия небесен свод и, доверявайки се на сетивата си, са казвали: Там горе е небесният свод, там е луната, звездите, слънцето, които се скитат напред-назад по този небесен свод. След това се е появил Коперник, дойде Джордано Бруно, застанали сами пред своите съвременници и им провъзгласили: Това, което вярвате, че виждате с очите си, не е в пространството. Този син небесен свод е продукт на вашето ограничено зрение; няма граница; светът се простира в безкрайността на пространството и безкрайни светове са вградени в тези необятни простори. Вие самите създавате небесния свод чрез ограниченията на вашето знание.

Духовните изследователи днес знаят, че както някога небесният свод е бил реална граница на света за хората, които са се доверявали само на сетивата си, не защото е бил там, а защото когнитивните им способности са го поставяли там, така и ограничението между раждането или зачеването и смъртта е времеви свод, който хората създават за себе си. И духовните изследвания днес трябва да пристъпят пред този времеви свод на раждането или зачеването и смъртта, точно както Джордано Бруно е пристъпил пред пространствения свод и е казал: Зад раждането и смъртта се крие духовният свят, животът, излят във времето, вграден в безкрайни повторения на земния живот, напред и назад, подобно на безкрайните светове, към които Джордано Бруно някога е посочил. И точно както хората са свикнали вече да не виждат пространствения свод като граница, така хората ще свикнат да виждат вливането в тялото и излизането от тялото като времеви свод, отвъд който се намира духовният свят, в който живеем със сили, разкрити ни от духовната наука. Уважаеми присъстващи, посочих, че когато човек освободи душата си от тялото чрез концентрация и медитация, той преживява нещо, което може да се нарече вътрешни изражения на лицето, вътрешни жестове, вътрешна физиономия.

Преживявайки това, човешките същества вече преживяват в този живот това, което след смъртта напълно ще обгърне душата в духовния свят. Познанието за духовния свят навлиза в този свят и душата разпознава себе си, като се озовава вкоренена в истинската си същност в духовния свят. Разбираемо е, че в нашето настояще има малко разбиране за тези дебати; когато погледнем към настоящето си, разбираме това. Да, на какво хората обръщат най-много внимание днес? Бих искал да използвам едно тривиално сравнение: реклама на билборд обявява „Лекция със слайдове“. До нея има реклама за лекция без слайдове. Коя лекция хората са най-склонни да посетят? Ами тази, където могат пасивно да се отдадат на себе си, където не е нужно да бъдат активни, където всичко е представено толкова красиво

в картини. Духовната наука не може да продължи по този начин. Въпреки че това, което се вижда в духа, би могло да се представи и в картини, аз се опитах да проработя само чрез самата дума, която може да повлияе на мисленето и чувствата. Духовната наука може да разчита само на активното сътрудничество на душата. В наше време трябваше да преживеем как в едно значимо седмично списание се появи статия, в която се казваше следното: Когато четете Спиноза и Кант, да, понятията се смесват. Не можете да го осмислите. Това е вярно за много хора днес. Но философът сега прави предложение: Защо да не използваме и тук едно ново техническо постижение? Направете филм! Седнете пред филм и гледайте как ви представят Спиноза, първо как той започва да шлифова лещи, след това как у него възникват мисли, как се развива философията му и така нататък. Всичко, което трябва да направите, е пасивно да се отдадете; мислите вече не се въртят в главата ви. Това е в съответствие с вкуса на нашето време! В слайдшоу човек би видял как са се появили „Етика“ на Спиноза и „Критика на чистия разум“ на Кант. Хората биха отишли на такава лекция.

Така че може да се каже, че от една страна, в наше време има тенденция пасивно да се оставя всичко да ни влияе. Но духовната наука трябва да изисква обратното. Душата трябва активно да работи върху себе си. По този начин обаче в тях се влива това, от което душите на днешния ден най-много се нуждаят за своето духовно и психическо здраве: активност, укрепване на волята, укрепване на силите на мислене и чувство. И те се нуждаят от вътрешно укрепване и на нещо друго. Когато човек живее в света на самотата, той среща големи препятствия. Всяко чувство на недоброжелателност, което някога е проявил към хора и животни, е като бариера. Един напълно нелюбящ човек, когато развива силите, които нарекох способности за преценка, се сблъсква с тази нелюбов, която намира навсякъде, като външен свят, който го заобикаля. По този начин духовната наука ще внуши на хората необходимостта от развиване на най-дълбоката, най-животворна сила на любовта във все по-голяма степен. И тези, които знаят от колко любов ще се нуждае животът на бъдещето, знаят също какво трябва да означава духовната наука за целия живот на бъдещето и настоящето; Те знаят как укрепването на силите на любовта трябва да бъде средството, чрез което душата намира истинската си същност, защото липсата на любов издига бариера в духовния свят.

Навсякъде можем да видим как, от една страна, душите все още се съпротивляват на духовната наука, защото тя поставя изисквания към навици на мислене, с които душата все още не е запозната, но как, от друга страна, душите повече или по-малко несъзнателно жадуват за духовна наука. Тук се натъкваме на нещо, което често се изразява, но което трябва да разберем правилно. Нашето време е наречено преходен период. Но не е важно, че се нарича така; важното е какво всъщност трябва да търси нашето време в своя преход. Какво трябва да търси? То

трябва да търси прехода от пасивна преданост към чисто сетивна наука, където душата не може да намери истинската си същност, към духовна наука, където може да я намери. Можем да осъзнаем това, когато видим, че в началото на нашия религиозен документ на Запада има образ; не искаме да обсъждаме образа тук, можете да го разбирате както искате, но едно нещо ще бъде ясно за всички: че е свързан с доброто и злото. Думите са:

Ще бъдете като боговете и ще различавате доброто от злото.

Независимо дали човек приема това като символ или каквото и да е, то несъмнено се отнася до това, което е свързано с човешката свобода, с гордостта и арогантността и падението на човека в злото – не искам да навлизам в подробности днес – но ние живеем днес, ако това, което казвам, дори изразено в радикални термини, характеризира живота днес, ние живеем днес във време, когато човек чува подобна изкушаваща дума прошепната. Когато човек обмисли какво произвежда чувствената наука – не когато е разбрана правилно, а когато е неразбрана – достатъчно е само да характеризира как някои хора днес вярват, че човешките същества, с всичките си духовни и психически характеристики, не са нищо повече от по-висш продукт на еволюционната серия на животните; и някои хора с гордост казват: Елементите, които присъстват в хората, присъстват и в животните. Моралните елементи са само по-високо развити животински инстинкти. Тогава нещо би трябвало да се случи като следствие от този мироглед, който хората не извличат, но би трябвало да го правят. Обаче, тъй като не правят заключението, те не осъзнават, че ако това беше така, ако естествената наука наистина учеше току-що предложеното, че човекът е произлязъл от животинската еволюционна серия, че човекът няма нищо в своя морален, вътрешен душевен живот, което да идва от съвсем различен свят, тогава думите, които могат да се чуят шепнещи сякаш от нов изкусител, би трябвало да са истина, ако човек знае как да слуша гласовете на времето. Човек може да отхвърли изкусителя, защото Малките хора никога не усещат дявола, дори когато ги държи за яката.

Човек чува прошепнатата дума:

Ще бъдете като животните, а доброто и злото ще бъдат като природните закони. Както слънцето грее над доброто и злото, така и законите на природата. Вече няма да различавате доброто от злото!

Думата не е изречена, защото хората не си правят извода, който би трябвало да си направят. Така виждаме обратното изкушение да наднича в нашия преходен период. Изкусителят вече не казва: „Ще бъдете като боговете и ще различавате доброто от злото!“, а по-скоро: „Ще бъдете като животните и като животните ще вършите добро и зло без разлика!“

Духовната наука ще работи, за да гарантира, че душата ще разпознае истинската си природа, че хората няма да станат жертва на тази дума, дори в ума или чувствата си, дори и да не смеят да я изрекат, независимо колко противници има тя днес. Дори и днес да се изразяват много предразсъдъци срещу духовната наука, въпреки това е вярно, че това, което може да даде сигурност и вътрешен мир по отношение на продължаващата работа на духовната наука, по отношение на „намирането на собствената същност на душата“, може да бъде облечено в думи на тази сигурност, този мир по отношение на целите на духовната наука, в това, което имам да кажа в заключение, в което бих искал да събера, като в чувство, целия смисъл на това, което се опитам да ви обясня тази вечер.

Духовната наука като истинска наука, както е описана тук, е продукт на настоящата епоха. Човешките души е трябвало да преминат през по-ранните си земни животи; сега те узряват и стават все по-зрели, за да развият силите, които водят до духовно изследване. Но когато човек живее това духовно изследване, той се чувства в хармония с това, което хората винаги са изразявали, дори преди неговото съществуване, това, което водещите духове на човешкото развитие са изразявали от най-дълбоките интуиции, от най-зрялата част на душите си. Могат да се цитират две поговорки, които са в хармония с казаното тук днес. Лекарят и изследовател на душата Фойхтерслебен, на когото дължим книгата „Die Diätetik der Seele“ (Диетика на душата), е измислил красива фраза, която е напълно съвместима с това, което духовната наука казва за намирането на душата във връзка с нейната истинска природа:

Човешката душа не може да скрие от себе си, че нейното щастие в крайна сметка се състои само в разширяването на най-съкровената ѝ същност и притежания.

Духовната наука се стреми да насочи душата към това разширение и тези притежания на нейния най-съкровен опит, в нейния духовен дом, в самия духовен свят.

Когато днес изкустелят ни прошепне: „Ще бъдете като животните, от които сте се развили, и вече няма да различавате добро от зло, а само ще вярвате в законите на природата“, тогава като духовни изследователи можем да се утешим и да се издигнем, чувствайки се отново в хармония с един от духовете, които, основавайки се на своите интуиции, винаги са изразявали своята хармония и еднородие с това, което духовната наука може да предложи. В заключение, следните думи на Шилер обобщават мислите, които могат да възникнат в душата от духовната наука в отговор на новите думи на изкустеля: „Ще бъдете като животните, които не различават добро от зло.“ За разлика от това, духовната наука, изпълвайки душата с думи като с чувство, което я пронизва изцяло, потвърждава казаното от Шилер и в това може да отекне това, което си позволих да ви кажа тази вечер:

Сега пътят бариера на животинското падна,
и човечността стъпи на безоблачното чело,

и възвишената непозната, мисълта,
изникна от изумения мозък.

Това бяха думи, изречени пророчески от Шилер. А духовната наука добавя към това факта, че мисълта не просто си проправя път от интуитивната душа, а може действително да излезе от душата, да преживее себе си извън тялото и да я доведе до истинската ѝ същност.

Мисълта изникна от смаяния мозък и даде на човека истинската му същност и достойнство; така каза Шилер; така трябва да се разпознае духовната наука, която разбира себе си правилно, човешката душа, която разбира себе си правилно.

21. Човешки души и животински души

[Липсва начало] Животът зависи от мозъка, белите дробове и сърцето, казва Хъкли. Разумно, външно, той е прав. Той вярва, че мозъкът може да бъде изключен и че само белите дробове и сърцето са достатъчни за живота. Какъв прекрасен живот! Вярвам, че всеки от вас би бил благодарен за такъв живот без мозък тук, във физическия свят.

Такъв е случаят с много, много идеи, които преобладават в науката днес.

Интелигентен живот се наблюдава при животните, дори в най-нисшите им форми. От това се стига до заключението, че хората са просто продължение на животинското царство. Но какво казва духовната наука? Човек трябва само да се вгледа правилно. Трябва също да се вгледа и да се посочи недостатъкът в душевния живот на хората в сравнение с животните. От самото начало животните имат това, от което се нуждаят за продължаване на своето индивидуално и видово съществуване, докато хората първо трябва да го придобият: бобрите – строеж на диги; осите – хартия. Така че би могло да се говори за малоценността на хората в сравнение с животните. Противоречиво е да се говори само за духовния живот на хората. Те трябва да си формират представи за всичко, което ги заобикаля, и да ги преработват духовно. Не е подходящо за хората днес духът да присъства във всичко останало, не само в тях.

Животните се учат от органите си, както и хората; но и хората учат органите си, казва многозначително Гюте – Писмо до В. в. Хумболт, 17 март 1832 г.

Цел е написал малка, много добра книга: „Животните ирационални ли са?“. В нея той показва, че кучетата се страхуват от вода, не само когато се излива върху тях, но и от водата като цяло, и колкото по-чиста е тя, толкова повече се страхуват от нея. Защо? Те са организирани според миризмата. Чистата вода няма миризма; за кучетата е същото като за дете, което трябва да влезе в напълно тъмна стая, където органите му вече не могат да възприемат нищо. Животното е изцяло вградено в органите си със своята организация. При хората нещо много важно остава отворено. Междучелюстната кост, която е малкото парче кост, в което се намират горните резци, се среща при висшите животни. Хората нямат тази междучелюстна кост; резците им са разположени в горната челюст, или поне така се е казвало през осемнадесети век, като по този начин се създава разделение между животните и хората. Гюте преодолява това разделение. Чрез усърдно проучване той открива, че хората имат тази междучелюстна кост преди раждането, която след това се слива след раждането. Не е проблясък на вдъхновение, който го води до това откритие. Той е възхитен от него.

Разликата между хората и животните не може да се открие в отделните детайли. Тя може да бъде открита само от онези, които могат да се издигнат от видимото до

невидимото. Не търсете разликата между хората и животните в нещо материално – това е искал да каже Гюте.

Това, което хората мислят, зависи от модата. Днес в теософията мнозина все още мислят материалистично, например, когато казват, че етерното тяло е само по-фино физическо тяло. Когато се говори например за вибрации на душата, се говори за вибрираща материя, а не за вибриращ дух. За Гюте е било важно да няма нищо материално в това, което той описва като разлика между хората и животните. Ако едно дете пристигне на пустинен остров, то няма да се научи да говори и мисли, няма да се чувства като човек. Животните са организирани за определено състояние на равновесие, но хората първо трябва сами да доведат себе си до състояние на равновесие; първо трябва да придобият самосъзнание. Хората постигат равновесие едва след раждането. Органът на въображението, на визуализацията, все още не е напълно развит веднага след раждането; той първо трябва да се развие във връзка с околната среда. В хората има нещо отворено. Хората изграждат своята организация от своя дух.

Идеята, че стършелите възникват от конски трупове, а осите - от магарешки трупове, е била научно и систематично обяснена и представена чак до XVII век. Франческо Реди тогава е казал: Живите същества могат да произлязат само от живи същества. - Това се е смятало за ерес през XVII век: Галилео, Джордано Бруно, Франческо Реди - хората по това време не са могли да приемат техните идеи. Духовната наука е в същото положение днес, както е бил Реди тогава. В човешките същества има духовно-душевно ядро и това ядро не ни връща към физическия свят, а по-скоро към предишни животи. Това ни води до твърдението: Духовно-душевните неща могат да произлязат само от духовно-душевени неща. Неточно наблюдение е да се мисли, че всичко може да се обясни с околната среда, както при децата, така и при възрастните. В безкрайната си хитрост хората се усмихват на твърдението: Духовно-душевните неща могат да произлязат само от духовно-душевени неща. И това твърдение ще се приеме също толкова добре, колкото и твърдението на Франческо Редис: Живите същества могат да произлязат само от живи същества. Днес тези, които защитават такива принципи, все още се смятат за еретици. Това, което първоначално е работило у хората за постигане на баланс, по-късно произвежда жестове. Това, което първоначално работи в собствените движения, по-късно се проявява в израженията на лицето, в това, което душата изразява. Развитието на черепа при животните е много поучително за наблюдение. Той говори на специален език. Но при хората всеки отделен череп е различен. Френологията може да открие само общото. За всеки човек би трябвало да се разработи отделна френология. Това, което е работило в черепа, е това, което работи и в човека от предишния му живот. Човешкият череп всъщност е доказателство за прераждане. Това е досадно да се чуе от хората днес, но [това]

няма значение, просто е така. Френологията не бива да обобщава; само един творец може да открие правилното нещо за всеки отделен череп.

Специален вид жест е човешкият език; чрез езика ние биваме поставени в царството на народа. Дрезгавият глас е много по-неприятен при мъжа, отколкото при жената, защото това, което се изразява в гласа, е много по-тясно свързано с душевния живот при мъжа, отколкото при жената.

Поглеждането назад към минали събития е памет за хората, а не мислене от едно действие към следващото. Ако някой иска да каже: Ако хората наистина са имали няколко земни живота, те щяха да трябва да ги запомнят - това би било все едно да вземете четиригодишно дете и да кажете: Това дете не може да брои, следователно хората не могат да броят. - Същото важи и за паметта на предишни земни животи. Човек ще ги запомни по-късно, просто трябва да се научи как да го прави, точно както трябва да се научи как да брои.

От момента, в който детето схване концепцията за егото, паметта също се включва в картината.

Ако искаме да придобием прозрение за духовния свят, трябва да можем да мълчим с абсолютно спокойствие и хладнокръвие за всичко, което ни носи потокът на бъдещето, и трябва да можем да намерим всичко оправдано в духовното провидение. Ако душата може да остане спокойна пред лицето на страха и болката, дори физическата болка, и пред лицето на външни събития – например силни удари на чук и т.н. – ако душата е толкова спокойна към бъдещето, тогава пред нея постепенно се отваря поглед към духовните светове.

Единственият начин да разбереш дали нещо е правилно е да се потопиш в него – това е вярно както в математиката, така и за духовните факти.

При хората духът е само слабо свързан с органите, докато при животните духът се излива в органите. Хората стоят по средата със своето самосъзнание; това е фундаменталната разлика.

Когато малкият Карл разрязва земен червей, това е искрено [?], но гувернантката казва, че не трябва да го прави, защото „той чувства болка точно като теб“. Някои животни обаче с радост се регенерират веднага, така че разрязването на земен червей, например, не му вреди. Следователно, не може да се каже: „Защото той чувства болка като теб“. Това не е вярно. И човек трябва да бъде честен, особено в образованието. Висшите животни чувстват болка много по-интензивно от хората и дори малките деца чувстват физическата болка много по-силно.

То се натрапва в човешкия ум (в човешката душа)

От дълбините на света, тайнствено.

Богатото изобилие на материята.

То се влива в дълбините на душата.

От висините на света, смислено.

Избистрящата светлина на духа.

Те се срещат във вътрешното същество на човека,
за да образуват мъдра реалност.

22. Карма и прераждане

Теософията не е сива теория. Тя трябва да бъде непосредствен, ободряващ фактор в човешкия живот. Тя трябва да се влее в целия ни душевен живот и да ни дава сигурност, надежда, увереност и радостна преданост към света и живота ни.

Чрез познанието за кармата и прераждането, човек придобива не само знания, но и жизненост и сигурност в живота.

Нашите физически събития зависят от духовни закони и затова духовните закони влияят на физическия свят. Как са свързани причините и следствията? Кармата е законът, който ни показва как може да се обясни животът. Дефинициите са безполезни; те са просто описания на съществуването. Човек трябва да търси настоящата карма от раждането до смъртта на човешкото същество. Човек трябва да вземе предвид етапите от живота на човешкото същество.

Нека разгледаме един много ярък пример: един млад мъж е изхвърлен от обичайния си житейски ритъм на осемнадесетгодишна възраст и сега трябва да се заеме с професия. Досега е живял с парите на баща си, но сега ще стане способен и по-късно ще почувства благодарност към съдбата...

Често не липсва любов, а онази разбираща любов, която е активна. Но няма да я откриете, ако не мислите правилно...

Има такива повратни моменти в живота, които се случват много незабелязано.

Трябва да сравнявате по-ранните етапи от живота с по-късните.

Всички знаете, че нищо не ви прави по-щастливи от това да си спомните в по-късна възраст, че сте могли да се поклоните на нещо от дълбините на душата си в младостта си. Такива настроения се трансформират в прозрение в по-късна възраст, те дават плодове и създават в нас дара на любовта, на плодотворната любов.

Нашият ентусиазъм ни поддържа млади. Тези, които са могли да се покланят дълго време, намират за по-лесно да останат млади. Ако например сте се научили да бъдете благочестиви в младостта си, ако често сте се озовавали да гледате нагоре, тогава това ще се върне по много специфичен начин в напреднала възраст.

Благочестивите хора имат много специален дар; те разпространяват атмосфера на щастие и благословия. Благочестиво детство - благословена старост. Никоя ръка няма да благослови в напреднала възраст, която не е сгъвала благочестиво ръцете си в детството. Има много специфична закономерност: това, което сме чувствали през първите си седем години, се връща през последните седем години; по средата има кръстовище, по-късното се появява по-рано. Днес хората рядко вземат предвид тази закономерност, когато обмислят живота. Това може да се наблюдава при четене на автобиографии. Обикновено има само сух начин на гледане на живота. Фактът, че настроенията от по-ранни дни дават плодове по-късно, е нов за повечето хора.

Има един прекрасен пример за това как да погледнем на човек по нов начин – имам предвид автобиографията на Рихард Вагнер.

Вече можем да видим в ежедневието как причините оказват влияние върху по-късния живот, как предаността в младостта се превръща в благословия в напреднала възраст. Такава сила, която придобиваме, може след това да се прояви с пълна сила в напреднала възраст. Хората ще видят това по-добре по-късно; сега има само намеци.

Ние действаме с тялото си. Тялото ни е инструмент на духа. Но то има своите граници и в този живот трябва да оставим този инструмент такъв, какъвто е...

Тази сила създава инструменти за бъдещ живот, които са само загатнати в този...

Днешната наука разграничава сетивните и двигателните нерви. Но двигателни нерви няма. Мускулите се движат от астралното тяло. Така наречените двигателни нерви са там само за да можем да усещаме собствените си движения. Какво работи в астралното тяло? Световният тон, който не идва в съзнанието като звук, а като движение. Той се възприема като следствие, където е причината.

Колкото повече осъзнаваме идеята за кармата в себе си, толкова повече тя зависи от нас. Идеята за кармата се внушава като нещо естествено в природата. Всяко същество определя средата си чрез природата си. Еделвайсът расте само в района, който му подхожда. Естествено е да се съберем с този или онзи човек, защото, подобно на еделвайса, ние избираме средата си.

Да предположим, че сме живели с някого в някакъв живот и сме му причинили несправедливост. Наистина ли става въпрос само за това, че сме му причинили тази несправедливост? Може би сме хвърлили камък по него и ако не бяхме направили това зло, щяхме да станем различен човек. В нас се заражда импулс на копнеж да направим нещо в света, което да премахне тази пречка, и този импулс сега формира и силата, която ни събира отново с този човек в бъдещ живот. Копнежът е една от силите, които наистина оформят тялото. Такава сила или магически копнеж ни тласка заедно с този човек. По този начин се създават цели поредици от взаимоотношения, при които нашият копнеж ни е подтикнал да срещнем този човек.

Трябва да сме наясно, че в живота подминаваме безкраен брой неща, които дори не забелязваме. Хората подминават безкраен брой неща, към които степента на интерес варира значително. При по-внимателно наблюдение на живота забелязваме факта, че често сънуваме неща, които сме проспали, когато сме се събудили. Душата е свързана със света по съвсем различен начин от нашето съзнание. В сънищата душата преживява с особена яснота това, което не преживява съзнателно тук. И често, когато вярваме, че нямаме нищо общо с хората, които срещаме, това е само илюзия...

Има хора, които намират за особено жестоко да се връщат в този свят отново и отново. На такива хора просто трябва да се каже, че дори и да не искат да се върнат

днес, това не е жестокост, а утеха, която прави живота достоен за живеене.

Теософията не може да помогне на някой, който е напълно без утеха в момента. Но в крайна сметка не е важно да сме способни да осигурим на душата си моменти на щастие...

Но когато те са се превърнали в импулси, тогава идват моментите, в които се отдръпваме. Не е важно да се утешаваме в момент на болка, а да сме способни изобщо да се утешим. Кармата ни издига, така че, колкото и труден да е животът ни, да достигнем самотна висота. Теософията не остава теория, тя се превръща в живот...

Преди да се запитаме какво е универсалната любов, можем да се запитаме какво е любовта изобщо. Този въпрос за това какво е истинската любов е най-трудният за отговор. Обикновено не знаем отговора на този въпрос...

Факт е, че е по-важно да затоплиш печката, отколкото просто да я молиш за топлина. Шопенхауер казва: „Да проповядваме морал е лесно, да оправдаваме морала е трудно.“ Основното е да дадем на душата гориво, което след това се превръща в сила. Горивото е силата на мисълта, с която изпълваме душата си. Любовта е непосредствено оплождащата сила, която изливаме в душата. Най-святото нещо е името на божествената любов; ето защо дори теософите се притесняват да говорят за нея...

Не се връщаме втори път, докато не сме обработили силите на първия си живот. Защото ние не напредваме само като човешки същества; както се променя физическият свят, така се променя и духовният живот. Всеки път, когато поемаме нова задача; не започваме от нулата всеки път. Има и други времена, свързани с начина, по който живеем в този свят. Имаше времена, когато хората правеха изключително много за вътрешния си духовен живот. В периода след трети и четвърти век сл. Хр. до Реформацията почти нищо не беше постигнато по отношение на външната култура. Шестнадесети век също не донесе нови идеи на света. По-голямата част от хората живееха напълно отдадени на живота на външния свят. Това се отразява на душата. Какво би се случило с душите на хората, ако само външният свят имаше влияние върху тях? Нищо от този живот не би се пренесло в следващия живот. За такива души е необходимо да търсят противоположния полюс...

Това, което индивидът завладява за себе си, той го завладява за цялото човечество.

23. Мистериите на живота

[Липсва начало] Душата трябва да бъде отделена от тялото чрез един вид ментално-духовна химия, подобно на водорода и кислорода от водата. Това е силата на мисълта, която е трудно да се отдели от физическото тяло, чрез концентрация върху образи. Тогава човек най-накрая става напълно внимателен, без обект на внимание. „Лесно е, но лесното е трудно.“ Тогава човек живее в силата на мисълта, в това, което формира неопределените черти, но създава физичността на човешкото същество. Това, което човек тогава преживява, е, че се изправя пред себе си. Духовният изследовател живее в дейността, която формира мозъка, въпреки че мозъкът е необходим за мислене. Човек се чувства сякаш кръжи около мозъка в течения, извън мозъка, промъквайки се около мозъка си. Човек сънува тези неща, фантазира ги, или пък те са истина. Тогава човек изпитва чувство, сякаш се страхува. Тогава човек е до мозъка. Отначало човек се чувства срамежлив, защото научава какво действа там между раждането и смъртта. Човек гледа на разрушителния процес на обикновеното мислене, след което усеща мозъка като бремене. Но човек не позволява да се осъществи обикновеният разрушителен процес. Изкуствено се постига същото, както при сън. Тогава човек изпитва вътрешна съпротива на органите, на кръвта, дишането, на жлезистата дейност. Това се постига чрез емоционална концентрация. Чувството, когато сърцето става топло, радостно, сякаш е на планини, на полета. Тогава обикаляме тялото, сме извън тялото. Тогава човек гледа тялото си отвън. Това е шокиращ момент, като светкавица, откъсването от физическото, като смъртта. Тогава човек знае какво е божествено-духовното ядро на битието. След това, трето, човек също откъсва волята от външната дейност, а именно в областта на речта. Това е вътрешно преживяване на речевата дейност, на способността да се формира реч. Тогава човек поглежда назад към предишни земни животи. Това означава да схване речевата дейност, без да се стига до външна реч. По този начин човек осъзнава, че сам изковава болката си, за да може душата да се движи напред, като преодолява болката. Въпросът за съдбата се превръща във въпрос за съвършенство.

Първо, човек поглежда зад завесата на смъртта, за да научи нещо за смисъла на живота; второ, човек поглежда зад съдбата. Как може да се намери духовната душа? Как да стигнем до съзерцание на духовната душа? Растението не ни просветлява за своята природа, когато го гледаме. Но когато го видим да расте, то е различно. Семето е краят на растежа и началото на ново растение. Краят и началото се събират в семето. Ние довеждаме духовната наука до смърт; точно както със семето, трябва да съберем този край и началото, когато човек навлезе в живота чрез раждането. Духовното изследване съчетава края на живота с началото. Когато човек остарее, косата му посивява, получава бръчки и така нататък, това е като живот, струпващ се в семето, но сега невидим, в духовно-душевното ядро на

битието. То преминава през портата на смъртта и се съединява отново с ново тяло при раждането. Животът, който сега преживяваме, е отправната точка за следващ живот и следствие от предишен.

Как можем да гледаме на това, което преминава от раждането до смъртта? Не можем да говорим за младостта си чрез спекулации или хипотези, а по-скоро като се поставим в тази позиция. За да направим това, трябва да се възползваме от силите на душата. Човек може да призове съзнание за раждането и смъртта. Това включва духовни и душевни експерименти и опити, които човешките същества могат да правят със самата човешка душа. Всяко човешко същество вече има тази способност в душата си, но тя трябва да бъде развита. [Липсва край]

24. Как човешката душа открива истинската си природа?

Спиритизъм; човешката душа никога не би могла да знае нищо за духовните същества и неща, ако тези духовни същества и неща притежават характеристики, които съществуват и във физическия свят. Слаба памет: защото [човек] не е бил научен [или не се е научил сам] да развива внимателност. Вниманието е едно, друго е, че винаги помним какво преживява нашето ego, че хората винаги могат да се свържат с миналото си. Вниманието винаги трябва да бъде насочено към неща, които вече са били преживени. Това, което вече съществува в обикновения живот, това вътрешно внимание, трябва да се увеличи до безкрайност; това е концентрация на силите на душата. Най-добре е да го превърнем в задължение в свободната душевна дейност, произтичаща от свободната воля. Не е ефективно да се концентрираме върху тази или онази идея, а човек многократно да се посвещава на тази концентрация. Постоянното капене издълбава камъка; не както капка издълбава камъка.

След това [човек практикува] преданост, негативна душевна дейност. Човек [трябва] да се погълне напълно от това отрицание. Първата [душевна дейност е] концентрация, втората е медитация, преданост. Те [работят] като махало. Двете упражнения трябва да се изпълняват по различно време. След това [следва] преживяване извън физическото тяло. [Това] никога не може да бъде опасно с правилна тренировка, но винаги е шокиращо. Може би [се случва през нощта], [или в] ежедневието, наскре уличата. [Те ми се струват] заблудени [?]; [в които] не съм в най-високата си точка, а на най-ниското си ниво. Духовният свят е наистина различен във всичките си детайли от сетивния свят. Човек бива гледан от духовните същества, човек усеща погледа им, когато самият той ги гледа. Проблем на страха и ужаса е проблемът на материализма; страхът от преживяване на себе си в течащия духовен живот. [По този начин] паметта може да се засили, тогава [човек може] да погледне назад към времето преди ego паметта, преди раждането, към по-ранни земни животи. Преди това [тези сили] са били използвани като сили за адаптиране на душата, [за адаптирането ѝ] по несъзнателен начин. Щяхте да станете съвършено същество, ако не бяхте казали тази лъжа. [Човек трябва] да обърне схващането, че духът расте от тялото като цвете; не, напротив, [ефектът] на духа е физическият. Именно навиците на мислене превръщат преценката в предразсъдъци и ние трябва само да се отървем от предразсъдъците; само това е необходимо: да станем безпристрастни. Това слага край на предразсъдъците и се разгръща само собствената независима, безпристрастна преценка на душата. Преценката не се съпротивлява, само предразсъдъците се съпротивляват. Дори през деветнадесети век се появяват писания, които противоречат на коперниканизма. Джордано Бруно, въз основа на коперниканизма, представя това, което всъщност е мироглед. Синя

черупка, ограничена - [така е бил виждан небесният свод преди това]. Показателно е, [че] хората са свикнали да казват: световите се простират в безкрайността. Не само границата; това не може да бъде разширено и подсилено. Толкова много изобретателност е била изразходвана, за да се покаже, че духовният човек не може да проникне в духовните светове. Преди това, микроскопът и телескопът. Тези възражения могат да бъдат правилни, проникателни, гениални. Опозицията е срещу духовната наука, защото толкова много неща могат да бъдат доказани срещу нея. И не тези доказателства са важни, а цялото. Това, което духовният изследовател преживява в ранните етапи, може да се представи като нещо, което радва душата. Но...: Връщането към тялото причинява настроения в душата на духовния изследовател, които могат да доведат до най-голяма болка, до най-голямо страдание. Хората често стават духовни изследователи от просто желание да научат нещо за висшите светове. Това, което човек консумира от събуждането до заспиването, което е като убиване на живот, силите [ще] се вляят в [човек] по време на сън. Безсмъртието [може по този начин] наистина да се превърне в преживяване.

Въпрос и отговор

Въпрос: Защо антропософията не се появява публично като религия в йезуитския смисъл?

Рудолф Щайнер: Не мога да си представя нещо много специфично в отговор на този въпрос: защото не иска да бъде такава, в смисъла на историческите религии.

Въпреки това, тя предоставя съдържание, което може да бъде възприето като религиозно от хората и всъщност трябва да бъде възприето като такова. Тук има едно недоразумение: много хора желаят да им бъде предадена религия чрез духовната наука. Колумб; духовно слънце на душевния живот. Старите религиозни традиции, старите традиции постепенно губят силата си. Преходен период; важно е да се разбере в какво се състои преходът за собственото време. [В наше време това означава:] „Не разграничаване – поне не в научното разпознаване – между добро и зло.“ Тя [духовната наука] не се представя като религия, защото преди всичко не иска да приеме формите на разпространение на старите религии като свои. Духовната наука иска да има ефект чрез това, което може да каже. Човек трябва да може да ѝ отговори с вътрешно разбиране. Това изисква нещо различно от разпространението на религии.

Въпрос: На какво се основава наследствеността?

Рудолф Щайнер: Духовният изследовател наистина би могъл да даде концепцията за всички противоположни възражения. Човек пада във водата и [вследствие] се намокря. В духовното изследване е необходима много по-фина логика, отколкото в обикновената наука, където обикновено е достатъчна много по-груба логика. При реката някой пада; сега може да се окаже, че смъртта е причината за падането, а не изобщо следствието от падането. Нещата са свързани според причина и следствие.

– Разбира се, че са. Но причинно-следствената връзка се приема твърде лекомислено: не е достатъчно да се докаже, че причината наистина причинява нещо. Когато човек застане пред нас, не можем веднага да заключим, че той е баща на син. Не само нещо може да бъде причината, но и причинява нещо във всеки конкретен случай и ние трябва да разгледаме това. В семейството на Бах това е физическата организация на ухото, към която индивидът винаги се чувства привлечен. Такава е наследствеността за човешкия живот.

Би било съвсем различно, ако човек го обсъждаше във връзка с животинския живот; или във връзка със смъртта, ако човек смяташе, че смъртта е еднаква за [неодушевените] растения, както е за [одушевените] животни и хората. Само външният вид [е подобен]; всъщност [тя е] нещо съвсем различно при растенията, животните и хората. [Едно възражение срещу това необходимо разграничение е: Трябва да има] души на растенията, [тъй като има месоядни растения, които] карат животните да изчезват вътре в тях. [Това] в никакъв случай не е логическа необходимост: Малки същества също могат да изчезнат вътре [може да се случи и чрез] капан за мишки, [който няма душа].

Въпрос: Кога се случва анимацията на яйцето?

Рудолф Щайнер: [В] полунощ на света вече има взаимодействие между генерационната поредица и човешката душа, която иска да се въплъти. Не „кога“, а [това се случва] постепенно и постепенно, три до четири седмици след зачеването; но [това е] непрекъсната връзка; духовното поема все още неорганизираното, нервната система, постепенно намира своето място; [това е] естествен процес, който протича постепенно.

Въпрос: Къде е душата в психично болен човек?

Рудолф Щайнер: Отговарям на [въпроси] само в рамките на това, което знам; не [със] спекулации. В случая на Кант [е имало] тежък спад в умствените способности в напреднала възраст: нищо от това не е възражение. Когато физическото тяло се приближава към своето разпадане или отслабване, душата вече не може да се изразява чрез него: Ницше. Няма болна душа, няма болен ум. Цялото тяло, цялата нервна система действа като огледало. Душата се основава на физически процес, това е вярно; но душата е тази, която създава този процес. [Погледнете във] вдлъбнатото огледало [и ще] изглеждате така, както всъщност не искате да изглеждате. По същия начин [болното тяло не може] правилно да отразява душата. Всичко [е] само фигуративен израз, дори когато науката говори за шок; [дори] огледалото [е] само фигуративен израз.

25. Смърт и безсмъртие

Svenska Dagbladet (?), Стокхолм, 19 април 1912 г. Превод

Д-р Рудолф Щайнер. Известен лектор пред публиката в Стокхолм. [...] Вчерашната лекция: „Смърт и безсмъртие“. Лекцията на д-р Щайнер в четвъртък вечерта се проведе на немски език и се занимаваше със смъртта и безсмъртието. Залата беше добре посетена, с публика, включваща много членове на Теософското общество. Д-р Щайнер е известен като важен теософ. Със силата на красноречието си, д-р Щайнер държеше публиката си омагьосана почти два часа. Има нещо властно в ръста му и в изкуството му на представяне, а тъмното му, аскетично лице с бързите си изражения на лицето има властно изражение. Излишъкът от жестове нарушава до известна степен хармоничното впечатление за личността на оратора. Както по времето на Джордано Бруно, каза ораторът, новият светоглед на човека се е основавал на открити факти, които са били в противоречие с възприятието за природата по онова време, което се е основавало на сетивни впечатления. По подобен начин днес теософията, или науката за живота на душата, сочи отвъд границите на опита. Човек се чувства подготвен в живота да работи и да стане полезен индивид. Има определено емоционално възприятие за съдбата и външният свят на сетивата го докосва със симпатия или без съчувствие. Чрез опита човек става по-добър и по-зрял. Ще се разтвори ли тогава тази зрялост в нищото? Това е тревожният въпрос. Материализмът говори за полезността на личността за културата, но човешката душа не е доволна от този отговор. Науката за душата, толкова строга в методите си, колкото и науката, казва, че безсмъртието е характеристика на нашата душа и също се опитва да го докаже. Има ядро на човешката душа, което обикновено е замъглено от това, което тя преживява. В междинното състояние между съня и будността човек може да усети най-съкровената душа, а сънищата разкриват нейното съществуване. Душата работи, за да трансформира външния ни организъм, и тази работа намира израз в сънищата. Не е самоочевидно за всеки да бъде изследовател в духовния свят, но има учени, които са много напреднали в тази област. Тези, които са открили центъра на душата си, са въоръжени срещу всички тревоги и са господари на собствената си съдба. Това е трудно, но необходимо. За такива хора не е трудно да проследят живота на душата си от раждането и след това. Силите, свързани с нашия живот, се намират като сила на растеж в семето; животът е време на растеж и разцъфтяване и когато настъпи смъртта, тези сили са пораснали и узрели и са готови да дадат нов живот. Доктрината за душата, влизаща в ново тяло, обяснява непрекъснатостта на нейните сили. Фактът, че човешките същества нямат спомен за предишен живот, се дължи на факта, че те не концентрират мислите си върху спомена за това съществуване. Има обаче хора, които имат спомени за предишни прераждания, въпреки че все още не е възможно научно да се докаже, че това е така. Ще дойде време, когато

образованието ще се съсредоточи върху науката за душата и тогава много проблеми ще бъдат решени. Душата обхваща световите и се характеризира със състраданието и любовта си във връзка със световите.

Лекцията, която приличаше повече на проповед за вечното, беше изслушана с благоговение от присъстващите. Вечерта д-р Щайнер чете за Христос през XX век.

Неизвестен стокхолмски вестник, 19 април 1912 г. [?], превод

Смърт и безсмъртие.

Лекция на д-р Щайнер за духовната наука Д-р Рудолф Щайнер изнесе лекция на немски език снощи по покана на Теософското централно бюро на тема „Смърт и безсмъртие“. Лекцията, която се проведе в аудиторията на Академията на науките, беше посетена от много голяма публика. Публиката прояви голям интерес и слушаше с нетърпение.

Лекторът започна, като подчерта, че онези, които сега се занимават с изследвания в духовната сфера, се сблъскват със същото недоумение, както и учените-пионери от времето на Коперник. Точно както за хората по онова време е било трудно да повярват, че има нещо отвъд небесния свод, което можем да видим със собствените си очи, така и сега им е трудно да си представят съществуване, което не е ограничено от раждане и смърт. Но, каза лекторът, най-красивите и благородни неща, които хората преживяват в хода на живота си, не могат да бъдат предадени на други; те остават лична собственост. Трябва ли тогава това да бъде унищожено и пропиляно от смъртта? Физиката ни учи, че всичко е неразруσιμο и подлежи само на трансформация. Този закон, който важи за материалните неща, важи и за духовните неща.

Забелязваме например в сънищата, че е възможно да се свържем с духовния свят. Тогава подсъзнанието се появява и ние преживяваме неща, които никога не научаваме в реалния живот. Но дори когато човек е буден, може да получи прозрение за духовния свят, като стриктно се абстрахира от външния свят и концентрира всичките си мисли, чувства и воля върху проникването в центъра на душата. Точно както естественият учен провежда експерименти с природни обекти в своята лаборатория, така и човек трябва да провежда духовни полеви експерименти с инструмента на душата. Лекцията завърши с някои предсказания за бъдещето, които според лектора ще позволят на всяко човешко същество да получи прозрение за преживявания от предишните си съществувания.

26. Природата на човешката душа и значението на смъртта

Linzer Tagespost, 49-та година, № 23, 29 януари 1913 г., стр. 4, също в: Heinrich Teutschmann, Rudolf Steiner in Linz, Linz 1981 (частно отпечатано)

(**Природата на душата.**) Вчера, в лекционната зала на сградата на Търговската асоциация, известна фигура в теософските среди, д-р Рудолф Щайнер, изнесе лекция на тема „Духовно изследване и природата на човешката душа“. Лекторът, човек с мечтателен вид, който въпреки това очевидно се превърна в фанатик на своята кауза чрез упорито учене и упорито придържане към идеите, които признаваше за правилни, първо се зае с двете големи мистерии на човешкия живот: въпросът за съдбата и природата на човешката душа. Теоретичното разбиране и обикновеният ни разум не са достатъчни, за да стигнем до дъното на тези два въпроса, особено на последния; но има средство за разпознаване на душата. Това означава, тази сила, е духовната наука, която показва на изследователя, че в нас има способности, които спят в ежедневието и не са обвързани с физическото ни тяло. Две редуващи се състояния на ежедневието показват, че душата може да бъде отделена от своя организъм и може да води независимо съществуване; това са състоянията, които наричаме „будност“ и „сън“. Точно както „душата-дух“ напуска тялото по време на сън, чрез интензивни тренировки, концентрация, медитация и кондензация [= съзерцание], душата може също така умишлено да се отдели от тялото, да се пренесе в чисто духовната сфера и по този начин да бъде доведена до себепознание. Преминавайки от тази перспектива на дуализма, която здраво се придържа към съществуването на материални и нематериални субстанции, лекторът разви своите възгледи за живота след смъртта, като твърди, че смъртта на тялото не означава, че душата престава да съществува. Напротив, тъй като изчезването на най-личното и индивидуалното, най-благородното нещо, което човек притежава, би противоречило на световната икономика, душата се преражда, обикновено по възходяща линия. Това, което преживяваме сега, е не само нещо наследено, но и резултат от това, което сме посели в предишен живот; следователно трябва да търсим причините за съдбата си в предишен земен живот. „Самите сме виновни, ако сме родени в трудности и мизерия, и сами сме заслужили даровете, които съдбата ни е поставила в люлката като дар от кръстници.“ И щом настоящото духовно ядро вече не пасва на външната ни обвивка, това вече показва подготовката за бъдещия ни живот на земята. Фактът, че д-р Щайнер многократно е трябвало да се обърне срещу материалистическия мироглед в своите забележки, ще стане ясен от това кратко резюме на неговата лекция. Д-р Щайнер обаче е убеден, че бъдещето принадлежи на духовната наука. „Човечеството един ден ще възприеме тази наука като нов еликсир на живота и по този начин ще избегне ужасите на смъртта.“ След лекцията му бяха зададени различни въпроси, включително един за това как и кога

е започнал физическият свят. Той отговори, че първоначално е било духовно същество, от което е възникнало физическото, след което е по-нататъшното развитие е поело по свой път; когато духът за първи път е отложил материята, е започнало човешкото въплъщение. Събитието беше посетено от голяма публика, някои от които бяха там от истински интерес, други от просто любопитство, предизвикано от неземната природа на лектора и неговите последователи, които бяха дошли с него. Верни на принципа, че всеки трябва да бъде щастлив по свой начин, ние се въздържахме от по-нататъшна критика към лекцията. Едва ли обаче вярваме, че обясненията и оправданията, които д-р Щайнер приложи към няколко хипотези, бяха достатъчни, за да убедят публиката си в тяхната правилност; детинските възгледи, които той изрази, например, за преселването на душите, в които той твърдеше, че вярва и които също използваше, за да се противопостави на материализма, вероятно биха били споделени от много малко от неговите слушатели.

27. Загадката на живота

Bergens Tidende, 10 октомври 1913 г., стр. 5, превод

Д-р Рудолф Щайнер. Теософското движение. Този човек е лидер на „антропософския“ клон на Теософското движение. Той дойде тук в Берген с цяла група последователи и студенти и вчера изнесе публична лекция в Ложата на тема „Мистериите на живота“. Беше интересна среща: високата, тъмна фигура, поразителните черти, ясно изразените движения на ръцете, особенният начин на говорене със затворени очи, ясният глас, който можеше да се издигне до вълнуваща интензивност – всичко беше в хармония с мистичните учения, провъзгласени в лекцията му. Когато лекторът започна с извинение, че не говори норвежки, това беше ненужно; особената лекция поддържаше интереса на публиката жив към красивия му [на лектора] немски с австрийски оттенък.

Лекторът започна, като подчерта, че неговата наука („духовна наука“ [в немския текст]) е нова за аудиторията на нашето време. Тук е бил приложен на практика нов метод на изследване, духовна лаборатория. Антропософията се основава на експерименти с духа и душата. Спиритизмът показва стремеж да се изследва вечният свят на духа, но го прави чрез външни експерименти, поради което е погрешен. Резултатът от духовната наука е, че човешкият живот не се ограничава до раждане и смърт; широкообхватни сили се събират и действат в този физически живот. При смъртта душата пробива бариерите на физическия живот и постига духовен живот. Това е решението на великите мистерии на смъртта, безсмъртието и съдбата. Тяхното решение хвърля светлина върху целия човешки живот. Във всяка душа тези мистерии са скрити: Защо?

Сега, след като са изминали 3-400 години естествена наука, отговорът е нов.

Естествената наука няма отговор тук; тя е превърнала тези въпроси в още по-големи мистерии. Духовната наука иска да използва своите резултати като семена за нова реколта. Но тя не противоречи на естествената наука. – Същото важи и за религията. Религиозните хора ще се примирят с новото учение, точно както са направили с ученията на Коперник. – Целта е подобряване на живота.

Също толкова мистериозен, колкото и смъртта, е сънят, „братът на смъртта“. Но животът не спира по време на сън. Душата продължава да живее, напускайки тялото и ставайки независима. Чрез внимателно упражняване на умствените си сили, особено на волята си, духовният учен може да достигне състояние, в което може да постигне съзнателно състояние на сън. Той може да спи и въпреки това да е наясно с всичко, което душата му преживява по време на сън.

Упражнението се извършва чрез медитация, концентрация, съзерцание (преданост, самопотопяне, размисъл). Става въпрос за духовна химия. Химикът освобождава основните вещества, духовният учен – своите умствени способности. Мислите и чувствата се освобождават от материалната си форма. Човек трансформира

душевния си живот, превръщайки го в нещо друго. В крайна сметка човек постига това, което древните мистици са наричали „стоене пред портата на смъртта“. Човек вижда отвъд този живот, в миналото и бъдещото си съществуване. Това често се преследва по дилетантски начин, както когато някой твърди, че е бил това или онова в предишно съществуване. Индивидуалните граници изчезват от погледа на духа. Духовният учен вижда чрез усещане на сили, но вижда през воали. Ние преживяваме всичко това извън тялото.

Но не са ли това халюцинации или илюзии? Не! Те са свързани с желанията на човешките същества. Стари желания и мечти се появяват в халюцинациите. Тук обаче ние сме освободени от тях; тук животът се оформя според нови закони. Животът се превръща в подготовка за нов живот. Решението се нарича безсмъртие и съвършенство.

Д-р Рудолф Щайнер най-накрая обобщи речта си със следните думи [на немски]:

Говорейки с човешките сетива,
нещата в необятността на пространството
се променят с течение на времето.

Преживявайки, човешката душа прониква
през безграничната необятност на пространството
и, невъзмутима от течението на времето, навлиза в царството на вечността.

Сред неговите ученици и последователи могат да се споменат следните, които са отседнали в хотел „Норге“: писателят Бугайов със съпругата си от Москва, дир. Нол, Касел, г-жа фон Восмолд, Мюнхен, графиня Молтке, същото, графиня Калкройт, същото, фон Райнер, Берлин, графиня Хамилтън, Стокхолм, г-жа фон Христофоров, Москва, г-жа фон Реден, г-ца фон Лоуренц и други.

